

MUZIEJŲ EDUKACINĖS PROGRAMOS SUAUGUSIESIEMS

LIETUVOS SUAUGUSIŲJŲ ŠVIETIMO ASOCIACIJA

MUZIEJŲ EDUKACINĖS PROGRAMOS SUAUGUSIESIEMS

Mokomoji knyga

Sudarytojas Arūnas Bėkšta

GIMTASIS ŽODIS

Vilnius, 2010

Recenzentai

Prof., hab. dr. Margarita Teresevičienė
Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakulteto
Edukologijos katedros vedėja

Viktoras Liutkus

Vilniaus dailės akademijos muziejaus direktorius

Knyga išleista Kultūros rėmimo fondui parėmus

© Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija, 2010
© „Gimtasis žodis“, 2010

ISBN 978-9955-16-356-5

TURINYS

Įžanga 7

Suaugęs žmogus 10

Muziejų edukacijos samprata, muziejų edukacinės programos ir jų rengimo principai 31

Dailės edukacinės programos 56

Edukacinės programos neįgaliesiems 80

Etnografinės programos 111

Miesto kultūra muziejuje 135

Motyvacijos teorijos ir muziejų edukacija suaugusiesiems . 168

Muziejų lankymo motyvacija 187

Daugiasluoksnis (daugialypis) intelektas 202

Mokymosi stiliai 219

Mokymo(si) metodai 237

ĮŽANGA

Mintis parengti mokomąją knygą, skirtą suaugusiųjų edukacinėms programoms muziejuose, kilo 2008 m., įgyvendinant bendrą Lietuvos muziejų asociacijos ir Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos projektą „Andragogikos principų taikymas muziejų edukacinėms programoms rengti“, kurį finansavo Kultūros ministerija. Projekto metu parengta mokymo programa ir surengti keturi regioniniai mokymo renginiai Lietuvos savivaldybių muziejams Biržuose, Kėdainiuose, Kretingoje ir Vilniuje. Buvo apmokyti 73 savivaldybių lygmens muziejų darbuotojai. Mokymų dalyviai gerai įvertino mokymus ir parengtą mokomąją medžiagą bei pageidavo išplėtotą informaciją išleisti kaip mokomąją knygą, kuri būtų prieinama visiems Lietuvos muziejams.

Vienas iš valstybės kultūros politikos tikslų – sudaryti visuomenei ir kiekvienam jos nariui, taip pat vyresnio amžiaus žmonėms sąlygas dalyvauti kultūriniame gyvenime, pasirinkti mėgstamą laisvalaikio būdą ir suteikti progą išreikšti save. Įgyvendindamos šią nuostatą, valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos turėtų vykdyti priemones, sudarančias sąlygas visokio amžiaus žmonėms dalyvauti kultūriniame gyvenime. Lietuvos muziejai nuveikė didelį darbą, įgyvendindami edukacines programas: rengiami seminarai ir konferencijos muziejų edukacijos temomis, kasmet sukuriama daug edukacinių programų. Auga ir šių programų dalyvių skaičius: 2005 m. įvyko 8 586 edukaciniai užsiėmimai, kuriuose dalyvavo beveik 185 tūkst. dalyvių; 2006 m. Lietuvos muziejuose jau buvo surengti 9 488 edukaciniai užsiėmimai, kuriuose dalyvavo virš 200 tūkst. dalyvių.

Analizuojant Lietuvos muziejų edukacines programas, pastebima, kad daugiausia dėmesio skiriama darželinukams, pradinukams

bei mokyklinio amžiaus vaikams. Susidaro įspūdis, kad labiausiai muziejuose laukiami 1–8 kl. moksleiviai.

Lietuvos muziejų edukaciniame darbe yra viena sritis, kuriai akivaizdžiai trūksta dėmesio. Tai darbas su suaugusiais žmonėmis. Vis labiau plintant mokymosi visą gyvenimą idėjai, į edukacines programas muziejuose būtina įtraukti įvairias lankytojų grupes: šeimą, bendruomenės atstovus, meno mylėtojus, neįgaliuosius, tautinių mažumų grupes, pagyvenusius žmones.

Mokymosi visą gyvenimą programos muziejuose jau seniai realizuojamos visame pasaulyje. Pvz., Didžiosios Britanijos muziejuose 2001 metais buvo įgyvendinamas projektas „Mokymasis muziejuose ir galerijose“. Projektas vykdytas skirtinguose muziejuose ir galerijose, jame dalyvavo pagyvenę ir jauni žmonės. Jis įrodė, kad mokymosi projektai muziejuose ir galerijose, kuriuose dalyvauja įvairaus amžiaus suaugę žmonės, sulaukia neįprastų rezultatų – grąžina juos į visuomenę, suteikia kompetencijos, padeda mokytis, panaikina mokymosi fobijas.

Lietuvoje specializuotas edukacines programas suaugusiesiems organizuoja tik keli muziejai. Šių programų įgyvendinimas parodė ne vien tai, kad tokie projektai muziejuose reikalingi, bet ir tai, kad programų rengimas suaugusiesiems reikalauja andragoginės (darbo su suaugusiaisiais) kompetencijos bei efektyvios komunikacijos su šia auditorija taikymo.

Nagrinėjant muziejų edukacinių programų metodiką, pastebima, kad daugėja muziejų, kurie edukacinėje veikloje naudoja suaugusiųjų švietimui būdingus aktyviuosius mokymo metodus, patirtinį mokymąsi. Šie muziejai dažniausiai turi etatinius darbuotojus, kurie rengia edukacines programas, kaupia patirtį šioje srityje, dalyvauja metodiniuose seminaruose bei konferencijose, todėl juos galima vadinti muziejų edukacijos ekspertais.

Daugelyje muziejų (ypač savivaldybių) švietimo programas dažniausiai rengia žmonės, kuriems tai yra netiesioginis darbas,

todėl dažnai jie neturi reikiamos kvalifikacijos. Lietuvos muziejuose dirbantys muziejininkai paprastai yra baigę įvairius mokslus: istoriją, archeologoją, dailės istoriją, etnografiją, lietuvių filologiją, teatro istoriją ir daugybę kitų specialybių, dažnai neturinčių nieko bendra su muzeologija ir juo labiau su muziejine edukacija. Muziejininko kvalifikaciją įgyja darbe ir tobulindami kvalifikaciją Kultūros darbuotojų tobulinimosi centre, papildomai studijuodami muziejininkystę Lietuvos universitetuose, dalyvaudami įvairiuose seminaruose ir konferencijose. Tačiau pagrindinė problema yra ta, jog Lietuvoje nėra vadovėlių, skirtų muziejų edukacijai.

Šiame projekte dėmesį nukreipiame į suaugusiųjų auditoriją ir suaugusiųjų švietimo principų panaudojimą muziejų edukacinėms programoms rengti. Vadovėlyje remiamės suaugusio žmogaus mokymosi ypatumų principais:

- Mokymusi iš patirties ir per patirtį (taikoma D. Kolbo patirtinio mokymosi ciklo metodika, konstruktyvizmo paradigmos nuostatos).
- Kognityvinių (pažintinių) ir afektyvinių (emocinių) mokymosi tikslų siekimu (taikomos B. Bloomo mokymosi tikslų taksonomijos nuostatos).
- Vidinės mokymosi motyvacijos ugdymo ir daugiasluoksnio intelekto teorijos taikymo nuostatomis.

Vadovėlis atlieps mokymosi per praktiką reikalavimą, nes jame, šalia teorinių tekstų, bus pateikta savarankiško darbo užduočių, praktinių patarimų, gerosios patirties pavyzdžių.

Tikimės, kad šis vadovėlis prisidės prie edukacinių programų suaugusiesiems gausinimo Lietuvos muziejuose, gerins šių programų kokybę, padės muziejininkams rengti muziejų edukacines programas ir kitoms muziejų lankytojų grupėms.

SUAUGĘS ŽMOGUS

Vilija Lukošūnienė

Išstudijavę medžiagą dalyviai:

- geriau žinos suaugusiojo žmogaus charakteristikas;
- supras suaugusiojo mokymosi ypatumų reikšmę muziejų edukacijai.

Kiekvienas žmogus potencialiai gali apsilankyti muziejuje, taigi tapti jo lankytoju. Į muziejų einama savanoriškai, todėl čia sutinkami ne unifikuoti žmonės, įpareigoti ko nors išmokti ir kuriuos nuolat kažkas kontroliuoja. Muziejaus lankytojai yra įvairūs – skirtingų lyčių, beveik visų amžiaus grupių, nesusiję tarpusavio ryšiais. Į muziejų jie dažniausiai susirenka ne kaip struktūruota grupė, ne kaip klasė, todėl, anot Waidacherio (1999), nėra įsipareigoję vieningai grupės ideologijai, turi skirtingą informacijos ir žinių lygį. Kiekvienas lankytojas ateina su savo nuomone ir lūkesčiais. Todėl nebūtinai, apsilankęs muziejuje, žmogus įgis kokių nors įgūdžių ar ženkliai pagerės jo žinios. Įgūdžių ar žinių įgijimas priklausys ne tiek nuo parodos ar renginio turinio ir pastangų tą turinį perteikti, kiek nuo lankytojo nuostatos.

Žinoma, teigia Waidacheris (1999), muziejuje galima ir išmokti...

Kanadiečio muziejų programų vertinimo specialisto Needhamo (cituota Waidacher, 1999) nuomone, kiekviena institucija, užsiimanti žmogiškuoju gamtos ar kultūriniu paveldu, yra „bufetas, ant kurio pateikta gausi mokymosi galimybių pasiūla. Didžioji dalis lankytojų, pasiėmę lėkštes, slenka prie bufeto, tačiau jų skoniai ir alkio jausmas skirtingi. Tai, ką jie pasiima nuo bufeto, savo forma, kokybe ir kiekybe skirsis nuo to, ką jie pasiims nuo bufeto

kito apsilankymo metu. Taigi, jeigu kiekvienas mūsų lankytojas mokosi skirtingų dalykų skirtingu būdu, tempu bei lygiu, kaip galima sukurti visame pasaulyje vienintelį mastelį „mokymuisi“ apibūdinti?“

Betgi siekiant kokybiškesnės pasiūlos ir sėkmingesnio susikalbėjimo su lankytojais ar muziejinių renginių dalyviais, naudinga kiekviena gilesnė pažintis su jais.

Suaugusieji mokymosi situacijos požiūriu

Pradedant kalbėti apie suaugusiųjų mokymosi ypatumus, natūraliai kyla klausimas, ką vadiname „suaugusiu mokiniu“ ir kuo jis skiriasi nuo mokinio – vaiko, paauglio, jaunuolio?

Lindemanas (Knowles, 2007), remdamasis psichologijos nuostata, kad žmogus ko nors išmoksta tik veikdamas pats, teigia, kad vertingiausi suaugusiųjų mokymosi ištekliai – suaugusių mokinių patirtys, o suaugusiųjų švietimas – tai bandymas atrasti naujus metodus ir sukurti naujas mokymosi paskatas. Pristatydamas suaugusiųjų mokymosi teorijos – andragogikos – pagrindus, mokslininkas iškelia teiginį, kad būtent besimokančiajam mokymo situacijoje tenka prioritetinis vaidmuo, o tekstai ir mokytojai atlieka tik antraeilį (jiems naują) vaidmenį.

Suaugusį mokinį, anot Lindemano, charakterizuoja:

- Motyvacija mokytis, kai atsiranda poreikių ir interesų, kuriuos mokymasis gali patenkinti.
- Mokymasis, nukreiptas į gyvenimą.
- Patirtis – turtingiausias suaugusiųjų mokymosi šaltinis.
- Stiprus savivados poreikis.
- Bėgant laikui didėjantys individualūs žmonių skirtumai.

„Andragogikos tėvas“ Knowlesas (2007), apibūdinęs suaugusį mokinį šešiomis prielaidomis, pagrindė, kuo suaugusiųjų mokymasis skiriasi nuo vaikų ir jaunimo mokymosi. Anot Knowleso, suaugusiajam mokiniui būdinga:

- *Žinių poreikis*. Prieš pradėdamas mokytis, suaugęs žmogus nori išsiaiškinti, kodėl jam reikia to mokytis <...>
- *Besimokančiojo savivaizdis*. Suaugęs žmogus yra atsakingas už savo sprendimus ir gyvenimą. Kai žmogus pasiekia tokį savęs suvokimo lygį, jis pajunta gilų psichologinį poreikį, kad aplinkiniai juos matytų atsakingus ir elgtųsi kaip su gebančiais savarankiškai elgtis žmonėmis <...>
- *Besimokančiojo patirties vaidmuo*. Pradėdami mokytis, suaugę žmonės turi daugiau patirties nei jauni, suaugusiųjų patirtis kitokio pobūdžio – dėl daugiau nugyventų metų, išgyventų potyrių <...>
- *Pasirengimas mokytis*. Suaugusieji pasirengę mokytis tų dalykų, kuriuos jiems reikia žinoti ir mokėti atlikti realaus gyvenimo situacijoms įveikti. Pasirengimas mokytis itin suaktyvėja pereinant iš vienos suaugusiojo žmogaus raidos stadijos į kitą <...>
- *Orientacija į mokymąsi*. Suaugusieji pasižymi į gyvenimą (užduotis, problemas) nukreiptu mokymusi, kai tuo tarpu vaikai ir jaunimas – į mokomąjį dalyką. Orientacija į mokymąsi glaudžiai siejasi su motyvacija, nes suaugęs žmogus turi motyvacijos mokytis tik tiek, kiek, jo manymu, mokymasis padės išspręsti gyvenimiškas užduotis <...>
- *Motyvacija*. Suaugusiuosius mokytis motyvuoja išoriniai motyvacijos veiksniai (geresnis darbas, pareigų paaukštinimas, didesnė alga), tačiau stipriausi veiksniai yra vidiniai skatuliai (didesnis pasitenkinimas darbu, aukštesnė savivertė, aukštesnė gyvenimo kokybė) <...>

Šių suaugusįjį mokinį apibūdinančių charakteristikų žinojimas gali padėti muziejaus edukatoriui geriau pasirengti susitikimui su edukacinio renginio dalyviais ar muziejaus lankytojais ir suprasti lankytojo, kviečiamo prisijungti prie edukacinio renginio, atsakymą „bet aš atėjau apžiūrėti parodos“. Toks atsakymas byloja tik vie-

na – žmogus motyvuotas ir iš anksto pasirengęs parodai, netikėtai gautą informaciją apie edukacinį renginį jam reikia apmąstyti, patikrinti, kaip renginys gali būti jam „naudingas“, ir tik tuomet žmogus galės priimti sprendimą.

Suaugusieji brandos požiūriu

Įvairių psichologinių mokyklų atstovai išskiria skirtingus psichologinės brandos kriterijus, pvz., Freudas (cituota Gailienė, 2002) teigia, kad subrendimas reiškia gebėjimą mylėti ir dirbti. Eriksonas (cituota Gailienė, 2002) pabrėžia vidinį integralumą ir harmonijos su Visata pajautimą, gebėjimą intymiai bendrauti su kitais žmonėmis. Rogersas (2005) mano, kad subrendimas – savęs aktualizavimas ir tapimas gerai funkcionuojančiu asmeniu, besąlygiškas savęs priėmimas ir atvirumas išgyvenimams.

Knowleso (2007) nuomone, suaugusįjį galima apibūdinti mažiausiai keturiais brandą rodančiais kriterijais: biologiniu, teisiniu, socialiniu, psichologiniu. Mokslininko teigimu, biologiškai žmogus suauga pasiekęs reprodukcinį amžių (t.y. ankstyvą jaunystę).

Teisės požiūriu, žmogus tampa suaugęs, kai pasiekia amžių, įstatymiškai leidžiantį balsuoti, gauti vairuotojo pažymėjimą, tuoktis be leidimo.

Socialiniu arba visuomenės požiūriu, suaugusiu tampama, pradėjus atlikti suaugusiųjų vaidmenį – dirbančio visą dieną darbuotojo, sutuoktinio, tėvo / motinos, balsuojančio piliečio.

Psichologiškai suaugama, kai žmogaus savivaizdis pradeda apimti atsakomybę už savo pačių gyvenimą ir savivadą.

Hudson (cituota Kibildaitė, 2005) nuomone, „labiau suaugę“ yra tie žmonės, kurie turi kantrybės pereinamiesiems gyvenimo laikotarpiams įveikti, pripažįsta, kad žmogus yra savarankiška, nuo kitų nepriklausoma būtybė, ir kad žmonės yra nepriklausomi vieni nuo kitų, susitaiko su tuo, kad sensta, moka pasirūpinti ateinančia karta ir nežinią paverčia privalumu.

Daugelio suaugusio žmogaus brandą tyrinėjusių autorių nuomone, lengviausia pastebėti biologinę ir teisinę brandą, sunkiausia – psichologinį subrendimą. Nustatyta, kad socialiai ir psichologiškai brandžiam žmogui mažiau reikalinga kitų, jį supančių žmonių pagalba apsisprendžiant dėl veiksmų tvarkant savo gyvenimą, pasirenkant mokymosi ar veiklos pobūdį, jis žino savo vertę, jaučiasi tvirtai, moka motyvuoti tenkinti savo poreikius.

Tuo tarpu mažiau brandus žmogus dažniau jaučiasi nesaugus, yra priklausomas nuo kitų nuomonės, jį nuolat lydi giliai slypintis netikrumas. Mokymosi situacijoje nebrandūs žmonės dažniausiai būna užsisklendę, nesąmoningai ginasi puldami ir kaltindami, pasyviai dalyvauja veikloje arba ją ignoruoja, nepasitiki kitais žmonėmis, linkę konfliktuoti. Nesaugūs žmonės sunkiai priima naują informaciją, nenori ir nemoka išsakyti savo nuomonės, vertinti savo patirties.

Pastebėjus nebrandžius žmones grupėje, muziejaus edukatoriui derėtų apsišarvuoti kantrybe ir gera valia, kuri padės nepasiduoti tų žmonių „provokacijoms“: klausimams ne vietoje ir ne laiku, pastaboms renginio turiniui arba vedimo formai, dėmesį atkreipiančiu elgesiu, pokalbiais su aplinkiniais arba, atvirkščiai, – per dideliu kuklumu, nenoru / nedrąsa išsakyti savo nuomonę. Abiem atvejais tiktų tokiems renginio dalyviams parodyti dėmesį. Tuos, kurie kažkuo nepatenkinti ar nori išsakyti savo nuomonę, dera paprašyti pasidalinti mintimis su visais, pabūti renginio „ekspertais“. Gali būti, kad po kažkiek laiko dalyviui nusibos būti dėmesio centre, arba kiti renginio dalyviai ras sprendimą, kaip užtikrinti jiems tinkamą atmosferą.

Drovius, nepasitikinčius dera padrąsinti – pagiriant, nusišypsant, atsargiai (neprimygtinai) įtraukiant į pokalbį, klausiant jų nuomonės.

Ir vienu, ir kitu atveju gali padėti dalyvių patirties nagrinėjamu klausimu „išgavimas“, emociškai saugi, renginio dvasią atitinkanti aplinka ir mokymas pasitelkiant emocijas.

Kita vertus, renginys muziejuje nėra privalomo mokymo ar mokymosi dalykas, taigi galima leisti žmonėms patiems nuspręsti, kaip aktyviai jie nori jame dalyvauti ir ar siekia ką nors nauja sužinoti ir patirti.

Suaugusieji gyvenimo tarpsnių ir vaidmenų raidos požiūriu

Tapimas suaugusiuoju – tai raidos procesas, o nuo raidos ypatumų labai priklauso suaugusiųjų mokymosi elgsena. Žmonių tapimą suaugusiaisiais nagrinėja raidos teorijos, padedančios suprasti, kaip suaugusieji mokosi skirtingais gyvenimo laikotarpiais, kada jie labiausiai pasirengę mokytis, kaip nuo amžiaus priklauso mokymosi motyvacija.

Gyvenimo tarpsnių raidos teorijos remiasi prielaida, kad „esama tam tikrų nuspėjamų pokyčių, vykstančių per visą suaugusiojo žmogaus gyvenimą“. Analizuodami suaugusiojo raidos teorijas, Knowlesas ir kt. (2007) teigia, kad suaugusiųjų raidą tikslingiausia traktuoti kaip daugiamatę, susidedančią iš daugelio krypčių, kompleksišką.

Pokyčiai, vykstantys suaugusiojo gyvenime, susiję su šio žmogaus amžiaus tarpsniais ir gyvenimo užduotimis.

Raidos pakopų teorijos pradininkas Eriksonas (cituota Lemme, 2003) teigė, kad *ego* (savasties dalis, veikianti pasaulyje, sąveikaujanti su pasauliu, naudodamasi suvokimu, mąstymu ir atmintimi) raida vyksta aštuoniomis pakopomis, kurių trys apima suaugusiojo žmogaus gyvenimą. Kiekviena pakopa prisijungia prie anksčiau buvusių ir jos visos sudaro veikiančią visumą.

Anot Havighursto (cituota Černius, 2006), gyvenimas – tai vykdymas tarpusavyje susijusių asmenybės raidos uždavinių, kurie kyla iš žmogaus biologijos, psichologijos, kultūros ir visuomenės reikalavimų.

Kiekvienas amžiaus raidos periodas suaugusiam žmogui kelia tam tikras užduotis, kurias Havighurstas įvardija kaip svarbiausius pasiekimus, kurių tam tikru gyvenimo laikotarpiu tikimasi iš

žmogaus. Kaip teigia Černius (2006), „sėkmingai įvykdžius vienus uždavinius, lengviau spręsti kitus, o neįvykdžius kurių nors uždavinių, sunkiau įveikiami ir likusieji“.

Levinsonas (cituota Knowles, 2007) gyvenimo struktūrą suvokia kaip tam tikro laikotarpio žmogaus gyvenimo modelį arba planą, žmogaus gyvenimo temą. Mokslininkas išskiria dvi sudėtines gyvenimo struktūros dalis: 1) žmogaus pasirinktą visuomeniškumo būdą atitinkančius prioritetus ir įsipareigojimus, 2) su prioritetais ir įsipareigojimais susijusius socialinius vaidmenis ir veiklą. Šioms dalims skiriama daugiausia laiko ir energijos, jos turi esminę reikšmę žmogaus savasties jausmui.

Du pagrindiniai elementai, apie kuriuos sukasi žmogaus gyvenimas, yra šeima ir profesija. Nuo žmogaus prioritetų ir įsipareigojimų priklauso, kokią reikšmę jis skiria kiekvienam iš elementų.

Gyvenimo struktūra, kaip teigia Levinsonas (cituota Knowles, 2007), plėtojasi ir kinta visą laiką, priklausomai nuo žmogaus savasties ir aplinkos sąlygų. Kuo žmogus labiau suvokia save kaip individą, supranta savo norus, pažįsta vidinius resursus ir geba juos panaudoti, tuo didesnės jo galimybės integruotis pasaulyje ir susikurti geresnį gyvenimą.

Nagrinėdamas suaugusiojo žmogaus tarpsnius, Levinsonas nustatė, kad žmogaus gyvenimas susideda iš gyvenimo atkarpų, kurios trunka apie 25-erius metus. Kiekvienai tokiai atkarpai, raidos erai, pagal Levinsoną, būdingos tam tikros biologinės, psichologinės ir socialinės savybės. Kiekviena era yra nepakartojama ir žymi svarbius žmogaus gyvenimo pokyčius. Iš dalies viena era dengia kitą, o nauja era prasideda dar nepasibaigus pirmajai. Raidos era susideda iš dviejų dalių.

Raidos eros dalis, trunkanti nuo 5 iki 10 metų, pasižymi pastovumu. Raidos periodo metu priimami sprendimai dėl gyvenimo prioritetų, tikslų, būdo, kaip norima gyventi. Sprendimams

netekus aktualumo, prasideda pokyčio – pereinamasis – laikotarpis, kai įvertinami ankstesni sprendimai ir ieškoma naujų galimybių ir kelių.

Kaip teigė mokslininkas, pereinamasis laikotarpis – ilgas ir gan sudėtingas, maždaug 5 metus trunkantis laikotarpis, kurio metu pereinama iš vienos eros į kitą, esminis lūžio taškas. Levinsono nuomone, pereinamasis laikotarpis yra „kaitos procesas, kuris tampa tiltu iš X į Y...“. Pereinamasis laikotarpis susijęs su gyvenimo prioritetų, tikslų, vertybių, būdo permąstymu, jų atitikimu gyvenamajam periodui, naujų kelių ir galimybių paieškai. Laikotarpį lydi jausmų sumaištis – praradimo ir atsiskyrimo jausmas susimaišo su jauduliu dėl naujos eros ir naujų galimybių pradžios.

Būtent pokyčiai, gyvenimo permainos, vykstantys suaugusiojo gyvenime, dažniausiai tampa pirmine mokymosi paskata. Suaugusieji geriausiai pasirengę mokytis tuomet, kai mokymasis tenkina būtinąjį gyvenimo poreikį. Didžiausia mokymosi motyvacija – kai mokymas tą poreikį pasotina. Anot Sieberto (2007), „kritinės fazės tampa mokymosi uždaviniais ir stadijomis, reikalaujančiomis biografinio, refleksyvinio mokymosi metodų ir *identiteto darbo*“.

Savo ruožtu, kiekviena gyvenimo permaina yra tam tikras iššūkis žmonėms, ir jie tą iššūkį priima įvairiai – vieni sutelkia jėgas ir sėkmingai sprendžia naujos situacijos uždavinius, kiti praranda iniciatyvą ir norą imtis ko nors nauja, taip pat ir mokytis ar užsiimti kitokia laisvalaikio ar visuomenine veikla, lieka „sėdėti ant sofos“.

Visiškai vieningos amžiaus tarpsnių klasifikacijos nėra, o, tikriausiai, ir negali būti, nes dėl kintančių ekonominio ir socialinio gyvenimo sąlygų ilgėja bendroji žmogaus gyvenimo trukmė, keičiasi amžiaus etapai bei uždaviniai. Suaugusiųjų žmonių raidos stadijas lemia ne biologiniai, o socialiniai veiksniai, kiekvienas raidos etapas susijęs su tam tikrais socialiniais įvykiais. Apibendrinus gyvenimo tarpsnių tyrinėtojų nuomones, suaugusiojo amžiaus

tarpsniai skirstomi į: 1) jaunystę arba ankstyvąjį brandų amžių; 2) vidutinį amžių arba viduramžio erdvę; 3) senatvę. Panagrinėkime kiekvieną iš jų.

Jaunystė arba ankstyvasis brandus amžius (tarpsnis svyruoja tarp nuo 18–20 iki 30–35 metų). Eriksonas šį tarpsnį vadina intymumo arba vienatvės tarpsniu, kuriam būdingas jauno žmogaus gebėjimų bendrauti ir rūpintis kitais tobulinimas, nebijant prarasti savo tapatumo. Šiame amžiuje žmogus sprendžia tokius uždavinius: kaip rasti partnerį; išmokti gyventi su sutuoktiniu; sukurti šeimą; gimdyti ir auginti vaikus; tvarkyti namų ūkį; pradėti profesinę karjerą; imtis pilietinės atsakomybės; rasti tinkamą socialinę grupę; susikurti gyvenimo būdą.

Vidutinis amžius arba viduramžio erdvė (nuo 30–35 iki 60–65 metų), tęstinumo arba uždarumo pagal Eriksoną tarpsnis, kai žmogus galynėjasi su kūrybiškumo ir užsisklendimo, stagnacijos krize. Kūrybiškumu mokslininkas vadina nuostatą padėti įsitvirtinti gyvenime jaunajai kartai. Černiaus (2006) teigimu, kūrybingas suaugęs žmogus puoselėja ir plečia savo interesus, džiaugiasi savo kūrybos vaisiais, taip pat auga psichoseksualiai (plėsdamas savo moteriškumą ir vyriškumą) ir psichosocialiai (plėsdamas visuomeniškumą).

Šis amžiaus tarpsnis trunka pakankamai daug metų, todėl būtų neteisinga manyti, kad 35 metų ir 65 metų žmonės yra vienodai išsivystę fiziškai, subrendę socialiai, o jų pažintiniai gebėjimai taip pat nesiskiria.

Įrodyta, kad fizinis žmogaus pajėgumas pradeda mažėti nuo trisdešimties metų, o ryškiau silpstančias fizines jėgas jaučia tie, kuriems per keturiadešimt. Dar didesni fiziniai pokyčiai atsiranda sulaukus penkiasdešimties metų. Penkiadešimtmetis dažnai būna gana kritinis metas – tiek fiziškai (stengiamasi suvokti vykstančius fiziologinius amžiaus pokyčius, mokomasi juos priimti), tiek morališkai (dažniau susimąstoma, kas nuveikta, pa-

siekta, atsiranda noras dalintis patirtimi su kitais; kartais tai būna nusivylimo gyvenimu ir pasiekimais laikotarpis). Suvokus savo mirtingumą, iškyla rūpestis ateinančia karta ir savęs įprasminimu. Nesugebėjusieji susitvarkyti su šia užduotimi, rūpinasi tik savo poreikiais ir norais.

Viduramžio žmonės, anot Havighursto (cituota Černius, 2006), daugiausia dėmesio skiria suaugusiojo visuomeninei ir socialinei atsakomybei vykdyti (profesijai, šeimos aprūpinimui), ekonominiam gyvenimo lygiui susikurti ir palaikyti, pagalbai jaunajai kartai tapti atsakingai, bendravimui su sutuoktiniu, prisiimamas rūpestis senstančiais tėvais.

Šiame amžiaus tarpsnyje plėtojami suaugusiojo žmogaus laisvalaikio užsiėmimai. Ši veikla ypač suaktyvėja antrojoje šio laikotarpio pusėje, kai išauga ir subręsta vaikai, mažėja šeimos reikalavimai, silpsta profesinis veržimasis į priekį. Daugiau laiko lieka visuomeninei veiklai ir kitiems pomėgiams tenkinti. Šio amžiaus žmonėms kartais jau per sunku užsiimti anksčiau mėgta veikla, pvz., krepšiniu, todėl jie ieško kitokių laisvalaikio praleidimo formų (Černius, 2006).

Vėlyvajame amžiuje (daugiau kaip 60 metų) žmogui tenka susitaikyti su mažėjančiomis fizinėmis galimybėmis ir prisitaikyti prie jų, gyvenimą priimti tokį, koks jis yra, prisitaikyti prie pensinio amžiaus ir mažėjančių pajamų. Šiame amžiaus tarpsnyje lengviau žmonėms, kuriems pavyksta sklandžiai pereiti nuo aktyvios darbinės veiklos prie intelektinės energijos puoselėjimo, energiją nukreipti į naujas sritis, atnaujinti ar toliau puoselėti santykius su bendraamžiais.

Į vidutinio amžiaus periodo pabaigą žmogaus asmenybė tampa vientisa ir integruota, nyksta vidiniai prieštaravimai, keičiasi lyčių vaidmuo. Užaugus vaikams, tėvai tampa atidesni vienas kitam, daugiau rūpinasi tarpusavio santykiais, motinos pradeda vertinti profesinius pasiekimus, daugiau dėmesio skiria darbinei

veiklai (šį pakitimą lemia ne amžius, bet pakitusi šeimos struktūra). Įsisąmoninamas mirtingumas – laikas imamas skaičiuoti ne nugyventais metais, bet metais iki mirties. Tarpsnis baigiasi tam tikra kulminacija, kai žmogus bendruomenėje pamažu užima vyresniojo nario padėtį.

Senatvė. Tie, kurie laimingai sulaukia senatvės (daugiau kaip 75 metų), Černiaus (2006) teigimu, „privalo laikytis gyvenimo, bet ne stengtis prigriebti kažko daugiau iš jo“, todėl senatvės gyvenimo užduotys skiriasi nuo ankstesnių gyvenimo užduočių. Seni žmonės rūpinasi, kaip įveikti amžiaus sukeliamus fizinius pokyčius, išsaugoti orientavimosi aplinkoje gebėjimus, puoselėja gyvenimo įvykių refleksijos galimybes. Eriksonas senatvę pavadino laikotarpiu, kai keliamas klausimas, ar gyvenimas buvo prasmingas, ar ne. Ši laikotarpį mokslininkas vadina vientisumo arba nusivylimo laikotarpiu. Vientisumas reiškia žmogaus sugebėjimą atsigręžti į savo praeitį ir įvertinti ją kaip turtingą ir prasmingą. Tai palengvina ir susitaikymą su mintimi apie artėjančią mirtį. Nusivylusieji vertina savo gyvenimą kaip tuščią, apgailestauja, jaučia, kad nebeliko laiko ką nors pakeisti ir bijo mirties.

Apžvelgus žmogaus amžių tarpsnius ir jiems keliamus uždavinius, galima teigti, kad tiek pats amžius, tiek amžiaus periodui keliami uždaviniai lemia žmogaus poreikius, tikslus ir motyvus, motyvaciją mokytis, mokymosi formas ir būdus, laisvalaikio praleidimo būdus.

Nustatyta, kad jauno suaugusiojo amžiuje svarbus mokymosi motyvas yra poreikis tobulinti asmenybę. Jauni suaugusieji būna kupini jaunatviško idealizmo, tikėjimo, kad atsakymai yra teisingi ir neteisingi, siekia atrasti viską paaiškinančią logiką, paiso ekspertų nuomonės, mano turį daug laiko savo ambicijoms įgyvendinti.

Dirbančiojo su šio amžiaus žmonėmis pareiga – „nepakirpti svajonėms sparnų“, leisti jiems būti tokiems, kokie yra, skatinti jų

kūrybiškumą ir saviraišką. Kita vertus, mažai tikėtina, kad jaunas suaugusysis, neturintis specialių poreikių gilintis į muziejaus ar renginio temos specifiką, turės pakankamai kantrybės ir tolerancijos išklausyti didelės apimties informaciją. Pripratę prie šiuolaikinio greito, mobilaus ir virtualaus gyvenimo tempo, jauni suaugusieji greičiausiai ir muziejuje tikėsis dinamikos ir veiksmo.

Antrajame brandos amžiuje dominuoja motyvai, susiję su profesine veikla. Vidutinio amžiaus suaugusieji suvokia gyvenimo prieštaravimus ir subjektyvumą, ekspertus traktuoja filosofiškai, siekia tikslo, nes mano, kad nebeturi laiko netikslingai veiklai ar betiksliam mokymuisi. Jie daug dėmesio skiria vaikams ugdyti. Kartais tai tampa pagrindiniu jų gyvenimo tikslu.

Muziejų edukacija šio amžiaus tarpsnio žmonėms dažniausiai bus aktuali tik dėl jų vaikų, todėl muziejaus edukatoriai turi gebėti bendrauti su abiejų kartų atstovais. Gebėdami renginiuose patenkinti vaikų ir tėvų interesus, muziejų edukatoriai nemažai prisideda prie šeimos ryšių stiprinimo ir bendravimo šeimoje tobulinimo.

Brandaus amžiaus tarpsnyje, vaikams tapus savarankiškiems, atsiranda stiprūs saviraiškos ir pažinimo motyvai, dėl to nemažai pagyvenusių žmonių laiką leidžia tapydami, šokdami, dainuodami, keliaudami. Užsiimti tuo, kas domina, lavina gebėjimus, labai svarbu rengiantis senatvei, nes tokia veikla padeda nesustabarėti protiškai, lavinti jausmus.

Vienas iš laisvalaikio leidimo būdų – muziejų, parodų lankymas. Atsižvelgdami į amžiaus tarpsnių specifiką, muziejų edukatoriai turėtų būti pasirengę, kad šio amžiaus žmonės gali būti smalsesni, norintys socialiai bendrauti, išsakyti savo nuomonę, parodyti turimas žinias, išsilavinimą. Dirbant su tokiais žmonėmis, rekomenduotina „įdarbinti“ jų patirtį ir sudaryti sąlygas bendrauti su kitais lankytojais, salių darbuotojais, mokėti išklausyti.

Muziejai, kuriems rūpi šio amžiaus tarpsnio lankytojai, turėtų pagalvoti apie pateikiamos informacijos vizualinį apipavi-

dalinimą – kuo labiau žmogus sensta, tuo prasčiau mato, todėl pritamsintos salės, užrašai mažomis raidėmis, patalpinti ne prie eksponato, dažniausiai sukelia ne atradimo džiaugsmą, bet nusivylimą.

Suaugusieji individualių skirtumų požiūriu

Vieningos individualius suaugusiųjų skirtumus pristatančios schemos nėra, nors tyrimai rodo, kad individualūs suaugusiųjų skirtumai daro įtaką suaugusiųjų mokymuisi. Knowlesas, pristatydamas Johansseno ir Grabowskio (1993) sudarytą individualių skirtumų trijų kategorijų *(pažinimo, asmenybės ir ankstesnių žinių)* tipologiją, labiausiai akcentuoja *pažinimo* ir *ankstesnių žinių* svarbą.

Pažinimo kategorijai priskiriami:

a) pažinimo gebėjimai (bendrieji protiniai gebėjimai);
b) pažinimo kontrolė (mąstymo modeliai, parodantys, kaip individai apdoroja informaciją ir daro iš jos išvadas);
c) pažinimo stiliai (individui būdingus pastovius ypatumus informacijai apdoroti, siekiant suvokti supantį pasaulį);
d) mokymosi stiliai (bendrosios tendencijos, kokiais būdais apdorojama informacija).

Kai kurie individualūs skirtumai (bendrieji protiniai gebėjimai, mokymosi stiliai) aptariami kituose skyriuose. Čia trumpai pristatomi tie, kurie atskirai neaptariami.

Pažinimo kontrolė – priklausymas / nepriklausymas nuo lauko apibrėžia laipsnį, kaip kontekstas (aplinka) veikia besimokančiojo informacijos suvokimą. Priklausantys nuo lauko individai informacijai suvokti pasikliauja signalais iš aplinkos. Jie mėgsta bendrą ir grupinį mokymąsi, vertina aiškios struktūros ir suprantamai organizuotą medžiagą, kreipia dėmesį į socialinius aplinkos komponentus, gerai reaguoja į išorinius pastiprinimus ir vertina išorinį vadovavimą.

Nepriklausantys nuo lauko individai mokosi nepaisydami išorinių signalų. Jie mėgsta spręsti poblemas, vertina situacijas, kuriose patys turi išsiaiškinti, kaip organizuojama jiems pateikiama medžiaga, mėgsta pritaikyti žinias naujose situacijose, vertina nepriklausomą, sutartimis grįstą mokymosi aplinką ir gerai reaguoja į tyrimais ir atradimais grindžiamą mokymąsi.

Priklausomybė arba nepriklausomybė nuo lauko didžiausią įtaką daro savivada grįstam suaugusiųjų mokymuisi, kuris taip pat vyksta ir muziejuose.

Pažinimo stilius perteikia tipišką individo manierą priimti ir apdoroti informaciją. Besimokantieji išsiugdo mėgstamus informacijos priėmimo būdus. Tradiciškai šie būdai skirstomi į tris kategorijas: vizualinį, verbalinį ir psichomotorinį. Kai kurie mokslininkai šias kategorijas išplečia iki septynių elementų: rašto, klausos, interaktyvųjį, vizualinį, lytėjimo, judėjimo, uoslės. Visais atvejais svarbu tai, kad suaugęs žmogus informaciją priima įvairiais kanalais, todėl ir informacija mokymosi metu turi pasiekti besimokantįjį įvairiais būdais.

Informacija apdorojama globaliu ir analitiniu būdu. Žmonės, taikantys globalųjį informacijos apdorojimo būdą, iš pradžių susidaro bendrą visumos vaizdą, į detales įsižiūri vėliau. Analitinio požiūrio atstovai informaciją apdoroja palaipsniui, dėmesį sutelkdami tik į vieną objekto elementą.

Suaugusiųjų mokymosi procese informacija besimokantįjį turi pasiekti įvairiais kanalais, o jai apdoroti turi būti sudarytos galimybės, atitinkančios abiejų būdų atstovų poreikius.

Mokymosi stiliai (apie juos plačiau skyriuje *Mokymosi stiliai*) nusako besimokančiajam priimtinų metodų ir aplinkos įvairovę. Mokymosi stiliai apima pažinimo, emocinius ir psichomotorinius matmenis ir, kartu su mokymusi, instruktavimo ir instrukcinės aplinkos ypatumus. Išanalizavęs *už* ir *prieš* argumentus dėl mokymosi stilių, Knowlesas ir kt. (Knowles, 2007) teigia, kad

mokymosi stiliai, šalia kitų pozicijų, gali būti naudingi besimokantiesiems kaip atspirties taškas, kad besimokantieji išsiaiškintų, kam *jie* teikia pirmenybę.

Ankstesnės žinios ir ankstesnė besimokančiojo patirtis vis labiau akcentuojama ir pripažįstama. Knowleso nuomone, ankstesnė besimokančiojo patirtis apima platų individualių skirtumų spektrą, yra turtingas mokymosi šaltinis, sukuria žmogaus savitapatybės pagrindą ir sukuria tendencingas nuomones, kurios gali pakreipti tam tikra kryptimi naujų žinių įsisavinimą arba net trukdyti naujas žinias priimti.

Ankstesnės patirties reikšmę pabrėžia ir Siebertas (2007), teigdamas, kad „praktika neįsisavinama savaime, nes pastebima tik tai, kas jau bent kiek pažįstama".

Anot Jarviso (2001), kiekvieną naują žmogaus patyrimą veikia žmogaus ankstesnė patirtis – jo biografija. Žmogus pasitelkia jau turimas žinias, norėdamas naują patyrimą išsiaiškinti ir paversti jį naujomis žiniomis, įgūdžiais ar nuostatomis. Jarvisas įvardina tai socialiniu reiškiniu, kuris yra mokymosi pradžia, ir teigia, kad bet koks mokymasis – ne vien tik mokymasis per patirtį – prasideda patirtimi.

Mezirowo (cituota Zuzevičiūtė, Teresevičienė, 2008) teigimu, suaugusiųjų mokymesi svarbiausia suvokti, kaip žmonės supranta savo patirtį, kuo ir kaip patirtis žmonėms reikšminga, kokia prasmė patirčiai suteikiama. Pasak Mezirowo, mokymasis yra prasmės paieška. Mokydamiesi žmonės gali keisti (ir keičia) tiek savo įsitikinimus, tiek kelią į juos. Pokytis gali įvykti žmogui susidomėjus, *kada, kaip* ir *kodėl* pradėta tikėti šiais, o ne kokiais nors kitais dalykais, pasirinktas tas, o ne kitas kelias; kai žmogus pradeda matyti, kaip ir kokį prasmės pasaulį jam kuria pasirinktas supratimo kelias.

Suaugusieji pažintinės raidos požiūriu

Esminė pažintinės raidos teorijų prielaida, kaip teigia M. S. Knowlesas (2007), laikui bėgant individo mąstymo procese vyksta tam tikros permainos, galinčios paveikti besimokančius suaugusiuosius šiais pavidalais:

- Pakinta būdas, kaip besimokantieji interpretuoja naują informaciją.
- Pakinta pasirengimas išgyventi įvairias mokymosi patirtis.
- Susiformuoja skirtingi požiūriai į medžiagą ir jos interpretacijas.
- Individai skirtingai supranta mokymosi reikšmingumą.
- Iškyla kitokių raidą skatinančių mokymosi užduočių.

Retrospektyviai galvodamas apie savo gyvenimą, kiekvienas žmogus gali pastebėti asmeninių pažiūrų pokyčius, lyginant pažiūras jaunystėje ir brandžiame amžiuje, svarbių klausimų supratimą, naujos informacijos įsisavinimą ir netgi požiūrį į patį mokymąsi.

Pažintinės raidos teorijos padeda suprasti, kodėl daliai žmonių sudėtingos tos temos, kurioms suvokti reikia dialektinio ar reliatyvistinio mąstymo. Kaip pavyzdį Knowlesas (2007) pateikia kritinio mąstymo įgūdžių ugdymąsi: „Suaugę žmonės turi išdrįsti suabejoti prielaidomis, kuriomis vadovaujasi gyvenime, o tai reikalauja aukštesnio pažintinės raidos lygmens – suvokti, kad egzistuoja ne vienas „teisingas“ gyvenimo kelias“.

Suaugusiųjų pažintinės raidos teorijos remiasi Piageto (cituota Knowles, 2007) iškelta hipoteze, kad vaiko mąstymas pereina keturias stadijas: sensomotorinę, ikioperacinę, konkrečių operacijų ir formalių operacijų. Anot Piageto, formaliųjų operacijų stadijoje pradedama mąstyti hipotezėmis ir abstraktais. Būtent šioje stadijoje prasideda brandi suaugusio žmogaus mintis. Formaliųjų operacijų stadija užbaigia pažintinę raidą. Deja, ne visi suaugusieji pasiekia šią stadiją.

Vėlesni suaugusiųjų raidos mokslininkų darbai praturtina Piageto klasifikaciją.

Riegelis (cituota Zuzevičiūtė, Teresevičienė, 2008) teigia, kad dialektinis mąstymas apibūdina gebėjimą pripažinti ir priimti kontraversiškus klausimus bei jų sprendimus, problemų ir reiškinių daugialypumą ir daugiareikšmiškumą. Jis mano, kad žmonės nebūtinai turi pereiti visas keturias Piageto įvardintas pakopas, kad galėtų dialektiškai mąstyti – tai jie gali daryti būdami antroje, trečioje, ketvirtoje pakopoje, ir netgi pirmoje.

Keganas (cituota Zuzevičiūtė, Teresevičienė, 2008), pripažindamas dialektinio mąstymo svarbą, mano, kad dialektinis mąstymas nėra integralaus pobūdžio. Kegano nuomone, dialektinis mąstymas būdingas aukščiausio lygmens sąmonei, kurią formuoja sudėtingas šiuolaikinis pasaulis. Nemąstydamas dialektiškai, žmogus negalėtų funkcionuoti aplinkoje, reikalaujančioje sudėtingų vaidmenų ir nevienareikšmių santykių. Remdamasis tyrimų duomenimis, mokslininkas teigia, kad dauguma žmonių dialektiškai mąstyti pradeda, įžengę į ketvirtą dešimtį, t.y. jau būdami suaugę. Jo nuomone, brandus mąstymas yra tuomet, kai prieštaravimai ir paradoksai, nors ir sukelia įtampą, pripažįstami kaip galimybė augti.

Pasak Freire'o (cituota Zuzevičiūtė, Teresevičienė, 2008), sąmoningėjimo procese žmogus pradeda kritiškai vertinti savo žinias, įsitikinimus, ima suprasti, kokią įtaką žinios ir įsitikinimai turi žmogaus gyvenimui, požiūriui į save, artimuosius, karjerą, visuomenę ir vietą joje. Autoriaus nuomone, žmonėms susiformuoti reikia ne tylos, bet žodžio, darbo, veiklos ir refleksijos.

Apibendrinant suaugusiojo žmogaus pažintinės raidos nuostatas, galima suformuluoti šias suaugusiųjų mokymosi implikacijas (Knowles, 2007):

- Suaugusiųjų mokymasis glaudžiai susipynęs su suaugusiųjų raida.

- Suaugusiųjų raida turi daug krypčių ir matmenų.
- Suaugusiųjų mokymas įvairuoja visų pirma dėl skirtingų pažintinės raidos stadijų.
- Suaugusiųjų mokymo pagalbininkams derėtų atkreipti dėmesį į besimokančiųjų raidos stadiją ir pagal ją pritaikyti mokymosi užsiėmimus.

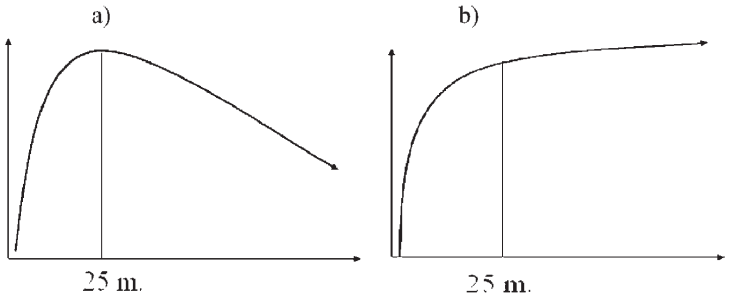
Suaugusieji protinių savybių kaitos ir įsiminimo požiūriu

Įrodyta, kad protinių savybių kaita daro įtaką suaugusiojo žmogaus mokymosi galimybėms. Savotiškas paradoksas, kad, žmogui subrendus, socialiai įsitvirtinus ir teoriškai galinčiam labiau pasinaudoti mokymosi galimybėmis, būtent šiuo laikotarpiu atsiranda fiziologinių trukdžių – silpsta atmintis, blogiau įsimenama, sunkiau įsisavinama nauja informacija, t.y. metams bėgant kinta mūsų protiniai gebėjimai.

Kai kurie protines žmogaus savybes nagrinėjantys mokslininkai (pvz., Baltesas) teigia, kad senstant (jau nuo 25-erių metų) krinta protinio pajėgumo kreivė, lėtėja ir labiau pažeidžiami baziniai informacijos priėmimo ir apdorojimo procesai. Tai akivaizdu, kai susiduriama su nesusietos ir abstrakčios informacijos priėmimu, suvokimu, išsaugojimu darbinėje atmintyje, perkėlimu į ilgalaikę atmintį ir atkūrimu, naujo požiūrio į problemą radimu. Daugelis vyresnio amžiaus žmonių susiduria su tam tikromis problemomis dirbdami kompiuteriu, įsisavindami mobiliojo telefono funkcijas ar naudodamiesi elektronine bankininkyste.

Paguodžia tai, kad kompleksinės proto savybės išlieka iki senyvo amžiaus, gali toliau plėstis, o esant palankioms sąlygoms net pagerėti. Kompleksinėms proto savybėms priskiriamos žinios, priklausančios nuo kultūros, tam tikros profesijos ir kasdienio gyvenimo ekspertinės žinios, kalbiniai išraiškos gebėjimai, socialinė kompetencija, išmintis, žinomų problemų spren-

dimo strategijos. Jei žmogus turi užsienio kalbos pagrindus, toliau mokytis kalbą jam bus ne taip sunku, kaip pradėti viską nuo pradžių.

Pav. Protinių galių kaita: a) baziniai informacijos priėmimo ir apdorojimo procesai, b) kompleksinės proto savybės.

Šį teiginį patvirtina Schaie ir Williso (cituota Juozaitienė, Juozaitis, 2008) atlikti ilgalaikiai suaugusiųjų sveikatos tyrimai, kurių rezultatai rodo, jog iki šešiadešimtųjų gyvenimo metų suaugęs žmogus nepatiria ryškesnių apribojimų mokytis.

Muziejų edukacijos atveju protinių savybių ir įsiminimo ypatumai turi gana didelę reikšmę. Vyresnio amžiaus žmones gali trikdyti naujų technologijų naudojimas muziejų ekspozicijose. Atsidūrę tokioje situacijoje, jie pasijunta neužtikrinti, ar gebės teisingai tomis technologijomis pasinaudoti. Muziejams derėtų pasirūpinti tinkamomis instrukcijomis apie naudojimąsi technologijomis arba jų veikimo demonstravimą.

Apibendrinimas

Apibendrinant tai, kas pasakyta apie suaugusįjį, dera žinoti, kad suaugęs žmogus ateina į auditoriją su visu savo pasauliu, patirtimi, statusu, gyvenimo uždaviniais ir krizėmis. O suaugusiųjų

mokytojo užduotis yra į visa tai atsižvelgti ir deramai parinkti savo santykį ir elgesį su konkrečiu besimokančiuoju ir su visa dalyvių auditorija.

Šiame skyriuje pateikta medžiaga – viena iš galimybių geriau pažinti suaugusįjį, jo individualius, amžiaus tarpsnių, protinių ir pažintinių gebėjimų ypatumus ir labiau pasirengti susitikimui su juo.

Literatūra

- Gailienė, D. Bulotaitė, L., Sturlienė, N., 2002. *Asmenybės ir bendravimo psichologija. Vadovėlis XI–XII klasei.* Vilnius: Tyto Alba
- Jarvis, P., 2001. *Mokymosi paradoksai.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas
- Juozaitienė, R.; Juozaitis, A.,M., 2008. *Ar žmogaus amžius daro įtaką motyvacijai mokytis?* // Andragogų klausimai. Praktiniai suaugusiųjų mokymo aspektai. Vilnius: LSŠA
- Kibildaitė, E., 2005. *Būti suaugusiu*. // Psichologija Tau. Nr.1
- Knowles, S.,M., Holton III, F.,E., Swanson, A.,R., 2007. *Suaugęs besimokantysis: klasikinis požiūris į suaugusiųjų švietimą.* Vilnius: Danielius
- Rogers, C., R., 2005. *Apie tapimą asmeniu. Psichoterapeuto požiūris į psichoterapiją.* Vilnius, Via Recta
- Qualitat. Erwachsenenpadagogische Grundqualifikation fur Kursleitende an Volkshochschulen in Nordrhein-Westfalen. 2000. Landesverband der VHS von Nordrhein-Westfalen
- Siebert, H., 2006. *Teorijos ir praktikos sąveika. Tekstai suaugusiųjų švietimo studijoms*. Vilnius: Kronta
- Waidacher, F., 1999. *Museum lernen: Lange Geschichte einer Verweigerung oder warum Museen manchmal so gruendlich*

daneben stehen. Museologie Online, 1. Jahrgang. [Interaktyvus]. Prieiga: http://www.hco.hagen.de/museum/m-online/99/99-2.pdf [Žiūrėta 2009-12-01]

- Zuzevičiūtė, V., Teresevičienė, M., 2008. *Suaugusiųjų mokymasis. Andragoginės veiklos perspektyva*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas

MUZIEJŲ EDUKACIJOS SAMPRATA, MUZIEJŲ EDUKACINĖS PROGRAMOS IR JŲ RENGIMO PRINCIPAI

Nideta Jarockienė

Išstudijavę medžiagą dalyviai:

- galės paaiškinti, kaip kito muziejų edukacijos samprata;
- žinos, kaip muziejų edukacija vystėsi Lietuvoje, kokios Lietuvos muziejų edukacinių programų temos ir metodai;
- susipažins su edukacinių programų pavyzdžiais iš kitų šalių;
- išsiaiškins edukacinių programų rengimo principus bei žingsnius.

Valstybės ilagalaikės plėtros strategijoje pabrėžiama, kad, kuriant efektyvią ir darnią, visiems prieinamą ir tęstinę švietimo sistemą, sudarant sąlygas mokytis visą gyvenimą, labai svarbu plėtoti šiuolaikinę suaugusiųjų švietimo sistemą, užtikrinančią kiekvienam Lietuvos gyventojui galimybę mokytis visą gyvenimą. Norint įgyvendinti šiuos uždavinius, būtinas kūrybinis švietimo tobulinimas, kuris neįmanomas be glaudaus kultūros ir švietimo institucijų bendradarbiavimo. Kultūra ir švietimas, papildydami vienas kitą, kuria palankias sąlygas visapusiškai, kūrybingai, sugebančiai sėkmingai prisitaikyti prie nuolatinių pokyčių asmenybei ugdytis bei tobulėti visą gyvenimą. Šiuolaikinės žinių visuomenės kontekste muziejai, kaip išskirtinės mokymosi įstaigos, užima ypatingą vietą. Todėl jie turi sudaryti galimybes visiems norintiems gilinti savo žinias nuo ankstyvos vaikystės iki senyvo amžiaus. Tačiau, kurdami ir įgyvendindami edukacines programas, muziejai susiduria su daugybe problemų. Tai siauras požiūris į muziejaus edukacinę veik-

lą, šiuolaikinės edukologijos ir psichologijos neišmanymas, lankytojų poreikių nežinojimas, nesugebėjimas organizuoti muziejaus edukacinė veiklos taip, kad ji atitiktų šiuolaikinės visuomenės poreikius. Todėl muziejai – unikali mokymosi vieta, kur mokomasi iš pirminių kultūros šaltinių, paliekami mokymosi visą gyvenimą nuošalyje. Šie iššūkiai verčia muziejus keistis ir pažvelgti į *muziejų edukacinę veiklą kompleksiškai, siekiant įdiegti geriausių pasaulio muziejų edukacinės veiklos standartus.*

Muziejaus edukacijos samprata

Šiuo metu, taip stipriai besikeičiant ir tobulėjant muziejinei edukacijai visame pasaulyje, sunku pateikti visuotiną ir vienareikšmę edukacijos sampratą, pritaikomą visuose muziejuose. Įvairūs šios srities tyrinėtojai ir organizacijos skirtingai apibrėžia ir interpretuoja šį muziejų veiklos aspektą.

Tarptautinė muziejų taryba (ICOM) muziejų etikos kodekse apibrėžia edukacijos reikšmę muziejų veikloje ir teigia: „Muziejus turi naudotis visomis įmanomomis galimybėmis ir plėsti savo, kaip švietimo institucijos, veiklą, kuria galėtų naudotis visa visuomenė. Muziejaus pareiga yra pritraukti naują ir kuo platesnę visuomenės dalį iš pačių įvairiausių sluoksnių, vietovių ar grupių, nes muziejaus tikslas yra tarnauti visai visuomenei, stengiantis, kad ji galėtų aktyviai dalyvauti muziejaus veikloje, remti jo tikslus ir politiką.“ (ICOM Code of Ethics for Museums, 2006)

Lietuvos kultūros politikos nuostatuose pažymima, kad šiuolaikinio muziejaus veikla siejama su kultūros, švietimo, informacijos skleidimo funkcijomis. Šalies muziejuose sukauptos kultūros ir meno vertybės leidžia plėsti ir gerinti jų lankytojams teikiamas paslaugas. Muziejai turi ne tik kaupti ir saugoti vertybes, bet ir bendrauti su visuomene, ją informuoti bei šviesti.

Šie teiginiai rodo, kad edukacija yra svarbi muziejaus darbo dalis, tačiau detaliai jos vaidmens nenusako. Lietuvos muziejų

įstatyme (2003 m. gegužės 29 d. Nr. IX-1593, Vilnius) muziejų edukacinė veikla susiaurinama iki mokymo ir lavinimo programų rengimo moksleiviams. Neretai atskiri skyriai muziejuose pavadinti edukaciniais, nors dirba tik su mokyklomis. Toks požiūris šiuolaikiniame muziejuje yra per siauras, neatitinka 21 amžiaus visuomenės reikalavimų.

Muziejinė edukacija yra visa veikla, kuria užsiima muziejus: kolekcijų eksponavimas, parodų planavimas ir rengimas, leidybinė veikla, specialių renginių, konferencijų ir mokymosi programų organizavimas. *Muziejinę edukaciją galima apibrėžti kaip mokymosi galimybę muziejaus aplinkoje, naudojant muziejuje saugomus objektus. Pagrindinis tikslas, kuriant edukacines programas, yra ne perduoti informaciją, bet skatinti ir ugdyti pačių lankytojų supratimą bei aktyvumą.*

Muziejų edukacijos specifiką lemia visa muziejinė mokymosi erdvė – pats muziejus, mokymosi objektai – eksponatai bei informacijos perdavimo priemonės – ekspozicijos, etiketės su tam tikra informacija, ekskursijos, specialios programos, seminarai, paskaitos, įvairūs konkursai, renginiai, filmai, koncertai, konferencijos ir t. t. Kiekvienas muziejus gali laisvai interpretuoti ir naudoti edukaciją muziejuje, tačiau nė vienas neatmeta mokymosi idėjos muziejinėje aplinkoje. Todėl svarbiausia yra žinoti ir taikyti tas mokymosi teorijas, kurios padėtų pasiekti užsibrėžtus tikslus. Muziejų edukacinėje veikloje taikomos trys edukacijos teorijos: didaktinė-aiškinamoji, atradimų ir konstruktyvizmo. Šias tris edukacijos teorijas galime suskirstyti į du blokus – pasyviojo ir aktyviojo mokymosi. Pasyviajam priskirtinas didaktinis-aiškinamasis modelis, o aktyviajam – atradimų bei konstruktyvizmo teorijos. Pastaruoju metu nuo pasyviojo mokymosi metodų pereinama prie aktyvaus lankytojo dalyvavimo mokymosi procese.

Lietuvos muziejų edukacinė veikla

Edukacinės veiklos pradžia Lietuvos muziejuose sietina su Vilniaus senienų muziejaus veikla XIX amžiuje Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, XIX a. pradžioje formavosi naujos sampratos apie didaktinę, patriotinę muziejų misiją, kurią geriausiai galėjo atlikti istorinio pobūdžio muziejai ir rinkiniai, atspindėję Lietuvos praeitį bei politinę istoriją. (Keršytė, 2003). 1855 m. Lietuvoje įkuriamas Vilniaus senienų muziejus (VSM), veikęs iki 1865 m. Tai buvo pirmasis viešas muziejus Lietuvoje. Muziejaus tikslai apibrėžti statute – moksliškai tirti krašto kultūros ir gamtos paveldą, sudaryti sąlygas visuomenei su juo susipažinti. VSM tęsė garsių XVIII a. Vilniaus universiteto gamtos muziejų ir kabinetų tradicijas, ornitologijos ir mineralogijos kabinetuose paprastomis savaitės dienomis vyko pamokos mokiniams. Šias pamokas ir ekspozicijas sekmadieniais daugiausia lankė mokiniai iš Vilniaus gubernijos gimnazijos ir Vilniaus bajorų instituto. VSM edukacinės veiklos muziejuose tradicijas tęsė 1918 m. Lietuvoje įsteigti muziejai, kurių veikla daugiausia buvo nukreipta į tautiškumo reprezentavimą, muziejinių vertybių panaudojimą visuomenei šviesti ir sąmoningumui gilinti. Edukacinis darbas muziejuose nenutrūko ir antrosios Lietuvos okupacijos laikotarpiu (1944–1990 m.). Muziejinė visuomenės švietimo veikla vyko ne tik muziejuose – organizuojamos muziejaus darbuotojų išvykos su paskaitomis į gamyklas, mokslo ir kitas įstaigas, karinius dalinius, kaimo vietoves. Ekskursija tampa viena svarbiausių darbo su lankytojais formų.

Esminis lūžis šalies muziejuose įvyko po 1991 m., Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, kai ėmė formuotis modernus požiūris į muziejaus misiją. Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje struktūriškai reorganizuotas Švietimo skyrius. Atlikus sociologines apklausas, nustačius prioritetines sritis, išsikristalizavus svarbiausioms lankytojų grupėms, imta taikyti iki

tol neišbandytus ryšių su visuomene būdus. Alytaus kraštotyros muziejuje 1993 metais pradėtos rengti edukacinės programos, kurios iki šiol sėkmingai padeda populiarinti muziejaus veiklą ir sulaukti daugiau lankytojų. Dar 1994 m. muziejininkės A. Pečiulytė ir R. Adomaitienė parengė Kėdainių krašto istorijos programą vidurinėms mokykloms, kuri dalyvavo ALF paskelbtame programų konkurse „Švietimas Lietuvos ateičiai“ ir laimėjo antrą vietą.

Lietuvoje šiuolaikinės muziejinės edukacijos istorija prasidėjo tuomet, kai Lietuvos kultūros ministerija ir Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi centras 1996 m. pavasarį Nidoje surengė seminarą *Muziejai: edukacinės veiklos kryptys ir perspektyvos*, kuriame mokymosi programas pristatė Didžiosios Britanijos Hempšyro grafystės muziejininkai (Baltrūnaitė, 2003). Tais pačiais metais Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi centre vykusiame seminare *Mokomosios programos muziejuose* savo darbo patirtimi dalijosi Švedijos muziejininkai. Lietuvos muziejų edukacines programas palaikė, inicijavo ir skatino Atviros Lietuvos fondas, kuris nuo 1996 m. aktyviai jas finansavo. Svarbus postūmis Lietuvos muziejų švietėjiškoje veikloje buvo 1997 m. vasario mėn., kai įkurta Lietuvos muziejų asociacijos Švietimo sekcija, kurios iniciatyva muziejuose kuriami atskiri edukaciniai centrai, įrengiamos patalpos, skirtos darbui su lankytojais, tobulinamos programos, atliekami lankytojų sociologiniai tyrimai, įdiegiamos šiuolaikinės ryšių su visuomene sistemos, bendradarbiaujama su Pedagogų švietimo centrais, Švietimo skyriais, LR Švietimo ir mokslo ministerija. Pristatant visuomenei muziejų edukacinę veiklą, Lietuvos muziejų edukacinės programos spausdinamos Lietuvos muziejų asociacijos leidiniuose „Lietuvos muziejininkystės biuletenis“ ir „Lietuvos muziejai“, respublikiniuose dienraščiuose, pedagoginėje spaudoje, užsienio šalių žurnaluose.

Lietuvos muziejų edukacinių programų analizė

Lietuvoje jau daugiau kaip 10 metų kalbama, kad turi būti steigiami specializuoti skyriai nacionaliniuose ir respublikiniuose muziejuose, o savivaldybių muziejuose reikalingi žmonės, atsakingi už edukacinę veiklą. Išsamiai išanalizavus duomenis, matyti, kad tik Nacionaliniuose muziejuose įkurti specializuoti edukacijos skyriai: Lietuvos dailės muziejuje – Meno pažinimo centrai, M. K. Čiurlionio ir Nacionaliniame muziejuje – Švietimo skyrius. Respublikiniuose ir savivaldybių muziejuose edukacijos funkcija priskiriama ekskursijų, ryšių su visuomene, parodų ir lankytojų aptarnavimo, turizmo skyriams. Edukacinės veiklos organizavimas nėra vienintelė ir svarbiausia šių skyrių užduotis, todėl programas kuria ir įgyvendina visi muziejaus darbuotojai. Specializuotas muziejaus pedagogo ar muziejininko edukacijai etatas yra įsteigtas tik Kėdainių ir Rokiškio krašto muziejuose. Todėl, siekiant pakelti muziejų edukacinę veiklą į aukštesnį lygį, turi būti steigiami specializuoti skyriai respublikiniuose muziejuose. Savivaldybių muziejuose reikalingi žmonės, atsakingi už edukacinę veiklą, o nacionaliniuose muziejuose būtina didinti darbuotojų skaičių. Didžiausia Lietuvos muziejų problema – programų organizavimas tik moksleiviams.

Lankytojų grupė	Procentai
Pradinių klasių moksleiviai	43
Vyresniųjų klasių moksleiviai	30
Šeimos	11
Ikimokyklinio amžiaus vaikai	10
Suaugusieji	6

1 lentelė. Lietuvos muziejų edukacinių programų lankytojai. Šaltinis: Lietuvos muziejų asociacijos tyrimas *Mokymosi visą gyvenimą įgyvendinimo Lietuvos muziejuose galimybių studija, 2008 m.*

Analizuojant Lietuvos muziejų edukacinę veiklą, aiškėja, kad ne visi muziejai aiškiai suvokia, ką reiškia sąvoka *specialusis edukacinis projektas* ir kuo jis skiriasi nuo edukacinės programos, o ši savo ruožtu – nuo edukacinio užsiėmimo. Dirbama labai skirtingai, todėl apibendrinimus daryti labai sunku. Nacionaliniuose ir Respublikiniuose muziejuose dar galime įžvelgti bendras metodines tendencijas: numatyti veiklos tikslai, mokymo(si) objektai, lankytojų grupės, metodai. Savivaldybių muziejuose labai daug metodinio chaoso. Retai kuri edukacinė programa turi savo numatytus tikslus ir jų įgyvendinimo priemones, beveik niekur nerasi apibrėžto mokymo(si) objekto.

Daugiausia edukacinių programų lankytojų 2009 metais sulaukė:

- Lietuvos dailės muziejus – 25 515;
- A. Baranausko – A. Vienuolio-Žukausko muziejus – 22 192;
- Lietuvos nacionalinis muziejus – 18 890;
- Lietuvos liaudies buities muziejus –16 056;
- Biržų krašto muziejus „Sėla“ – 12 186.

Anykščių Baranausko – A. Vienuolio-Žukausko muziejaus kompleksą sudaro A. Vienuolio, J. Biliūno, L. ir S. Didžiulių, Br. Buivydaitės memorialiniai literatūriniai muziejai. Juos papildo Arklio muziejus, Siaurojo geležinkelio ekspozicija, naujai kuriamas Šeimyniškėlių piliakalnio istorinis-archeologinis ansamblis. Per metus muziejų aplanko daugiau kaip 60 tūkst. turistų. Tai muziejus, kuris vykdo puikias kultūrinio turizmo programas, aktyviai įgyvendina projektinę veiklą, todėl yra populiarus tarp įvairių Lietuvos gyventojų grupių. Lietuvos nacionaliniame muziejuje vedamos apžvalginės, teminės ekskursijos, ekskursijos-pamokos. Muziejuje sukurta edukacinė programa *Pažinimas*, skirta bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviams. Kaip viena iš programos dalių, muziejuje veikia „Trimetė pradinukų mokyklėlė“ – etninės kultūros ir istorijos pradžiamokslis. Programos tikslas – naudojant eksponatus, vaizdines rekonstrukcijas bei di-

daktines priemones, kurti betarpišką vaiko ir ekspozicijos santykį, padėti moksleiviams pažinti Lietuvos istoriją ir kultūrą, geriau įsisavinti mokyklines žinias. Šis muziejus labai populiarus tarp Vilniaus miesto pradinių klasių moksleivių. Lietuvos dailės muziejuje edukacinės programos kuriamos visuose padaliniuose: Vilniuje – Taikomosios dailės muziejuje, Vilniaus paveikslų galerijoje, Radvilų rūmuose, Nacionalinėje galerijoje. Klaipėdoje – Klaipėdos paveikslų galerijoje, Laikrodžių muziejuje ir Palangos gintaro muziejuje. Populiariausios programos – Taikomosios dailės muziejuje parodoje „Archeologiniai valdovų rūmų radiniai". Muziejus vienas pirmųjų pradėjo kurti programas neįgaliesiems, suaugusiesiems, šeimoms. Šis muziejus edukacines programas vykdo ir už muziejaus ribų. Lietuvos liaudies buities muziejuje užsiėmimų temos pritaikytos įvairaus amžiaus vaikams ir suaugusiesiems. Vargu, ar kur kitame muziejuje rasite tokios įdomios etnografinės tematikos programų. Nuo 2008 m. Rokiškio krašto muziejus įgyvendina edukacinių programų ciklą „Aukštaitija – mano gimtinė", skirtą Utenos ir Panevėžio apskritims. Buvo paruoštos edukacinės programos, aktualios ne tik Rokiškio rajono, bet ir visos Aukštaitijos vaikams ir jaunimui. Ciklo „Aukštaitija – mano gimtinė" edukacinės programos pateisino muziejininkų lūkesčius. Jos labai populiarios, mėgstamos. Muziejus sulaukia užsakymų ne tik iš Panevėžio ir Utenos, bet ir iš Kauno, Vilniaus apskričių, ypač iš Vilniaus miesto mokyklų (Mieliauskienė, 2009). Muziejus vykdo ir programas suaugusiesiems.

Tematinė edukacinių programų analizė

Muziejuose vyrauja etnografinė tematika, kaimo verslų bei buities ir katalikiškų švenčių tradicijų pristatymas. Šios temos pasirinktos atsižvelgus į muziejų ekspozicijas ir parodas, rinkinius bei lankytojų poreikius. Populiariausia istorinė epocha tarp muzieji-

1 pav. Edukacinė programa „Laiko atspindžiai. Vienos gatvės istorija“ (Lietuvos dailės muziejus)

ninkų ir mokytojų yra spaudos draudimo laikas, knygnešiai bei daraktoriai. Daugelis Lietuvos miestų ir miestelių turi gilias istorines-kultūrines tradicijas, todėl muziejų edukacinėse programose daug „miestietiškų“ temų.

Įdomiausio, originaliausio ir labiausiai krašto kultūrai bei istorijai pritaikyto mokymosi programų paketų kūrėjo vardo turbūt nusipelno Kėdainių krašto muziejaus bei prie jo veikiančio Daugiakultūrio centro darbuotojai. Kaip rodo analizės rezultatai, šis muziejus pirmasis iš istorinio-kraštotyrinio pobūdžio muziejų įtraukė į savo edukacinį lauką didikų giminių, dvaro, vienuolyno istoriją. Pvz.: *Gyvenimas dvare, Arbatos paslaptys,*

2 pav. Kaukių balius Vilniaus paveikslų galerijoje

Viduramžių mieste, Viena diena Didžiojoje rinkoje. Daugiakultūriame centre per edukacinius renginius kompleksiškai pateikiama kultūrinė Kėdainių istorijos panorama, apimanti žydų, rusų, lenkų, karaimų, totorių, čigonų kultūras, taip pat škotų buvimo mieste pėdsakus.

M. K. Čiurlionio muziejus garsus savo šiuolaikinio meno programomis. Užsiėmimuose vyrauja tarpdisciplininiai menai, jungiamos įvairios meno rūšys: muzika, vaidyba, instaliacijos. Temos parenkamos, įvertinus lankytojų amžiaus ypatumus. Pvz., paaugliams sukurtos programos: „Meilė nuoga ir apsirengusi", „Smilkalų kvapas", „Sveiki, gyvieji Kauno klasikai". Jose, pasitelkus menininkų kūrybą, vaizdžiai ir motyvuotai gilinamasi į gėrio ir blogio problemas, sprendžiamos konfliktinės situacijos, liečiama ypač paaugliams aktuali meilės tema, jausmų pasaulio sfera (Jasevičiūtė, 2004).

Šiaulių „Aušros" muziejus išsiskiria iš kitų muziejų savo technikos istorijai skirtomis programomis. Šiaulių „Aušros" muziejaus Ch. Frenkelio viloje 2010 m. buvo eksponuojama paroda „Elektra Šiauliuose: vizija, tapusi realybe". Ji skirta pasaulį pakeitusiam išradimui – elektrai, lėmusiai technikos, pramonės pažangą bei tiesiogine prasme nušvietusiai žmonių gyvenimą. Pirmą kartą ši naujovė Šiauliuose įvesta 1900 m. Chaimo Frenkelio odų fabrike. Parodos metu visi lankytojai buvo kviečiami dalyvauti teminėse ekskursijose, kurių metu ne tik sužinojo daug įdomios informacijos, pamatė unikalių eksponatų, bet ir turėjo galimybę pasėdėti ir įsiamžinti elektros kėdėje. Muziejaus darbuotojai lankytojus ne tik įamžindavo, bet ir fotografijas įrašydavo į kompaktinę plokštelę.

Tradiciškai įsivaizduojama, kad dailės muziejuje dažniausiai kuriamos tik dailės programos. Tačiau, kaip ir Šiaulių „Aušros" ar Kėdainių krašto muziejuje, Lietuvos dailės muziejuje ir M. K. Čiurlionio muziejuje saugomi etnografijos, istorijos, archeologijos rinkiniai. Todėl programų temos labai įvairios. Lietuvos dailės

muziejuje jau keletą metų vyksta paroda „Lietuvos valdovų rūmų archeologiniai radiniai“. Vilniaus paveikslų galerijoje organizuojamos aktyvios veiklos ekskursijos po Vilniaus senamiestį.

Gamtamokslinės temos pristatomos Klaipėdos jūrų ir Kretingos krašto muziejuose. Jūrų muziejuje vyksta programų ciklai jūrų biologijos ir laivybos istorijos temomis. Jie skirti įvairaus amžiaus lankytojams. Temos orientuotos į šiuolaikinius gamtos mokslų laimėjimus, gyvenimo praktiką ir būtinai į aplinkosaugos problemas. Užsėmimų metu analizuojami gamtos reiškiniai, mokslinės idėjos, atliekami stebėjimai. Jų metu pateikiama unikali vaizdinė medžiaga, naudojami žaidybiniai elementai. Organizuojamas išvažiuojamasis užsiėmimas „Paslaptingas banginių ir delfinų pasaulis“. Muziejaus darbuotojai gali atvykti į apskričių, rajonų mokyklas, seniūnijas, kultūros centrus. Kretingos muziejaus gamtos skyriaus parinktos temos edukacinėms programoms supažindina lankytojus su Kretingos muziejaus dvaro parko istorija, augalija. Programų pagrindinis tikslas – plėsti lankytojų žinias apie gamtą, jos reiškinius ir, žinoma, ugdyti muziejaus parko klubo narius, skatinti juos prisidėti prie parko atgimimo.

Maironio lietuvių literatūros muziejus (MLLM) garsus savo literatūros programomis. Šio muziejaus edukacinio darbo svarbiausias tikslas yra sudominti lankytojus literatūra, patraukliai ir gyvai pristatyti rašytojų gyvenimo, kūrybos vingius. Lankytojams parengtos labai įdomios paskaitos – tereikia iš pateikto sąrašo pasirinkti norimą autorių, suderinti laiką su paskaitos parengėju (-a) ir atvykti į MLLM ar pasikviesti jį / ją į savo įstaigą. Taip pat skaitomos paskaitos Trečio amžiaus universiteto (TAU) dalyviams. MLLM ir jo padaliniuose dažnai vyksta įvairūs minėjimai, literatūros-muzikos vakarai, naujausių knygų pristatymai, susitikimai su rašytojais. Vasaros metu lankytojams suteikiama galimybė rengti savo autorinės kūrybos vakarus. Tokių darbo formų prigijimą muziejuje lemia jų funkcionalumas, aktyvūs santykiai su lankytojais.

Metodinė edukacinių programų analizė

Dažniausiai muziejai numato programas plačiai 1–12 klasių auditorijai, specialistai stengiasi dirbti, atsižvelgdami į skirtingoms vaikų ir jaunimo grupėms būdingas suvokimo galimybes, šiuolaikinę pedagogiką bei psichologiją. Pvz., universalios programos, kurias galima adaptuoti įvairioms amžiaus grupėms, kuriamos M. K. Čiurlionio meno muziejuje. Parodoje „Menas + Menas bendrauti. Tapyba“, dirbant su skirtingomis lankytojų grupėmis, buvo keičiamas ir veiklos pobūdis.

Ištikimiausi muziejų neetatiniai bendradarbiai yra pradinių klasių mokytojai. Kurdami programas, muziejai bendradarbiauja su istorijos, lietuvių kalbos, geografijos, darbų (technologijų) mokytojais. Dailės ir muzikinio profilio muziejai turi ištikimus pagalbininkus – tam tikrų disciplinų mokytojus. Raseinių krašto muziejus šį tradicinį mokytojų sąrašą papildė etikos bei tikybos mokytojais.

Nagrinėjant muziejų edukacinių programų metodiką, galima pastebėti, kad daugėja muziejų, kurie edukacinėje veikloje naudoja suaugusiųjų švietimui būdingus aktyviuosius mokymo metodus, patirtinį mokymąsi. Lietuvoje specializuotas edukacines programas suaugusiesiems nuolat organizuoja apie 10 muziejų. Pvz., Lietuvos dailės muziejus įgyvendino tris specializuotus edukacinius projektus: 2003 m. bendrą projektą „Toks aš esu“ su Vilniaus kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų reabilitaciniu profesiniu mokymo centru; tarptautinį suaugusiųjų švietimo projektą „Mokymo trikampiai“ (2002–2004) ir Tarptautinį projektą „Virtualus muziejus – pažangi suaugusiųjų mokymo priemonė (VIRMUMO)“ (2005–2007). Įgyvendinus šiuos projektus, paaiškėjo ne tik tai, kad jie reikalingi muziejuose, bet ir tai, kad programų rengimas suaugusiesiems reikalauja andragoginio pasirengimo bei efektyvios komunikacijos su šia publika taikymo. VšĮ „Rumšiškių muziejaus dvaro akademija“ skirta neformaliam jaunimo ir suaugusiųjų švietimui. 2007 rugsėjo

mėn. „Rumšiškių muziejaus dvaro akademijoje“ vyko Leonardo da Vinčio mainų projekto „Mokausi ir mokau muziejuje“ sklaidos seminaras „Ko ir kaip mokomės muziejuje? Patirtis ir galimybės“.

Muziejuose atsiranda vis daugiau programų, skirtų šeimoms, neįgaliesiems ir kitoms visuomenės grupėms. Nors tos programos ir nėra populiarios tarp pačių muziejų, nes reikalauja kitokios patirties, tačiau pamažu, gaunant geros patirties, įgauna vis didesnį pagreitį. Pvz., Klaipėdos paveikslų galerija organizuoja programas šeimoms, suaugusiesiems muziejuje, taip pat kūrybines dirbtuves Klaipėdos medicininės slaugos ligoninėje. Šios dirbtuvės skirtos pacientams ir jais besirūpinantiems medikams.

Muziejuose vykstančių užsiėmimų metodų ir jų derinio pasirinkimą lemia ugdymo tikslai, kurie priklauso nuo muziejinės edukacijos išteklių bei programos diferencijuoto (pagal amžiaus, socialinius ir kitus parametrus) vartotojo. Teatralizacija, varžybos, viktorinos, diskusijos, meninė kūryba – visas šias aktyvias lankytojų dalyvavimo edukaciniuose renginiuose formas rasime daugelyje muziejų. Pvz., Panevėžio krašto muziejus jau antrus metus įgyvendina edukacinę programą suaugusiesiems „Kelionė laiku“. Programos dalyviai vieną dieną gyvena XX a. pradžios ūkininko sodyboje, kur nėra tik stebėtojai – kiekvienas susikuria sau vaidmenį, vilki senoviniais drabužiais, dirba nesudėtingus namų ūkio darbus, mokosi senųjų amatų, ragauja pačių pasigamintų tradicinių patiekalų. Diena sodyboje baigiasi vakarone, kurioje programos dalyviai išmoksta aukštaitiškų ratelių, žaidimų, šokių, dainų. Visuose muziejuose stengiamasi suteikti sąlygas lankytojams savarankiškai vaikščioti po ekspozicijas, gauti norimą informaciją ir tapti ne tik stebėtojais, bet ir dalyviais.

Lietuvos etnokosmologijos muziejuje organizuojamos naktinės ekskursijos suaugusiesiems, šeimoms, mokinių grupėms, kurių metu, esant giedram dangui, 1–1,5 valandos po saulėlydžio, demonstruojami 5 skirtingi naktinio dangaus objektai (mėnulis, pla-

netos, žvaigždės, jų poros, spiečiai, ūkai, galaktikos). Gidas nukreipia teleskopą, pristato stebimą objektą, lankytojai prieina ir gyvai per teleskopą pasižiūri. Tai unikalūs stebėjimai, tikras žvilgsnis į žvaigždes, padedantis pajusti milžiniškus visatos atstumus, skirtingus dydžius.

Vis dažniau vykdoma edukacinė veikla už muziejaus ribų. Ši veikla stiprina muziejų ryšius su visuomene, skatina visuomenės dalyvavimą muziejaus gyvenime, ugdant kultūros paveldo suvokimą, globą bei saugojimą. Pvz., Klaipėdos laikrodžių muziejus vykdo programą „Išvažiuojamoji edukacija“. Jos moto: „Jei negalite atvykti į Laikrodžių muziejų, muziejus atvyks pas Jus!“ Muziejaus darbuotojos vyksta į specialias neįgaliųjų įstaigas, senelių globos namus, pas tuos, kurie dėl tam tikrų priežasčių negali atvykti į Laikrodžių muziejų. Programai sukurta virtuali programa, leidžianti „vaikščioti“ po visas muziejaus sales. Buvo nufotografuoti įdomiausi ir vertingiausi eksponatai, pagaminti saulės, vandens, ugnies, smėlio laikrodžių modeliai, kuriuos neįgalieji liečia, „apžiūrinėja“ rankomis. Demonstruojamas ir tokių laikrodžių veikimas. Filmuotoje ekspozicinėje medžiagoje klausomasi gražiausiais garsais skambančių muziejaus laikrodžių.

Dailės muziejuose, renkantis metodus, svarbiausi yra tie, kurie padeda ugdyti lankytojų kūrybiškumą ir vaizduotę. „Smilkalų kvapas“ – programa, vykstanti M. K. Čiurlionio muziejaus padalinyje L. Truikio ir M. Rakauskaitės memorialiniame muziejuje. Lankytojams siūloma apsilankyti egzotiškoje, mistiškoje ir kamerinėje dailininko Liudo Truikio ir operos solistės Marijonos Rakauskaitės namų aplinkoje. Skambant senų plokštelių muzikai, pasinėrus į smilkalų aromatą, lankytojai susipažįsta su žymių menininkų kūryba ir gyvenimu, išgirsta pikantiškų istorijų apie šių asmenybių tarpusavio santykius, meilę ir draugystę. Lankytojai pamato rūpestingai šeimininkų sukauptą Rytų meno kolekciją, diskutuoja, šnekučiuojasi arba tiesiog medituoja.

Edukacinių programų organizavimas užsienio muziejuose

Pasaulio muziejuose edukacinė muziejų veikla yra labai svarbi muziejinės veiklos sritis, kuriai skiriama tiek pat dėmesio kiek ir kitoms veiklos sritims. Sukurti edukaciniai skyriai, organizuojantys metodiškai gerai parengtas edukacines programas. Pagrindinis principas – programos rengiamos įvairioms lankytojų grupėms: šeimoms, bendruomenės atstovams, meno mylėtojams, neįgaliesiems, tautinių mažumų grupėms, pagyvenusiems žmonėms ir, žinoma, moksleiviams bei studentams. Pvz., Modernaus meno muziejaus (MoMa) Niujorke programos organizuojamos:

- moksleiviams ir studentams;
- lankytojams su negalia;
- mokytojams ir administratoriams;
- šeimoms;
- suaugusiesiems.

Programas moksleiviams ir studentams sudaro užsiėmimai ir kiti įvairūs renginiai, pvz., filmų peržiūros aukštųjų mokyklų studentams. Užsiėmimų metu muziejuje, lydint MoMa profesionaliems edukatoriams, siūloma atrasti įvairius modernaus ir šiuolaikinio meno aspektus. Užsiėmimų metu kiekviena iki 30 moksleivių grupė, diskutuodama ir analizuodama, tyrinėja tik nuo 3 iki 5 meno kūrinių. Tai interaktyvūs užsiėmimai, kuriuose ne tik diskutuojama, bet ir rašoma, piešiama ar mažose grupėse kuriami nedideli darbai. Kiekvienas užsiėmimas gali būti vienas apsilankymas muziejuje arba ciklas susitikimų, kurių metu muziejaus edukatorius atvyks ir į mokyklą. Mokytojai gali teikti pasiūlymus dėl užsiėmimo turinio, nes temos priderintos prie švietimo standartų. Suaugusiesiems sukurta programa *Mąstyk moderniai*. Lankytojai gali išsirinkti iš kelių užsiėmimo formų – simpoziumų, kursų, paskaitų, diskusijų, skaitymų – kuriuose ne tik analizuojamas modernus ir šiuolaikinis menas, bet ir jo ryšiai su kultūra bei istorija. Naudojant MoMA parodas ir jų kolekcijas kaip užsiėmimo

pagrindą, programa įgalina dalyvius įgyti žinių tiesiogiai, stebint meno kūrinius ir diskuojant su įžymiais ekspertais, menininkais ir MoMA rinkinių saugotojais bei edukatoriais.

Tate Britain muziejuje Londone organizuojamų užsiėmimų pagrindinės formos – aktyvios veiklos ekskursijos, seminarai ir specialūs projektai, skirti toms pačioms lankytojų grupėms, kaip ir MoMa muziejuje Niujorke. Skirtumas tik tas, kad Tate programų temos moksleiviams ne vien tik susijusios su menu, jie remia ir kitus mokymosi aspektus, pvz., pilietinį ugdymą. Vienas iš užsiėmimų kviečia mokytojus ir mokinius atrasti, kaip meno kūrinių analizė gali tobulinti kalbą, gilinti istorijos žinias, ugdyti pilietiškumą. Dalyviams siūloma įdomi veikla, diskusijos. Tate moksleiviams sukurta speciali mokyklų erdvė, registratūra, piešimo ir grafikos kambarys, individualių studijų centras. Suaugusiesiems organizuojamos parodų pristatymo paskaitos, specialūs pasivaikščiojimai muziejuje, ekskursijos, kursai ir studijų dienos, praktiniai seminarai, kurių temos – istorinis, modernus, šiuolaikinis Britanijos menas, literatūra ir muzika. Renginiai yra skirtingų lygių ir kiekvieną iš jų veda muziejaus specialistai – kuratoriai, mokslininkai, kurie kvalifikuotai padrąsina lankytojus diskusijai.

Amžiaus grupės (metais)	**Procentai**
15–24	16
25–34	19
35–44	23
45–54	23
Daugiau kaip 55	19

2 lentelė. Jungtinės karalystės muziejų lankytojai pagal amžiaus grupes (2004 m.). Šaltinis: http://www.mla.gov.uk/resources/assets//E/egnus2005_doc_9460.doc (žiūrėta 2008-01-06)

Edukacinių programų rengimo principai

Tikintis sėkmingo muziejinės edukacijos vyksmo, reikia organizuoti trijų dalykų efektyvų derinį (Edson, Gary and Dean, David, 1996):

- mokymo(si) objekto apibrėžimo;
- formų, mokymo(si) metodų parinkimo;
- atsirinkimo iš muziejaus komponentų.

Muziejinės edukacijos formos, metodai turi būti orientuoti į aktyvų, o ne pasyvų mokymo(si) pobūdį. G. E. Heino (2004) muziejaus ir mokymo(si) santykio teorijos modelis paremtas aktyvaus mokymo(si) koncepcija.

Rengiant muziejaus edukacinės veiklos strategiją, labai svarbu numatyti mokymo(si) objektą – ko bus mokoma(si). Lietuvos nacionalinio muziejaus mokymo(si) objektas – Lietuvos istorija ir kultūra, Lietuvos dailės muziejaus – vaizduojamoji dailė, taikomoji dailė, liaudies menas. Klaipėdos Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus– Klaipėdos krašto ir miesto istorija, M. K. Čiurlionio muziejaus – pasaulinis ir lietuviškasis meno lobynas, saugomas ir eksponuojamas muziejuje.

Dinamiškiausias ir vienas efektyviausių mokymo(si) būdų, taikomų dabartiniuose muziejuose, yra edukacinės programos.

Edukacinė programa – renginiai, skirti įvairaus amžiaus ir išsilavinimo žmonėms, tenkinantys jų mokomuosius, lavinamuosius, profesinius, pedagoginius ir praktinius poreikius.

Edukacinės programos muziejuose turi būti kuriamos šioms grupėms:

- ikimokyklinio amžiaus vaikams;
- moksleiviams;
- suaugusiesiems;
- neįgaliesiems;

- šeimoms.

Nacionalinės dailės galerijos Edukacijos centras parengė meninio užimtumo programą, skirtą parodai „Vytautas Kairiūkštis ir jo aplinka“. Programa buvo skirta įvairaus amžiaus lankytojams. Programos metu vyko ekskursijos su gidu po parodą „Vytautas Kairiūkštis ir jo aplinka“, edukaciniai užsiėmimai bei „Atviri sekmadieniai“ šeimoms.

Programos parengimo visumą galima suskirstyti į kelis svarbius etapus:

- inicijavimą;
- programos parengimą;
- įgyvendinimą;
- įvertinimą.

Reikėtų pabrėžti, kad šis, ar bet kuris kitas, programos skirstymas į etapus yra sąlyginis, nes taip sugrupuotos veiklos tarpusavyje stipriai susijusios, o neretai ir persipynusios (Kuizinienė, 2002).

Programos inicijavimo etapo tikslas – aplinkos analizė ir tematinės medžiagos paieška. Šiame etape programos rengimo komandai reikėtų:

- numatyti programos tikslus ir numatomus rezultatus;
- atlikti aplinkos tyrimą (kokioms grupėms numatomi programos rezultatai, kokie jų poreikiai);
- numatyti finansavimo šaltinius;
- bendradarbiaujant su specialistais, surinkti ir išanalizuoti menotyrinę, istorinę medžiagą, skirtą programos temai.

Tikslinių grupių poreikiai gali būti analizuojami:

- remiantis esamais, jau atliktais tikslinės grupės poreikių tyrimų rezultatais;
- atliekant savarankiškus tyrimus.

Siekiant kuo geriau atsižvelgti į gyventojų poreikius, šios tikslinės grupės poreikių analizė gali būti atliekama skirstant gyventojus pagal tam tikrus požymius. Tai būtų:

- socialinis statusas (priklausymas tam tikrai socialinei klasei, profesija, išsilavinimo lygis ir pajamos);
- demografiniai parametrai (lytis, amžius, etninė grupė, tautybė, šeimos dydis, religija);
- geografinė priklausomybė (šalis, regionas, miestas, mikrorajonas);
- psichografinės savybės (gyvenimo stilius, vartojimo įpročiai, interesai, pomėgiai, kultūrinė ir dvasinė orientacija) (Žalpys, 2002).

Vienas svarbiausių šio etapo žingsnių – tematinės medžiagos rinkimas bibliotekose, bendradarbiaujant su parodų kuratoriais, menotyrininkais, istorikais, muziejaus specialistais. Gilinantis į medžiagą, visada ieškoma įdomių, intriguojančių faktų, kurie ir tampa programos centrine ašimi. Renkant medžiagą, paraleliai vyksta eksponatų analizė.

Programos parengimo etapo tikslas – išgeneruoti ir susisteminti idėjas ir parengti edukacinę programą. Metodas, puikiai tinkantis idėjoms generuoti ir sisteminti, – „Minčių lietus". Šį terminą prieš 70 metų pirmą kartą pavartojo Alexas F. Osbornas – vienas tarptautinės reklamos agentūros BBDO įkūrėjų. Jis manė, kad pagal specialią metodiką kartu dirbdami žmonės gali padvigubinti ar patrigubinti savo kūrybos potencialą. Minčių lietaus paskirtis – idėjų paieška iškeltam uždaviniui spręsti. Atviros diskusijos metu persvarstomi visi pasiūlymai ir idėjos, žvelgiant į juos objektyviai, tarsi iš šalies. Vienas garsiausių šiuolaikinių kūrybinio mąstymo tyrinėtojų E. de Bono naujas idėjas siūlo vertinti naudojantis PIN metodu – t. y. atrasti, kas pozityvu, įdomu, ir tik tada galvoti, kas gali būti negatyvu. Lietuvos dailės muziejaus Meno pažinimo centro minčių lietaus susirinkimai paprastai trunka iki pusantros

valandos, diskusiją dažniausiai moderuoja būsimas programos koordinatorius. Pasibaigus susirinkimui, vyksta idėjų susisteminimas ir parengiama programa, kurią sudaro užsiėmimai, kurių pasirinkimą lemia programos tikslinės grupės poreikiai ir muziejaus galimybės.

Užsiėmimas – tai vadovo ir dalyvių bendra kūrybinė veikla muziejuje, kurią lemia daug įvairių komponentų.

Priklausomai nuo didaktinių tikslų, užsiėmimas gali būti įvairių formų: paskaita, diskusija, praktinė kūrybinė veikla, ekskursija, stebėjimo, analizavimo užsiėmimas, veiksmo akcija ir pan. Kuriant užsiėmimus, reikia tiksliai numatyti pagrindinį didaktinį tikslą. Aiškus tikslas vadovui – reikšmingas orientyras, padedantis pasirengti užsiėmimui. Aiškiai suvoktas tikslas leidžia tikslingai organizuoti ir patį užsiėmimą, vadovo ir dalyvių bendravimą jo metu, dalyvių įvairios veiklos skatinimo būdus. Numačius tikslą, būtina parengti užsiėmimo planą.

Užsiėmimo planas:

- užsiėmimo tema / idėja;
- kokiai lankytojų amžiaus grupei skirtas;
- mokymo ir mokymosi tikslas;
- veiklos ir priemonės tikslams pasiekti;
- įvadinė dalis (motyvavimas, sudominimas);
- nauja medžiaga (temos / idėjos pristatymas, darbas parodose, ekspozicijose, eksponatų analizė, darbas su šaltiniais, ir t.t.);
- taikymas (praktinės užduotys, pratimai, klausimai, diskusijos, mokinių kūrybiniai darbai ir t.t.);
- apibendrinimas (įvertinimas – tai, ką lankytojas sužinojo).

Pavyzdžiui, užsiėmimo „Dėvėkime kimono“ Vilniaus paveikslų galerijoje pagrindinis tikslas – taikant aktyvios veiklos metodus, pristatyti tradicinį japonų kimono. Užsiėmimas skirtas suaugusiesiems. Užsiėmimo planas:

1. Įvadinėje dalyje pristatyti užsiėmimo tikslus, parodos „Kimono“ idėją.
2. Veikla parodoje – japonų kimono analizė (istorija, spalvos ir simbolio reikšmė ir jų pritaikymas mene, puošyba, įvairūs marginimo būdai). Išsiaiškinti, kuo skiriasi vyriškas kimono nuo moteriško, diskutuoti apie papročius ir ceremonijas, per kurias dėvimas šis unikalus drabužis.
3. Praktinė dalis – kimono matavimasis, mokymasis jį tinkamai dėvėti, užsirišti obį.
4. Dalyvavimas japonų arbatos gėrimo ceremonijoje.

Užsiėmimus, vykstančius muziejuose, galima suskirstyti į kelias rūšis:

- teorinius-praktinius;
- teorinius;
- praktinius.

Teorinius-praktinius užsiėmimus sudaro dvi dalys:

- Teorinė dalis – pristatanti istorijos epochas, įvykius, kultūras, menininkus bei dailės kūrinius ekspozicijų salėse. Šioje dalyje akcentuojamas dialogo vaidmuo, kad nebūtų statiško ir vienakrypčio temos pristatymo. Teorinė dalis trunka 15–25 min.
- Praktinėje dalyje atliekamos praktinės užduotys, pritaikytos darbui ekspozicijų salėse arba praktinei veiklai skirtose patalpose. Praktinė dalis trunka 30–35 min. Užsiėmimas trunka nuo 1 val. iki 1:30 val.

Teorinių-praktinių užsiėmimų uždaviniai: aiškus ir išsamus teorinės medžiagos išdėstymas, eksponatų analizavimas, aptarimas, diskusijos, trumpos praktinės užduotys, padėsiančios dalyviams apmąstyti tai, ką jie išgirdo ir pamatė. Praktiniai užsiėmimai nėra saviraiškos užduotys, o tąsa tos temos, kuri plėtojama per užsiėmimą.

Teoriniai užsiėmimai vyksta muziejaus parodų ir ekspozicijų salėse, muziejaus teritorijoje ar istorinėse vietovėse. Užsiėmimų metu pateikiama papildoma medžiaga, padedanti geriau suvokti ne tik dėstomą temą, bet ir suteikianti eksponuojamiems objektams kontekstą, vyksta diskusijos. Teorinių programų uždaviniai: įdomiai, visiems suprantama ir aiškia forma pateikti teorinę medžiagą, diskutuoti, užduoti klausimus, siekti aktyvaus lankytojų dalyvavimo. Pvz., Lietuvos dailės muziejaus Meno pažinimo centras organizuoja pasivaikščiojimus po Vilniaus senamiestį. Pasivaikščiojimo „Vilnius XIX a. dailininkų paveiksluose šiandien“ dalyviai iš Vilniaus paveikslų galerijoje eksponuojamų dailės kūrinių gali įsivaizduoti, kaip XIX a. atrodė apleista ir nykstanti Žemutinė pilis, miesto gynybinė siena, Subačiaus vartai, Dominikonų ir Didžioji gatvės. Užsiėmimo metu dalyviai, išanalizavę meno kūrinius Vilniaus paveikslų galerijoje, susidėję į aplankus kūrinių reprodukcijas, leidžiasi į kelionę po Vilniaus senamiestį, bandydami atsekti, kas nuo to laiko pasikeitė ir kas išliko.

Praktiniai užsiėmimai vyksta dažniausiai ne muziejaus salėse, bet praktinei veiklai skirtose patalpose. Tai labai populiarus užsiėmimas, kurį sudaro: trumpa praktinių užsiėmimų metu dėstoma teorinė dalis ir praktinis kūrybinis darbas. Užsiėmimo trukmė – nuo 1 val. iki 1:30 min., priklausomai nuo amžiaus. Pagrindiniai uždaviniai: įdomūs, netikėti praktinio užimtumo sprendimai, eksperimentai su įvairiomis technikomis, medžiagomis. Per kūrybinę veiklą siekiama perteikti istorines, menines žinias. Pagrindinis

praktinių kūrybinių darbų tikslas – ne galutinis rezultatas, o pats kūrybos vyksmas, išgyventos emocijos (Tamulienė, 2002). Pvz., Lietuvos dailės muziejuje organizuojamas praktinis užsiėmimas „Popieriaus gamyba“, kurio metu suaugę dalyviai susipažįsta su rankų darbo popieriaus gamybos subtilumais, istorija ir patys išmoksta gaminti popierių.

Programos įgyvendinimo etapo tikslas – vykdyti programos eigos stebėseną ir kontrolę. Šis procesas apima pokyčių, rizikos ir problemų identifikavimą, kokybės vertinimą. Lietuvos dailės muziejaus Meno pažinimo centre, vykstant programai, visada neformaliai bendraujama su lankytojais, stebimos jų reakcijos į siūlomas veiklas, įsiklausoma į jų nuomones. Labai svarbi ir programos įgyvendinimo komandos patirtis, todėl vieną kartą per savaitę susirinkime aptariami pozityvūs dalykai, problemos, jų sprendimo būdai. Pasibaigus programai, prasideda įvertinimo etapas, kurio paskirtis – nustatyti, ar programa buvo sėkminga. Programa įvertinama atsakant į tris klausimus: ar ji įvykdyta laiku, atitiko biudžetą, numatytos apimties ir kokybės reikalavimus? Ar programos lankytojai ir komandos nariai yra patenkinti programa? Ar užbaigta programa davė laukiamų rezultatų? Šis etapas, deja, dažniausiai programos kūrėjų ignoruojamas, todėl vertinimai būna subjektyvūs. Tikslinga programos pabaigoje atlikti programos dalyvių nuomonės tyrimą, grupinės diskusijos metu komandoje aptarti, kaip, muziejaus darbuotojų požiūriu, vyko programa. Jeigu programa buvo nesėkminga, nenusiminti. Pasak kūrybiškumo tyrinėtojų, patyrę nesėkmę, žmonės reaguoja labai skirtingai, tačiau svarbiausia, kad tai būtų augimas – labiausiai pageidaujama reakcija į nesėkmę. Ji įgyvendinama labai paprastai – tiesiog, tęsiant darbą, ieškoti naujų variantų, pasitelkti savo resursus, sąmoningai atsisakyti įprastų, gerai žinomų, todėl saugių problemos sprendimo būdų. Tokiu atveju bus priimtas sąmoningas sprendimas judėti į priekį.

Apibendrinimas

Muziejų edukacijos formos, samprata amžių eigoje keitėsi, bet pagrindinė idėja, kad muziejus – mokymosi vieta, išliko. Mokymasis muziejuje unikalus tuo, kad yra tiesiogiai kontaktuojama su realiu objektu, dokumentu, meno dirbiniu. Šios galimybės neturi jokios kitos mokymo institucijos. Analizuojant Lietuvos muziejų šiuolaikinę edukacinę veiklą, pastebimos labai ryškios muziejinių edukacinių programų populiarumo didėjimo tendencijos. Pritaikius žymiausių Europos muziejų edukacinės veiklos metodus ir formas, kuriamos aktyvios veiklos programos, padedančios lankytojams mokytis iš artefaktų, nagrinėjant kultūrinį, politinį ir socialinį jų kontekstą. Tačiau Lietuvos muziejininkams vertėtų prisiminti Annos Bowman iš Jorkšyro skulptūrų muziejaus žodžius: *„Visa veikla, vykstanti muziejuje ar už jo ribų, plečia jo sąvoką ir didina lankytojų skaičių. Žinoma, jei nori dirbti su įvairiomis tikslinėmis grupėmis, neužtenka karts nuo karto surengti kokį renginį. Norint sukurti naujus darbo metodus, reikia nuosekliai dirbti. Mūsų tikslas yra būti kuo atviresniems įvairioms lankytojų grupėms.“*

Literatūros sąrašas:

- Baltrūnaitė, R., 2003. *Mokymosi muziejuose galimybės ir formos.* Lietuvos muziejai. Nr. 3, Vilnius
- Bowman, A., 2004. *Jorkšyro skulptūrų parko edukacinė veikla*. [interaktyvus] [žiūrėta 2005-03-10] Prieiga: http://www.europosparkas.lt/edukacija
- Hein, G., 2000. *Learning in the Museum*. London, New York: Routledge
- *ICOM Code of Ethics for Museums, 2006.* http://icom.museum/ethics.html
- Keršytė, N., 2003. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų*. Vilnius
- Keršytė, N., 2005. *Muziejinė edukacija ir mokymas(is).* Muziejų edukacinės programos. Teorija ir praktika. Vilnius

- Miliauskienė, M. 2009. *Vaikų ir jaunimo kultūrinė edukacija Rokiškio krašto muziejuje.* Muziejų edukacinės programos. Teorija ir praktika. Vilnius
- Našutinskaitė, D., 2005. *Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus edukaciniai renginiai ir konkursai istorine tematika*. Muziejų edukacinės programos. Teorija ir praktika. Vilnius
- Jasevičiūtė, V. 2004. *Rekomendacijos edukacinėms program oms.*[interaktyvus], [žiūrėta 2005-05-05]. Prieiga: http://www.europosparkas.lt/edukacija/
- Prabhas, K. S., 2005. *Museum and Education* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2005-05-28]. Prieiga: <http://orissagov.nic.in/e-magazine/Journal/jounalvol1/pdf/orhj-10.pdf>
- Kuizinienė, I. 2002. *Bendrieji projektinių paraiškų rengimo principai ir jų pritaikymas rengiant su kultūra susijusius pr ojektus.*[interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-09-09]. Priega: http://www.lkdtc.lt/_download/mokomedz/02_Kuiziniene.pdf
- Žalpys, E., 2002. *Tinkamas projekto veiklos pasirinkimas, tikslinių grupių poreikių nustatymas ir pagrindimas, projekto veiklų numatymas.* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-09-09]. Priega: http://www.lkdtc.lt/_download/mokomedz/02_Kuiziniene.pdf
- Tamuilienė, V. 2002. *Dailės specialioji didaktika*. ŠU

DAILĖS EDUKACINĖS PROGRAMOS

Nideta Jarockienė

Išstudijavę medžiagą dalyviai:

- galės paaiškinti skirtumus tarp modernistinio ir postmodernistinio muziejų edukacijos supratimo;
- susipažins su dailės edukacinių programų rengimo raida Lietuvoje ir kitose šalyse;
- išsiaiškins dailės edukacinių programų rengimo aspektus.

Edukacinė muziejų funkcija visais laikais kėlė dideles diskusijas. Pačioje pradžioje muziejai buvo suvokiami kaip mokymo priemonės, kurių objektas buvo ne individualus meno kūrinys, o ryšiai ir santykiai tarp jų: meno stiliai, mokyklos, meno istorijos periodai. Meno kūriniai buvo lyginami tarpusavyje tam, kad atsiskleistų jų panašumai ir skirtumai.

Istoriškai susiformavo du edukacijos meno muziejuose modeliai, kuriuos lėmė tuo metu gyvavę skirtingos meno kryptys – modernizmas ir postmodernizmas.

Modernistinis požiūris pasireiškė tuo, kad muziejaus edukatoriai turėjo mokyti lankytojus suprasti ir priimti tylią meno kalbą (Rice, 1995). Edukatoriai buvo priversti garbinti tylią meno kūrinių iškalbą, atkreipti lankytojų dėmesį į meno kūrinio formalų atlikimą: koloritą, formą, linijas, tekstūrą. Šis formalistinis meno kūrinio supratimas kilo iš tikėjimo, kad vizuali meno kalba yra universali ir suprantama visiems. Muziejaus tikslas buvo likti neutraliu, tačiau sukurti foną geriausiems žmogaus kūrybiškumo pavyzdžiams. Meno kūrinio kokybė grįsta unikalumu, retumu, o visa muziejaus edukacinė veikla paremta meno istorijos ir teorijos žinių perteikimu lankytojams.

Postmodernizmas į muziejų edukacinę veiklą įnešė kitą sampratą. Vietoje vienakrypčio meno istorijos pristatymo kuriami daugiaplaniai pasakojimai, tema pristatoma žvelgiant iš kelių perspektyvų. Individualus meno kūrinys, anksčiau suvoktas kaip formos elementų rinkinys, suprantamas kaip socialinio, kultūrinio, politinio konteksto pranešimo dalis (Rice, 1995). Muziejus iš pasyvaus reikšmių perteikėjo tampa aktyviu jų kūrėju ir interpretatoriumi.

Šios dvi edukacijos kryptys viena nuo kitos skyrėsi meno kūrinio bei apskritai meno estetikos ir istorijos suvokimu bei muziejaus laikysena meno kūrinių atžvilgiu. Pirmuoju atveju muziejus buvo pasyvus, savaime vertingų ir universaliai suvokiamų meno kūrinių reprezentantas, o antruoju atveju muziejus užėmė aktyvias pozicijas meno kūrinio interpretavimo srityje.

„Meno kūrinio interpretacijos leidžia optacijas ir nepriklauso privalomo kanono schemai, kurios kiekvienas turėtų laikytis, jas išmokti, lyg tai būtų svarbiausia, žiūrint į meno kūrinį. Reikia atsiminti, kad paveikslas visuomet jau yra minties ir meninės idėjos interpretacija, ir todėl kviečia jį vėl atrasti. Geriausių menininkų kūryboje ir pačios formos visuomet buvo prasmės nešėjos.“ (Beltingas, Kempas, 2002).

„Kūrinius galime laikyti menininko biografijos, idėjų istorijos ir socialinių sąlygų dokumentais. Todėl kūrinius naudojame šalia kitų liudijimų, kad atsakytume į klausimus apie veikiančią aplinką arba kontekstą.“ (Batschmannas, 2002).

Iš šio postmodernistinio modelio ir išplaukia tikslai, metodai ir temos, kurias muziejininkai renkasi, kurdami dailės edukacines programas suaugusiesiems.

Dailės programos suaugusiesiems užsienio muziejuose

Siekdami būti efektyvios mokymosi institucijos, muziejai sudaro galimybes visiems norintiesiems gilinti savo žinias. Muziejaus

aplinkoje esančiais šaltiniais, veikiančiais pažinimą, naudojasi ne tik formalaus mokymo institucijų auklėtiniai, bet ir atskiri individai, šeimos bei kitos socialinės grupės (Anderson, 1997). Šioms grupėms muziejai, atsižvelgdami į jų galimybes ir poreikius, kuria kompleksines dailės edukacines programas, kurios yra muziejaus edukacinės (mokymosi) veiklos dalis. Muziejų dailės programas suaugusiesiems sudaro:

- pokalbiai;
- diskusijos ir debatai;
- ekskursijos;
- simpoziumai;
- kursai ir seminarai;
- filmai;
- muzikos koncertai;
- spektakliai;
- specialios programos ir projektai;
- nuotolinio mokymosi programos.

Būtent tokiu principu sudaryta Niujorko modernaus meno muziejuje (MoMa) sukurta programa „Mąstyk moderniai“, kviečianti lankytojus aktyviai dalyvauti muziejaus veikloje bei mokytis pažinti modernų ir šiuolaikinį meną. Vorčesterio meno muziejus JAV, prisitaikydamas prie suaugusių žmonių galimybių, siūlo dalyvauti vasaros programoje, kurios metu organizuojami užsiėmimai, mokytojų vasaros institutas, rugpjūčio seminarai.

Siekiant įgyvendinti muziejuose iškeltus edukacinius tikslus, kiekviena iš programos formų yra labai gerai apgalvojama, atsižvelgiant į suaugusių žmonių poreikius, parenkami ir patys efektyviausi metodai. Didžiosios Britanijos, JAV muziejuose manoma, kad parodos turėtų reprezentuoti visuomenės daugialypiškumą ir skatinti intelektualius pokalbius. Pokalbių su šiuolaikiniais menininkais bei muziejaus specialistais metu lankytojai mokosi suprasti meno istorinį kontekstą, analizuoti meno kūrinius. Iš-

skirtinė šių pokalbių savybė ta, kad tai nėra paprasti pasišnekučiavimai – nagrinėjami programiniai klausimai. Juose tiksliai apibrėžta tema, apgalvotas nuoseklumas ir eiga, sudaromos sąlygos patiems lankytojams daryti išvadas ir apibendrinimus. Filadelfijos meno muziejuje JAV tarp suaugusių lankytojų populiariausi koncentruoti (45 min.) pokalbiai, kurių metu analizuojami tik keli specialiai atrinkti meno kūriniai.

Anksčiau muziejuose būdavo siekiama išlaikyti neutralumą, stengtasi išvengti polemikos. Dabar požiūris keičiasi. Muziejai bando parodyti, kad yra ir kitų pažinimo būdų, nei vien tik paremtų objektyvia logika, ir kviečia lankytojus pačius padaryti savo atradimus dalyvaujant diskusijose. Vienos diskusijos – meno istorijos ir kultūros istorijos tema, kitos apima literatūrą, muziką ir yra sujungtos su praktinėmis sesijomis. Organizuojant diskusijas, grupelės būna gana nedidelės, kad galėtų pasižymėti kiekvienas jos narys. Diskusijos metu specialistai formuluoja klausimus ar temas, o atsakymų ir sprendimų ieško kartu su lankytojais.

Ypač įdomiai dirbama muziejuose, lankytojų grupę kviečiant dalyvauti debatuose. Pvz., Viktorijos ir Alberto muziejus kvietė lankytojus dalyvauti debatuose *Etika madoje*. Jų tikslas buvo aptarti, kaip mados pramonė susijusi su darbo išnaudojimu, žalos aplinkai problemomis, pavojingų medžiagų panaudojimu, žiauriu elgesiu su gyvūnais, taip pat kvietė visus debatų dalyvius pateikti galimas alternatyvas dominuojančioms *High Street Fashion* verslo praktikoms.

Ekskursija ir toliau lieka viena iš pagrindinių darbo su auditorija formų muziejuose. Dabar į lankytojus žiūrima ne kaip į pasyvius klausytojus, kurie tyliai klausosi specialisto pasakojimo, bet aktyviai dalyvauja dialoge (Lauraitienė, 2005). *Muziejuose vedamos apžvalginės, teminės, autorinės, mokymosi ekskursijos.* Britų muziejus organizuoja nemokamas ekskursijas ne angliškai kalbantiems

lankytojams, gyvenantiems D. Britanijoje. Pažintinės ekskursijos metu lankytojams pristatoma Britų muziejaus istorija, tikslai ir kolekcijos. Po trumpo pristatymo lankytojai kviečiami dalyvauti mokymosi ekskursijose po muziejų, aplankant svarbiausias ekspozicijas: Egipto ir Asirijos skulptūrų galerijas, Partenono galeriją ir t.t. Pasibaigus ekskursijoms, lankytojai atlieka užduotis muziejuje, naudojami parengti užduočių sąsiuviniai. Ekskursijos vyksta taip, kad gilintų kalbos, gramatikos, istorijos, meno istorijos žinias. Grupės gali pasirinkti, kokioje muziejaus galerijoje vyks veikla: Afrikos, Azijos, Islamo pasaulio ar senovės Graikijos. Ypač daug ekskursijų organizuoja Tate Britain muziejus: ekskursijos dviems, popietinės arbatos ir nemokamos kasdieninės ekskursijos. Ekskursijos dviems metu temas ir maršrutą siūlo patys lankytojai, jų laukia dovanos ir galimybė aptarti tai, ką matė, prie šampano taurės muziejaus kavinėje.

Daugelis JAV muziejų organizuoja meno ekskursijas ne tik po muziejų, bet ir po savo šalį ar užsienį. Vorčesterio meno muziejus kviečia dalyvauti ekskursijoje po Amerikos impresionistų kolonijas: Bush-Holley istorinę vietovę ir Florence Griswold muziejų Old Lymo mieste Konektikuto valstijoje. Cos Cob meno kolonija Grinvičo mieste buvo viena pirmųjų impresionistų meno kolonijų Konektikute, o Florence Griswold namai buvo žymiausia impresionistų kolonija visoje JAV. Metropoliteno muziejus netgi yra parengęs atskirą meno turų programą „Keliaukime su MET“, kuri siūlo meno maršrutus po visą pasaulį. Pvz., siūloma praleisti tris dienas Maskvos muziejuose, o vėliau keliauti po istorines Rusijos vietoves, taip pat parengtos ekskursijos į Peru, Italiją, Indiją, Ispaniją ir kt.

Muziejams labai svarbu aktualizuoti savo kolekcijas, kad jos būtų tyrinėjamos, pristatomos visuomenei, todėl ypač daug organizuojama simpoziumų, kuriuose atvirai diskutuojama su lektoriais klausimų-atsakymų forma. Viktorijos ir Alberto (V&A) muziejuje

Londone simpoziumai yra tarpdisciplininiai renginiai, kurių metu ieškoma ryšio tarp meno ir kitų kultūros aspektų. Jų tikslas – atskleisti ryšius tarp istoriškumo ir šiuolaikiškumo, padaryti V&A kolekcijas svarbias šiandieniniams mokslininkams. Simpoziumų lektoriai – mokslininkai, rašytojai, kuriantys menininkai ir kitų sričių specialistai.

Populiariausia mokymosi forma muziejuose – kursai ir seminarai. Jų metu naudojami du neatsiejami meninio ugdymo elementai – praktinė kūrybinė veikla ir teorinis pažinimas. Šių dalykų siejimas padeda atskleisti dalyviams meninio pažinimo vienovę. Pvz., Jorko meno galerijoje seminaro „Atraskime Viktorijos laikų meną“ metu lankytojai tyrinėja meno kūrinius parodoje, o paskui, įkvėpti pamatytų darbų, kuria savo darbus. Muziejuose populiarūs ir tik praktiniai seminarai. Tokių seminarų metu praktiniam kūrybiniam darbui vadovauja muziejaus edukatoriai, specialistai, menininkai, kurie skatina lankytojų vizualinę raišką, padeda jiems suprasti dailės kalbą, kūrybinių darbų atlikimo technologiją bei praktinį pritaikymą. Pagrindinis praktinių kūrybinių darbų tikslas – ne galutinis rezultatas, o pats kūrybos vyksmas, išgyventos emocijos.

Filadelfijos meno muziejus seminarų metu siūlo lankytojams pasinerti į valandos kūrybinį veiksmą ir smagiai mokytis. Tai puiki proga susitikti su naujais žmonėmis ir praplėsti savo žinias atpalaiduojančioje, įkvepiančioje kūrybai aplinkoje. Pvz., visos dienos Pinhole kameros gamybos seminaras kvietė lankytojus kurti aplinką tausojančias kameras iš perdirbtų *Illy* kavos skardinių (jas davė muziejaus kavinė) ir fotografuoti už muziejaus ribų.

Naujų informacinių technologijų pritaikymas mokyme sudarė prielaidas atsirasti ir plėtotis naujoms mokymosi formoms ir metodams muziejuose. Nuotolinis mokymasis – šiuo metu vis didesnę reikšmę įgaunanti sritis muziejų edukacijoje. Daugelis meno muziejų turi parengę Nuotolines meno mokymosi programas,

kurios sudaro galimybę žmonėms bendrauti nauju kokybiniu lygiu – perduoti, selektyviai arba plačiai paskleisti informaciją tekstais, vaizdais, garsais (Kekienė, Kekys, 2002). Naudodamiesi internetu, besimokantieji gali diskutuoti, aktyviai bendrauti su lektoriumi, dalyvauti tiesioginėse videokonferencijose, videopamokose. Pvz., Filadelfijos meno muziejaus nuotolinio mokymosi programą sudaro interaktyvios vaizdo konferencijos, aptariant svarbiausius dailės raidos bruožus, skatinant pažinti iškiliausius pasaulio dailės kūrinius, jų autorius, aptariant vaizdavimo būdų ir raiškos priemonių kaitą.

Šiuolaikinis komunikacinis muziejaus modelis kultūrinėje muziejaus aplinkoje leidžia su įvairiapuse auditorija pritaikyti įvairias bendravimo formas. Tai filmų peržiūros, literatūriniai užsiėmimai, muzikos koncertai, spektakliai ir kita. Šie renginiai yra labai svarbūs, nes, kuriant muziejaus ir lankytojo ryšį, svarbi ne tik įvairiapusė žodinė informacija, bet ir emocinį įspūdį sustiprinančios priemonės: reginys, muzika, garsas, įspūdis, erdvė, bendravimas, ekspozicijų pateikimo būdai (Baltrūnaitė, 2003). Siekiant sustiprinti muziejaus, kaip neformalios laisvalaikio praleidimo vietos, pojūtį, organizuojamos įvairios specialios programos – po muziejų uždarymo valandų (*Late at the Tate*, Tate Britain muziejuje), savaitgalį. Tokių programų metu lankytojai kviečiami dalyvauti įvairiuose renginiuose kartu su savo draugais, šeimomis arba šiaip, vakaroti su knyga rankoje muziejaus kavinėje, skambant muzikai.

Daugelyje muziejų kuriamos atskiros programos tam tikroms suaugusių lankytojų grupėms. Viena įdomiausių pastarųjų metų MoMa muziejaus programų „Pasitik mane: padarykime meną prieinamą žmonėms, sergantiems Alzheimerio liga“. Tai programa, kurią muziejus vykdo bendrai su Niujorko universiteto medicinos mokykla, ją finansuoja METLife fondas. Alzheimeriu sergantiems žmonėms ir jų globėjams, artimiesiems, specialistams muziejuje

vyksta užsiėmimai, kuriama metodika, kaip pristatyti meną, kokį poveikį jis daro sergančiam žmogui, rengiama metodinė medžiaga, kurią gali panaudoti kiti muziejai, specialistai.

Atvirumas ir prieinamumas – vienas Jorkšyro skulptūrų parko principų. Į projektus įtraukiamos ir tokios tikslinės grupės, kaip vienišos mamos. Moterys, auginančios vaikus, ne visada turi vienodas galimybes juos lavinti ir elgtis taip, kaip kitose šeimose. Taip pat muziejuje buvo vykdomas projektas su asmenimis, nuteistais iki gyvos galvos, žmonėmis, turinčiais psichikos negalią. Pastarasis projektas vyko 3 mėnesius ne vien tik muziejuje bet ir ligoninėje. Projekto metu pagrindinis dėmesys buvo skiriamas pozityviam požiūriui tarp tų žmonių formuoti. Projekto kontingentas yra neįprastas, tačiau reikia suprasti, kad jie neturi galimybės patirti meną ir jo poveikį (Bowman, 2003).

Airijos meno muziejus įgyvendino Europos komisijos SOCRATES Grundtvig 2 fondo programos finansuotą tarptautinį projektą, skirtą pagyvenusiems žmonėms. Programa buvo įgyvendinama bendradarbiaujant su nacionaline agentūra *Amžius ir galimybės*, kurios pagrindinis veiklos tikslas – skatinti pagyvenusius žmones panaudoti savo žinias, keistis idėjomis ir partneryste kovojant su problemomis. Pagyvenusiems žmonėms organizuoti užsiėmimai, seminarai, paskaitos. Jų metu jie kūrė, diskutavo, klausėsi įdomių paskaitų ir mokėsi interpretuoti meno kūrinius. Nekritiška ir nekonkurencinga atmosfera programų metu buvo ypač palanki mokymosi patirčiai. Naudojant muziejus, kaip alternatyvią mokymosi aplinką, užsiėmimai parengiami taip, kad aprūpintų mokytojus darbui mokyklose reikalinga medžiaga, tobulintų jų profesines kompetencijas, skatintų mokyklos ir muziejaus interakciją.

Tate Britain muziejuje sukurta profesinio tobulinimosi programa, kuri skirta mokytojams, norintiems naudoti dailę savo darbe kaip pagrindą, nepriklausomai nuo dėstomo dalyko. Kasmet kiek-

viename iš muziejaus padalinių kursus gali lankyti 20 mokytojų. Programa vyksta tris semestrus ir apima keturias sesijas pasirinktame padalinyje. Kursams vadovauja meno edukatoriai, kurie reguliariai peržvelgia ir papildo mokytojams skirtas programas.

Dailės programos Lietuvos muziejuose

Dailės edukacinės programos suaugusiesiems kuriamos trijuose Lietuvos muziejuose – M. K. Čiurlionio, Lietuvos dailės muziejuje ir VšĮ Europos parke. Tai trys muziejai, kurie turi sukaupę didžiausią patirtį ir nuosekliai siekia įgyvendinti komunikacinius muziejinės veiklos tikslus. Jie vieni pirmųjų pradėjo organizuoti edukacines programas, plėtoti kultūrinių renginių pasiūlą lankytojams. Skirtingai nuo kitų muziejų, šiuose suaugę lankytojai – prioritetinė grupė.

Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Švietimo skyrius nuo 1994 metų ruošia specialias edukacines programas suaugusiesiems, mokytojams. Pagrindinė grupė – studentai. Vienos programos vykdomos pačiame muziejuje, pastoviai veikiančiose ekspozicijose, siekiant supažindinti lankytojus su muziejuje saugomais meno turtais. Jos pažintinio pobūdžio, paremtos teorine ir praktine metodika, t.y. ne vien pasakojimu, bet ir įvairiomis užduotimis, žaidimais bei vaidinimais (Jasevičiūtė, 2005). Lankytojams parengti 6 edukaciniai užsiėmimai, kurie yra bendros muziejaus edukacinės programos dalis. Vienas naujausių edukacinių užsiėmimų – „Animuotos Čiurlionio istorijos“, kuriame gal pirmą kartą muziejų edukacijoje panaudotos naujosios technologijos. Pasirinkę šį užsiėmimą, lankytojai aprūpinami nešiojamais vaizdo grotuvais, kuriuose jie pamato bendraamžių sukurtas šmaikščias animacines istorijas ne tik apie Čiurlionio pasaulį, bet apie juos pačius; ne tik apie meną, bet ir apie gyvenimą. Tai užsiėmimas, kuriame edukacinės programos „vinis“ yra ne edukatoriai, o patys lankytojai, kurie turi galimybę video

laboratorijoje sukurti savo filmus. Kitos programos – tai kasmet rengiamos parodos, meninės akcijos, plenerai, simpoziumai. Šiuolaikinio meno projektus specialiai jaunimui pirmieji pradėjo rengti M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Švietimo skyrius. Vienas pirmųjų tokių projektų – 1998 m. Kauno paveikslų galerijoje įgyvendintas šiuolaikinio meno projektas „Septynios meilės postmodernizmui dienos“. Projektas buvo edukacinio pobūdžio, siūlė jaunimui atsisakyti įprasto, pasyvaus stebėtojo amplua ir įsitraukti į aktyvų postmodernistinį žaidimą. Vienas paskutiniųjų projektų – 2009 m. edukacinė programa „Traukinys B“, vykusi parodoje „Aistringoji Lietuvos tekstilė“. Kitaip nei ligšiolinėse parodose, kuriose žiūrovui nuo pirmos renginio dienos buvo pristatomi iškiliausių menininkų kūriniai, parodos atidarymo dieną kūrybinis procesas tik prasidėjo. Visą mėnesį vyko ne tik gyvas kūrybos procesas, bet ir edukaciniai, kultūriniai renginiai, viešos veiksmo akcijos, skatinančios interaktyvų meno suvokimo ir vartojimo modelį. Dailės mokytojams surengtas seminaro pobūdžio renginys „Kauno tekstilės bienalės fenomenas“, skirtas ne tik dailės disciplinų, bet ir kitų specialybių pedagogams, norintiems geriau pažinti šiuolaikinį meną ir pritaikyti šias žinias auklėtinių mokymo procese.

Muziejuje organizuojamos ir meistriškumo pamokos. Viena iš jų 2010 metais vyko IV-ojoje Lietuvos rašto meno parodoje, kurią vedė profesionalūs menininkai. Suaugusiesiems muziejuje jau 10 metų organizuojamos ir filmų peržiūros.

Lietuvos dailės muziejuje programos suaugusiesiems organizuojamos dviem kryptimis – tai edukacinės programos ir kultūriniai renginiai. Šiuo metu edukacines programas suaugusiesiems visuose Lietuvos dailės muziejaus padaliniuose įgyvendina įkurti meno pažinimo ir edukaciniai centrai. LDM Taikomosios dailės muziejuje, Vilniaus paveikslų galerijoje ir Radvilų rūmuose edukacines programas įgyvendina 1997 m.

įkurtas LDM Meno pažinimo centras. Pagrindinis centro veiklos tikslas – įvairaus amžiaus žmones paskatinti domėtis menu, muziejuje saugomomis ir eksponuojamomis vertybėmis. Tuo tikslu rengiamos ir įgyvendinamos edukacinės programos, kurių dalyvius tradiciniais ir netradiciniais metodais stengiamasi supažindinti su meno pasauliu. Per dvylika metų čia parengta daugiau kaip 100 edukacinių programų. Kuriant jas, atsižvelgiama į skirtingoms lankytojų grupėms būdingas meno suvokimo galimybes, šiuolaikinę pedagogiką, andragogiką bei psichologiją. LDM Meno pažinimo centro viena iš prioritetinių veiklos sričių – edukaciniai-kultūriniai projektai. Muziejų ir suaugusiųjų švietimo įstaigų bendradarbiavimo pavyzdžiu galima laikyti projektą, kurį Lietuvoje inicijavo ir sėkmingai įgyvendino Lietuvos technikos biblioteka, Suaugusiųjų mokymo centras ir Lietuvos dailės muziejaus Meno pažinimo centras. Šio bendradarbiavimo rezultatas – tarptautinis suaugusiųjų švietimo projektas *Mokymo trikampiai*, kuriame dalyvavo Austrija, Suomija, Graikija, Airija, Italija, Norvegija. Šis projektas gavo Europos komisijos SOCRATES Grundtvig 2 fondo paramą ir buvo pradėtas įgyvendinti 2002 m. rudenį. Projekto tikslas – sutelkus trijų institucijų (muziejaus, bibliotekos ir suaugusiųjų mokymo centro) išteklius bei pajėgumus, organizuoti edukacinę veiklą, kurios tikslas – įtraukti suaugusiuosius į mokymosi visą gyvenimą procesą. Bendradarbiaujant trims institucijoms, Lietuvoje buvo sukurta ir įgyvendinta edukacinė programa „Laiko atspindžiai. Vienos gatvės istorija“. Projekto dalyviai fiksavo ir fotografavo, tapė ir piešė, rinko istorinę medžiagą, dalyvavo ekskursijose, susitikimuose, bendravo su tais, kurie gyveno, gyvena ar dirba šioje gatvėje, ir džiaugėsi, tyrinėdami senuosius šios gatvės kiemelius, kuriuose net daugelis vilniečių nėra buvę. Lietuviškas „Mokymo trikampių“ projektas tarptautinėje konferencijoje buvo pripažintas kaip vienas geriausių Grundtvig 2

projektų, vykdytų Lietuvoje. Klaipėdos paveikslų galerijoje nuolat ieškoma naujų veiklos formų, todėl nuo 2007 m. galerijoje įkurta suaugusiųjų dailės studija „Margažiedis“, į kurios užsiėmimus renkasi ir joje kuria įvairių profesijų ir amžiaus žmonės: pedagogai, medikai, bibliotekininkai, moksliniai bendradarbiai, inžinieriai. Nuo 2007 metų pabaigos prasidėjo LDM Prano Domšaičio galerijos ir Klaipėdos medicininės slaugos ligoninės bendradarbiavimas. Galerijos Meno pažinimo centro darbuotojai rengia ligoninės patalpose kūrybines dirbtuves, skirtas pacientams ir jais besirūpinantiems medikams. Klaipėdos laikrodžių muziejuje edukacinis centras įkurtas 1999 m. Muziejaus organizuojamos edukacinės pamokos-paskaitos vyksta ir muziejuje, ir mokyklose. Muziejaus darbuotojai edukacinius užsiėmimus veda senelių globos namuose, neįgaliųjų įstaigose, kurias lankantys žmonės dėl vienokių ar kitokių priežasčių negali apsilankyti Laikrodžių muziejuje.

Nacionalinės dailės galerijos edukacinis centras įsteigtas visai neseniai, tačiau jau sukūrė nemažai edukacinių programų, kurios sulaukė didelio lankytojų susidomėjimo. Suaugusiems lankytojams organizuojamos meninio užimtumo programos, kūrybinės dirbtuvės, teminės ekskursijos. Naujausia programa skirta tarptautinei parodai „Vytautas Kairiūkštis ir jo aplinka“. Tris kartus per savaitę galerijoje vykdavo užsiėmimai, kurių metu lankytojai turėjo progą susipažinti su avangardinio leidinio kūrimo principais, konstrukcijos tapyboje idėja, fotomontažo, eksperimentinio kino teorija ir praktika. Kartu buvo stebimi meno kūriniai, mąstoma ir kuriama. Kiekvienas užsiėmimas susidėjo iš teorinės pažinties ir praktinių eksperimentų užsiėmimo tema.

Kita muziejaus programų suaugusiesiems organizavimo kryptis – kultūriniai renginiai, kuriuos muziejus pradėjo organizuoti 1995 m., tačiau tapo labai populiarūs, pvz., 2009 m. juose apsilankė 50 754 lankytojai. Muziejuje organizuojamos konferen-

cijos, teminės ekskursijos, pokalbiai, paskaitos, filmų peržiūros, koncertai, knygų pristatymai. Renginiai vyksta beveik kiekvieną dieną visuose muziejaus padaliniuose. Vilniaus paveikslų galerijoje, Taikomosios dailės muziejuje dažniausiai organizuojami koncertai, knygų pristatymai, susitikimai. Tuo tarpu Nacionalinė galerija nuo pat pirmos atidarymo dienos pradėjo aktyviai taikyti naujas veiklos formas. Pritaikius pažangiausią užsienio ir Lietuvos muziejų praktiką, galerijoje organizuojami pokalbiai, diskusijos su menininkais, parodų kuratoriais, mokslininkais. Kiekvienai parodai parengiamos unikalios filmų programos. Parodos „Vytautas Kairiūkštis ir jo aplinka" filmų peržiūroje lankytojai buvo kviečiami susipažinti su avangardiniu XX a. 3–4 dešimtmečio Europos kinu ir V. Kairiūkščio kūrybos sąsajomis su to meto kino eksperimentais. Filmų peržiūrą lydėjo teoriniai parodos kuratorių komentarai. Kiekviena galerijoje veikianti paroda turi atskirą pokalbių, susitikimų programą.

Pastaraisiais metais tarp muziejaus lankytojų labai populiarios savaitgalio programos, kurios rengiamos paskutinį parodos rodymo savaitgalį. Programos rengiamos labai kruopščiai ir sulaukia didelio lankytojų susidomėjimo. Vilniaus paveikslų galerijoje, baigiant rodyti tarptautinę dailės parodą „Francisco Goya. Los Caprichos", lankytojai buvo kviečiami dalyvauti specialioje, jau tradicija tapusioje, nemokamų palydimųjų renginių programoje. Programos metu vyko pokalbiai, filmų peržiūros, klasikinės ispanų kompozitorių muzikos, ispanų tradicinių dainų ir flamenko koncertai.

VšĮ Europos parkas – vienas iš Lietuvą reprezentuojančių objektų. Čia eksponuojama daugiau kaip 100 skulptūrų, sukurtų daugiau kaip 30-ties pasaulio šalių menininkų. 2010 m. rudenį Europos parkas pradėjo naują projektą Vilniaus miesto pensininkams „Europos parko prieinamumo didinimas ir ekspozicijos plėtra". Pagal šį projektą Vilniaus miesto pensininkai visus metus Europos

parke lankysis nemokamai. Gerinti kultūrinių ir edukacinių paslaugų prieinamumą platesnei visuomenei – kasdienis kiekvieno muziejaus rūpestis, ypač aktualus Europos parkui, kuris išsilaiko vien iš pajamų, gautų už muziejaus lankymą ir lankytojams teikiamas paslaugas. Suaugusiesiems parengta virtuali edukacinė priemonė „Menininko namas“. Tai edukacinės priemonės, sukurtos Europos parkui dalyvaujant tarptautiniame projekte **DIDART**, internetinė versija. Projekto metu sukurti šeši mobilūs „Menininkų namai“, keliavę po projekto partnerių šalis. Vienas tokių „namų“ buvo skirtas muziejaus direktoriui Gintarui Karosui. Šios edukacinės priemonės leidžia giliau pažvelgti į menininko kūrybą, susipažįstant ne tik su pačiais kūriniais ir biografija, bet ir su menininko pomėgiais, svajonėmis, vaikystės prisiminimais, mėgstama muzika ir kūrybos procesu. Virtualus „Menininko namas“ skiriamas moksleiviams, studentams, dailės mokytojams, meno edukacijos specialistams, visiems besidomintiems menu.

Dailės programų rengimo aspektai

Analizuojant Lietuvos ir užsienio dailės edukacijos patirtis, matyti, kad pagrindiniai muziejų dailės edukacijos tikslai:

- skatinti muziejų prieinamumą kuo įvairesnėms auditorijoms;
- ugdyti / plėsti asmens pasaulėžiūrą;
- mažiau išmokyti, o daugiau sudominti ir sujaudinti; daugiau paliesti žmogaus dvasią, mažiau – protą. Plėtoti postmodernią meno edukacijos kryptį, daugiausia dėmesio skiriant interpretacijai, diskusijoms, kritiniam mąstymui tobulinti.

Trumpai aptarsime būtinas sąlygas šiems tikslams pasiekti.

Reikia sukurti tinkamą mokymuisi aplinką:

a) Didaktiniuose komponentuose (etiketėse, aprašuose) reikėtų pateikti ne tik paruoštą informaciją, bet ir užduoti

klausimų, kurie paskatintų lankytoją patį domėtis ir aiškintis.

b) Komunikacija tarp eksponatų ir lankytojų turėtų būti išplėsta nuo vizualinės iki klausos ir taktilinės.

c) Eksponatai turėtų būti rodomi „kontekste“, t. y. su visa atitinkama informacija, kuri neturi būti vienpusė, o papildanti viena kitą.

Paradoksalu, tačiau tikriausiai pats konservatyviausias požiūris į eksponavimą ir parodas yra meno muziejuose. Manoma, kad eksponatai patys kalba, orientuojamasi į specialistus, visiškai negalvojant, kad paprastam lankytojui, nieko arba mažai išmanančiam apie meną, labai trūksta informacijos.

Edukacinių programų dalyviai turėtų būti įtraukti į aktyvią muziejų edukacinę veiklą. Tai įmanoma tik įgyvendinant kompleksines edukacines programas. Kūrybingiausios programos yra tos*, kuriose su lankytojais muziejuje praktiškai dirba menininkai, muziejininkai perteikia ekspozicijų dvasią, vyksta įvairūs renginiai (Baltrūnaitė, 2002).*

Kiekviena programa turi būti sudaroma atsižvelgiant į lankytojų poreikius, todėl iškyla lankytojų tyrimų svarba.

Suaugusieji jau turi tam tikrą ekonominį ir socialinį statusą visuomenėje, suformuotą ar dalinai susiformavusį meninį skonį, tam tikrą meninį išsilavinimą. Kanapickaitė (2003) teigia, kad įvairialypiam meniniam ugdymui trukdo suformuoti raiškos stereotipai, kitaip dar vadinami tuščio lapo baime, baime dainuoti ar scenos baime, įkaltas į galvą vaizdavimo būdas. Todėl užsiėmimo metu reikia sukurti pozityvią, nekonkurencingą, pasitikėjimą keliančią atmosferą, kuri leistų skleistis kiekvieno asmens kūrybai.

Muziejuose būtina kiek įmanoma individualizuoti mokymąsi: steigti klubus, studijas, individualaus mokymosi kursus, kur meninio ugdymo tikslus ir turinį lems individualūs besimokančiųjų

poreikiai, o jų darbas grupėje bus derinimas su individualių kūrybinių užduočių parinkimu ir atlikimu (Kanapickaitė, 2003).

Suaugusieji lankytojai dažniausiai jau *turi susiformavę nuomonę apie meną* (Kanapickaitė, 2003). Kritinio mąstymo ugdymas – vienas iš svarbiausių uždavinių, kurį įgyvendinti padėtų diskusijų, pokalbių klubai, debatai, susitikimai su menininkais, dailėtyrininkais, parodų kuratoriais. Tokiu būdu būtų sudaromos sąlygos individualiam požiūriui formuotis, savo nuostatoms pakeisti, atveriami keliai pažinimui.

Edukacinėse programose rekomenduotina taikyti įvairius interpretavimo būdus. Lankytojai, interpretuodami meno kūrinius, turėtų naudotis įvairiomis priemonėmis – dailės raiška, vaidybiniu veiksmu (gyvieji paveikslai, pantomima ar šokis). Tačiau svarbiausias – žodinio interpretavimo metodas. Vartojant žodinę kalbą, įvardijami estetinio ir meninio patyrimo metu kilę išgyvenimai, pastebimos reikšmingos formos detalės ir estetinės savybės, naudojamasi konteksto žiniomis, faktais, sąvokomis, terminais.

Tobulinant interpretacinius įgūdžius užsiėmimuose, reikėtų prisiminti, kad bet koks humanitarinis pažinimas visada realizuojamas per dialogą, kuris ir atveria prasmes (M. Bachtinas, cituota Matijkienė, 2002).

Luizianos meno muziejaus edukatoriai dialogą suvokia kaip:

- dinaminį įrankį, skatinantį supratimą;
- edukatoriaus ir lankytojų bendradarbiavimą;
- pasyvaus klausytojo virsmą aktyviu dalyviu;
- stimulą suvokti ir pajusti, analitiškai ir kritiškai mąstyti;
- būdą mokytis vieniems iš kitų.

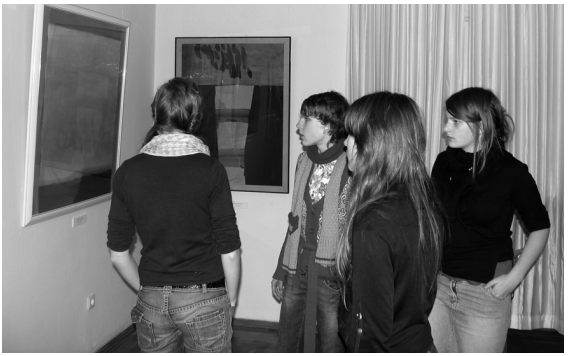
Dailės programų temos ir turinys

Pagrindinės dailės edukacinių programų temos yra vaizduojamoji ir taikomoji dailė, architektūra, liaudies menas, šiuolaikiniai vizualiniai menai bei dailėtyra. Dailės programos yra **dviejų tipų**: **dailės raiškos** (spalvinės, grafinės, erdvinės-plastinės) ir **dailėtyros** (dailės istorijos, dailės teorijos, dailės kritikos ir estetikos).

1 pav. Dailės raiškos užsiėmimas. Batika

Užsiėmimų metu būtina natūraliai derinti dailėtyrą su dailės raiška, nes vienas svarbiausių andragoginių mokymo(si) aspektų, skirtingai nuo vaikų mokymosi, – mokymasis iš savo patirties. Patirtinis mokymas – tai turbūt seniausia edukacijos forma. Paprastai sakant – tai mokymasis darant („learning by doing“), kas suteikia galimybę asmenims patirti mokymosi turinį. Pavyzdžiui,

2 pav. Dailėtyros užsiėmimas

Lietuvos dailės muziejuje, nagrinėjant atskirų periodų dailę, dalyviai gilinasi į tų periodų pasaulėžiūrą, pagrindines idėjas, kurios tuo metu dominavo, ir stengiasi jas atpažinti meno kūriniuose. Užsiėmimo antroje – praktinėje – dalyje skiriama užduotis, kuri vidiniais prasminiais ryšiais siejasi su nagrinėjama kultūros istorijos medžiaga.

Programa turėtų būti grindžiama integruotu meno pažinimu. Vienas iš holistinės pedagogikos idėjų skleidėjų R. Milleris tvirtina: „Viskas egzistuoja sąveikoje, sąryšio ir prasmės kontekste ir kad bet koks pokytis, įvykis lemia viso darinio persitvarkymą <…>, kad niekada negalima visiškai suprasti reiškinių, kurie suvokiami izoliuotai…“ (A. Strumanas, cituota iš Dzidzevičiūtė, 2006). Todėl temos turėtų būti apimančios įvairius kultūros aspektus, analizuojančios istorinį kontekstą. Tarptautinės dailės parodos „Spalvų ir garsų dialogai. M. K. Čiurlionio ir amžininkų kūryba“ edukacinė programa siekė atskleisti dailės ir muzikos bendrystės paieškas, vykusias Europos „sidabro amžiuje“ XX a. pradžioje. Taikomosios dailės muziejuje vykstančio užsiėmimo „Menas, muzika ir gyvenimo būdas Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmuose XVI–XVII a.“ metu, tyrinėdami Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų archeologinius radinius, interjerų baldus bei gobelenus, klausydamiesi Renesanso bei Baroko epochų muzikos ir žiūrėdami vaizdo įrašus, lankytojai analizuoja XVI–XVII a. muziką, teatrą, šokius, literatūrą. Užsiėmimo pabaigoje skaito ir kuria proginės poezijos tekstus.

Temas reikėtų sieti su postmodernistiniam ugdymo turiniui aktualiais socialinės įvairovės, feminizmo, multikultūralizmo, kultūrinio pliuralizmo, aukštosios ir populiariosios kultūros sankirtos klausimais. Skandinavijos dailės muziejuose edukacinių dailės parodų ir juos lydinčių edukacinių programų temos – visuomenės nuostatos į neįgaliuosius, kitų tautybių, rasių žmones nuo seniausių laikų ir jų išraiška meno kūriniuose. Lietuvos dailės muziejuje

vykusios parodos „Žvilgsnio galia. Moters atvaizdas XIX–XX a. dailėje“ ir edukacinės programos tikslas buvo ne tik suteikti estetinių įspūdžių lankytojams, bet ir naujai interpretuoti Lietuvos istorinės dailės kūrinius, suaktualinant juos pagal dabarties dvasią.

Viena svarbiausių temų – Lietuvos dailė, kuri turėtų sudaryti meno pažinimo pamatą ir jai būtų teikiama pirmenybė muziejuose. „Mūsų visų – muziejininkų ir mokytojų – tikslas yra ne tik atstatyti teisingą požiūrį į Lietuvos dailės istoriją, bet ir pakelti jos vertę savo pačių akyse, nes meno vertė ne visada matuojama „pasauliniais“ masteliais. Yra dar ir istorinės lemties kontekstas, mentaliteto autentiškumas, kuris, kaip niekas kitas, byloja apie dailės, o kartu ir tautos, nueitą kultūros kūrimo kelią. Ypač tai svarbu kalbant apie Viduramžių, XVII, XIX amžiaus, XX a. pradžios meninės kultūros plėtrą Lietuvoje. Atskira, niekur Vakarų Europoje nebūdinga problematika yra ir tarybinių laikų Lietuvos dailės raida, modernizmo keliai į Lietuvą, postmodernizmo prigijimas. Analizuojant meno istorijos temas, kontekstualioje muziejaus aplinkoje bus išmokstama vertinti tradicijas, jų kaitą bei perimamumą, savos visuomenės kultūrinio palikimo tradiciją“ (Dapkutė, 2005).

Pabaigai norėtume atkreipti dėmesį į tai, kad, rengdami edukacines programas, galime perdėm akcentuoti žaidybinius elementus ir savo begalinį norą sudominti lankytojus. Dapkutė (2005) teigia, kad „Taip galima nueiti iki pavojingos ribos, kai meno kūrinys bus tik vartojamas, t.y. siekiama patirti malonumą, tenkinti tik savus interesus; išreikšti tik save, neįsileidžiant į save Kito. Kai viršų ima žaidybiniai elementai, jie gožia asmenines pastangas ir suvokimo procesą tyloje, akis į akį su kūriniu, nebelieka asmeninio susitikimo su meno kūriniu. Mes kontaktą su kūriniu galime paversti pramoga, o menas prilygti popsui. Negalima įstrigti tik šiame pirmame dailės pažinimo etape siekiant sudominti, pritraukti lankytojus. Kūrinys taip ir liks nepažintas, nesuvokta, kas jame iš tikrųjų glūdi.“

Apibendrinimas

Kuriant dailės programas muziejuose, būtina atsiminti žymaus muzeologijos analitiko ir apžvalgininko S. E. Weilo žodžius, kad reikia laiko, žmonės turi nuolat arba dažnai lankyti muziejų, kad patirtų poveikį to, kas jam buvo suteikta, ką jis gavo, ir tai gali būti įvertinta tik po daugelio metų. Paprastai šis poveikis pasireiškia lėtai rusenančia įvairove. Dar daugiau laiko gali prireikti, anot D. lemingo (2006), tvariems socialiniams pokyčiams muziejuje įgyvendinti – beveik pusės žmonių kartos gyvenimo trukmės, o gal ir dar ilgiau. Tiek truko permainos žymiausiuose pasaulio muziejuose, kurie siekė būti **dėl** kieno nors, o ne **apie** ką nors. Šiame straipsnyje pateikta medžiaga – viena iš galimybių tuos pokyčius Lietuvoje padaryti kiek įmanoma spartesnius.

Literatūros sąrašas:

- Baltrūnaitė, R. 2003. *Mokymosi muziejuose galimybės ir formos*. Lietuvos muziejai. Nr.3. Vilnius
- Batschmannas, O. 2002. *Interpretacijos instrukcija: meno istorijos hermeneutika*. Meno istorijos įvadas. Vilnius
- Beltingas H., Kempas V. 2002. *Objekto interpretacija*. Meno istorijos įvadas. Vilnius, 2002
- Bowman, A. 2004. *Jorkšyro skulptūrų parko edukacinė veikla.* .[interaktyvus], [žiūrėta 2005 -05- 12]. Prieiga per internetą: http://www.europosparkas.lt/edukacija/
- Dapkutė, A. 2005. *Muziejus – laukianti erdvė*. Muziejų edukacinės programos. Teorija, praktika. Vilnius
- Dzidzevičiūtė, S . 2006 . *Dailės ir literatūros turinio integravimas kaip viena iš visuminio ugdymo suvokimo prielaidų.* Vilnius .[interaktyvus], [žiūrėta 2010 -09-07.]. Prieiga per internetą
- Flemingas, D. 2006. *Muziejus kaip socialinė institucija* . 2006. INTERCOM metinis susitikimas. Taipėjus, 2006 m. lapkričio 2 d. Paskaita Stiveno E. Weil'o atminimui pagerbti.

- Froyland, M. 2004. *Multiple Expierences in Multiple Settings=MEMUS. A theoretical framework for museum pedagogy.* [interaktyvus]. Prieiga: http://www.abmutvikling.no/publisert/artikler/2004/memus_engelsk.pdf [Žiūrėta 2005-05-01]
- Jasevičiūtė,V. 2004. Tarptautinio seminaro „Baltijos jūros regiono muziejų bendradarbiavimas: turizmas ir edukacija", vykusio Europos parke 2004 m. gegužes 9-12 d. vertinimas. Rekomendacijos edukacinėms programoms.[interaktyvus].Prieiga: http://www.europosparkas.lt/edukacija [Žiūrėta 2005-05-5]
- Kaitavuori, K. 2004. *Šiuolaikinis menas ir edukacija – Kiasmos šiuolaikinio meno muziejaus patirtis.* [interaktyvus], [Žiūrėta 2005-05-03]. Prieiga per internetą: http://www.europosparkas.lt/edukacija/
- Kanapickaitė, J. 2003. *Suaugusiųjų meninis ugdymas – vienas iš edukologijos reiškinių*.[Interaktyvus].Prieiga:http://www.vdu.lt/alearning2003/II%20Dalis/kanapickiene_lt_kalb.DOC [Žiūrėta 2009-12-01].
- Kekienė, J., Kekys, L. 2002. *Distancinis mokymasis andragogikoje. Formaliojo suaugusiųjų švietimo problemos ir aktualijos Lietuvoje*. Konferencijos medžiaga. Kaunas
- Kerka, S. 2003. *Adult Learning in and through the Arts*. ERIC Digest.[interaktyvus].Priega: http://www.ericdigests.org/2003-2/adult.html [Žiūrėta 2010-09-05].
- Kogelytė-Simanaitienė, R. 2006. *Vaizdinio mokymo metodų analizė dailės istorijos pamokose*.Vytauto Didžiojo universitetas. Tiltai. Nr. 1
- Lauraitienė, D. 2009. *Darbo su vaikais muziejuje pagrindiniai metodiniai principai*. Muziejų edukacinės programos. Teorija, praktika. Vilnius
- Laužikas, R. 2009. *Penki atsakyti klausimai apie muziejininkystės studijas Lietuvoje*. Lietuvos muziejai. Nr. 4

- Matijkienė, D. 2002. *Dailės dalyko integracija: meninio simbolio vaidmuo paauglio ugdymo turinio struktūroje.* Daktaro disertacijos santrauka. Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Musneckienė, E. 2004.. *Edukacinių paradigmų kaita ir meninio ugdymo turinio planavimo teorinės perspektyvos*. Šiaulių universitetas. Mokytojų ugdymas. Nr. 3
- Pileckaitė, R. 2009 . *Baltijos muzeologijos mokyklos pamokos Kėdainiuose* . Lietuvos muziejai. Nr. 3
- Rice, D. 1995. *Museum Education Embracing Uncertainty.* Art Bulletin, Mar95, Vol.77 Issue 1
- Spielmann, H. 2004. *Muziejai ir galerijos*. Kultūros vadyba. Vilnius
- Sustiprinta dailinio ugdymo programa. Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija. 1996. Vilnius

1 priedas. Dailėtyros edukacinės programos aprašymas

Edukacinė programa *Gamtos vaizdiniai*
Tarptautinėje dailės parodoje „Gamtos ilgesys. Europos peizažai“
Taikomosios dailės muziejus 2009 kovo 12 – gegužės 17

Peizažas

Užsiėmimo metu kalbėsime apie peizažą, kuris, kaip savarankiškas žanras, gyvuoja nuo XVI a. Šis žanras savitas tuo, kad dailininkas dažniausiai perteikia ne vien tai, ką mato ar ką įsiminė žvelgdamas į natūrą. Kūriniuose atsispindi ir jo paties bei visuomenės požiūris į pasaulį, to pasaulio vertinimas, meninėmis priemonėmis perteikiamas laikmečio, kuriuo kūrė dailininkas, estetikos suvokimas.

Praktinėje užsiėmimo dalyje kopijuosime vieną pasirinktą peizažą.

Didžioji kelionė

Keliaudami po parodą matysime, kad daugelis eksponuojamų kūrinių atspindi ne tik Senojo pasaulio geografinę įvairovę, kelionių tikslus ar potyrius, bet ir išsvajotas vietas. Jie simbolizuoja nuotykius, laisvę, šviesą, karštį ir aistrą, taip pat paslaptį, nykumą ir melancholiją.

Praktinio užsiėmimo metu tapysime savo išsvajotą vietą, kurią norėtumėme įamžinti.

Amžinoji gamta

Peizažas kilo iš meilės gamtai – amžinai, stebinančiai ir užburiančiai. Užsiėmimo metu keliaudami po parodą analizuosime paveikslus, gerėsimės nuostabiais ir įkvepiančiais Olandijos, Austrijos, Italijos, Rusijos ir Lietuvos gamtos vaizdais.

Praktinėje dalyje tempera tapysime panoraminius peizažus. Tema – gamtos stichijos.

Architektūrinis peizažas

Pasaulio meno istorijoje yra daugybė dailininkų, kurių įkvėpimo šaltinis – architektūriniai motyvai. Miestai ir jų kasdienybė, pavieniai pastatai ar jų grupės, architektūriniai ansambliai, priemiesčiai – tai temos, kurios visada domino dailininkus. Aišku, kiekvienas menininkas tuos vaizdus matė savaip, kiekvienas savaip perkėlė ant drobės.

Praktinėje dalyje tapysime paveikslą „Peizažas pro mano langą“ arba kilsime į Gedimino kalną ir piešime Vilniaus panoramą.

Jūros variacijos

Įsižiūrėję į praėjusių amžių dailininkų marinistines drobes, jose atrasime didelę jausmų ir potyrių įvairovę. Jūra – audringa ar šėlstanti, rami ar nutvieksta saulės – visada buvo galybės, nevaržomos stichijos ir begalinio grožio simbolis.

Praktinėje dalyje mokysimės lieti akvarelę.

Užduotis. Dailės edukacinės programos

Tikslai:

Atlikę užduotį, dalyviai gebės:

– analizuoti muziejų dailės ekspozicijas edukaciniu požiūriu;
– pasiūlyti naujų idėjų muziejaus dailės edukacinėms programoms.

Užduoties aprašymas

- Grupelėmis apsilankyti muziejuje, išanalizuoti dailės eksponatus ir pasiūlyti edukacinių renginių temų bei kaip jas būtų galima realizuoti, pasinaudojant šia schema:
  - o Kokie dailės kūriniai eksponuojami?
  - o Kokia yra jų pristatymo sistema (chronologinė, tematinė, kokios temos)
  - o Kokios šiame muziejuje yra edukacinės programos, susijusios su dailės eksponatais?
  - o Kokias edukacines programas (temas) galima būtų parengti remiantis šiais eksponatais?
  - o Ką keistumėte muziejaus ekspozicijoje, turint omenyje edukacinę muziejaus funkciją, jei turėtumėte tokią galimybę ir reikalingų išteklių?

EDUKACINĖS PROGRAMOS NEĮGALIESIEMS

Nideta Jarockienė

Išstudijavę medžiagą dalyviai:

- žinos pagrindines negalios kategorijas ir rūšis;
- žinos, kaip muziejų edukacija plėtojosi Lietuvoje, kokios Lietuvos muziejų edukacinių programų temos ir metodai;
- susipažins su edukacinių programų pavyzdžiais iš kitų šalių;
- išsiaiškins edukacinių programų rengimo principus bei žingsnius.

Įvadas

Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme, priimtame 2004 m., teigiama, kad neįgalus žmogus gali rinktis, ką jis nori ir sugeba daryti, o visuomenės pareiga – padėti jam tai pasiekti. Vienas pagrindinių šio įstatymo uždavinių yra pritaikyti aplinką neįgaliems žmonėms, kad pastarieji tiek viešajame, tiek asmeniniame gyvenime turėtų sąlygas ir galimybes laisvai judėti, naudotis visuomenėje teikiamomis paslaugomis, gauti reikiamą informaciją, bendrauti ir dalyvauti visose visuomenės gyvenimo srityse. Taigi neįgaliųjų socialinės integracijos modelis tampa artimesnis Europos Sąjungos šalių socialinės integracijos sistemoms. Tačiau ar Lietuvos muziejuose neįgalieji yra laukiami, ar muziejininkai žino jų poreikius, galimybes? Juk integracija yra daugiau negu socialinis reiškinys. Tai filosofija. „Pritaikius šią filosofiją realybėje, integracija suprantama kaip procesas, kurio metu būtinas bendradarbiavimas, lankstumas, daugelio tarnybų ir institucijų sąveika“ (Valenta, 2003).

Negalios kategorijos ir rūšys

Sąvoka „negalia“ – tai socialinė koncepcija, kuria siekiama atpažinti ir šalinti įvairias kliūtis, trukdančias šiems žmonėms lygiaverčiai dalyvauti visose gyvenimo srityse. Neįgaliųjų kategorijai priskiriami visi žmonės, kurie, dėl visuomenėje įsigalėjusio požiūrio, negali naudotis tomis pačiomis galimybėmis, kaip visi kiti žmonės. Todėl egzistuoja įvairios negalios kategorijos bei rūšys:

- fizinė negalia – judėjimo negalia, somatinių sutrikimų sukelta negalia;
- sensorinė negalia arba sutrikimas (aklumas, kurtumas, kalbos sutrikimas);
- protinė negalia;
- psichinė negalia.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2008 m. šalyje gyveno apie 258 tūkst. neįgalių asmenų – t.y. 7 proc. visų gyventojų. Neįgaliųjų skaičius mūsų šalyje atitinka Jungtinių Tautų Organizacijos duomenis, kad pasaulyje žmonės su negalia sudaro apie 10 procentų visų gyventojų. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, iš darbingo amžiaus asmenų 2008 m. pirmą kartą pripažinti neįgaliaisiais 26,6 tūkst. Palyginti su 2007 m., jų padaugėjo 4 procentais. Lietuvoje aktyviai veikia apie 30 neįgaliųjų asociacijų, kurios atstovauja per 105 tūkst. neįgaliųjų. Neįgaliųjų asociacijos pataria valstybės institucijoms, savivaldybėms sprendžiant neįgaliųjų problemas.

Švietimo integracijos sistema

1991 m. Lietuvoje priimtame Švietimo įstatyme teigiama, kad būtina padėti specialiųjų poreikių asmeniui lavintis, mokytis pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, įveikti socialinę atskirtį. Specialusis ugdymas teikiamas pagal visas privalomojo ir vi-

suotinio švietimo programas. Prireikus šios programos keičiamos, pritaikomos, taip pat kuriamos specialios programos ir teikiama papildoma pagalba. Nors įstatyme numatyta, kad specialųjį ugdymą įgyvendina visos privalomąjį ir visuotinį švietimą teikiančios mokyklos, šiuo metu Lietuvoje integruotas ugdymas nėra paplitęs, nes stinga lėšų, visuomenė nepasirengusi priimti kitokių asmenų, pedagogai, dėstytojai nepakankamai pasirengę dirbti integruotoje klasėje, auditorijoje. Pavyzdžiui, šiuo metu Vilniuje veikia tik viena – „Versmės" – vidurinė mokykla, kurioje neįgalūs vaikai mokosi kartu su įprastai besivystančiais, o besimokančių suaugusių neįgaliųjų profesinėse mokyklose, kolegijose, universitetuose yra labai mažai – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2008 m. profesinėse mokyklose mokėsi 1 030, o kolegijose ir universitetuose – 763 neįgalūs asmenys.

Muziejai: įtrauktis prieš atskirtį

Muziejus yra nesiekianti pelno, vieša, nuolat tarnaujanti visuomenei bei jos tobulėjimui institucija. Tai Tarptautinės muziejų tarybos muziejaus apibrėžimo pirmasis sakinys, geriausiai iliustruojantis muziejaus pareigas visuomenei. Šiuo metu pasaulyje vis dažniau kalbama apie įtraukties politiką, kaip priešpriešą atskirčiai. Įtrauktis – tai „buvimas kartu", išreiškiant pagrindinį socialinės integracijos principą – sukurti vienodas sąlygas visiems – ir sveikiems, ir neįgaliems žmonėms dalyvauti bet kokioje veikloje. „Įtrauktis – tai socialiniai santykiai, pagrįsti partnerystės principais bei skirtybių toleravimo filosofija. Įtraukties esmė ir rezultatas – visi laimi būdami drauge, t.y. neįgalieji įgyja savivertę ir pilnavertį bendravimą, sveikieji visuomenės nariai keičia savo moralines nuostatas, mokosi vertinti kiekvieną žmogų, nepriklausomai nuo jo negalios. Tačiau įtrauktis negali būti vertinama kaip priemonė. Ji yra galutinis tikslas ir vertybė (Ruškus J., Mažeikis G., 2007).

Lietuvoje edukacinei veiklai muziejuose šiuo metu skiriamas ypač didelis dėmesys. Todėl edukacinė muziejų politika turėtų būti formuojama su aiškia nuoroda į neįgalių žmonių specialiuosius ugdymosi poreikius. Nepakankamas dėmesys jų reikmėms reiškia didelės dalies žmonių diskriminaciją ir socialinę atskirtį. Europos muziejų patirtis rodo, kad būtina atsisakyti vienadienių akcijų ir renginių, bet pilnai pritaikyti informacinę ir fizinę aplinką, parengtas muziejų edukacines programas visapusiškai adaptuoti neįgalių žmonių poreikiams. Visa tai galima atlikti tik bendradarbiaujant su specialistais, tėvais, auginančiais neįgalius vaikus, visuomeninėmis organizacijomis. Muziejų, dirbančių su neįgaliaisiais, patirtis rodo, kad neįgaliųjų integracijos į muziejų ir galerijų veiklą procesas turi būti nuolatinis, ilgalaikis, pasiekiamas ir remiamas. Tai turėtų atsispindėti muziejų politikoje ir strateginiame planavime.

Programos muziejuose sensorinės negalios arba sutrikimo žmonėms

Bendra situacija

Regėjimo negalią turinčiųjų ir kurčiųjų gyvenime kultūros renginių ir meninės kūrybos netrūksta, tačiau pilnavertiškai jie gali pažinti ne visas kultūros sritis. Todėl regėjimo ir klausos negalios žmonės kuria savo specifinę, išskirtinę kultūrą. Ši tradicija yra labai įsigalėjusi.

Neregių kultūriniam gyvenimui organizuoti penkiuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose yra įsteigti kultūros centrai, kurie buria regėjimo negalią turinčius muzikos mėgėjus, amatininkus, tautodailininkus, organizuoja meno saviveiklos būrelių veiklą, rengia švenčių, sukakčių minėjimus ir pan. Neregiai domisi ir senaisiais, Lietuvoje praktikuotais amatais, tautodaile: Vilniuje veikia keramikų būrelis, Kaune atgimė vienas iš labiausiai prieinamų neregiams – pynimo amatas. Silpnaregiai ar visai nematantys audžia,

mezga, neria. Neregiai amatininkai, tautodailininkai dalyvauja įvairiose mugėse, parodose, geriausi jų jau yra tapę Lietuvos tautodailininkų sąjungos nariais. Vilniuje, Kaune, Panevėžyje veikia neregių literatų klubai. Gyvuoja profesionalių atlikėjų choras, apie 300 aklųjų dalyvauja Pasaulio lietuvių dainų šventėse. Kultūrinį neregių gyvenimą užpildo rengiamos įvairios šventės, meno mėgėjų festivaliai.

Kurtieji vaidina specialiuose – nekalbiniuose – teatruose pantomimos spektaklius, atlieka imitacines dainas ir pan. Šokių kolektyvas „Tyla“ ir teatro kolektyvas „Mimika“ yra įvertinti pasaulyje, tačiau pasirodymai dažniausiai vyksta reabilitacijos centruose – apsiribojama kurčiųjų bendruomene.

Programos regėjimo negalios žmonėms

Regos sutrikimai – tai regimųjų pojūčių ir suvokimų sutrikimai, kurie trukdo normaliai raidai, mokymuisi, orientavimuisi erdvėje, savarankiškam gyvenimui. Skiriami šie regos sutrikimo laipsniai: silpnaregystė (vidutinė, žymi), aklumas (su regėjimo likučiais, praktiškas, visiškas). Silpnaregis gali skaityti padidinto šrifto rašmenis arba matyti padidinto vaizdo paveikslėlius, gerai apšviestus objektus, o aklasis yra įsisavinęs aklųjų raštą. Regos sutrikimai – viena iš dažniausiai pasaulyje pasitaikančių negalios formų. Lietuvoje yra per 15 tūkst. sutrikusio regėjimo žmonių, iš jų – apie 600 vaikų. Per metus pirminis regėjimo neįgalumas pripažįstamas 300–400 žmonių. Regos negalios paliestuosius vienija Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga (LASS), kurios įskaitoje – 6 870 narių. LASS 2008 m. jungė 5 regionų centrus ir 48 filialus.

Kaip muziejui padėti akliems ir silpnaregiams lankytojams?

Labai svarbu tinkamai pritaikyti fizinę aplinką. Tai kontrastingi, aiškiai matomi įėjimai į muziejų, tinkamo dydžio šriftas, skelbiant rašytinę informaciją ir pan. Gerai sutvarkyta fizinė aplinka

didina aklųjų ir silpnaregių savarankiškumą, aktyvumą, sudaro sąlygas jiems gyventi pilnavertį gyvenimą. LASS, siekdama skleisti informaciją apie tai, kaip akliesiems ir silpnaregiams turi būti pritaikoma fizinė aplinka, nuolat leidžia šiai problemai skirtus informacinius leidinius, rekomendacinio pobūdžio literatūrą. Šiuos leidinius visada galima gauti LASS struktūriniuose padaliniuose arba Lietuvos aklųjų bibliotekoje (www.labiblioteka.lt). Muziejai turėtų parengti informacinius leidinius, katalogus apie muziejų eksponatus Brailio ir padidintu raštu, įrašytas į garso juostas, CD; sudaryti sąlygas, kad juos galėtų naudoti mokytojai, socialiniai darbuotojai parengiant moksleivius, suaugusiuosius apsilankymui muziejuose.

Ypatingas dėmesys muziejuose turėtų būti skiriamas multisensoriniam mokymuisi. Kadangi lietimas neregiams yra nepaprastai svarbus, nes jis leidžia sukaupti daugiau informacijos iš aplinkos, muziejų vadovai turi apsvarstyti, kokiu būdu būtų galima susipažinti su eksponatais, kurių negalima liesti. Vienas problemos sprendimo būdų – eksponatų kopijos, arba galimybė liesti pagalbinio fondo eksponatus, apsimovus plastikines pirštines. Kai negalima čiupinėti meno kūrinių originalų, galima parūpinti alternatyvių čiupinėjimui skirtų medžiagų: trijų matmenų reprodukcijų, medžiagų, iš kurių padarytas kūrinys, amatininkų, dailininkų įrankių. Galimybė liesti turi būti derinama su neperkrautu, vaizdingu komentaru. Pasakojant reikia atsisakyti techninių ir mokslinių terminų, kalbėti paprastai, išraiškingai ir konkrečiai. „Kokybiško komentaro pagrindą sudaro keturi elementai: pastabumas, atranka svarbiausių dalykų, padedančių suprasti ir įvertinti vaizdą, kalba. Pasakojant panaudokite muzikinius įrašus ir garso efektus“ (Smitas, 2008).

Kokia galėtų būti programos struktūra?

1. *Adaptuota edukacinė programa* akliesiems ir silpnaregiams, kurią sudarytų užsiėmimai, dailės, amatų būreliai ar studijos, renginiai.

2. *Liečiamosios parodos*. Akliesiems ir silpnaregiams lankytojams, susitarusiems iš anksto, muziejaus edukacijos skyrius organizuotų ekskursijas į liečiamąsias parodas, parengtas iš nuolatinių muziejaus rinkinių. Edukatoriai, kartu su rinkinių saugotojais, turėtų atrinkti eksponatus, padarytus iš įvairių medžiagų, skirtingų stilių, kuriems nekenkia, jei prie jų retkarčiais prisiliečiama; kurti liečiamąsias parodas, kuriose būtų eksponuojamos kopijos ar pagal paveikslus sukurti taktiliniai objektai.

Užsienio muziejų patirtis

Ar aklas ir silpnaregis žmogus lankysis muziejuose, priklauso nuo daugelio veiksnių: šeimos, mokyklos, neįgaliojo realios galimybės pasiekti muziejų ir kt. Muziejų tikslas – prisidėti prie to, kad jis dalyvautų muziejaus veikloje. Prancūzijos Liono meno muziejuje, bendradarbiaujant su regos negalios žmonėmis, įgyvendinami projektai, akluosius supažindinantys su muziejaus skyriais ir kūriniais, rengiami teminių parodų ciklai, kurie yra sudėtinė kasmetinių muziejaus bendrųjų programų dalis. Šiose parodose pristatoma antikos, viduramžių, XIX a. skulptūra ir kt.

Valensjeno (*Valencienne*) meno muziejuje sukurta nuolat veikianti liečiamoji ekspozicija. Joje yra 11 skulptūrų iš muziejaus kolekcijos. Paroda parengta taip, kad aklasis galėtų savarankiškai vaikščioti po muziejų ir „apžiūrinėti“ skulptūras.

Puikiai su neįgaliaisiais dirbama Didžiosios Britanijos muziejuose. Šios šalies Muziejų, archyvų ir bibliotekų taryba (strateginė organizacija, kuri dirba su muziejais, bibliotekomis ir archyvais visoje Didžiojoje Britanijoje) 1993 m. parengė ir išleido „Negalios žinyną“ (*Disability directory*, The Council for Museums, Archives and Libraries, 2001). Šiame leidinyje skatinama griauti muziejų ir galerijų neprieinamumo neįgaliesiems barjerus, akcentuojama, kad tik taip galima nugalėti socialinės atskirties problemą ir muziejams, galeri-

joms tapti mokymosi ir naujų pomėgių formavimosi vieta. Leidinyje pabrėžiama, kad regos negalios žmonėms muziejuose reikia prieinamos informacijos Brailio ir padidintu raštu, liečiamų eksponatų ar jų kopijų, diagramų, muziejaus planų, informacijos, įrašytos į garso juostas, CD. Ypatingas dėmesys muziejuose turėtų būti skiriamas naujoms technologijoms taikyti ir multisensoriniam mokymui. Didžiojoje Britanijoje 1987 m. parengtos rekomendacijos muziejams „Kaip dirbti su aklaisiais", kuriose nurodoma, koks turi būti apšvietimas, anotacijų ir etikečių raidžių dydis, pateikiamas rekomenduojamas tekstų šriftas, eksponatų pristatymo metodika ir kt.

Įdomiausias pastarųjų metų tokio edukacinio darbo pavyzdys – Teito šiuolaikinio meno galerijoje įgyvendinami projektai. Šios galerijos darbuotojai savo interneto svetainėje sukūrė puslapį, skirtą akliesiems ir silpnaregiams (www.tate.org.uk/imap). Šį projektą finansavo Didžiosios Britanijos telekomas ir kai kurios kitos organizacijos. Aklieji gali atsisiųsti PDF formato bylas ir atsispausdinti reljefines paveikslų reprodukcijas, tekstą Brailio raštu. Didžiosios Britanijos neregiai turi galimybę reljefines paveikslų kopijas iš galerijos ir pasiskolinti. Silpnaregiams svetainės lankytojams siūloma animacija, smulkūs kūrinių aprašymai, spalvotos dailininkų darbų reprodukcijos, kurias ekrane galima pasididinti.

Programos Lietuvos muziejuose

Lietuvoje pirmasis į akluosius atsigręžė Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, šioje veiklos srityje bendradarbiaujantis su Kauno menininkais. Kauno paveikslų galerijoje 1987 m. surengta R. Antinio skulptūros paroda, kurios tema – aklieji. Tai buvo pirmoji paroda, kai kūrinio autorius sudarė galimybę akliesiems susipažinti su darbais juos liečiant.

Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje 1996 m. surengta ir pirmoji paroda, pritaikyta neregiams ir silpnaregiams – „Šeštojo pojūčio beieškant", vėliau – akcija „Dienos sapnai" (2002)

bei edukaciniai projektai „Grafika. Nuo raižinio iki...“ (2001), „Menas + Menas bendrauti“ (2003–2008), kuriuose lankėsi ir aklieji. Šiuo metu (2010) M. K. Čiurlionio muziejuje yra įkurta ekspozicija „Muziejus – neregiui“, kurią jie gali matyti, liesdami pirštų galiukais. „Atsižvelgiama tik į vienintelį regos aspektą, todėl parodos koncepcija remiasi taktiliniu principu. Etiketės rašomos Brailio raštu, grafika pristatoma ne atspaudais ant popieriaus, o klišėmis, kuriose galima užčiuopti įrėžtą, išnuodytą piešinį, vaizdą ir pan. Kūrinių siužetai pritaikyti ir suaugusiesiems, ir vaikams. Atsiskleidžia šiuolaikinio meno galimybės – atraktyvumas, žaidybiniai elementai, kai kurie kūriniai nestokoja sveikos humoro dozės. Be regos (šiuo atveju – lytėjimo) įtraukiami ir kiti žmogaus pojūčiai – klausa, uoslė, skonis (Jasevičiūtė).

Lietuvos dailės muziejaus Meno pažinimo centras 1997 m. parengė muziejaus edukacinės politikos kryptis. Vienas iš svarbiausių šio centro tikslų – darbas su regos negalios žmonėmis, ypač vaikais ir jaunimu. Plėtojant šią veiklos sritį, iš pradžių ieškota galimybių pritaikyti darbui su regos negalią turinčiais žmonėmis muziejuje veikiančias parodas ir rengti tokius užsiėmimus, kuriuose jie dalyvautų ir pajustų kūrybos džiaugsmą. Iš Prancūzijos iki mūsų „atkeliavo“ teiginys, kad „neįgalūs asmenys ir sveikieji yra lygūs prieš popieriaus lapą ir teptuką“. Kūrybiniame procese svarbiausia jautrumas, kuris nepriklauso nuo negalios. Kai sužadinamas jautrumas meninei kūrybai ir sudaromos sąlygos saviraiškai per meną, negalia išnyksta.

Pirmaisiais darbo su regos negalią turinčiais žmonėmis metais įgyvendintas projektas „Muziejus – vaikams“ (rėmė Atviros Lietuvos fondas). Jo metu Lietuvos dailės muziejuje surengta pirmoji liečiamoji paroda „Baroko dailininko dirbtuvė“, parengti Radvilų rūmų, Vilniaus paveikslų galerijos, Taikomosios dailės muziejaus parodų garsiniai komentarai, tekstai apie eksponuojamus meno kūrinius pristatyti Brailio ir padidintu šriftais.

Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos (LASS) ir Lietuvos dailės muziejaus Meno pažinimo centro bendras siekis yra prastai reginčius ar neregius vaikus bei jaunimą sudominti kultūriniu mūsų šalies gyvenimu, papasakoti apie nuolat kintantį, naujomis idėjomis pulsuojantį meno pasaulį, padėti vaikams susipažinti su mūsų šalies meno istorija. Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga yra parengusi ilgalaikę vaikų ir jaunimo meninio ugdymo programą „Pažinkime meną pojūčiais".

2000 m. rugsėjį LASS bibliotekoje buvo atidaryta „Artesens" asociacijos (Prancūzija) skulptūrų paroda „Nuo Lespiugo *Veneros* iki Rodeno *Mąstytojo*". Didžiausias parodos ypatumas – kad eksponatus (iš viso dvylika garsių skulptūrų kopijų) buvo galima liesti rankomis.

2002 m. lapkritį Radvilų rūmuose atidaryta tos pačios asociacijos sumanyta dailės pažinimo paroda „Pajuskime gamtą su Sezanu". Paroda supažindino lankytojus su žymaus prancūzų tapytojo Polio Sezano (Paul Cézanne) gamtos peizažais, natiurmortais, portretais, kuriuos giliau suvokti padėjo edukaciniai žaidimai, paremti lytėjimu, garsu, skoniu, klausa.

Nuo 2004 m. pagrindinė projekto idėja – pristatyti svarbiausius Lietuvos meno reiškinius ir menininkus. Tais metais Radvilų rūmuose surengta kilnojamoji paroda „Liečiu – matau", kuri sulaukė didelio visuomenės dėmesio ir jau penktus metus keliauja po Lietuvą. Lankytojus, turinčius regėjimo sutrikimų, paroda supažindina su trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečių žymiausių Lietuvos modernaus meno tapytojų darbais. Minėti dešimtmečiai pasirinkti todėl, kad to meto Lietuvos Respublikos – nepriklausomos valstybės – dailė (ir visas šis laikotarpis) sudaro pamatinę mūsų tapatybės dalį. Parodoje pristatyti dailininkai formavo mūsų šalies tapybos veidą, nulėmė jos raidą.

Edukacinė paroda „Magiškas M. K. Čiurlionio pasaulis" – ketvirtoji programos „Pažinkime meną pojūčiais" paroda, supažindi-

nanti su vieno iškiliausių Lietuvos dailininkų kūryba. Šįkart eksponuojami tapytojo Arvydo Pakalkos ir keramiko bei scenografo Jono Arčikausko taktiliniai darbai, sukurti pagal M. K. Čiurlionio dvylikos paveikslų ciklą *Zodiakas* (1906–1907). Pjaustyti, lipdyti ar lieti objektai, kuriuos galima liesti rankomis, yra tarpininkai tarp paveikslo ir žiūrovo, į parodą atėjusiam neregiui jie padeda geriau suprasti M. K. Čiurlionio paveiksluose pavaizduotas žvaigždėto dangaus poetines metaforas. Gamtos šlamesiai, įvairūs garsai, balsu skaitomas tekstas, M. K. Čiurlionio muzika leidžia regėjimo sutrikimų turinčiam žmogui vaizduotės pagalba persikelti į magišką, užburiantį menininko sukurtų paveikslų pasaulį. Pojūčiai ir vaizduotė – svarbiausi pagalbininkai keliaujant po šią neįprastą parodą. Projektas skirtas ne vien sutrikusio regėjimo žmonėms, bet ir visiems kitiems – ir vaikams, ir suaugusiesiems.

Programos kurtiesiems

Klausos sutrikimai – tai sąlygiškai nuolatiniai ir pastebimi girdimojo jutimo bei suvokimo nesklandumai, kurie nustatomi matuojant absoliučius pojūčių slenksčius (audiometrija). Yra skiriami šie klausos sutrikimų laipsniai: neprigirdėjimas (nežymus, vidutinis, žymus, labai žymus), kurtumas (praktiškas, visiškas). Taigi klausos sutrikimų diapazonas – nuo silpnos klausos iki kurtumo. Apie 30 tūkstančių Lietuvos žmonių dėl įvairių priežasčių arba visiškai negirdi, arba daugiau ar mažiau neprigirdi. Dėl kalbinio skirtumo per ilgus dešimtmečius susiformavo Lietuvos kurčiųjų bendruomenė, kurianti savitą kurčiųjų kultūrą, kuri pirmą kartą, kaip tikroji kultūra, buvo pripažinta 1965 m. Kurčiųjų kultūrą pasauliui pristatė Williamas Stokoe, Carlas Cronebergas ir Dorothy Casterline. Kurtieji turi savo kalbą, vertybes, elgesio taisykles ir tradicijas. Kurčiųjų kultūra labiausiai vertina gestų kalbą, kuri yra jų gimtoji kalba. Šią bendruomenę vienija Lietuvos kurčiųjų draugija. Lietuvos kurčiųjų sistemą sudaro apie 30 organizacijų ir įstaigų, veikiančių visoje Lietuvoje

Muziejus ir kurtieji

Tyrimai, atliekami su kurčiaisiais, rodo, jog palankiausias būdas jiems siekti išsilavinimo ir socialinės gerovės yra traktuoti kurčiuosius kaip kultūrinę ir kalbinę mažumą, kuriai reikalingos atitinkamos ugdymo sąlygos. Bendraujant su kurčiaisiais, būtina atsisakyti stereotipinio požiūrio į juos ir nelaikyti jų pažeidžiamais ar mažiau gabiais. Siekdami abipusio bendradarbiavimo, muziejai turėtų:

- Parengti programas, bendradarbiaudami su specialistais, gestų kalba, kuri yra kurčiųjų gimtoji kalba. „Kažkodėl dar sunku suvokti, kad gestų kalba kurtiesiems yra gimtoji ir tokia pat visavertė komunikacinė, kultūrinė jungtis, kaip ir kuri nors kita“ (Maciulevičiūtė, 2004).
- Pateikti kuo daugiau aiškios informacijos raštu apie tai, kas siūloma muziejuje kurtiems žmonėms.
- Gerai apgalvoti, kokie metodai bus naudojami. Būtina gerai parengti užduotis, kurios bus skiriamos, parinkti papildomą vaizdinę medžiagą, kuri padės paaiškinti tam tikras sąvokas.

Užsienio muziejų patirtis dirbant su kurčiaisiais

Žymiausiuose Europos ir pasaulio muziejuose klausos negalią turintys žmonės yra laukiami, jiems pilnai adaptuojamos visos programos, leidžiami specialūs informaciniai leidiniai. Nacionalinio jūrų muziejaus Londone projektas *Kurtieji astrologai* 1999 m. laimėjo Gulbenkiano premiją* muziejams ir galerijoms už „Geriausiai teikiamas paslaugas neįgaliesiems žmonėms“. Projekto partneriai – Karališkoji observatorija, Kurčiųjų meno grupė. Projekto metu vyko aktyvi veikla muziejuje, Kurčiųjų teatro spektaklio apie kurčią XVII a. astronomą Johną Goodrickę pristatymas. Buvo sukurta kurčiųjų astronomų grupė, kuri ir dabar reguliariai

* **Gulbenkiano premija,** dabar vadinama ArtFund premija, yra kasmetinė premija, skiriama muziejams ir galerijoms Jungtinėje Karalystėje, kurios tikslas – skatinti muziejų ir galerijų orginalumą, fantaziją ir kompetenciją.

susitinka. Projekto pavyzdys rodo, kad geriausi projektai sukuriami bendradarbiaujant su neįgaliųjų organizacijomis, menininkais. Muziejus puikiai suvokia kurčiųjų poreikius ir sudaro jiems visas sąlygas dalyvauti aktyvioje veikloje, pateikia kurčiųjų istoriją, kurią girdintys labai dažnai ignoruoja ir nesupranta.

Lietuvos muziejų patirtis dirbant su kurčiaisiais

Mūsų šalyje sistemingai su kurčiaisiais dirba tik Lietuvos dailės muziejus, kuris, rengdamas programas, bendradarbiauja su kurčiųjų visuomeninėmis organizacijomis, mokymosi centrais, mokyklomis. LR Švietimo ir mokslo ministerija 2003 m. pavasarį paskelbė konkursą suaugusiųjų mokymo projektams įgyvendinti. Lietuvos dailės muziejaus Meno pažinimo centras, bendradarbiaudamas su Vilniaus kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų reabilitaciniu profesiniu mokymo centru, sukūrė ir įgyvendino projektą „Toks aš esu“. Pagrindinis projekto tikslas – padėti klausos negalią turintiems žmonėms integruotis į visuomenės kultūrinį gyvenimą, įtraukti šiuos žmones į Lietuvos dailės muziejaus edukacinę veiklą, pristatyti meno vertybes, eksponuojamas muziejaus salėse ir saugomas fonduose, skatinti visuomenę nebūti abejingą klausos negalią turinčių žmonių kultūriniams poreikiams. Projekte dalyvavo Vilniaus kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų reabilitacinio profesinio mokymo centro studentai ir Viešosios įstaigos „Vilniaus kurčiųjų reabilitacijos centras“ nariai. Užsiėmimai vyko Radvilų rūmuose ir Šv. Ignoto gatvėje, po atviru dangumi. Studentai dalyvavo fotografijos, tekstilės, grafikos, tapybos užsiėmimuose.

Fotografijos programos „Gatvės veidas“ praktinių užsiėmimų metu dalyviai mokėsi fotografuoti, kurti menines, panoramines, reportažines, koliažines nuotraukas, fotografavo šv. Ignoto gatvę. Buvo kuriamos fotogramos iš Šv. Ignoto gatvėje surinktų daiktų.

Visi tekstilės programos „Gatvės koloritas“ dalyviai buvo pakviesti pasivaikščioti po šv. Ignoto gatvę, jos kiemelius, atkreipiant

dėmesį į spalvinę gamą. Praktinių užsiėmimų metu, tekstilės kūrybinėje laboratorijoje iš medžiagų skiaučių buvo kuriami paveikslai, kurie vėliau buvo eksponuoti akcijos „Gatvės koloritas“ Šv. Ignoto gatvėje metu.

Grafikos programa „Ruduo gatvėje“ vyko popieriaus gamybos dirbtuvėje, kur buvo kuriami objektai ir interpretacijos gatvės motyvų tema iš rankų darbo popieriaus. Tapybos programos metu vyko akcija „Atrastas ornamentas“. Ekskursijos Šv. Ignoto gatvėje metu buvo ieškoma išlikusių pastatų architektūrinių detalių, ornamentų, jie fiksuojami, analizuojami, vėliau Meno pažinimo centre, piešiant akrilu ant keramikinių plytelių, buvo bandomos inkrustacijos, mozaikos technikos. Programos rezultatų pristatymas visuomenei – paroda Lietuvos technikos bibliotekoje ir jos kieme, kur įvyko įspūdingas perfomansas „Šviesos arkada“.

Programos muziejuose protinės negalės žmonėms

Protinė negalia – protinių gebėjimų nukrypimas nuo normos, sukeliantis elgesio, emocijų bei socialinės integracijos sunkumų. Pagal sunkumą intelekto sutrikimai skirstomi į nežymius, vidutinius, žymius ir labai žymius. Be pagrindinio požymio – intelekto sutrikimo – būdingas emocinis, fizinis, socialinės kompetencijos, adaptyvaus elgesio, kalbos ir kitoks neišsivystymas (Bagdonas, 1995).

Bendra situacija

Proto negalią turinčių žmonių reabilitacijos procesas yra visiškai kitoks, negu kitas negalias turinčių asmenų. Būtina prisiminti, kad protinis atsilikimas nėra susirgimas ir negali būti painiojamas su psichikos liga. Visuomenė dažnai painioja šias grupes, nematydama tarp jų esminio skirtumo. Todėl šiuo metu kuriamoje proto negalios žmonių reabilitacijos strategijoje numatoma, kad svarbiausia yra investuoti lėšas į visuomenės švietimą, kad būtų sugriauti visi mitai ir prietarai. Šių asmenų reabilitacijos procese dominuoja

socialinės reabilitacijos procesas, o ne medicininė reabilitacija. Pastarajame modelyje asmenys su negalia laikomi pacientais, turinčiais asmeninių funkcinių sutrikimų, kurie riboja dalyvavimą socialinėje veikloje. Todėl siekiama šiuos asmenis su negalia izoliuoti, atskirti nuo visuomenės ir teikti finansinę paramą. Socialiniame integracijos modelyje teigiama, kad visos problemos kyla ne iš asmens neįgalumo, o iš visuomenės pusės. Socialinės integracijos idėja – neįgalieji turėtų būti pripažįstami kaip teikiamos pagalbos partneriai, dalyviai, o ne vien kaip pagalbą gaunantys subjektai. Todėl į protinį atsilikimą reikia žiūrėti kaip į būklę ir akcentuoti „pedagoginių ir socialinių priemonių taikymą ir psichosocialinę adaptaciją“ (Negalios žmonės sugrįžta į visuomenę). Bendrija „Viltis“ vienija Protinės negalios žmones, jų šeimos narius, specialistus. Tai viena stipriausių Lietuvos nevyriausybinių organizacijų.

Kaip muziejui padėti proto negalią turintiems žmonėms?

Žmonės, turintys protinę negalią, dažnai yra labiausiai atstumti mūsų visuomenėje, tačiau, jei muziejai atkreips į juos dėmesį ir įtrauks į savo veiklą, tai bus naudinga ir muziejininkams, ir kitiems lankytojams. Šiandien dauguma žmonių su sunkia protine negalia, gyvena bendruomenėje ir aktyviai siekia laisvalaikio ir mokymosi galimybių. Jie visi gali gauti naudos iš įvairiapusės veiklos muziejuose ir galerijose. Tačiau būtina atsiminti, kad žmonės, turintys protinę negalią, yra individualūs, su skirtingais poreikiais ir pageidauja, kad tai būtų gerbiama. Muziejai turėtų, konsultuodamiesi su specialistais, išsiaiškinti ir apsvarstyti protinės negalios žmonių poreikius ir pageidavimus šalinant visas esamas kliūtis. Protinės negalios žmonės pirmiausia norėtų būti traktuojami kaip ir visi kiti (t.y. nebūti atskirti); kalbėti už save ir savo kalba, kad muziejų darbuotojai kalbėtųsi su jais ar mokytojais, tėvais ir globotojais tų, kurie turi sunkias kompleksines negalias“ (*Disability directory for museums and galleries*, 2001).

Žmonėms su protine negalia, kaip ir daugeliui kitų lankytojų, muziejuose ir galerijose, reikia ne tik dėmesingų ir supratingų darbuotojų, bet ir galimybės patiems orientuotis muziejuje. Todėl reikia pritaikyti fizinę ir informacinę aplinką, naudojant vaizdo ir liečiamus ženklus, lengvai suprantamus simbolius, aiškiai pažymėtas linijas. Būtina išleisti specialius informacinius leidinius proto negalios žmonėms, kuriuose labai aiškiai ir nesudėtingai būtų pateikta visa reikalinga informacija apie muziejaus darbą: kaip rasti bilietų kasą, tualetą, kavinę, edukacijos klasę, kaip naudotis liftais, kur kreiptis iškilus problemoms ir t.t. Didesnė dalis informacijos, kuri yra pateikiama muziejuje, per sudėtinga proto negalią turinčiam žmogui, todėl būtina išleisti ir specialius leidinius, kuriuose reikėtų atspausdinti parengtus trumpus ir aiškius, nuotraukomis iliustruotus tekstus apie muziejų, kolekcijas, eksponatus. Muziejaus ir galerijos darbuotojai, siekdami įtraukti į savo veiklą proto negalios žmones, turėtų sukurti aiškią, grindžiamą konkrečiomis patirtimis mokymosi programą. „Tai *žingsnis po žingsnio* mokymosi galimybė, struktūrizuojama tinkamu tempu. Šie žingsniai turėtų būti nedideli, lengvai valdomi ir siūlantys pažangą“ (*Consulting Disabled People. Resource Disability Portfolio Guide*, 2004).

Edukacinių programų kokybę lemia šie veiksniai:

1. Edukatoriaus asmenybė. Jis turi:
   a. būti asmens pagalbininkas, įkvėpėjas, padrąsintojas;
   b. sukurti pozityvią atmosferą;
   c. atsikratyti visų baimių ir stereotipų, kad galėtų pažvelgti į kiekvieną asmenį individualiai.
2. Turimos specialios žinios ir gebėjimai dirbti su proto negalios asmenimis.
3. Įvairių specialistų pagalba. Siekiant adaptuoti edukacines programas, būtina susitikti su specialistais, kurie supažin-

dintų muziejaus darbuotojus su darbo su proto negalios žmonėmis specifika.
4. Edukacinių programų turinio, metodų, formų pritaikymas asmens poreikiams ir galimybėms.
5. Tiesioginė patirtis, sąveika, interaktyvumas, galimybė liesti rankomis ir t.t.

Užsienio muziejų patirtis dirbant su protinę negalią turinčiais žmonėmis

Galvojant apie specialius leidinius, proto negalios žmonėms labai vertinga JAV Smitsoniano instituto (*angl. Smithsonian Institution)* patirtis. Šis institutas yra išleidęs ne vieną gerai iliustruotą vadovą po muziejų anglų kalba. Šie vadovai yra labai populiarūs ne tik tarp žmonių su protine negalia, bet mėgstami ir visų suaugusių muziejaus lankytojų, ypatingai ne angliškai kalbančių žmonių.

Whitechapel meno galerija (*The Whitechapel Gallery*) Londone turi įvairių programų, skirtų neįgaliems žmonėms. Ypač populiarūs šokio projektai proto negalios žmonėms.

Įdomūs projektai organizuojami Londono Ragedo mokyklos muziejuje (*Ragged school museum)*. Tai nedidelis muziejus viename Londono rajone, kuris siekia būti bendruomenės muziejus. Pastaraisiais metais muziejaus darbuotojai plėtoja projektus, kurie apima ir yra prieinami visai įvairialypei bendruomenei. Ragedo mokyklos muziejus įgyvendina labai populiarią programą, kurioje aktyviai dalyvauja vaikai su protine negalia. Rengdami šias programas, muziejaus darbuotojai glaudžiai bendradarbiavo su specialistais. Darbuotojai taip pat atliko tyrimą, siekdami išsiaiškinti, kokias programas siūlo kiti muziejai ir galerijos vaikams su protine negalia. Muziejus sukūrė ir pasiūlė reguliariai veikiančią mokymosi programą moksleiviams ir suaugusiesiems. Ją sudaro istorijos klubai, ekskursijos, pasivaikščiojimai ir kūrybinės dirbtuvės. Organizuoti ir specialūs projektai, tačiau jie buvo šios plačios programos dalis.

Lietuvos muziejų programos protinę negalią turintiems žmonėms

Lietuvos muziejai neorganizuoja specialių ilgalaikių edukacinių programų proto negalios žmonėms. Išimtis – Lietuvos jūrų muziejus, kur nuo 2001 metų delfinariume vyksta edukacinė programa, kurios metu protinės negalios vaikai bendrauja su delfinais. Pasaulyje tai vadinama delfinų terapija, kurią šiuo metu praktikuoja apie 100 medicinos centrų ir delfinariumų JAV, Izraelyje, Egipte, Vokietijoje, Olandijoje, Italijoje, Bahamų salose, Ukrainoje ir kitur. Didžiausi centrai yra JAV ir Izraelyje. Lietuvos jūrų muziejuje rengiami užsiėmimai su delfinais nevadinami delfinų terapija. Šie individualūs bendravimo su delfinais seansai priskiriami edukacinėms programoms.

Praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje atlikti moksliniai tyrimai patvirtino teigiamą delfinų poveikį vaikams, turintiems autizmo sutrikimą ir Dauno sindromą. Terapijos esmė glūdi delfinų sugebėjime plėtoti ir išlaikyti žaidybinę elgseną ilgiausiai iš visų žinduolių. Per terapijos seansus delfinai su vaikais žaidžia, todėl šie labiau atsipalaiduoja. Taip lengviau įsisąmoninama nauja informacija, koncentruojamas dėmesys, lavinami bendravimo ir visuomeniškumo įgūdžiai, gerėja vaiko psichoemocinė būklė.

Programos psichinę negalią turintiems žmonėms

Psichinė negalia – tai sutrikimas, kuris paveikia smegenų funkcijas, sutrikdo mąstymą, jausmus bei bendravimą. Žmogui, sergančiam psichikos liga, sunku prisitaikyti kasdieniame gyvenime. Pagrindinės psichinės ligos yra depresija ir šizofrenija. Didžiausia problema, su kuria susiduria psichikos sutrikimus išgyvenę žmonės, yra stigmatizavimas. Tai neigiamų savybių, charakteristikų priskyrimas asmenims ar jų grupėms, lemiantis jų diskriminavimą. Socialinė stigma (etiketė) lemia ilgalaikį ir nuolatinį asmens ir jo gebėjimų nuvertinimą. Lietuvoje didžioji dalis gyventojų laikosi neigiamos nuostatos žmonių, turinčių psichikos negalią, atžvilgiu.

Pastarųjų metų tyrimai rodo, kad net 56 proc. respondentų mano, jog psichikos negalią turintys asmenys negalėtų dirbti mokamo darbo. Psichikos ligonių teises reglamentuoja 1995 m. priimtas Psichikos sveikatos priežiūros įstatymas. Šiame įstatyme teigiama, kad psichikos ligoniai turi visas politines, ekonomines, socialines ir kultūrines teises. Psichikos ligoniai negali būti diskriminuojami dėl jų psichikos sveikatos sutrikimų, todėl valstybė turi sudaryti sąlygas psichikos ligoniams ugdyti, padėti jiems įgyti darbo įgūdžių, persikvalifikuoti, prisitaikyti prie visuomenės gyvenimo ir į jį grįžti. Asmuo, praeityje sirgęs psichikos liga, negali būti dėl šios priežasties diskriminuojamas.

Bendra situacija

Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenimis, 2005 metais Lietuvoje buvo apie 92,6 tūkst. psichikos neįgaliųjų. 2005 m. šalyje buvo 6,7 tūkst. psichikos sutrikimų turinčių vaikų. Negalima psichikos ligonių prilyginti protiškai atsilikusiems. Pastaraisiais metais siūloma neuropsichines ligas (šizofreniją, epilepsiją) vadinti ligomis ir nelaikyti negalia.

Lietuvoje yra įkurtas Valstybinis psichikos sveikatos centras, kurio veiklos tikslas – įgyvendinti psichikos sveikatos politiką, vykdyti visuomenės sveikatos priežiūrą, kuria siekiama mažinti gyventojų sergamumą, gerinti visuomenės ir individo psichikos sveikatą, mokyti sveikos gyvensenos įgūdžių. Šiuo metu Lietuvoje įsteigta 80 Psichinės sveikatos centrų. Psichinės negalios žmonėms atstovauja Lietuvos sutrikusios psichikos žmonių globos bendrija. Šiandien 48 savivaldybėse veikia 55 bendrijos skyriai, turintys virš 2 770 narių, iš kurių daugiau nei 2 220 – psichikos neįgalieji. Bendradarbiaujant su Valstybiniu psichinės sveikatos centru, plečiamos psichosocialinės ir socialinės reabilitacijos, užimtumo paslaugos, įrengti užimtumo kambariai 60 psichikos sveikatos centrų, socialiniame sektoriuje bendrija remia 20 įstaigų, viena iš jų – Vilniaus miesto Socialinės

paramos centras. Bendrija rūpinasi ir visuomenės švietimu. 1999 m. ir 2007 m., kartu su partneriais kiekvienoje apskrityje, organizavo diskusijas „Psichikos sveikata – mūsų uždavinys“.

Lietuvoje yra įsikūrusi ir psichikos negalios žmonių bendrija „Giedra“, kuri organizuoja dienos užimtumo ir laisvalaikio, pagalbos namuose programas, rūpinasi psichikos negalios žmonių integracija į visuomenę, psichikos neįgaliesiems skirtu kompleksiniu psichosocialinės reabilitacijos paslaugų moduliu.

2000 m. Lietuvoje įkurta viešoji įstaiga „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ yra jau trisdešimt metų veikiančios tarptautinės organizacijos „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ narė. Pagrindinis organizacijos veiklos tikslas – poveikis politikai, reformuojant psichikos sveikatos priežiūros sistemą, žmogaus teisių apsaugą, kurti naujas psichikos sveikatos paslaugas, skatinti naujas inciatyvas, stiprinti nevyriausybines organizacijas, veikiančias psichikos sveikatos srityje. VšĮ „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ gavo finansavimą ir sėkmingai įgyvendino daugiau nei 60 nacionalinių ir tarptautinių projektų. Žymiausi iš jų ir susilaukę didžiausio atgarsio visuomenėje – akcijos „Kvaila bijoti atsisukusio varžtelio“, „Jie nori ir gali dirbti“. Remiantis pastarosios nevyriausybinės organizacijos patirtimi, būtų galima kurti Lietuvos muziejų programas psichikos negalios žmonėms.

Muziejus ir psichikos negalios žmonės

Kaip ir kitiems negalios žmonėms, pirmiausia reikia pritaikyti fizinę ir informacinę aplinką, kuri lemtų abipusį – muziejininkų ir žmonių, turinčių psichinę negalią, – pasitikėjimą:

- Parengti trumpus informacinius leidinius arba garso gidus, kuriuose būtų pristatomas muziejus, jo paslaugos, renginiai.
- Sukurti draugišką muziejinę aplinką. Pirmiausia būtina atsikratyti visų stereotipų, todėl būtų labai veiksminga susitikti su specialistais ir pasikonsultuoti.

- Bendradarbiaujant su nevyriausybinėmis organizacijomis, kurti tikslines edukacines programas.

Programos psichikos negalią turintiems žmonėms užsienio muziejuose

Analizuojant Lietuvos muziejų edukacines programas, akivaizdžiai matyti, kad psichikos negalią turintys žmonės – mažiausiai laukiama publika. Tai lėmė įvairios priežastys, tačiau viena pagrindinių – neigiamų charakteristikų priskyrimas ir nepasitikėjimas. Organizuojant edukacines programas, vertėtų atkreipti dėmesį į Didžiosios Britanijos Jorkšyro skulptūrų parko patirtį, kuris jau 25-erius metus vykdo edukacinę veiklą, todėl gerai išmano, kaip įtraukti į projektus įvairias tikslines grupes. Atvirumas ir prieinamumas – vienas Jorkšyro skulptūrų parko principų. Todėl programos organizuojamos ir psichikos negalią turintiems žmonėms, kurie *neturi galimybės patirti meną ir jo poveikį. Programų metu daugiausia dėmesio skiriama ugdyti tų žmonių pozityvų požiūrį. (Bowman, 2004).*

Kitas pavyzdys – Modernaus meno muziejus (MoMa) JAV, kuris jau kelerius metus aktyviai bendradarbiauja su visuomenine reabilitacijos agentūra „The Bridge“ („Tiltas“), įkurta prieš 55-erius metus Niujorke. Agentūra padeda psichinės negalios žmonėms, benamiams integruotis į visuomenę. Čia jie gali mokytis, dalyvauti meno terapijos užsiėmimuose, jiems teikiamos kvalifikuotos gydymo paslaugos, rūpinamasi jų būstu ir įdarbinimu. Agentūroje prieš 19 metų, vadovaujant Judith Raskin Rosenthal, buvo suburta „The Bridge“ menininkų grupė, kuri bendradarbiauja su Modernaus meno muziejumi, rengiant ir įgyvendinant meno edukacijos projektus. Kiekvienais metais 10 savaičių vasarą vyksta intensyvūs užsiėmimai muziejuje. Susitinkama su MoMa meno edukatoriais muziejuje, dalyvaujama ekskursijose, diskusijose ir kuriami darbai, įkvėpti muziejuje eksponuojamų meno kūrinių. Pasibaigus kūrybiniam darbui, parengiama paroda, kuri eksponuojama muziejuje.

Programos fizinę negalią turintiems žmonėms

Tai labai įvairios kilmės ir skirtingas pasekmes sukeliantys sutrikimai. Skiriami šie judesio ir padėties sutrikimų sunkumo laipsniai: nežymus, kai judama naudojantis papildomomis atramomis; vidutinis, kai judama tik vežimėliu; labai žymus, kai nepajėgiama savarankiškai judėti. Žmonės su fizine negalia turi įvairios formos negalių, pvz., stuburo smegenų pažeidimų, raumenų distrofiją, cerebrinį paralyžių (dažnai pasireiškiantį ir kalbos sutrikimu). Šie sutrikimai žmogų paveikti gali skirtingai: vieni žmonės gali valdyti rankas, kiti gali trumpam išlipti iš vežimėlio, todėl yra svarbu žinoti, kada, kur ir kaip jiems padėti, ir kaip su jais bendrauti.

Bendra situacija

Judėjimo sutrikimus turinčių asmenų Lietuvoje yra apie 74–75 tūkst. Iš jų sunkią negalią turi apie 54–55 tūkst. asmenų. Šiuos sutrikimus gali turėti ne tik fizinę negalią turintys asmenys, bet ir sutrikusio intelekto, sutrikusios psichikos, neurologiniai ligoniai ir pan. Daugelis mokslininkų pripažįsta, kad judėjimo negalią turintiems asmenims trūksta mokslininkų ir praktikų dėmesio. Jų problemos ir poreikiai nėra taip ryškiai išreikšti ir akcentuojami, kaip kitų negalios žmonių, nors jiems iškyla tokių pačių integracijos problemų (Pivorienė, 2001). Judėjimo sutrikimų turintys asmenys dažniausiai patiria netiesioginę diskriminaciją dėl nepritaikytos fizinės aplinkos. Lietuvoje yra apie 30 tūkst. visuomeninių pastatų ir objektų (muziejų, mokyklų, poliklinikų, ligoninių, prekybos, viešojo maitinimo, teatrų, bankų, pašto ir kitų pastatų), kurie turėtų būti pritaikyti neįgaliųjų poreikiams. Tačiau tik nedidelė dalis šių pastatų yra pritaikyti neįgaliesiems, ypač judantiems vėžimėliais.

Lietuvoje yra penkios organizacijos, vienijančios suaugusius, judėjimo negalią turinčius asmenis. Žymiausios iš jų dvi – Lietuvos neįgaliųjų draugija (LND) ir Lietuvos žmonių su negalia sąjunga (LŽNS). Lietuvos neįgaliųjų draugija – viena didžiausių nevyriausybinių orga-

nizacijų Lietuvoje, 2008 metais vienijusi daugiau kaip 3,5 tūkst. fiziškai neįgalių žmonių ir jų artimųjų. Pagrindinį organizacijos tikslą – atstovauti ir ginti neįgaliųjų pilietines, socialines ir ekonomines teises, skatinti lygias galimybes – įgyvendina LND asocijuotos narės visoje Lietuvoje bei Lietuvos neįgaliųjų draugijos centras, esantis Vilniuje.

Lietuvos žmonių su negalia sąjunga (LŽNS) – savanoriška, nepriklausoma, nepolitinė visuomeninė organizacija, jungianti organizacijas, dirbančias žmonių su negalia integracijos srityje. Organizacija jungia 15 asocijuotų narių įvairiuose Lietuvos miestuose bei rajonuose ir 4 viešąsias įstaigas. 2007 m. LŽNS priklausė 9,5 tūkst. žmonių, iš jų – 8,5 tūkst. žmonių su įvairia fizine negalia.

Muziejai ir fizinės negalios žmonės

Vienas iš svarbiausių reikalavimų šiuolaikiniam muziejui – fizinės aplinkos pritaikymas. Todėl muziejų ir galerijų personalui reikia mokytis indentifikuoti ir pašalinti fizines kliūtis, kurios nėra visuomet lengvai atpažįstamos. Dabar daugelis muziejų įrengia naujas, šiuolaikiškas ekspozicijas. Ar jas įrengiant galvojama apie fizinę negalią turinčius žmones? Rengiant parodas reikėtų pagalvoti, kokiame aukštyje kabės etiketės, kompiuteriniai terminalai, anotacijos, kokio aukščio bus ekspozicinės vitrinos. Nemanykite, kad žmonės, turintys judėjimo negalią, atvykę į muziejų, nejudės. Jie taip pat norės apžiūrėti visus juos dominančius eksponatus, lengvai pereiti iš vienos salės į kitą, iš vieno aukšto į kitą. Statūs laiptai, dideli atstumai, sunkios ir siauros durys, netinkamame aukštyje sumontuota kompiuterinė įranga salėse trukdo judėjimo negalios žmogui – jis jaučiasi nereikalingas, suteikiantis bereikalingų rūpesčių. Būtina užtikrinti, kad erdvės, skirtos judėjimo negalios žmonėms, būtų prieinamos, neužstatytos. Žmonėms, turintiems judėjimo negalią, reikia tikslios informacijos apie aplinką ir kliūtis, su kuriomis jie susidurs, ir kaip jas bus galima išspręsti. Tai turėtų būti informacinis leidinys, kuriame, pavyzdžiui, būtų nurodyti atstumai, pagrindinių pastatų ir salių išdėstymas, ar yra pakankamai

poilsio ir sėdėjimo vietų ir kur jos yra, automobilių stovėjimo vietos, ar pritaikyti tualetai ir t.t. Visada malonu matyti Skandinavijos muziejuose mobilias kėdutes, kurias gali pasiimti keliaudamas po muziejaus sales. Tuo tarpu mūsų muziejuose labai dažnai nepagalvojama apie tuos, kurie turi judėjimo negalią ar sutrikimų. Dažnai pagyvenę žmonės salėse net neturi kur atsisėti. Geras aplinkos dizainas leidžia ir suteikia žmonėms gerų emocijų ir pasitikėjimo.

Programos muziejuose fizinę negalią turintiems žmonėms

Žymiausi Europos ir pasaulio muziejai pilnai pritaikyti fizinės negalios žmonių poreikiams. Juose sukuriama abipusį pasitikėjimą ir bendradarbiavimą skatinanti tokia aplinka. Pavyzdžiui, Luvro muziejuje, fizinę negalią turintys žmonės kviečiami dalyvauti ekskursijose ir seminaruose. Informacijos apie tai jie gali rasti internete ar įsigyti specialius informacinius leidinius muziejuje. Tai skirtingos programos vaikams ir šeimoms, suaugusiesiems. Auditorijoje, kurioje vyksta paskaitos, simpoziumai, filmai ir koncertai, dešimt vietų skirta lankytojams invalidų vežimėliuose. Taip pat ten yra keturiolika elektros lizdų elektriniams vežimėliams prisijungti.

JAV parengtas leidinys „Kiekvienas laukiamas: žmonių su negalia aktas ir muziejai“ (*Everyone's welcome. The Americans with disabilities act and museums*, 1998), kuriame galima rasti informacijos, kaip pritaikyti muziejų fizinės negalios žmonėms – koks turi būti ekspozicinių vitrinų aukštis, kaip turi būti įrengiami kompiuteriniai terminalai, kaip suprojektuoti patogią ekspozicinę erdvę.

Monrealio vaizduojamosios dailės muziejuje visos galerijos ir tarnybos yra pasiekiamos vežimėliais. Savanoriai gidai ir edukatoriai yra pasirengę dirbti su grupėmis žmonių, turinčių fizinę negalią. Parengta įvairiapusė ir lanksti programa „Pasidalykime muziejumi“. Užsiėmimo temas gali siūlyti ir patys lankytojai. Pranešus savo pageidavimus, muziejaus darbuotojai susitinka su būsimais lankytojais, aptaria vizito tikslus. Visi užsiėmimai vyksta prisitaikant prie

kiekvieno žmogaus poreikių. Reikalui esant, jeigu yra tokių žmonių, kurie juda pamažu, užsiėmimas gali vykti lėtesniu tempu, pratęsiant buvimo muziejuje laiką. Jeigu žmogui reikia individualaus dėmesio, jam pasiūlomas individualus vadovas. Pritaikant fizinę aplinką, Lietuvos muziejuose vyrauja vienkartiniai veiksmai, stokojama vieningų ir aiškių aplinkos pritaikymo standartų. Labai dažnai tai daroma atmestinai, tik dėl to, kad tam buvo skirtos lėšos ir tą reikėjo padaryti. Bet ar fizinę negalią turintis neįgalus žmogus naudosis tokia įranga, kuri yra įrengiama muziejuje, niekas nesidomi. Muziejų pritaikymas turi būti atliekamas kompleksiškai – pritaikant fizinę aplinką, mokymo programas, medžiagą bei bazę, atitinkamai parengiant darbuotojus. Ir tik tada mes galėsime teigti, kad muziejai pritaikyti judėjimo negalią turintiems žmonėms.

Apibendrinimas

Analizuojant Lietuvos muziejų edukacinę veiklą, akivaizdu, kad neįgalūs žmonės yra ta visuomenės grupė, kuriai labiausiai trūksta dėmesio. Užsienio muziejų patirtis rodo, kad, norint, kad neįgalūs žmonės lankytųsi muziejuje, būtinas ilgas, kruopštus ir pasiaukojamas darbas, kuris bus sėkmingas tik tada, kai bus dirbama drauge su neįgaliųjų visuomeninėmis organizacijomis, kurios pajėgios padėti muziejams sukurti ir įgyvendinti tikras muziejų pritaikymo neįgalių žmonių poreikiams programas.

Idomią įžvalgą apie įgalumą ir neįgalumą pateikė Edie'is Weineris ir Arnoldas Brownas (Weiner, Brown, 2008, p. 36): „Jei suskaičiuosime visus, kenčiančius nuo antsvorio ar astmos (didžiausios pasaulio epidemijos), kūdikių susilaukusias ar besilaukiančias moteris, sportininkus, patiriančius įvairiausių nuolatinių skausmų, žmones, kurie kada nors buvo susilaužę ranką ar koją, kamuojamus riešo ar alkūnės skausmų, nervų ligų aukas, senstančiuosius, žmones, varginamus nugaros skausmų, artrito, streso ir depresijos, turinčius regėjimo, klausos ar judėjimo sutrikimų, tikrai suprasime,

kad nugyventi gyvenimą vienu ar kitu tarpsniu nebūnant fiziškai pažeidžiamam – reta gyvenimo dovana“. Autoriai pateikia dizainerių posakį: „Kai projektuoji neįgaliajam, projektuoji visiems“.

Peršasi esminė išvada – projektuojant muziejus, jų ekspozicijas ar edukacines programas, jas iš anksto reikėtų projektuoti neįgaliesiems. Sveikiesiems jos juo labiau tiks, o dažnai bus ir žymiai įdomesnės, negu būtų taikomos tik sveikiesiems.

Užduotis. Muziejus neįgaliesiems

Tikslai:

Atlikę užduotį dalyviai gebės:

- įvertinti muziejaus prieinamumą neįgaliesiems;
- numatyti priemones padaryti muziejų prieinamesnį neįgaliesiems.

Užduoties aprašymas

1. Įvertinkite muziejaus prieinamumą neįgaliesiems.

Eil.Nr.	Kriterijai	Taip	Ne
1.	Į muziejų galima patekti su vežimėliu.		
2.	Muziejuje yra įrengti liftai arba keltuvai neįgaliesiems.		
3.	Etiketės ir aiškinamieji užrašai išdėstyti taip, kad juos galėtų matyti (pasiekti) žmonės, sėdintys vežimėlyje.		
4.	Muziejaus ekspozicijose galima laisvai judėti vežimėliu.		
5.	Etiketės užrašytos pakankamai dideliu šriftu, kurį gali įskaityti ir blogiau matantys.		
6.	Aiškinamieji tekstai yra kelių lygių: sudėtingesni, norintiems labiau pasigilinti, ir paprasti, nesunkiai suvokiami.		

7.	Muziejus turi gidų, kurie gali vesti eksursijas arba teikti paaiškinimus kurtiesiems.		
8.	Muziejaus ekspozicijų salėse ir vestibiuliuose yra kėdžių, suolų, ant kurių gali pasiilsėti vyresnio amžiaus, neįgalūs ar tiesiog pavargę lankytojai.		
9.	Muziejus turi bent vieną specializuotą edukacinę programą neįgaliesiems.		
10.	Ruošdami edukacines programas, visada atsižvelgia ir į neįgaliųjų poreikius.		
11.	Muziejus ruošia savo ekskursijų vadovus ir edukatorius dirbti su neįgaliaisiais.		
12.	Muziejus tariasi su neįgaliųjų organizacijomis dėl muziejaus prieinamumo ir edukacinių programų rengimo.		

Jeigu Jūsų atsakymuose dominuoja atsakymas „Taip“, muziejus yra draugiškas neįgaliesiems, jei daugiau „Ne“, muziejui reikia permąstyti savo poziciją neįgaliųjų atžvilgiu.

2. Situacijos gerinimas. Pasikvieskite į muziejų atstovus iš neįgaliųjų organizacijų ir aptarkite:

a. kokių priemonių reikėtų imtis, norint padaryti muziejų prieinamesnį neįgaliesiems;
b. kaip reikėtų adaptuoti esamas edukacines programas, pritaikant jas neįgaliųjų poreikiams;
c. kokias specialias edukacines programas galima būtų paruošti neįgaliesiems.

Literatūra

– Bagdonas, A., **1995.** *Sutrikimų klasifikacija*. Vilnius
– *Consulting Disabled People. Resource Disability Portfolio Guide*, 2004. London

- *Disability Directory for Museums and Galleries*, 2001. The Council for Museums, Archives and Libraries. London
- *Everyone's welcome. The Americans with Disabilities Act and Museums*, 1998. Prepared for the American Association of museums, Washington: DC
- *Inclusive Information. Resource Disability Portfolio Guide,* 2003. London
- Jasevičiūtė, V., 2010. *Muziejus – neregiui*. [interaktyvus]. Prieiga: http://www.muziejai.lt [žiūrėta 2010-02-10]
- *Learning to Listen Consulting Children and Young People With Disabilities.* Produced by: Development Dialogue Team. London.
- Maciulevičiūtė, K., 2004-04-09. *Kurčiųjų muzika.* Literatūra ir menas. Nr. 1996
- *Mano teisės.* [interaktyvus]. Prieiga: http://www.manoteises.lt [žiūrėta 2010-02-23]
- Muceniekas, G., 2003. *Negalios etiketas: bendravimas su žmonėmis, turinčiais negalią.* Vilnius
- *Negalios žmonės sugrįžta į visuomenę, 1997. Vilnius: Viltis*
- Pivorienė, J., 2001. *Judėjimo negalią turinčių žmonių socialinė integracija*. Vilnius
- *Rethinking Disability Representation in Museums and Galleries*, 2008. Research Centre for Museums and Galleries (RCMG). Department of Museum Studies University of Leicester
- Ruškus J., Mažeikis G., 2007 . *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas*. Šiauliai: ŠU
- Ruškus, J., 2002. *Negalios fenomenas*. Šiauliai: ŠU
- Smitas, R. D., 2008. *Komentaro taikymas muziejuose.* Menas anapus regėjimo. II dalis. Vilnius
- Valenta Alvydas. *Noriu būti gyvenimo dalininkas*, V., 2003
- Weiner, E, Brown, A. 2008. *Ateities įžvalga. Kaip vadovautis nuojauta permainų laikais*. Vilnius: Tyto Alba

Priedas. Edukacinės programos „Muziejus neregiui“ aprašymas*

2006 metais Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus filiale – M. Žilinsko dailės galerijoje, Kaune, įrengta nuolat veikianti tradicinės dailės ir šiuolaikinio meno paroda neregiams ir silpnaregiams „Muziejus – neregiui“. Joje 19 profesionalių Lietuvos menininkų pristato skulptūrą, grafiką, tekstilę, meninį stiklą, instaliacijas ir objektus. Visi kūriniai autoriniai, atspindi formų, medžiagų, technikų, žanrų, skirtingo menininkų stiliaus ir braižo ypatumus, meno šakų ir krypčių įvairovę.

Rengiant ekspoziciją, vadovautasi principine nuostata – nerodyti neregiams muliažų ar kopijų, bet suteikti galimybę prisiliesti prie autentiškų originalių kūrinių.

Kolekcijos formavimo metodiką apsprendė jos specifiškumas. Svarbiausia jos ypatybė – kryptingas neįprastų parodos žiūros būdų panaudojimas ir jos pritaikymas socialiai pažeidžiamai suvokėjų grupei – akliems bei silpnaregiams žmonėms.

Parodos koncepcija pasižymi aiškia orientacija į silpnai regінčius ir visiškai aklus žmones ir suformuota išnaudojant taktilinį principą bei kitus subtilius momentus:

- Visus eksponatus galima liesti rankomis, „nuskaityti“ pirštais.
- Kūrinių forma yra reljefiška, nėra aštrių, galinčių įdurti ar sužeisti detalių.
- Vietoj grafikos atspaudų, eksponuojamos klišės su įrėžtu lino ar medžio raižinyje piešiniu, cinko ar vario plokštės su išnuodytu vaizdu.
- Dominuoja skulptūra ir objektai, palankiausi taktiliniam suvokimui.

---

* Aprašymą pateikė parodos „Muziejus neregiui“ iniciatorė bei kuratorė, M.K.Č. muziejaus švietimo skyriaus vadovė, menotyrininkė Violeta Jasevičiūtė.

- Be lytėjimo, maksimaliai išnaudojama klausa – parodos instaliacijos skleidžia garsą, groja.
- Kai kurie eksponatai atraktyvūs, kviečia žiūrovą sudalyvauti instaliacijoje, įprasminti kūrinį individualiu veiksmu.
- Silpnai regintys parodos lankytojai gali pamatyti skleidžiančius ryškią šviesą kūrinius.
- Etiketės pristatomos Brailio raštu.

Nors paroda pritaikyta ir suaugusiesiems, ir vaikams, muziejaus edukatoriai naudoja skirtingą parodos pristatymo metodiką, orientuodamiesi į auditorijos poreikius.

Dirbant su vaikais, stengiamasi nevartoti tarptautinių žodžių, sudėtingų menotyros terminų, nefilosofuoti, pasakoti apie parodos eksponatus aiškiais, vaizdingais žodžiais, aptarti labiau jiems suprantamus kūrinius, maksimaliai išnaudoti žaidybinius elementus, kūrinių atraktyvumą.

Suaugusiųjų grupėms taikomi sudėtingesni metodai. Kadangi parodoje lankosi skirtingo amžiaus bei išsilavinimo žmonės, itin svarbus edukatoriaus vaidmuo, kuris turi gebėti įvertinti lankytojų poreikius, psichologiškai jautriai įvertinti auditoriją ir pasirinkti tinkamą taktiką.

Labiau išsilavinę suaugę žmonės, studijuojantis jaunimas supažindinami su tradicinio ir šiuolaikinio meno ypatumais, meno srovėmis ir kryptimis, naujausiomis meno tendencijomis.

Senyvo amžiaus žmonėms, atvykusiems iš provincijos, rodomas individualus dėmesys, šiltas, taktiškas bendravimas, suteikiama galimybė jų kūrybinei saviraiškai. Dažnai lankytojai parodoje surengia „koncertus“ – dainuoja dainas, gieda giesmes, atvyksta su savo pagamintais meniškais suvenyrais, pasakoja įvairias istorijas.

Svarbu gebėti valdyti vykstantį procesą, stebėti, ar visi lankytojai įtraukti į veiksmą, pakreipti temą daugumai įdomia linkme, maksimaliai išnaudojant parodos eksponatus.

Apibendrinant parodos pristatymo metodiką, galima išskirti kelis esminius momentus:

1. Aiški ir tikslinga parodos rengimo koncepcija, kryptingas jos formavimas, orientacija į specifinę auditoriją.

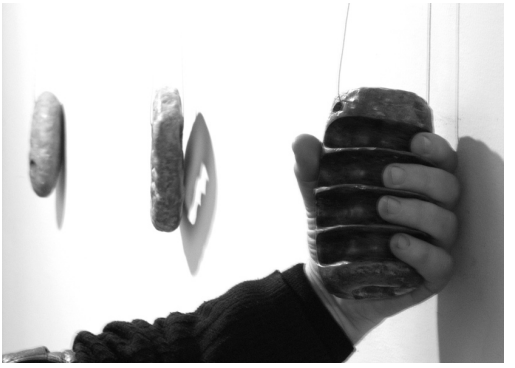
2. Originalių kūrinių pateikimas, atspindintis kuo platesnę meninę įvairovę.

3. Svarbus edukatoriaus vaidmuo – profesinis, psichologinis jo pasiruošimas, kūrybiškumas, gebėjimas aiškiai reikšti mintis, reikalui esant, persiorientuoti, improvizuoti.

Harmoninga visų išvardintų būdų ir taisyklių naudojimo visuma ir apsprendžia edukacinio užsiėmimo sėkmę.

1 pav. Eksponatai skleidžia garsą

2 pav. Eksponatai sukurti lytėti

ETNOGRAFINĖS PROGRAMOS

Gita Šapranauskaitė

Išstudijavę šią dalį skaitytojai gebės:

- pateikti etnografinės edukacinės programos sampratą;
- išvardinti dažniausiai pasitaikančius etnografinių edukacinių programų tipus;
- identifikuoti įdomios, patrauklios etnografinės edukacinės programos veiksnius;
- įvertinti interpretacinio metodo pranašumus ir trūkumus etnografinėms programoms rengti.

Įvadas

Pasinaudodami ne vienerius metus kaupta kolegų patirtimi rengiant mokymus ir edukacines programas, pateiksime etnografinės edukacinės programos apibrėžimą, atkreipsime dėmesį į kai kuriuos etnografinių programų rengimo aspektus ir tendencijas, pastebėtas Lietuvos ar kitų Europos šalių muziejuose. Tikimės atskleisti kai kuriuos suaugusiųjų mokymosi muziejuje ypatumus ar atsakyti į natūraliai kylančius klausimus mūsų nagrinėjama tema:

Ko ir kaip iš tiesų **suaugusieji** gali ar galėtų mokytis Lietuvos muziejuose, kurie siūlo etnografines programas, t.y. yra parengę etnografinę ekspoziciją arba turi etnografinių eksponatų?

Kokias etnografinių programų kūrimo tendencijas galima įžvelgti ir ką šios mums sako?

Ko galbūt derėtų atsisakyti jas kuriant ar į ką vertėtų labiau orientuotis?

Svarbu pateikti konkrečius gerosios patirties pavyzdžius ar platesnius jų aprašymus, kad paskatintume rengti naujas programas, atsižvelgti ir į suaugusiųjų, jų įvairių tikslinių grupių poreikius ir

kūrybiškai pritaikyti pristatytas temas, idėjas darbe, kuriant naujas, „rekonstruojant“ senas etnografines programas. Tuo tikslu pateikiamos ir praktinės užduotys.

Skaitant šį skyrių ar rengiantis tai daryti, rekomenduotume susipažinti su kitomis vadovėlyje pateiktomis dalimis, kurios padės susidaryti pilnesnį suaugusio muziejaus lankytojo portretą, suvokti suaugusio muziejaus lankytojo mokymo(si) poreikius muziejuje, tuo pačiu ir jo tikėtinus lūkesčius etnografinėms programoms.

Etnografinės edukacinės programos apibrėžimas

Ją pradėsime nuo pagrindinio šio straipsnio termino apibrėžimo, ką vadinsime etnografine programa. Nėra vieningos nuomonės, lygiai taip pat, kaip ir dėl termino „etnografinis eksponatas“ apibrėžimo. Tikėkimės, kad mažiau nesusipratimų bus šiuo atžvilgiu, sulaukus enciklopedinio etnografinių terminų žodyno. Uždavus klausimą muziejininkams apie terminus, išgirsite skirtingus komentarus. Vieni etnografiniu eksponatu įvardins tik tai, kas sukurta žmogaus rankomis ir būdinga konkrečiai vietovei, kiti gi to paties termino sąvoką išplės, apibrėždami juo visą žmogaus gyvenimo būdą, buitį, daiktus, jį supusius konkrečiame laike ir vietoje. Pastaraisiais metais etnografinis eksponatas vis dažniau apibrėžiamas kaip tradicinės kultūros paveldas, tiksliau, vienas iš paveldo aspektų ar ženklų. Lygiai taip pat patirsite skirtingus požiūrius, prašydami apibūdinti terminą „etnografinė programa“. Šioje dalyje laikysimės žemiau pateikiamo etnografinės programos apibrėžimo.

Etnografinė programa – tai žmogaus gyvenimo istorijos fragmentas, papasakotas per daiktus, ženklus arba daikto istoriją.

Dažnai sudėtinga atskirti etnografines programas nuo istorinių, gamtos, kalbos programų, kurios paprastai yra būtinos etnografinės temos kontekstas.

Besikeičianti mūsų visuomenės sankloda, sparčiai mažėjantis gyvenančiųjų kaime skaičius, nykstančios kaimo tradicijos vėl pažadina mumyse norą pažinti kaimo / miestelio kasdienybę, susipažinti su kasdienos darbais, tradiciniais amatais (gyvulių priežiūros, lauko darbų, namų ruošos ir pan.), patirti ar prisiminti krosnyje kepamos duonos ar gaminamo valgio kvapą, kuris jau dažnai yra pamirštas mūsų buityje. Visa tai tampa potyriais, skatinančiais naują požiūrį ir santykį su tradicinės kultūros paveldu. Kaip viena iš tam tinkamų vietų pasirenkamas arba gali būti pasirenkamas etnografijos / krašto muziejus arba muziejus po atviru dangumi. Žinoma, nebūtinai, nes panašias programas gali siūlyti ir jau siūlo kaimo turizmo sodybos, privataus verslo įstaigos, nacionalinių, regioninių parkų edukaciniai centrai bei kitos institucijos.

Dvi pagrindinės ir labiausiai besiskiriančios nuostatos atspindi ir pagrindines muziejų etnografinių programų tendencijas, jų rengimo principus. Kaip ir visoje muziejininkystėje, taip ir šioje srityje susikerta du požiūriai: muziejus – eksponatų saugykla (net jei ir labai moderni), ir muziejus – susitikimų, bendravimo, naujų patirčių, potyrių, suvokimo vieta, laukas ugdymui(si). Labai dažnai girdime nuomonę, kad muziejus yra ne tai, ką jis turi sukaupęs, o tai, kaip tai yra panaudojama. Mokymasis kultūrinėje erdvėje, o muziejus yra viena iš jų, pastaruoju metu gana dažnai sutinkamas terminas, reiškiantis kultūros ir švietimo sinergiją, ir atspindintis naujas tendencijas šių institucijų veikloje, numatomas naujas kultūros institucijų veiklos strategijas, kurių esmė – kad sukauptas paveldas būtų maksimaliai prieinamas ir pateikiamas įvairiems visuomenės sluoksniams. Maža to, tai turi padėti geriau suvokti aplinką, kurioje gyveni, spręsti tam tikras bendruomenės, visuomenės problemas bei skatinti žmogaus bazinių kompetencijų / įgūdžių lavinimą ir stiprinimą (ES rekomendacijos *Access to Culture*).

Lietuvos muziejai ir etnografinės programos suaugusiesiems

Lietuvos muziejų programas apžvelgsime keliais aspektais – kiekybiniu, teminiu, taip pat aptarsime jas aktualumo suaugusiųjų auditorijai atžvilgiu. Šioje apžvalgoje neliesime pavienių muziejų renginių, švenčių, paskaitų, nors tai taip pat yra edukacinė veikla ir, žinoma, ekspozicijos kūrimo klausimų. Nors tai su edukacinėmis programomis betarpiškai susiję, tačiau vis dėlto jau atskira tema.

Su muziejų siūlomomis etnografinėmis programomis susipažinta pasidomėjus programų anotacijomis muziejų tinklalapiuose, dalyvių atsiliepimais, kolegų komentarais, neturint nei tikslo, nei galimybių dalyvauti jose / stebėti jas ir plačiau aptarti jų turinį, taikomus metodus. Peržiūrėta maždaug 40 krašto, respublikinių, nacionalinių muziejų tinklalapių ir susipažinta su jų siūlomomis etnografinėmis programomis. Apžvalgos pradžioje pateiksime keletą skaičių: aštuoniolikoje Lietuvos muziejų vykdoma apie 150 etnografinių programų, iš jų 24, kaip nurodoma devynių muziejų tinklalapiuose, skirtos suaugusiesiems arba ir suaugusiesiems. Greičiausiai šie pateikti duomenys neatspindi realios padėties. Labai tikėtina, kad tos pačios programos, kurios įvardijamos kaip programos vaikų tikslinėms grupėms, esant poreikiui, taikomos ir suaugusiesiems (pvz., Lietuvos liaudies buities muziejaus daugelio programų, kurios pristatomos kaip programos vaikams, dalyviai taip pat gali būti ir suaugusieji).

Kaip rodo atlikti tyrimai, gausiausia muziejų lankytojų grupė – 1–8 kl. moksleiviai, tačiau, kuriant programas, derėtų orientuotis į gerokai platesnį tikslinių grupių ratą. Suaugusieji yra tarytum patekę į muziejininkų etnografinių programų „paraštes“. Muziejai, edukacines programas orientuodami į įvairias moksleivių grupes, eliminuoja suaugusiuosius, jų, potencialių muziejaus lankytojų, tikslines grupes. Gali būti, kad didžioji dalis muziejų suaugusiųjų nevertina kaip pakankamai skaitlingos lankytojų grupės. Greičiau-

siai jie yra priskiriami pavienių lankytojų kategorijai, kurie muziejuje linkę savarankiškai, t.y. savaiminio mokymosi metodu, įsisavinti ekspozicijose pateikiamą medžiagą arba netiesiogiai jiems tą ir siūloma daryti. Tikėtina tokio pasirinkimo priežastis – muziejaus plėtros strateginiai tikslai – veikla orientuojama tik į mokyklinio amžiaus vaikus. Iš tiesų kiekvienas muziejus gali turėti savo lankytojus, t.y. tam tikras jų tikslines grupes, į kurias ir orientuojama visa edukacinė veikla.

Atskirai vertėtų pažymėti, kad Lietuvos liaudies buities muziejus yra vienas draugiškiausių ir dėmesingiausių suaugusiesiems ne tik dėl straipsnio autorės lojalumo šiai įstaigai, bet ir dėl įvairių suaugusiųjų tikslinių grupių galimybių mokytis jame. Jau dešimtį metų muziejuje veikianti VšĮ Rumšiškių muziejaus dvaro akademija, kartu su muziejumi ir kitais socialiniais partneriais, įgyvendina neformalaus mokymosi kultūrinėje erdvėje, muziejuje, idėją. Organizuojami seminarai ir kursai, kurių metu galima patobulinti turimus įgūdžius arba susipažinti su etninės kultūros paveldu, pramokti amatų (audimo, medžio raižinių gamybos, gintaro apdirbimo, dailidės, krosnių statybos, duonos kepimo ir pan.), pasirinkti meninės raiškos užsiėmimus. Nuo vienos dienos iki dviejų savaičių mokymai orientuoti į įvairias suaugusiųjų grupes (neįgaliuosius, mokytojus, amatininkus, kultūros paveldo apsaugos specialistus, VVG narius ir kt.).

Nereikia pamiršti muziejų, kurie, kaip jau minėta, deklaruoja rengiantys etnografines programas ir suaugusiesiems arba tik suaugusiesiems (pvz., Biržų krašto muziejus „Sėla“, Kupiškio etnografinis muziejus ir kt.). Vienas kitas muziejus pristatomose programose nurodo, kurioms suaugusiųjų tikslinėms grupėms ji yra rekomenduojama (pvz., Rokiškio krašto muziejus programas rekomenduoja humanitarinių dalykų mokytojams). Nesunku išvardinti tas suaugusiųjų arba ir suaugusiųjų tikslines grupes, kurios įvardintos muziejų tinklalapiuose. Tai šeimos, humanitarinių daly-

kų, technologijų mokytojai, jaunavedžiai. Akivaizdu, kad ne viena suaugusiųjų tikslinė grupė (senjorai, socialinės atskirties grupės, gidai, įvairių asociacijų, klubų nariai ir pan.) dar laukia muziejininkų dėmesio.

Suaugusieji, kaip tikslinė grupė, nėra labai „patogūs" patiems muziejininkams edukacinių programų dalyviai. Suaugusieji, atsižvelgiant į jų tikslinės grupės poreikius, dažniausiai reikalauja didesnio pasiruošimo, kompetencijos ir žinių edukacinės programos turiniui, bet tai turi mažai ką bendra su muziejininkų sukaupta žinių ir informacijos gausa, turima ekspozicija. Kur kas svarbesnė tinkama medžiagos, eksponatų atranka rengiamai edukacinei programai. Principas turėtų būti panašus, kaip ir naikinant vėžines ląsteles švitinimo būdu, kai spindulių kiekis privalo būti tiksliai paskaičiuotas, nustatytas ir nukreiptas ten, kur, gydant pacientą, būtų pasiektas maksimalus efektyvumas. Lygiai taip ir su programos rengimu suaugusiesiems, išsami ir plati programa, deja, dažnai nėra kokybės garantas. Kur kas svarbiau „pataikyti" į tikslinės suaugusiųjų grupės poreikius, kuriuos jie puoselėja čia ir dabar. Dėl šios priežasties muziejininkai-edukatoriai susiduria su nauju uždaviniu, t.y. būtinybe atidžiau stebėti šiandienos gyvenimo realijas, visuomenės poreikius ir prisidėti juos sprendžiant, panaudojant tam ir tradicinės kultūros paveldą. Derėtų dar kartą prisiminti suaugusiojo muziejaus lankytojo portreto bruožus, kurie lemia jo motyvus mokytis. Tai atsakomybė už sprendimus ir gyvenimą bei poreikis būti adekvačiai vertinamam aplinkos, į kurią jis patenka. Sukaupta gyvenimiška patirtis yra tarsi atskaitos taškas tolesniam lavinimuisi ir tuo pačiu vienas svarbiausių postūmių; nuostatą mokytis / lavintis lemia realios gyvenimo situacijos, poreikis jas įveikti; motyvacija mokytis svarbi tik tiek, kiek įgytas žinias, patirtį bus galima pritaikyti konkrečioje veikloje, kuri leis pajusti didesnį pasitenkinimą darbu, gyvenimo kokybe, socialiniais ryšiais (plačiau žr. dalyje *Vilija Lukošūnienė. Suaugęs žmogus).*

Dar mums belieka peržvelgti Lietuvos muziejų etnografinių programų „meniu“.

Visas programas pagal jų tematiką suskirstėme į penkias pagrindines grupes, kurios galėtų būti tokios :

- tradicinės kalendorinės šventės ir papročiai (Advento papročiai ir tradicijos, Kalėdų programos, Užgavėnės, Užgavėnių kaukių gamyba, Velykų šventės, margučių dažymas ir pan.);
- šeimos šventės, papročiai (krikštynos; mergvakaris; vestuvės; varduvės);
- buitis ir darbai (lino kelias, linų apdirbimas, duonos kepimas, sūrio kelias, valgymo papročiai ir etiketas, plunksnų plėšymas ir kt.);
- tradiciniai verslai ir amatai (pynimas iš vytelių, tradicinė medžio skulptūra, medžio raižiniai, dailidės amatas, žvakių liejimas, bitininkystė, alaus kelias, audimas, batsiuvio, siuvėjo amatas ir kt.);
- kita (senoji pradžios mokykla, saiko matai, tremtinio buitis ir kt.).

Pastarajai grupei priskirtos programos, kurios labiau susijusios su istorinėmis temomis arba nepatekusios nė į vieną iš aukščiau paminėtų grupių, tačiau muziejų edukacinių programų „meniu“ priskirtos arba priskirtinos etnografinėms programoms.

Pirmasis įspūdis, kad etnografinių programų gausa ne tokia jau menka, pasikeičia jas suklasifikavus. Atsiskleidžia viena tendencija, kad ne viena etnografinė programa kone tuo pačiu pavadinimu sutinkama daugelyje muziejų. Negalima teigti, kad programos tuo pačiu / panašiu pavadinimu yra identiško turinio. Reikėtų atskirai pasidomėti ir išsiaiškinti, kodėl kai kurios programos yra tokios populiarios / aktualios (pvz., „Lino kelias“, „Žvakių liejimas“, „Senoji mokykla“ ir kt.). Vieną pozityvų dalyką čia taip pat galima įžvelgti – jų fone labiau pastebimos programos, intriguojančios nauja

tema, siūloma programa (pvz. „Pasisiūsiu batukus ir keliausiu...“, „Sūrio kelias“, „Mergvakaris“, „Ant krikštatėvių rankų“ ir kt.). Savaime suprantama, kad, susipažinus tik su programų anotacijomis, neįmanoma atlikti išsamios programų analizės. Bet kai kurių dalykų pasigesta tik susipažinus su programų anotacijomis. Jei atliktume trumpą testą, ir, matydami tik programų sąrašą, bandytume atpažinti konkretaus muziejaus pavadinimą, tai nebūtų lengva užduotis. Priežastis – pasigendama regioniškumo bei išskirtinių, tik tam regionui / vietovei skirtų programų. Ši pastaba skirta pirmiausia krašto muziejams. Norisi pacituoti Romučio Navardausko Palaimos straipsnio ištrauką: „Sudėtingas uždavinys suformuoti patrauklų veidą, atskleisti specifiką, lengviausia eiti bergždžiu mini nacionalinių muziejų rajonuose formavimo keliu“. Pasakyta stipriai, tačiau šioje citatoje yra daug tiesos. Būtų neobjektyvu vien tai teigti, nes tikrai yra pavyzdžių, kaip orientuojamasi į savo regiono etninio paveldo medžiagą (pvz., kai kurios Panevėžio krašto, Kupiškio etnografijos, Rokiškio krašto ir kt. muziejų programos). Čia paminėti tik tie muziejai, kuriuose yra parengta ne po vieną programą, orientuotą į vietos etninį paveldą. Tai tikrai sveikintinos tendencijos, kurios greičiausiai paskatins ir etnografinių programų didesnę teminę įvairovę.

Daugelis krašto muziejų turi vieną didžiulį privalumą etnografinėms programoms rengti – tai jų kuruojamos etnografinės / memorialinės sodybos (pvz. „Davatkynė“, kuruojama Prienų krašto muziejaus ir kt.). Kai kuriais aspektais jos pranoksta ir Lietuvos liaudies buities muziejaus galimybes. Nors apskritai šis muziejus, kaip ir kiti muziejai po atviru dangumi, turi puikias sąlygas įvairiai etnografinių programų pasiūlai. Daugeliui pasirodo keista, kodėl muziejai, turėdami autentišką aplinką (etnografines / memorialines sodybas) etnografinėms programoms įgyvendinti, ekspozicijoje įsirengia pirkios, seklyčios, klėties imitaciją!? Jei tai bent jau dalinai pasiteisina nacionalinio, respublikinio muziejų ekspozici-

jose, krašto muziejuje tai atrodo gana keistai, ypač turint kitas, kur kas geresnes sąlygas.

Baigiant Lietuvos muziejų etnografinių programų apžvalgą, belieka prisiminti suaugusio muziejaus lankytojo portretą ir pabandyti į šias programas pažvelgti jo akimis.

Čia būtų labai naudinga prisiminti, paanalizuoti, kokioje Jūsų / kito muziejaus parengtoje programoje Jūs pats dalyvavote arba rekomendavote draugams apsilankyti? Kuo ji skyrėsi nuo kitų programų?

Kai kurie etnografinių programų Europos šalių muziejuose aspektai

2002 m. vyko pirmasis „Mokymosi visą gyvenimą Europos muziejuose po atviru dangumi tinklo“ steigėjų susitikimas. Tinklo iniciatorius – Jamtli Jamtland muziejus po atviru dangumi Švedijoje. Vienas šio tinklo steigėjų buvo ir Lietuvos liaudies buities muziejus. Nuo 2002 m. kas antrus metus vyksta tinklo narių muziejų po atviru dangumi edukologų praktikų teminiai susitikimai, kurių metu pirmiausia išsamiai susipažįstama su priimančio muziejaus edukacine veikla, išklausomi pranešimai, diskutuojama susitikimo tema. Šiuo metu tinklui priklauso 24 tokio tipo Europos muziejai. Pats šio tinklo atsiradimo faktas ir aktyvi veikla parodo, kad mokymosi visą gyvenimą nuostatos įgyvendinimas tokioje kultūrinėje erdvėje, kaip muziejus, reikalauja naujai įvertinti, peržiūrėti turimą muziejų potencialą. Naujų edukacinės veiklos formų skatina ieškoti ir pastaruosius 10 metų Europos muziejų edukacijoje vykstanti revoliucija (Dodd, 2009), kuri lėmė tai, kad daugelis muziejų tapo gyvais bendruomenių edukaciniais centrais. Labai svarbi priežastis skatinanti muziejus plėsti edukacinės veiklos formas ir būdus yra didėjanti konkurencija kultūros, švietimo, pramogų srityje.

Antropologo, muziejininkystės specialisto Cary Carsono teiginį, kad „Europos muziejai yra kur kas labiau orientuoti į materialinį, o

ne kultūrinį materialinės kultūros aspektą“, kurį savo studijoje cituoja Stenas Rentzhogas (Rentzhog, 2007), pastaruoju metu daugumos muziejų po atviru dangumi veikla stengiamasi paneigti cituotą teiginį. Jų veikla greičiau jau grindžiama nuostata, kad „muziejus neturėtų būti tik trobesiai ir kiti eksponatai, bet ir žmonės bei jų prisiminimai“ (Rentzhog, 2007, psl. 338). Pastarasis teiginys bene geriausiai atspindi daugelio Europos muziejų etnografinių (ir ne tik) programų koncepciją, nes būtent programos dažniausiai padeda muziejų ekspozicijoms suteikti „žmogišką veidą“. Etnografinėje programoje žinią – temą – stengiamasi perteikti per konkretaus asmens gyvenimo istoriją, jei turima autentiška medžiaga. Jei ne, gyvenimo legenda sukuriama, pasitelkiant reikalingo laikotarpio vietos istorinius, etnografinius šaltinius ir kitokią medžiagą. Tai vienas iš plačiausiai taikomų būdų. Matyt, neatsitiktinai atviro oro muziejai dar vadinami „emocijų patyrimo“ muziejais (Rentzhog, 2007, psl. 338).

Šioje apžvalgoje pateiksime keletą pavyzdžių, kurie atskleis darbo su skirtingomis suaugusiųjų tikslinėmis grupėmis patirtį. Tikimės, kad skaitytojui ji bus aktuali, kadangi Lietuvos muziejų etnografinių programų atlikta apžvalga parodė, jog stokojama darbo su įvairiomis tikslinėmis grupėmis patirties.

Daug dėmesio skiriama programoms, orientuotoms į pavienį / neorganizuotą lankytoją kurti. Kaip pavyzdį galima pateikti Belgijos Bokrijk muziejaus patirtį. Remdamiesi atliktais tyrimais, jie nustatė, kad dauguma pavienių lankytojų atvyksta maloniai praleisti laisvalaikį, todėl, rengiant programas šiai tikslinei grupei, stengiamasi pateikti istorines / etnografines temas per tam tikro istorinio laikotarpio kasdienio gyvenimo fragmentus, nenaudojant didaktikos, o stengiantis lankytoją įtraukti į aktyvų dalyvavimą joje. Kalbama apie „gyvosios istorijos“ programas arba „keliones laiku“ (Vaes, 2006).

Trumpiausią ir tiksliausią apibrėžimą pateikia Westergrenas (Westergren, 2006).

Kelionė laiku – tai mokymosi programa istorinėje aplinkoje apie praeities ir šiandienos žmones. Atskaitos taškas yra besimokančiojo, „sutikusio“ vyrą ar moterį iš praeities, klausimai ir apmąstymai.

Šiame muziejuje jos rengiamos su aktoriais (kai kuriems jų tai savanoriškas darbas muziejuje). Jamtli Jamtli Lan muziejuje (Švedijoje) aptariamai lankytojų grupei taip pat rengiamos panašios kelionės laiku programos. Be aktorystės meistriškumo studentų, savanorių, programoje dalyvauja ir muziejaus lankytojai, tik, norėdami joje dalyvauti, turi registruotis, sumokėti dalyvio mokestį. Norinčiųjų dalyvauti netrūksta (nei vaikų, nei suaugusiųjų).

Didžiosios dalies muziejų specialistai, kuriantys šias etnografines programas, pabrėžia, kad jų temos turi būti siejamos su šiandienos visuomene, šiuolaikinėmis temomis (pvz., ekologija, sporto įvykiais, imigracija, emigracija ir pan.). Taip stengiamasi ekspozicijos, istorinę medžiagą priartinti prie šių dienų, o programos dalyviui suteikti daugiau atpažinimo ženklų, kurie taptų savotiška grandimi tarp praeities ir dabarties. Šis sėkmingas metodas tėra vienas iš būdų pritraukti lankytoją į muziejų ir tuo pačiu sudominti tema; jis plačiai ir įvairiomis programomis yra taikomas daugelyje muziejų.

Reikėtų išskirti, kad, ruošiant „gyvosios istorijos“ programą, pirmiausia turėtų pasirengti jos dalyviai. Šios programos rengimas kuria savotiškas bendruomenes – muziejininkų ir programos dalyvių, kurie gali būti įvairių socialinių sluoksnių, amžiaus grupių atstovai, taip pat į šią veiklą kartais įtraukiamos visuomeninės ir kt. organizacijos. Šios programos galimybės neišsemiamos, o išskirtinis jos privalumas – dvigubo mokymo (si) efektas, kai pirmiausia parengiama dalyvių grupė, o ši jau perteikia idėją tikslinei grupei – pavieniams muziejaus lankytojams.

Daugeliui gali pasirodyti, kad tai programa, reikalaujanti nemažų finansinių išteklių (rekvizitų, aktorių samdymo ir pan.). Tai tiesa. Tačiau galima apsieiti ir su kuklesniais ištekliais, labiau įtrau-

kiant muziejaus darbuotojus. Beje, kolegos Švedijoje, Danijoje, Belgijoje pabrėžė, kad programos dalyviai muziejininkai yra nepakeičiami, net ir neturėdami aktorystės įgūdžių.

Šiuo metodu labai įdomiai dirba Kalmar Lans krašto muziejus (Švedijoje), kuris, skirtingai nei muziejai po atviru dangumi, neapsiriboja viena erdve, bet rengia programas pagal temą, pasirinkdami jų regione esantį istorinį, etnografinį objektą. Programos esmė išdėstoma septyniais žingsniais (Westergren, 2006):

- pasirenkamas istorinis objektas, esantis tame regione, vietovėje;
- muziejaus specialistai apie pasirinktą objektą renka archyvinę ir kt. medžiagą;
- parengiama objekto interpretacinė medžiaga;
- programos iniciatyvinės grupės (kraštotyros klubo, mokytojų) parengiamieji mokymai. Jų atveju orientuojamasi į vietos mokyklų moksleivių grupes;
- moksleivių / mokytojų rengimasis programai atskirų pamokų metu;
- kelionė laiku / vaidmenų atlikimas;
- refleksijos, programos temos įtvirtinimas.

Tai turėtų būti aktualu ir priimtina daugeliui mūsų krašto muziejų, ypač tiems, kurie kuruoja etnografines sodybas ir kt. objektus. Taip pat puikus metodas vietos bendruomenės socialiniams ryšiams, partnerystei stiprinti.

Kita tikslinė grupė, daugeliui tikriausiai nuskambės netikėtai – tai asmenys, sergantys senatvine demencija. Nepaprastai svari ir socialiai angažuota programa „Prisiminimų namai“ nuo 2004 m. vykdoma muziejuje Den Gamle By po atviru dangumi (Danijoje), bendradarbiaujant su miesto savivaldybės socialinės globos ir rūpybos administracija.

Programos metu grupė pakviečiama į vieną iš muziejaus namų. Namų „šeimininkas“ kviečia į namus, vieni programos daly-

vių gelbsti kuriant krosnį, kiti gali tik sėdėti kambaryje ar **liesti daiktus,** kuriuos prisimena iš savo vaikystės, vėliau jie geria kavą ir valgo ką tik virtuvėje iškeptus blynelius. Patirti malonūs emociniai išgyvenimai „sujudina" atmintį, ir dažnai savo asmeninę patirtį ima pasakoti asmenys, kurių ryšys su aplinka dėl ligos yra visiškai / stipriai sutrikdytas.

Ši programa padeda lavinti bendravimo, prisiminimo ir atminties koncentracijos įgūdžius, kurie dėl ligos būna stipriai pažeisti (Bager, 2008).

Šios apžvalgos pabaigai trumpai pristatysime Weald&Downland muziejaus po atviru dangumi (Didžiojoje Britanijoje) edukacines programas suaugusiesiems ir jų įgyvendinimo metodus.

Muziejaus veikla šioje srityje yra išskirtinė tuo, kad formalaus ir neformalaus mokymosi galimybės suvokiamos kaip viena svarbiausių muziejaus veiklos sričių. Muziejuje veikiantis edukacinis centras rengia trumpalaikius 1–5 d. kursus, seminarus pačiomis įvairiausiomis tradicinės architektūros, statybos, amatų temomis. Kursai taip pat skirti ir poilsiui, pvz., vitražo kūrimo, tekstilės, bitininkystės. Nuo 1991 m. muziejus, pagal sutartį su Leisterio universitetu, vykdo dalį studentų mokymo programos. Tai sėkmingos veiklos, pasirenkant gana tradicinius mokymo metodus, pavyzdys (Rowsel, 2008).

Tikimės, kad trumpai aprašyti pavyzdžiai paskatins naujas idėjas bei ieškojimus ir dar kartą primins šio skyriaus dalies pradžioje įvardintą bendrą daugelio Europos muziejų tendenciją veiklą orientuoti į „kultūrinį materialinės kultūros aspektą", kur kviečiama susitelkti ties žmogumi, kaimo / miestelio / parapijos bendruomene, tam tikro laikotarpio visuomene. Nebūtina vien tik galvoti apie praėjusius šimtmečius. Penkiasdešimties metų senumo istorija / tema gali būti taip pat labai patraukli, rengiant programą. Kodėl? Todėl, kad daugeliui lankytojų tai būtų aktualu, labai asmeniška dėl lengviau atpažįstamų netolimos praeities ženklų – daiktų / eks-

ponatų. Nepamirškime, kad daugelis mūsų yra „emocijų muziejai“ todėl ir svarbu, kad lankytojas vienu ar kitu būdu išgirstų daikto istoriją arba su juo susijusių žmonių istoriją jau vien dėl to, kad daiktai negulėtų negyvi su mažai ką sakančia etikete-anotacija muziejaus lentynoje.

Etnografinių edukacinių programų rengimas

Jei tektų patiems trumpai apibūdinti patikusią edukacinę programą, greičiausiai pasirinktumėte tokius žodžius: netikėtai, įdomiai pateikta informacija, aktuali, nenuobodi, skatinanti aktyviai joje dalyvauti, įgytos žinios ir įgūdžiai pritaikomi realiame gyvenime ir pan.

Išsamias rekomendacijas programų kūrimui rasite išstudijavę kitus knygos skyrius *(žr. Nideta Jarockienė. Muziejų edukacijos samprata, muziejų edukacinės programos ir jų rengimo principai).*

Šiame skyriuje norėtume pridurti, kad, rengiant programas suaugusiesiems, pirmiausia reikėtų, jog jie sugrįžtų į muziejų. Belgijoje muziejuje po atviru dangumi atlikti tyrimai (Vaes, 2006), analizuojantys suaugusiųjų motyvus lankytis muziejuose, parodė, kad viena svarbiausių prielaidų yra teigiama mokyklinių metų muziejų lankymo patirtis. Tyrimo dalyviai muziejuje įsiminė tą veiklą, kuri žadino susidomėjimą ir buvo be tiesioginės didaktikos. Taigi, pasirodo, viena svarbiausių sąlygų – nenuvilti ir „neišgąsdinti“ vaiko. Turėdami pozityvią muziejų lankymo patirtį, vėliau, jau būdami suaugę, žmonės yra motyvuoti lankytis muziejuose, kartu atsivesti ir šeimos narius.

Nepamiršti programos realizacijos vietos parengimo / parinkimo svarbos. Suteikti kuriamoms etnografinėms programoms išskirtinumo, plačiau naudojant vietos, regiono medžiagą. Tai būtų viena iš sąlygų kurti paklausų kultūros produktą.

Pasistengti geriau susipažinti su potencialaus programos dalyvio / dalyvių grupės poreikiais. Svarbu atsižvelgti į suaugusiojo /

tikslinės grupės poreikius, kurie dažniausiai yra praktiški: įdomiai praleisti laisvalaikį, proginiai apsilankymai šeimos švenčių metu, noras išmokti, sužinoti, tai, ką galima pritaikyti savo darbe, versle (pvz., plėtojant kaimo turizmo verslą ar įsisavinant tradicinį amatą ar pan.), ieškoti saviraiškos, stiprinti pasitikėjimą savimi, lavinti bendruosius įgūdžius.

Atidžiai rinkti programai temą labiau atsižvelgiant į nūdienos aktualijas. Svarbiausia parodyti, kad gyvenimas, žinoma, keitėsi, bet tik ne žmonės. Pagaliau yra šešios universalios temos: meilė, seksas, prievarta, didvyriškumas / pasiaukojimas, turtas, nematerialusis pasaulis / tikėjimas / stebuklai, kurios greičiausiai padeda pasiekti (muziejaus) lankytoją (Annick Boesman, buvusi Bokrijk muziejaus Belgijoje direktorė).

Tinkamai parinkti programos rengimo metodus, formą. Nėra netinkamų programų rengimo metodų, yra tik netinkamai parinkti arba nesėkmingai pritaikyti. Rengiant programas, vertėtų dažniau, kaip auksinę taisyklę, prisiminti kinų patarlę: „Išgirdau ir pamiršau, pamačiau ir įsiminiau, padariau ir supratau“. Panaudoti „žaidimo, kaip aukščiausios mokymosi formos“ (Einšteinas) teikiamas galimybes. Net ir minimaliomis priemonėmis galima pasiekti puikų rezultatą, jei programai suteiksime **žaismingumo**, netikėtai pateiksime temą. Dažniausiai stengiamės viską globalizuoti, labai išsamiai aptarti, pateikti pasirinktą temą, ir visa tai stengiamės atlikti 45–60 min. trukmės užsiėmimo metu.

Visados prisiminkime, kokios svarbios yra **detalės.** Galvodami apie savo asmeninį gyvenimą, prisimename labai konkrečią situaciją, įvykį, mielą daiktą, asmenį, o ne imamės buhalterinės tam tikro savo gyvenimo laikotarpio apskaitos. Pavyzdžiui, laikrodis, skrybėlė, atvirukas ar kitas daiktas, tinkamai panaudotas užsiėmime, kartais gali pasakyti daugiau negu pusės valandos, nors ir puikiai parengta, paskaita. Kalbant apie daiktus / detales, reikalingos legendos, bet ne daikto anotacijos.

Skirti laiko refleksijai – puiku, jei jos metu būtų galima sudaryti sąlygas išgerti kavos, arbatos, pasirūpinti užkandžiais. Kalbame apie suaugusiuosius, edukacinių programų dalyvius, vadinasi, kiekvienas jų ateidamas „atsineša" asmeninę patirtį ir tam tikrą santykį, prisiminimus, kurie dažnai gali būti viena iš priežasčių, paskatinusių dalyvauti vienoje ar kitoje edukacinėje programoje. Tam santykiui atskleisti labiausiai tinkama betarpiška aplinka ir refleksijoms skirtas laikas.

Apibendrinimas

Mokymosi visą gyvenimą nuostatos ir jų įgyvendinimas muziejuje turėtų prisidėti prie didesnės temų, formų etnografinėse programose įvairovės, skatinti ieškoti galimybių aprėpti didesnį suaugusiųjų tikslinių grupių ratą.

Besimokantys suaugusieji, tiksliau jų tikslinės grupės, dalyvaujančios etnografinėse programose, vis dar yra tikras iššūkis daugeliui Lietuvos muziejų ir, žinoma, neišnaudotos veiklos plėtros galimybės. Sėkminga edukacinė programa mažiausiai priklauso nuo sukauptos archyvinės medžiagos / eksponatų panaudojimo gausos. Svarbiau, kad vienu ar kitu metodu perteikiama praeities patirtis padėtų vertinti, spręsti šių dienų žmogui kylančius klausimus ir uždavinius.

Užduotys

1. Įvertinkite Jūsų muziejaus vieną iš etnografinių programų, nurodydami svarbiausius dalykus, dėl kurių suaugusieji norėtų dalyvauti joje:

1.
2.
3.
4.
5.

2. Įvertinkite „kelionės laiku“ metodo taikymo Jūsų muziejuje galimybes.

Vertinimo aspektas	Privalumai	Sunkumai
„Kelionės laiku “ temos parinkimas Etnografinio objekto / vietos parinkimo galimybės Archyvinės, etnografinės medžiagos „kelionei laiku“ parengimas Interpretatorių / dalyvių komandos telkimas Interpretatorių / dalyvių parengimas programai Programos pristatymas sąlygos, aplinkybės Refleksija, programos temos įtvirtinimas		

3. Pasirinkite vieną etnografinį objektą / eksponatą ir popieriaus lape surašykite kiek įmanoma daugiau galimų temų, kuriose pasirinktas objektas / eksponatas būtų „programos ašis“.

Literatūra

- Rentzhog, S., 2007. *Open Air Museums: the History and Future of a Visionary Idea*. Translated from Sweden by Airey, S. V. Jamtli: Carlssons
- Westergren, E., 2006. *7 steps towards in depth teaching in historic environments. Time travelling as an educational method.* Sweden: Kalmar lans museum

- Bager, M., 2008. *The hause of memories*. In: LLOAM (Lifelong Learning in the Open Air Museum) 4 th network meeting Weald & Downland Open Air Museum in West Sussex, England, 17- 21 September 2008
- Dodd, J., 2009. *Learning outside the classroom – how can museums enchance the school curriculum.* In: annual meeting Nordiskt centrum kulturarvspedagogik, Ostersund, Sweden, 2nd Dezember 2009
- Rowsel, D., 2008. *Inspiring learning for all.* In: LLOAM (Lifelong Learning in the Open Air Museum) 4 th network meeting Weald & Downland Open Air Museum in West Sussex, England, 17–21 September 2008
- Vaes, B., 2006. *Play and learn the open- air museum Bokrijk as platform for an educational game*. In: LLOAM (Lifelong Learning in the Open Air Museum) 3 th network meeting Tallinn, Estonia 21–23 September 2006
- Navardauskas Palaima, R. 2007. *Mumijos išvyniojimas*. Vilnius: [patalpinta 2007]. Prieiga internete: http://www.bernardinai.lt

Priedas. Kelionė laiku

Edukacinės programos: Kelionė laiku: „Žolinė. Šventadienis Lietuvos kaime XX a. 3–4 deš." aprašymas

Jau beveik 10 metų Lietuvos liaudies buities muziejuje švenčiama Žolinė. Lankytojų, atvykstančių šią dieną į muziejų, skaičius svyruoja nuo 1 000 iki 5 000. Atlikus lankytojų apklausą, išsiaiškinta, jog pageidaujama, kad šventės muziejuje labiau atspindėtų muziejaus ekspozicijose pristatomą laikotarpį, būtų įtraukiami muziejaus lankytojai bei pateikiama kuo įvairesnė programa. Nuo 2002 m. interpretacinė programa, pavadinimu „Žolinė. Šventadie-

nis Lietuvos kaime XX a. 3–4deš.“, pristatoma kasmet per Žolinę, papildo ir paįvairina visą renginio programą.

Kas gi būdinga šiai programai, vadinamai „gyvąja istorija“, „gyvuoju paveikslu“, „interpretaciniu metodu“ ar „ kelione laiku“?

Pats metodas nėra naujas ir jau keletą dešimtmečių taikomas įvairiuose JAV, Europos muziejuose. Geriausiai yra tekę susipažinti su Skandinavijos šalių patirtimi. Rengiant šią programą, ja ir buvo pasinaudota.

Programos esmė – istorinių / etnokultūrinių temų pristatymas, plėtojant ir išnaudojant interpretacinio metodo galimybes, „atgaivinant“ buities, kalbos, bendravimo vaizdus. Svarbiausias tikslas rengiant šią programą – suformuoti tarp programos dalyvių(!) ir muziejaus lankytojų nuostatą, kad galima ne tik „akademinė“ istorijos / kultūrinio paveldo studija, bet ir gyva, kūrybiška. Tai iš tiesų geras būdas skatinti motyvaciją pažinti istorinį kultūrinį paveldą, keisti požiūrį į muziejus, kaip lankymo objektus. Nereikia pamiršti, kad Lietuvos liaudies buities muziejaus aplinka tam ypač palanki.

Programos metu muziejaus ekspozicijoje gyvai pristatoma etnokultūrinė / istorinė medžiaga. Panaudojama muziejaus archyve ir kituose šaltiniuose sukaupta etnokultūrinė bei istorinė pasirinkto laikotarpio ir temos medžiaga, pateikiama jos interpretacija. Taip stengiamasi atskleisti kaimo bendruomenės socialinę-kultūrinę tradiciją, jos detales ir faktus, pateikti „atgaivintą“ šventadienio, Žolinių paveikslą. Projekte dalyvaujantys moksleiviai, jų tėvai, muziejininkai gyvai ir betarpiškai perteikia medžiagą muziejaus lankytojams bei kviečia juos, kartais net ir provokuodami, aptarti, diskutuoti (pristatomo laikotarpio politinio gyvenimo temas, pvz., 1935 m. Užnemunės valstiečių sukilimą, kaimo kasdienio gyvenimo įvykius: derlių, gyvulius, ūkį, jaunimo, vaikų auklėjimą, maistą, madas ir t.t.). Šių metų pagrindinė tema – pasaulinė krizė XX a. 4 deš. Didžioji dalis projekto dalyvių yra moksleiviai, todėl programos metu pristatoma daug temų, supažindinančių su XX

a. 3–4 deš. jaunimo laisvalaikio leidimo būdais, pramogavimu, atskleidžiamos kaimo bendruomenėje nusistovėjusios bendravimo normos.

Pagrindinis principas, kuriuo remiamasi pristatant temas šiuo būdu – tai **lankytojų sudominimas tema bei temos sugretinimas su nūdiena**. Svarbiausia parodyti, kad gyvenimas, žinoma, keitėsi, bet tik ne žmonės.

Tikslinė grupė – pavieniai muziejaus lankytojai.

Pagrindinis įrankis – pokalbis, diskusija, pasakojimas.

Pagrindiniai rekvizitai – pristatomo laikotarpio aplinka (interjeras, eksterjeras), programos interpretatorių apranga (skolinta iš Lietuvos kino studijos, dabar naudojami drabužiai – eksponatų kopijos; eksponatai / eksponatų kopijos, kurie yra iliustracija arba „raktas“ į pristatomą temą (laikraštis / knyga, laikrodis, aprangos detalė ir pan.).

Programos privalumas – tai neribotos galimybės temų įvairovei, jų pateikimo būdams ir formoms, aktyvus, betarpiškas bendravimas su muziejaus lankytoju ir mokymas(is) bendradarbiaujant.

Interpretatoriai, jų pasirengimas

Programa vykdoma, pasikvietus į talką:

- Kauno jėzuitų gimnazijos etnokultūros klubo moksleivius;
- Rumšiškių vysk. A. Baranausko vidurinės mokyklos gyvosios istorijos klubą;
- muziejininkus, jų šeimų narius;
- kartais dalyvauja minėtų mokyklų mokytojai, moksleivių tėvai.

Interpretatorių skaičius – 20–30 asmenų.

Kiekvienais metais, prieš programos demonstravimą, vyksta 1–2 dienų seminaras, kurio metu aptariamos temos, kurias numatoma pristatyti. Į seminarą kviečiami amžininkai, prisimenantys XX a. 3–4 deš., muziejininkai, aptariama kiekvieno dalyvio legenda (vardas, amžius, socialinis statusas ir pan.), jo pagrindinė tema,

svarbiausi rekvizitai, aprangos detalės (neturint pilno kostiumo kopijos, jos yra ypač svarbios).

Kas ir kaip vyksta programos metu?

Veiksmui pasirenkama muziejaus Aukštaitijos kaimo vidutinioko sodyba, bet tai nereiškia, kad apsiribojama vien ja. Veiksmas natūraliai apima kaimo gatvę, šventorių. Jau vien programos interpretatorių keliavimas iš muziejaus etnografinio miestelio (kur rengiamasi programai) į Aukštaitijos kaimą kelia lankytojų susidomėjimą.

Programos pagrindą sudaro kaimo gyvenimas XX a. 3–4 deš. šventadienį:

12.00 val. Šv. Mišios koplyčioje muziejaus Aukštaitijos kaime.

Jaunimo susirinkimas prie šventoriaus, bendravimas, pasivaikščiojimas po jomarką, pirkiniai. Vaikų žaidimai Tauragnų sodybos kieme, gatvėje ir kt.

14.00 val. Susirinkimas Tauragnų gryčioje. Šeimos pietūs (bandų valgymas), bendravimas, etiketas prie stalo. Parapijos naujienų aptarimas. Popietė – knygų skaitymas, darbai (gyvulių priežiūra, vandens atnešimas).

Svečių / giminių pasirodymas. Kvietimas prie stalo, vaišinimas, pokalbiai (politinėmis, ūkinėmis ir kt. temomis).

Pasiruošimas vakaronei. „Tėvo“ prašymas leisti vakaroti, muzikanto pasirodymas.

Jaunimo vakaronė (šokiai, dainos, muštynės, pasišaipymai, panelių vaišinimas „saldainėm“ ir t.t.). Pasivaikščiojimas po „ulyčią“.

17.00 val. Fotografavimasis, svečių išlydėjimas.

Pokalbiams temos imtos iš Rumšiškių apylinkių gyvenimo, paremto pateikėjų pasakojimais, surinktos etnografinės / istorinės medžiagos, publikacijų to meto laikraščiuose ir žurnaluose.

Ką veikia lankytojai, užsukę į sodybą?

Juos programos dalyviai, prisilaikydami to meto bendravimo etiketo, stengiasi užkalbinti, teiraudamiesi, iš kur atvykę, ir dažniausiai provokuoja bendrauti (pvz., jei teigia, kad atvyko iš Vilniaus, iškart klausimas su nuostaba: „Kaip pavykę pereiti „rubežių"?", aptariamos ir lyginamos aprangos detalės, atvykimo būdai, pasakojamos „šeimos" naujienos). Praktikoje pasitaikė matyti labai skirtingų reakcijų – nuo kraštutinai neigiamų iki nepaprastai greito įsitraukimo į „žaidimą", kai ilgesniam laikui prisėdama aptarti **pačių įvairiausių** pristatomo laikotarpio temų. Būna ir taip, kad pats lankytojas tampa interpretatoriumi – taip greitai „pagauna kampą", perpranta tai, kas vyksta šioje sodyboje. Gal viso labo nepamiršta perskaityti, kas gi parašyta iškaboje ant sodybos vartų?

Vieni lankytojai teužsibūna keliolika minučių, kiti prisėda gerokai ilgesniam laikui (kalbasi su sodybos „šeimininkais", skaito to meto laikraščius, knygas, aptarinėja su programos dalyviais, kitais lankytojais). Iš tiesų ši programa pirmiausia orientuota į suaugusiuosius, jie labai dažnai čia pat programos metu tampa interpretatoriais, kurie paaiškina savo vaikams tai, ką jie mato vykstant šioje sodyboje. Vaikams skirti kieme vykstantys žaidimai.

Pokalbis, diskusija – pagrindinis įrankis. Aplinka ir rekvizitai tik sustiprina „tikroviškumo įspūdį". Net su minimaliais papildomais ištekliais tai tikrai galima pasiekti.

Programos rezultatai:

- Suburta jaunų žmonių komanda (kai kurie jų – jau studentai), norinti tobulinti programą, kaupti temas, kurti naujas programas. Netiesioginės didaktikos metodais pavyko pasiekti tai, kad vasaros metu į Žolinę nereikia ieškoti ir kviesti, tereikia informuoti, kur ir kada renkamės. Dažnas jų savo darbo kalendoriuje iškart rezervuoja laiką ateinančių metų

Žolinėms Lietuvos liaudies buities muziejuje, patys rūpinasi rekvizitais ir kiekvienais metais papildo mūsų „rekvizitų sandėlį“.

- Per Žolinę „atgaivintas“ Aukštaitijos kaimas. Stebėtina, kaip tie 20–30 dalyvių „nepasimeta“ tarp lankytojų srauto ir išlaiko XX a. 3–4 deš. dvasią.
- Sudomintas ar bent suintriguotas lankytojas. Žmonės keičiasi. Jei pirmą kartą pristatant programą retas kuris, dalyvių pakviestas, drįsdavo įžengti į trobą, dabar labiau linkę priimti žaidimo taisykles, ypač tie, kurie per Žolinę muziejuje apsilanko nebe pirmus metus.
- Asmeninė dalyvių patirtis: sukauptos žinios, bendravimo įgūdžių tobulinimas, kūrybiškumo lavinimas.
- **Ir svarbiausia...** Vieno muziejaus lankytojo, pabuvojusio mūsų programoje ištarti žodžiai: „Niekad negalvojau, kad istorijos mokymasis gali būti toks įdomus“. Būtent to mes ir siekiame, kasmet per Žolinę pristatydami šią programą.

Mūsų komanda

„Šeimynos“ sekmadienio pietūs, aptariamos parapijos naujienos išgirstos bažnyčioje

Lankytojų pasitikimas sodybos kieme, „fotografavimas“

„Šeimininkai“ su lankytojomis aptaria vaikų auklėjimo rūpesčius, mergaitė skaito pasakojimus iš šventųjų gyvenimo

„Siuvėja“ prie darbo stalo

Greičiausiai kviečiama užsukti pas siuvėją „mierai nuimti“

„Jaunųjų ūkininkų“ pokalbis

MIESTO KULTŪRA MUZIEJUJE

Audronė Pečiulytė

Išstudijavę medžiagą ir atlikę užduotis dalyviai gebės:

- pateikti miesto istorijos edukacinės programos sampratą, tokių programų pavyzdžių;
- paaiškinti, kodėl miesto istorijai atskleisti svarbus daugiakultūriškumo aspektas;
- paaiškinti, kodėl svarbu rinkti netolimos praeities objektus ir kaip jie gali būti panaudoti miesto istorijos ir miestlėnų kultūros edukacinėse programose.

Miestai, egzistuojantys kaip savita visuomenės integracijos forma, dėl savo specifikos tapo svarbiausiais civilizacijų pažangos centrais. Uždaroje, dažniausiai sienomis apribotoje miesto erdvėje telkėsi ir bendradarbiavo sėslūs gyventojai, čia ilgainiui išsikristalizavo valdymo struktūros, vyko materialinių gėrybių gamyba ir mainai, kaupėsi turtai. Miestas tapo ir religinio gyvenimo centru, o jo šventyklos, kaip ir valdovo rūmai, – materialia išraiška. Europos miestai iškilo kartu su pačia Europa ir tam tikra prasme sukūrė šį regioną. Fizinės miesto formos nesunaikino laikas ir šiandien ji yra unikalus dabarties bei praeities bendravimo būdas. Miestas yra ir variklis, padedantis riedėti dideliu greičiu pirmyn, ir inkaras, išsaugantis ryšius su praeitimi. Jame susipina įvairios epochos. Miestas – tai tiltas tarp įvykių, susiejantis ateitį su praeitimi (Benevolo L., 1998, p. 7). Miestų dydis ir forma kinta istoriškai, priklauso nuo valstybės padėties, urbanistinių koncepcijų, miesto gyventojų sudėties, jų materialinio pajėgumo. Miesto kraštovaizdis klostosi kaip gamtinės aplinkos ir pastatų architektūros išraiškos, žmonių

iniciatyvos rezultatas. Ten gyvenančių tautų meninis skonis ir jų pastangos kurti miestą lemia jo individualumą, skirtingumą nuo kitų (Vosiliūtė, 2000, p. 22).

Miesto paveldo išsaugojimas yra svarbi miestų tvarkymo kultūrinė nuostata, garantuojanti pasižadėjimą gerbti (negriauti, atstatyti) įvairių epochų urbanistines formas, išsaugoti skirtingų laikų ir tautų paveldą. Lietuvos nacionaliniuose ir regioniniuose muziejuose kaupiami ir eksponuojami miesto kultūrą atspindintys eksponatai, parengtos edukacinės programos padeda išsaugoti ir patraukliais būdais pristatyti miestietiškąją kultūrą.

Lietuvos muziejų asociacijos Švietimo sekcija, siekdama plačiai informuoti visuomenę apie muziejų edukacinę veiklą, 2004 m. vykdė Lietuvos muziejų edukacinių programų analizę. Į parengtas anketas atsakymus atsiuntė 23 muziejai. Tyrimas parodė, kad vyrauja etnografinė tematika, kaimo verslų bei buities ir katalikiškų švenčių tradicijų pristatymas, o tai lemia ir muziejų edukacinę veiklą. Muziejininkų numylėta istorinė epocha neabejotinai yra spaudos draudimo laikas, knygnešiai bei daraktoriai. Absoliuti muziejų dauguma siūlo mokiniams edukacines programas, kurios vadinasi „Lino kančia“, „Duonos kelias“, arba „Lino kelias“ ir „Rugio kančia“. Kaip teigia tyrimą apibendrinusi K. Lotužytė, nemenkos dalies atsiuntusių informaciją muziejų edukacines programas tenka vertinti kaip gana vienpusiškas ir neiškopiančias iš kultūrinių klišių bei savotiško kultūrino sąstingio.

Tik keli muziejai daugiau ar mažiau plėtojo „miestietišką“ kultūrinę programą, įtraukiančią į edukacinę politiką tautines mažumas (pvz., Kėdainių krašto muziejus). Lietuvos regionuose veikiančių istorinio-kraštotyrinio pobūdžio muziejų edukacinių programų tematikos analizė verčia dar kartą atkreipti dėmesį į tai, kad, kuriant programas, muziejuose trūksta modernios Lietuvos kultūros reprezentacijos vizijos. Vizijos, kuri, iškopdama iš XX amžiaus pirmoje pusėje sukurto lietuviškumo, tautinio tapatumo bei kultūros mode-

lio, formuotų daugiakultūrę, įvairiapusę, kontekstualią Lietuvos istorijos bei kultūros jauseną. Būtina skirti, kad iš XIX a. antrosios – XX a. pirmosios pusės pasiekusi mus kraštotyrinio muziejaus koncepcija negali susidoroti su muziejui XXI amžiaus keliamais reikalavimais (Lotužytė, 2005, p. 50–51). Muziejų edukacinės programos yra prioritetiškai orientuotos į jaunesnio ir vidutinio mokyklinio amžiaus auditoriją. Labiausiai muziejuose laukiami 1–8 klasių mokiniai, o 15 metų ribą perkopusiųjų čia lyg ir privengiama. Tradiciškai ištikimiausi muziejų neetatiniai bendradarbiai yra pradinių klasių mokytojai. Tad nenuostabu, kad būtent jiems ir skirta daugiausia edukacinių programų. Liūdnokai atrodo ir tas faktas, kad tik 7 iš 23 muziejų nurodė rengią seminarus mokytojams (Lotužytė, 2005, p. 50–51). Edukacinių užsiėmimų suaugusiesiems, išskyrus kultūros renginius, iki 2004 metų muziejuose beveik nebuvo.

Tačiau per pastaruosius metus situacija gerokai pasikeitė. Daugelis Lietuvos miestų muziejų stengiasi atnaujinti ekspozicijas, daugiau dėmesio skirdami miestų raidai. Kuriamos edukacinės programos suaugusiesiems ir įvairių socialinių grupių atstovams (pvz., silpnaregiams ir neregiams).

Šio skyriaus tikslas – apžvelgti miesto kultūrą atspindinčias Lietuvos muziejų ekspozicijas ir edukacines programas, jų temų įvairovę.

Miesto kultūrą atspindinčias ekspozicijas ir edukacines programas galima suskirstyti į šias grupes:

- miestų įsikūrimo istorija ir plėtra iki mūsų dienų;
- Lietuvos didikų giminių pėdsakai miestų istorijoje;
- kasdienio gyvenimo atspindžiai;
- tautinių ir religinių bendruomenių gyvenimo fragmentai.

Bendra muziejų ekspozicijų charakteristika

Daugelyje Lietuvos muziejų svarbiausias ekspozicijų rengimo principas yra chronologinis nuoseklumas. Pradedama priešisto-

rę menančiais eksponatais: akmeninių kirvukų, žalvarinių segių, apyrankių kolekcijomis, strėlių antgaliais ir kt. Regioniniuose kraštotyros muziejuose pateikiama tame krašte kasinėtų piliakalnių, kapinynų ar kitų archeologinių objektų tyrinėjimo medžiaga: schemos, žemėlapiai, daiktai, nuotraukos, piešiniai. Šie eksponatai paprastai atspindi ne tiek ankstyvąją miesto istoriją, kiek viso krašto istorinį kontekstą. Akcentuojama geografinė ir gamtinė aplinka, turėjusi įtakos miestų įsikūrimui ir plėtrai.

Muziejų ekspozicijas galima skirstyti į klasikines, mišraus pobūdžio ir vaizdines. Klasikinėse ekspozicijose naudojama vitrinų stiliaus įranga, griežtai laikomasi chronologijos, eksponatai rodomi pagal temas. Tai vadinamosios objektinės ekspozicijos, kur kiekvienas eksponatas rodomas kaip meno ir istorijos vertybė. Paprastai sienų ir vitrinų spalvos neutralios, šviesios – gelsvos, baltos, nenukreipiančios dėmesio nuo eksponato. Lankytojui skirta informacija ir emociniai įspūdžiai grindžiami eksponatų originalumu, unikalumu. Tokios ekspozicijos yra mokslinio, analitinio, informacinio pobūdžio, leidžiančios pačiam lankytojui susikurti praeities sampratą, sujungti atskirus daiktus į visumą. Mišraus tipo ekspozicijose atskirų eksponatų vitrinos derinamos su rekonstrukcijomis ir interjerais. Pvz., krosnių, dirbtuvių, kambarių rekonstrukcijos ir įkomponuoti eksponatai. Vaizdinio tipo ekspozicijose svarbiausias yra kuriamas vaizdas ir nuotaika. Jose eksponatai, daiktai, objektai jungiami funkciniais ryšiais ir visada yra bendro vaizdo dalis, o ne pagrindas ir ne vienintelis radinys. Tokiose ekspozicijose įranga yra svarbiausias ir lemiamas elementas, be kurio eksponatai pabirtų į smulkius faktus, išsiskirtų ribotu poveikiu akiai, protui ir širdžiai. Čia taip pat naudojamos rekonstrukcijos, kur kas daugiau stilizacijų. Jos kartais yra svarbiausios ekspozicijos informacinės ir emocinės detalės, neretai nustelbiančios originalių eksponatų daromą įspūdį.

XXI amžiuje muziejų ekspozicijos ir eksponavimo principai keičiasi. Tradicinės sunkios muziejų ekspozicijos, rodančios tik

pačius vertingiausius meno kūrinius, unikumus, retenybes, storais vitrinų stiklais patikimai atskyrusios lankytoją nuo praeities, istorijos ir tautos paveldo, o muziejų – nuo visuomenės, sustabarėjo. Kad muziejuose saugomos vertybės būtų reikalingos visuomenei, kad paveldas keltų susidomėjimą, jis turi būti rodomas patraukliai, ne atskirais reliktais, o kaip visuma, vaizdas, vyksmas. Dėl to dabar yra pereinama nuo objektinio prie vaizdinio eksponavimo, naudojamos techninės naujovės, apšvietimas, rekonstrukcijos. Kompiuterinių terminalų, video medžiagos naudojimas pagyvina ekspozicijas ir įtraukia lankytojus į aktyvią pažintinę veiklą. Tačiau atnaujinti esamas ekspozicijas ir iš dalies edukacines programas, stabdo lėšų trūkumas muziejuose, kvalifikuotų specialistų stygius ir konservatyvi kraštotyros muziejaus koncepcija. Todėl daugelyje Lietuvos muziejų, ypač regioninių, ekspozicijos, skirtos miestų įsikūrimui ir plėtrai, yra gana statiškos.

Muziejininkų kūrybiškumas labiau pasireiškia kuriant ir vykdant edukacines programas. Pvz., Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialiniame muziejuje vedamas užsiėmimas „Archeologiniai radiniai pasakoja apie Anykščių krašto senovę.“ Jo metu aptariama ekspozicija, žiūrima vaizdajuostė „Archeologiniai tyrinėjimai Anykščių krašte“, sprendžiami kryžiažodžiai. Panašūs užsiėmimai parengti Kėdainių krašto muziejuje („Ką pasakoja akmeninis kirvukas“), Raseinių krašto istorijos muziejuje („Raseinių rajono piliakalniai“), Šiaulių „Aušros“ muziejuje („Senovės gyvenvietės ir kapinynai Šiauliuose“). Svarbiausia, kad šių užsiėmimų metu lankytojai gali liesti eksponatus, o spręsdami kryžiažodžius ir piešdami – įtvirtinti gautas žinias. Užsiėmimai, kuriuose naudojama video medžiaga, yra įdomesni ir patrauklesni. Filmuota medžiaga padeda susidaryti išsamesnį vaizdą apie krašto archeologinius paminklus, jų tyrinėjimų istoriją, leidžia suvokti istorikų, archeologų darbo specifiką.

Miestų įsikūrimo ir plėtros raida iki mūsų dienų

Pirmieji miestai Lietuvoje pradėjo kurtis tik XIV amžiuje. Miestas – tai pirmiausia turgus, kuris atsiranda ūkiui pasiekus tokį lygį, kai prekyba tampa net ir valstiečių kasdienybės dalis. O ką jau kalbėti apie miestiečius – susibūrę į cechus, jie sukuria visą amatų pramonę. Svarbiausi miestų santvarkos požymiai buvo miestiečių asmeninė laisvė, miesto teisė ir savivalda. Miestiečių bendruomenės nariai buvo asmeniškai laisvi žmonės, turėjo visišką nuosavybės teisę, galėjo laisvai kilnotis. Lietuvos miestuose plintanti Magdeburgo teisė apėmė tiek miestiečių turtinių santykių, šeimos, globos, tiek miesto vidaus gyvenimą tvarkančius nuostatus. Pačios miestų savivaldos Lietuvoje teisinis šaltinis buvo valdovas. Jogaila, Vytautas ir jų įpėdiniai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje bei Abiejų Tautų Respublikoje po 1569 m. Liublino unijos suteikdavo miestams savivaldą, paskelbdami privilegiją. Kiekvienas miestas šią privilegiją gaudavo atskirai, šioje srityje nebuvo bendravalstybinių įstatymų. Miesto savivaldos institucijos turėjo savo būstinę – Rotušę. Joje savo posėdžių patalpas turėdavo taryba, suolininkai, raštinės, ūkvedžiai, dažnai ir vaitas. Rotušėje taip pat buvo saugomas miesto iždas, o jame – pinigai ir svarbiausi miesto dokumentai, valdžios privilegijos. Rotušės buvo statomos viso miesto lėšomis, rūpintasi, kad tai būtų išvaizdus pastatas. Didesni ir turtingesni miestai buvo pasistatydinę mūrines rotušes, jos buvo tų miestų puošmena. Tai liudija pastatai Vilniuje, Kaune ir Kėdainiuose. Rotušė, kaip ir gynybinės mūro sienos, miesto herbas, antspaudas, buvo savivaldžio miesto simboliai, išreiškę jo ypatingą padėtį visuomenėje (Kiaupa, 1998, p. 165).

Vakarų Europoje miestai beveik visada apsitverdavo gynybine mūro siena, o Lietuvoje tik Vilnius XVI a. pradžioje pasistatė tokią sieną su bokštais ir miesto vartais. Šiaip dauguma Lietuvos miestų arba buvo atviri, arba juos saugojo nedideli pylimai su medžio statinių tvora. Miesto teritorija dažnai būdavo susiliejusi su pilimi,

dvaru, vienuolynu. Ilgainiui bajorai, ypač stambieji, įsigydavo sklypų pačiame mieste, statėsi jame rūmus, apgyvendindavo čia savo valdinius ir tarnautojus. Tačiau visų tokių valdų gyventojai, vieni teisiškai pagrįstai, kiti naudodamiesi jėgos teise, nepaklusdavo miesto teisei ir miesto savivaldos institucijų valdžiai. Teisiškai jie nebuvo miestiečiai, priklausė kitiems luomams. Tokios valdos buvo vadinamos jurzdikomis, jų santykiai su miestu klostėsi įvairiai (Kiaupa, 1998, p. 78).

Magdeburginių ir privačių miestų valdymo ypatybės, teismo posėdžiai, magistrato veikla, santykiai tarp dvaro ir miesto valdžios, jurzdikų gyventojų padėtis miestuose – tai temos, kurios laukia muziejininkų dėmesio. Pasinaudojant rekonstruotais senoviniais rūbais, autentiška rotušių aplinka, galima sukurti įdomių istorinių vaidinimų, parodomųjų teismo procesų ir kt. Miestų švenčių metu kai kuriuose miestuose (Panevėžyje, Kėdainiuose) vyko teismo procesų inscenizacijos, kurių metu buvo nagrinėjama istorinių asmenybių veikla. Tokie renginiai žiūrovui suteikia galimybę per trumpą laiką susipažinti su esminiais istorinės asmenybės nuveiktais darbais ir pabūti netgi „teisėju“, lemiančiu teismo proceso baigtį. Tokie ar panašūs vaidinimai gali vykti ir muziejų salėse, aktyviau įtraukiant organizuotas ekskursijų grupes į veiksmą.

Herbai – taip pat viduramžių kultūros padarinys. Jie Vakarų Europoje atsirado XII a., kaip riterių skiriamieji ženklai, o kiek vėliau juos pradėjo naudoti miestai, universitetai, amatininkų cechai, bažnyčios, vienuolynai ir kitos teisinės institucijos. Lietuvoje pirmieji kunigaikščių ir bajorų herbai žinomi nuo XIV a. pabaigos, o seniausieji miestų herbai – nuo XV a. Herbus dažniausiai turėjo tie miestai, kurie įgydavo savivaldos teises. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje savivaldas ir jas reprezentuojančius herbus turėjo apie 250 miestų, iš jų apie 70 dabartinėje Lietuvos teritorijoje (Rimša, 1998, p. 145). Miesto herbas buvo vartojamas ir mieste esančių cechų vėliavoms papuošti. Su vėliavomis miestiečiai dalyvaudavo

karinėse pratybose, apžiūrose ir surašymuose, o per karą po jomis telkdavosi miesto gynybai. Jos buvo iškilmingų procesijų, religinių švenčių ir ištikimybės priesaikos miesto tėvoniui ceremonialo dalis. Kita vertus, kadangi vėliavas turėti ir naudoti galėjo ne bet kas, tai jos, kaip ir herbai, tapo miestiečių privilegijuotos padėties ir savarankiškumo simboliais (Kiaupa, Rimša, 1992, p. 158–163).

Viduramžių miestų istoriją pristatančiuose Lietuvos muziejuose parodomas jų įsikūrimo ir plėtros procesas nuo pirmojo paminėjimo istoriniuose dokumentuose iki mūsų dienų. Eksponuojami senamiesčiuose archeologinių kasinėjimų metu rasti įvairūs namų apyvokos daiktai ir kiti žmonių veiklą atspindintys radiniai: keramikos šukės, kokliai, įvairūs darbo ir buities įrankiai, pinigai, drabužių detalės. Daug dėmesio skiriama senųjų dokumentų, susijusių su miestų raida, eksponavimui. Privilegijos miestui bei miestiečiams, miestų užstatymo planai, žemėlapiai, herbai yra vertingi miestų klestėjimo ir nykimo liudininkai.

Išsamia, lankytojams patrauklia ekspozicija išsiskiria Mažosios Lietuvos istorijos muziejus Klaipėdoje, kuris įdiegė naująsias informacines technologijas – kompiuterinius terminalus. Naujųjų technologijų naudojimas muziejinėje veikloje skatina muziejaus lankytojų domėjimąsi istorine praeitimi. Šio muziejaus filiale, Pilies muziejuje, lankytojams pastatyti du kompiuteriniai terminalai, kuriuose patraukliai pateikta informacija keičia požiūrį į muziejų. Pirmajame terminale pateikiamos trys temos: miesto vardų *Klaipėda, Memelis* kilmė; klaipėdiečių buitis; miesto urbanistinė raida XIII–XVII a. Antrajame – dvi temos: Klaipėdos pilis XVII a. ir Klaipėdos herbas. Kompiuterinė programa leidžia apžiūrėti virtualią pilį, atkurtą pagal tikslius istorinius duomenis, iš keturių pozicijų, pradedant žvilgsniu iš paukščio skrydžio, baigiant apsilankymu pilies kieme. Lyginant Klaipėdos herbo simbolius su kitų Baltijos jūros regiono miestų (Gdansko, Stralzundo ir kt.) herbais, rekonstruojamos Klaipėdos herbe panaudotų simbolių reikšmės.

Šiaulių „Aušros“ muziejus ekspozicijoje apie miestą sėkmingai derina rekonstrukcijos principą – yra atkurtas gatvės fragmentas, senoji Šiaulių foto ateljė. Dar didesnį įspūdį lankytojams padaro senųjų begarsių filmų peržiūra čia pat esančioje kino salėje.

Kituose muziejuose susidaryti platesnį vaizdą apie viduramžių miestų gyvenimą galima užsisakius ekskursiją, nes muziejų ekspozicijos yra gana statiškos, mažai interaktyvios. Iš didžiųjų Lietuvos miestų tik Kaunas turi savo miesto istorijos muziejų.

Kurdami edukacines programas apie viduramžių miestus, muziejininkai pabrėžia miestiškosios kultūros akcentus: Magdeburgo teisę, miesto herbą ir antspaudą, vėliavą, cechų, miestiečių gyvenimo taisykles ir kt. Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje vedamoje programoje „Miesto simboliai“ dalyviai sužino, kaip kūrėsi ir plėtėsi viduramžių miestai, kokios yra miesto vardo kilimo teorijos, kaip atrodė miesto vėliava, ką reiškia miesto herbe pavaizduotos figūros. Būtina užsiėmimų muziejuje sąlyga – praktinis darbas. Todėl lankytojai užsiėmimų metu dėlioja iš gausybės pateiktų simbolių Klaipėdos miesto herbą, yra mokomi sulankstyti senuosius raštus, perverti juos juostele ir užantspauduoti senojo miesto spaudos kopija. Antspauduotus raštus gali pasiimti (Našutinskaitė, 2005, p. 30–31). Kauno miesto muziejaus programoje „Kaunas ir pasaulis“ galima pasigaminti miesto herbą iš molio. Kėdainių krašto muziejaus programoje „Heraldika“ susipažįstama su pagrindinėmis herbų kūrimo taisyklėmis ir heraldinėmis figūromis, taip pat su Kėdainių miesto herbo sukūrimo istorija. Be to, lankytojai pabando sukurti ir nupiešti savo šeimos herbą. Aukščiau minėtos edukacinės programos daugiausia skirtos mokiniams. Nežymiai adaptuotos, jos galėtų būti patrauklios ir suaugusiesiems, ypač šeimoms.

Istorinis pažinimas visada vienaip ar kitaip reiškiasi kaip savimonė: nagrinėdami kitos epochos istoriją, žmonės negali jos nelyginti su savo laikotarpiu. Tačiau lygindami savo epochą ir civilizaciją su kitomis, rizikuojame joms pritaikyti savo pačių matą. Iš da-

lies tai neišvengiama, bet reikia aiškiai matyti, kokį pavojų sudaro tokia procedūra. Kas šiuolaikinio žmogaus požiūriu yra svarbiausia gyvenimo vertybė, galėjo ir nebūti vertinama kitos epochos ir kitos kultūros žmonių; ir atvirkščiai, visa, kas mums atrodo klaidinga ir nereikšminga, buvo teisinga ir svarbu kitos visuomenės žmogui.

Žmonių visuomenė nuolat juda, keičiasi ir tobulėja, plečiasi, įvairių epochų ir kultūrų žmonės savaip mato ir suvokia pasaulį, savitai tvarko savo įspūdžius ir žinias, konstruoja nuo istorijos sąlygų priklausomą pasaulėvaizdį. Todėl, jeigu norime pažinti praeitį tokią, kokia ji buvo „iš tikrųjų", turime jai taikyti adekvačius kriterijus, nagrinėti ją imanentiškai, atskleisti jos vidinę struktūrą, neprimesdami jai šiuolaikinių vertinimų (Gurevičius, 1989, p. 17–18). Kaip pavyzdys galėtų būti Kėdainių krašto muziejaus vedamos edukacinės programos „Kėdainių miestietiškoji kultūra" metu aptariamas viešas mirties bausmės vykdymas viduramžių miestuose. Kėdainių muziejininkai pirmiausia supažindina su viduramžių žmonių požiūriu į mirtį, jos viešumą. Kartu kviečiama diskutuoti apie šiuolaikinį požiūrį į mirties bausmės taikymą pasaulyje ir Lietuvoje.

Vedant ekskursijas ir ekspozicijose pristatant miestų raidą, dažnai vartojame žodžius – *buvo*, *stovėjo, išnyko, sugriuvo*. Bėgant metams, miestuose buvo griaunami ir vietoj jų statomi nauji namai, perstatomos bažnyčios, keitėsi gatvių ir aikščių pavadinimai. Todėl muziejininkai miestų kaitai skiria nemažai dėmesio. Šiuolaikiniam žmogui įdomu, kaip atrodė jo gatvė, aikštė ar kvartalas prieš 50 ar 100 metų. Todėl muziejininkai gali sėkmingai išnaudoti šią temą, rengdami kilnojamas bei pastovias parodas ir ekspozicijas, kuriose yra gretinamas buvęs ir esamas vaizdas.

Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje sukurta programa „Senieji Klaipėdos gatvėvardžiai" atskleidžia Klaipėdos miesto istorinę raidą ir gatvių pavadinimų kaitą. Užsiėmimai vyksta prie senojo Klaipėdos miesto XIX–XX a. pr. maketo. Lankytojams išdalinami vokai, kuriuose sudėtos kortelės su tų pačių gatvių pavadinimais skirtingais

istoriniais laikotarpiais (nuo XVII a. iki XX a. 7 dešimtmečio). Lankytojai, dirbdami grupėmis, turi atrasti 10 gatvių, sudėlioti jų buvusius ir esamus pavadinimus. Atlikus užduotį, vyksta diskusija, darbas įvertinamas. Po to išdalinami 1936 m. Klaipėdos miesto planai su pridėtu objektų (gatvių, aikščių, pastatų) sąrašu, kuriuos reikia savarankiškai surasti ir pažymėti nurodytomis spalvomis.

Darbo su lankytojais patirtis rodo, jog ir mokiniams, ir suaugusiesiems reikia veiksmo, dinamiškų reginių. Svarbu, kad iš pat pradžių jie patys įsitrauktų į veiklą, gautų konkrečiai apibrėžtą užduotį, kuri neapsiribotų vien sėdėjimu ir klausymu. Todėl programą „Dingęs miestas“ Klaipėdos muziejininkai pavadino detektyviniu žaidimu. Jo metu išdalinami užduočių lapai, ir dalyviai patys ieško įvairių miesto objektų, naudodamiesi ekspozicijoje esančiais atvirukais, fotografijomis, miesto maketu, žemėlapiu. Po kiekvienos užduočių dalies (jų yra trys) atsakymai komentuojami ir papildomi (Našutinskaitė, 2005, p. 33). Tokiu būdu ugdomi sugebėjimai naudotis pirminiais istorijos šaltiniais ir savarankiškai daryti išvadas. Dažnai tokie užsiėmimai siūlomi tik mokiniams, manant, kad suaugusiesiems jie netinka. Tai netiesa, suaugusieji taip pat yra linkę į aktyvią veiklą. Jie, kaip ir vaikai, nori paliesti, pauostyti, išbandyti, išsiaiškinti, kaip tai veikia. Tokias programas galima siūlyti mokytojų, darbo kolektyvų organizuotoms ekskursijoms.

Su miesto istorija, architektūriniais stiliais ir paminklais, miesto urbanistiniu išplanavimu geriausia susipažinti vaikščiojant po jį. Ekskursija – dažniausiai muziejininkų naudojama darbo forma dirbant su mokiniais ir suaugusiaisiais. Tačiau dabar į ekskursantus žiūrima jau ne tik kaip į pasyvius klausytojus, tyliai besiklausančius muziejaus gido pasakojimo, o kaip į aktyvius dialogo dalyvius. Todėl tikslinga, prieš vedant ekskursiją, išsiaiškinti grupės interesus – kokios temos juos labiau domintų, ir taip pakreipti savo pasakojimą. Dažniausiai turistų grupės užsisako apžvalgines ekskursijas po muziejų arba miestą. Tuomet pasakojami tik esminiai ir labiausiai

galintys sudominti faktai. Teminių ekskursijų metu gilinamasi į atskirą temą. Tokios ekskursijos pabaigoje galima praktiškai įtvirtinti gautas žinias, pildant užduočių lapus ir tokiu būdu apibendrinti gautą informaciją. Tačiau praktines užduotis suaugusiųjų grupėms reikia pateikti prieš pradedant vesti ekskursiją ir tuomet išsiaiškinti visus kilusius klausimus. Užduotis galima siūlyti atlikti individualiai arba grupėmis. Ypatingą dėmesį tam skiria Kėdainių krašto muziejaus muziejininkai, kurie temines ekskursijas veda ir muziejaus ekspozicijų salėse, ir senamiestyje. „Viduramžių mieste", „Kėdainių miestietiškoji kultūra", „Reformacija Lietuvoje ir Kėdainiuose" – tai teminės ekskursijos, susidedančios iš dviejų dalių – teorinės senamiestyje ir praktinės – darbo su eksponatais bei užduočių lapų pildymo – muziejuje. Juose reikia kūrybiškai susieti girdėtą ir matytą informaciją, padaryti išvadas. Vedant šias ekskursijas, stengiamasi perteikti viduramžių miestų dvasią ir skirtumus nuo kaimo: techninių, komercinių ir intelektualinių užsiėmimų įvairovę, pinigų, kilnojamosios nuosavybės, o ne žemėvaldos vyravimą, asmeninės laisvės jausmo formavimąsi, gyvenimo ritmą, pastatų estetiką ir aikščių bei gatvių planavimą, bendruomenės šventes, karnavalus (Gurevičius, 1989, p. 184–185).

Temines ekskursijas, supažindinančias su miesto paveldu, veda ir Kauno miesto muziejaus, Nacionalinio dailės muziejaus, Šiaulių „Aušros", Druskininkų, Skuodo, Rokiškio, Anykščių muziejininkai bei kt. Neturėdami galimybių tiesiogiai supažindinti su Mažosios Lietuvos miestelių istorija, Klaipėdos muziejininkai siūlo programą „Kelionė po Mažąją Lietuvą". Filmuota medžiaga padeda susipažinti su Lietuvos kultūros paveldui priklausančių, bet sunkiai pasiekiamų Mažosios Lietuvos miestelių (Tilžės, Ragainės, Labguvos, Gumbinės, Įsruties) istorine praeitimi ir lietuvybės puoselėtojais šiame krašte.

Šiaulių „Aušros" muziejaus muziejininkai siūlo pasinaudoti galimybe pasižiūrėti 25 pusvalandinių edukacinių televizijos laidų

ciklą apie Šiaulių miesto praeitį. Filmuoti pasakojimai, kviečiantys pasivaikščioti Šiaulių gatvėmis, pasakoja apie miesto istoriją, supažindina su atskirų gatvių, esamų ir buvusių visuomeninių bei privačių pastatų praeitimi, su jais susijusių žymių miesto asmenybių gyvenimu ir kt. (Kondrotaitė, 2009).

Tokiomis ekskursijomis muziejininkai lankytojams atskleidžia savo miesto unikalumą ir padeda suvokti, kad bet kuriame regione, jeigu jį gerai pažįsti, gyventi įdomu. Įdomi ekskursija, išskirtinumą pabrėžiantys faktai užpildo nuobodokos ekspozicijos spragas. Ekskursijų vadovų nuoširdumas, erudicija, mokėjimas prisitaikyti prie auditorijos lemia, kokį įspūdį susidarys muziejaus lankytojas. Neišmokinę žmogaus pamilti gimtosios gatvės, miesto ar kaimo, neišmokysime mylėti tėvynės. Per regioninę istoriją galime parodyti pasaulio vientisumą, jo atvirumą, epochų ir žmonių likimų persipynimus. Savo miesto paveldo ir kultūros pažinimas – tai durys į pasaulį, į kurį ateina jaunas žmogus, turintis ne tuščiavidurę nacionalinę savigarbą, o atviras pasauliui, nes pasitiki savo žeme ir savimi (Toleikis, 2000, p. 15–16).

Lietuvos didikų giminių pėdsakai miesto istorijoje

Daugelio Lietuvos miestų istorija yra glaudžiai susijusi su žymiosiomis didikų giminėmis – Radvilomis, Chodkevičiais, Kiškomis, Tyzenhauzais, Sapiegomis. Šie didikai turėjo savo privačius miestus ir miestelius, tačiau rūpinosi, kad jiems būtų suteikta savivalda. Jie tikėjosi tokiu būdu sudaryti geresnes sąlygas miestams augti ir padidinti iš jų gaunamas pajamas. Didikai rūpinosi miestų gerove, puošnumu, reprezentacija. Iš privačių miestų pirmiausia minėtini Biržai, Kėdainiai, Kretinga, Nesvyžius, Skuodas, Sluckas, vyskupų miestas Varniai.

Savivalda miestiečiams buvo priemonė susikurti kuo palankesnes ūkinės veiklos sąlygas. Būtent sėkmė prekyboje, amatų plėtotėje, kitose miestietiškos veiklos srityse lėmė, ar miestas augo ir kles-

tėjo, ar nesiplėtė ir smuko. Miesto savininkai – didikai – taip pat stengėsi, kad jų miestai neštų ne tik piniginę naudą, bet ir būtų kažkuo pranašesni už kitus. Dar viduramžiais susiformavo nuomonė, kad raudonas vaškas, naudojamas antspaudams, yra garbingesnis. Jį galėjo naudoti tik karaliai, kunigaikščiai, aukštoji dvasininkija. Visi kiti, norintys juo antspauduoti, turėjo gauti valdovo leidimą. Iš Lietuvos miestų pirmasis tokią privilegiją 1568 m. gavo Vilnius. Iš privačių miestų bene vieninteliams Kėdainiams 1648 m. Vladislovas Vaza suteikė teisę antspauduoti raudonu vašku. Raudonas antspaudo vaškas, kaip ir 1683 m. L. K. Radvilaitės Biržų miestui išrūpinta teisė per pasiuntinį bučiuoti karaliaus ranką, buvo vienas aukščiausių to meto miestų pripažinimo ir jiems teikiamos garbės atributų (Kiaupa, Rimša, 1992, p. 155). Ši tema muziejininkams taip pat gali pasitarnauti vedant paraleles tarp praeities ir dabarties miestų: kuo šiandieniniai miestai pranašesni vieni už kitus, kas lemia vieno ar kito miesto išskirtinumą. Iškilmingų renginių, miesto švenčių metu muziejininkai tuos kadaise miesto didybę atspindėjusius atributus gali sėkmingai panaudoti svečiams sutikti, muziejinei atributikai gaminti ir kt.

Didikų šeimų įtaka Lietuvos miestams, išlikęs jų paveldas muziejininkams yra labai dėkinga tema tiek edukacinėms programoms, tiek ir ekspozicijoms. Tuo labiau, kad nemažai muziejų yra įsikūrę buvusiuose didikų dvaruose (Rokiškio, Plungės, Kretingos, Vilkaviškio, Biržų ir kt.). Rokiškio krašto muziejus yra parengęs programas „Svečiuose pas garsiuosius Aukštaitijos grafus Mariją ir Reinoldą Tyzenhauzus“ ir „Sugrįžusios gyventi“. Pastarojoje programoje gausu teatro elementų – istoriniais kostiumais apsirengusios moterys vaidina keturias garsias Tyzenhauzų giminės atstoves, kurios pasakoja apie savo gyvenimą, veiklą, nuveiktus darbus – pastatytas bažnyčias, nutapytus paveikslus, parašytas knygas. Jų žodžius palydi XIX a. muzikiniai kūriniai, atliekami pianistės. Kai Sofija Tyzenhauzaitė-de Šuazel kalba apie pokylį Zakrete, kuriame

dalyvavo Rusijos imperatorius Aleksandras I, polonezą šoka choreografijos mokyklos mokiniai (Mieliauskienė, 2009, p. 23).

Biržų ir Kėdainių muziejininkai daug dėmesio skiria Radvilų šeimos istorijai, kurių veikla lėmė šių miestų suklestėjimą. Kėdainiuose evangelikų reformatų bažnyčioje yra įrengtas kunigaikščių Radvilų mauzoliejus, kuriame renesansiniuose ir barokiniame sarkofaguose ilsisi 6 šios giminės atstovai, o Biržų muziejus įsikūręs Radvilų rūmuose. Taigi jų ekspozicijose, edukacinėse programose, paskaitose ir ekskursijose Radvilų tema yra dominuojanti. Plungės Oginskių dvaro rūmuose įsikūręs muziejus jau yra tapęs dideliu Žemaitijos kultūros centru, kuriame vyksta labai reikšmingi muzikiniai festivaliai.

Kasdienio gyvenimo atspindžiai

Ekspozicijos, ekskursijos, edukacinės programos neįdomios lankytojui, jeigu jose nėra kasdienio gyvenimo fragmentų. Tačiau gaila, kad kasdienybės istorija yra bene mažiausiai tirta Lietuvos istorijos sritis. Miesto veidas keičiasi visą laiką, keičiasi pastatai, gatvės, žmonių gyvenimo papročiai, ritualai, simboliai. Jei to nefiksuosime šiandien, vėliau bus labai sunku paaiškinti ir suprasti. Kasdienybės sritis yra labai plati, todėl prie jos santykinai galima priskirti ir popieriaus bei knygos istoriją, senąją fotografiją, lobius bei pinigus, kulinarinį paveldą.

Pasižvalgę po Lietuvos muziejų ekspozicijas, randame pinigų lobių, senųjų knygų, koklių, renesanso laikotarpio drabužių, indų ir kitų kasdienio gyvenimo atributų.

Neturėdami pakankamai informacijos apie Lietuvos miestiečių kasdienį gyvenimą, muziejininkai dažnai remiasi Vakarų Europos miestų kasdienybės tyrinėjimo medžiaga. Tačiau, palyginus Vakarų Europos ir Lietuvos miestų raidą, matome gana didelių skirtumų. XVII a. Vakarų Europoje miestai virto manufaktūrų, drauge ir kapitalistinio ūkio centrais, o Lietuvos miestai ir toliau tenkinosi vi-

duramžių cechų sistema. Vakarų Europos miestiečiai tapo pagrindine XVII–XVIII a. istoriją lemiančia jėga, o Lietuvos miestiečių nematyti nei politikoje, nei kultūroje. Šioje vietoje vertėtų atkreipti dėmesį į Kėdainius – vienintelį provincijos miestą, turintį mūrinį senamiestį. XVII a. 1 pusėj Kėdainiai turėjo 6 turgaus aikštes, dviaukštę mūrinę Rotušę, gimnaziją, spaustuvę. Dar vienas bruožas, būdingas tik Kėdainiams. Antai Vilniuje ir Kaune XVII–XVIII a. retas miestietis buvo lietuvis etnine prasme, taigi nedažnai buvo galima išgirsti ir lietuvių kalbą, o Kėdainiuose lietuviai ne tik sudarė žymią miestiečių dalį, bet ir išugdė savo miestietiškąjį elitą. Maža to, šis elitas dalyvavo kuriant lietuvišką raštiją. Į raštijos sąjūdį Kėdainiuose įsitraukė net lenkų ir škotų kilmės žmonės – tai liudijo šių bendruomenių lietuvėjimą. Vadinasi, Kėdainiai – ne provincija, o lietuviškiausias Lietuvos miestas. Tai lėmė Biržų-Dubingių linijos Radvilos, kurie, būdami evangelikai reformatai, orientavosi į pažangiausią to meto Europos protestantiškąjį regioną, ypač Olandiją, ir kūrė urbanistinę oazę agrariniame Lietuvos peizaže, o drauge – Vakarų Europos civilizacijos salą Vidurio Europai priskirtinoje Lietuvoje (Bumblauskas, 2005, p. 328–332).

Visi aukščiau minėti Kėdainių miesto ypatumai, viduramžių miesto kasdienio gyvenimo fragmentai, miesto valdymas, miestiečių tarpusavio konfliktų sprendimas, amatininkų cechų taisyklės, miesto tvarkymas – tai temos, kurios nagrinėjamos šio miesto muziejininkų parengtoje edukacinėje programoje „Kėdainių miestietiškoji kultūra“. Jos metu programos dalyviai aplanko Rotušę – miesto magistrato pastatą, išlikusį XVII a. gyvenamąjį škotų senjorų Arnetų namą, o muziejaus edukacinėje klasėje gali paliesti senovinius indus, stalo įrankius, žąsies plunksna parašyti keletą žodžių iš XVII a. išleistos lietuviškos knygos „Kniga Nobažnystės krikščioniškos“. Ši programa leidžia kiek giliau pažvelgti ir bandyti įsivaizduoti, koks buvo kasdienis miestiečių gyvenimas XVII–XVIII a.

Alytaus kraštotyros muziejaus darbuotojai yra parengę programą „Aš esu miestietis“, kuri yra vedama ekspozicijoje „Gyvenimas abipus Nemuno“, skirtoje Alytaus miesto istorijai. Užsiėmimo metu pasakojama apie XVI–XVIII a. Lietuvos miestus ir miestelius. Kalbama apie tai, kaip atrodė LDK miestai, kaip Alytus atitiko anų laikų miesto įvaizdį. Išsiaiškinama, kas yra Magdeburgo teisės, kokie žmonės gyveno miestuose, ką jie veikė, kaip bendravo. Nagrinėjami to laikotarpio dokumentai, o pabaigoje gaunami miestiečių pažymėjimai.

Biržų muziejininkai programoje „Sudėliok koklį“ supažindina su patalpų šildymo ypatumais prieš 300 metų, koklių ornamentų įvairove, o pabaigoje kviečia sudėlioti senovinio koklio dėlionę.

Renesanso epocha dabarties žmogų žavi ne tik minties laisvumu, bet ir materialine to meto kultūros išraiška – rūbais. „Renesanso laikų didybė apipinta legendomis. Jus pasitiksianti didikų pora privers pasijusti dvariškiu – aptarti po meto madą, grožio priemones, pašokti renesanso šokį bei parašyti laišką plunksna....“ – taip Alytaus muziejininkai kviečia dalyvauti programoje „Renesansas“. Panašią programą siūlo ir Biržų muziejininkai, kurių muziejus įsikūręs didinguose kunigaikščių Radvilų rūmuose.

Originaliai viduramžių epochos kasdienio gyvenimo fragmentus pristato Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus muziejininkai programoje „Viduramžių pramogos ir žaidimai“. Užsiėmimas vyksta autentiškoje aplinkoje – buvusioje Klaipėdos pilyje. Skambant viduramžių muzikai, dalyviai sužino, kaip laisvalaikį leisdavo ne tik aristokratai, bet ir paprasta liaudis, kuo miestiečių pramogos skyrėsi nuo kaimo gyventojų. Girdėdami muziką, klausydamiesi to meto dainų, žaisdami žaidimus, dalyviai gali suprasti, kad viduramžių žmogus, šokdamas, švilpaudamas, plodamas, įsiliedamas į šventes, mokėjo praskaidrinti kasdienio gyvenimo monotoniją.

Minėtose programose yra taikomas pasinėrimo į praeitį rekonstrukcijos metodas – lankytojai mintimis keliauja į aptariamą laikotarpį, o muziejaus darbuotojas, apsirengęs tos epochos drabu-

žiais, paaiškina apie tą laikmetį, organizuoja pažintinę ir kūrybinę veiklą. Muziejus suteikia galimybę pajusti istorijos dvasią, ir nors trumpam tapti jos dalyviu. Labai populiaru lankytojams sudaryti galimybę apsirengti rekonstruotais senoviniais drabužiais ir tokiu būdu dar labiau pasinerti į nagrinėjamą epochą. Aktyviai į pažinimo procesą įsijungiantys muziejų edukacinių programų lankytojai geriau įsisavina naują informaciją ir įgyja praktinių įgūdžių.

Apie didikų kasdienybę daug galėtume sužinoti iš rezidencijų. Deja, iš renesanso ar baroko epochų neturime nė vieno autentiško interjero, išliko vien jų fasadai. Lietuvos muziejuose yra tik interjero elementų, pvz., XVII a. Venecijos veidrodis Telšių „Alkos“ muziejuje. Tačiau apie tai, kad Lietuvos didikai gyveno Europos kasdienybės ritmu, liudija jų portretai. Juose matome didikus, pasipuošusius pagal to meto Europos madas – olandiškąją, ispaniškąją, prancūziškąją. Sunku pasakyti, kaip šios mados pasklido. Vidutinė bajorija veikiausiai rengėsi įprastais – „sarmatiškais“ rūbais. Juo labiau, kad tokius rūbus kartais vilkėdavo ir aristokratai Radvilos ar Chodkevičiai. Ši mada susiformavo tiek, regis, dėl ištikimybės vietos tradicijoms, tiek siekiant savą kasdienybę ir net kultūrą priešpriešinti Vakarams. Orientacija į elitinės Europos madas liudija, kad bent jau aukščiausias aristokratijos sluoksnis parėmė Vakarų diduomenės manieras: užsisakinėjo valgius, prieskonius ir vyną iš Rygos ir Venecijos, laikėsi valgymo etiketo – naudojosi peiliais ir šakutėmis, kasdienybės dalimi pavertė laikrodį ir lovą (Bumblauskas, 2005, p. 374–375). Šiaulių „Aušros“, Telšių „Alkos“, Lietuvos dailės muziejuje, M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune, Rokiškio krašto muziejaus ekspozicijose didelę dalį užima XIX–XX a. pradžios Vakarų Europos porceliano, stiklo ir baldų kolekcijos iš buvusių Lietuvos bajorų dvarų. Apie to meto bajorų gyvenimą galima susidaryti pilnesnį vaizdą.

Lietuvos diduomenė jau baroko epochoje galėjo mėgautis ir muzikinio teatro teikiama pramoga. Vilniaus Žemutinės pilies teatro

susiformavimas – Vladislovo Vazos kelionių po Italiją rezultatas. Nedaug atsiliekant nuo Europos, Vilniuje 1636 m. dienos šviesą išvydo Marco Scacchi opera „Elenos pagrobimas“. Vladislovo Vazos laikais Žemutinėje pilyje gyvavo operos, baleto ir kaukių teatro trupės, orkestras, gastrolių atvykdavo trupės iš užsienio. Globojant karalienei Cecilijai Renatai, į dvarą atkeliavo rūmų baletas. Nors po Vladislovo Vazos mirties 1648 m. valdovo rūmų teatras užgeso, tačiau šią „baletų“ iškilmių tradiciją XVIII a. perėmė LDK didikai – Radvilos, Oginskiai, Tyzenhauzai (Bumblauskas A., 2005, p. 384–385). Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus Vilniuje savo rinkiniuose yra sukaupęs nemažai informacijos apie Viešąjį Vilniaus teatrą (XVIII–XIX a.), lietuviškus vakarus (XIX a. pabaiga), lietuvių teatro mėgėjų draugijas, Valstybės teatrą ir kt. Vertinga ir gausi 1811–1898 m. Viešojo Vilniaus miesto teatro afišų kolekcija atspindi įvairų jo repertuarą ir pateikia to meto pramogų vaizdą. Tačiau edukacinių programų apie XVII–XVIII a. miestiečių pramogas šiame muziejuje nėra. Šią spragą užpildo Lietuvos dailės muziejaus Meno pažinimo centras, parengęs tris edukacines programas: „Teatras Vilniaus žemutinėje pilyje“, „Operos kilmė“ bei „Il ratto di Hellena“. Jose dalyviai tampa spektaklio kūrėjais ir scenografais.

Žymiai daugiau vietos ir dėmesio skiriama tarpukario Lietuvos miestų istorijai ir miestiečių buičiai muziejuose pristatyti. Tai lemia eksponatų, sukauptų fonduose, gausa. Lietuvos muziejuose galima pamatyti atkurtų tarpukario fotoateljė interjerų, ištisų gatvių fragmentų, indų, drabužių, baldų ir buitinės technikos ekspozicijų. Apie to meto miestiečių buitį geriausiai galima susidaryti vaizdą aplankius memorialinius muziejus, kuriuose yra išlikęs autentiškas tarpukario laikų namų išplanavimas, interjerai ir buities detalės. Visiškai atnaujintas ir pritaikytas šiuolaikiniam žiūrovui yra Salomėjos Nėries memorialinis muziejus Kaune. Jame lankytojai gali susipažinti su gausia informacija, pateikta ne tik moderniuose spalvinguose stenduose (jų gamybai panaudota skaitmeninė spau-

da, kompiuterinis fotomontažas), bet ir stebėdami besikeičiančias fotografijas stenduose įtaisytuose monitoriuose. Yra terminalas, kuriuo rodomi filmuoti archyviniai Salomėjos Nėries vaizdo įrašai, į stendus nepatekusios fotonuotraukos iš įvairių archyvų, skamba aktorės Rūtos Staliliūnaitės skaitomi poetės eilėraščiai. Atkurti keturi memorialiniai kambariai, kuriuose lankytojai ras ne tik Salomėjos ir Bernardo Bučų asmeninių daiktų, bet išvys ir tarpukaryje gamintus baldus, interjero detales.

Sovietiniu laikotarpiu Lietuvoje žymiai išaugo miesto gyventojų skaičius, pakito gyvenimo būdas, keitėsi tiek miesto, tiek kaimo gyventojų buitis. Tačiau muziejuose apie tai ką nors sužinoti ar pamatyti neįmanoma. Jau užaugo nauja karta, kuriai nieko nesako tokie žodžiai, kaip *deficitas, specialios parduotuvės* ir kt. Jau dabar įdomu pasižiūrėti, kaip atrodė pokarinės rašomosios mašinėlės ar telefono aparatai, pirmieji televizoriai ir radijo aparatai. Taigi muziejininkų laukia atsakingas darbas surinkti, užfiksuoti ir eksponuoti sovietinio gyvenimo artefaktus (Pečiulytė, 2005, p. 27). Lietuvos regioniniuose muziejuose, kuriuose trūksta ankstesnio laikotarpio miestietiškos kultūros pristatymo, galima įrengti ekspozicijas apie sovietinio laikotarpio miesto gyvenimą, buitį, kultūrą. Tai bus gera proga atsinaujinti ir įsigyti naujų eksponatų.

Žmonijos kultūra formavosi per ilgus šimtmečius. Karta iš kartos perimdavo dvasines ir materialines vertybes, be kurių neįsivaizduojamas šių dienų civilizacijos lygis. Ypatingai svarbią reikšmę tolesnei kultūros raidai turėjo knygos ir spaudos išradimas (Feigelmanas, 1975, p. 5–7). Todėl popieriaus gamybos procesas, knygos istorija, mokykla – tai dar kelios temos, kurios muziejų edukacinėse programose yra gana populiarios. Tačiau jos daugiausia skirtos mokiniams. Nors jas galima pritaikyti ir suaugusiųjų auditorijai – pasiūlyti programose dalyvauti senjorų grupėms, kurios dar prisimena senąją mokyklą ir gali atgaivinti savo rašymo plunksna įgūdžius. Senjorų savanorių paslaugų panaudojimas Lietuvos mu-

ziejų veikloje – beveik nežinomas dalykas, o užsienio muziejai tai naudoja labai plačiai. Išėję į užtarnautą poilsį buvę mokytojai galėtų talkinti vedant užsiėmimus ir su šeimomis.

Panevėžio kraštotyros muziejus kviečia dalyvauti programoje „Mokomės rašyti knygą“, o Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje – „Popieriaus istorija. Senoji popieriaus gamyba“. Šiose programose susipažįstama su popieriaus istorija, jo gamyba ir kokybe, čia pat vietoje gaminamas popierius, mokomasi rašyti ir apipavidalinti knygą. Biržų muziejininkai praplečia minėtą temą programoje „Kytras gimęs – žąsele aria“, suteikdami daugiau žinių apie raštijos raidą Biržų krašte ir reformacijos jai padarytą įtaką. Šiaulių „Aušros“ muziejaus programoje „Senovės raštinė“ pasakojama apie raštininko darbą, popieriaus ir dokumentų rūšis, supažindinama su kaligrafijos pavyzdžiais ir antspaudavimo technika. Šioje programoje kiek didesnis dėmesys kreipiamas į rašymo įgūdžių formavimą: galima rašyti žąsies plunksnomis ant medinių lentelių ir metalinėmis arba medinėmis lazdelėmis ant vaškinių lentelių, plunksnakočiais ant popieriaus, o pabaigoje parašytą tekstą gali patvirtinti senoviniu antspaudu ir pasiimti atminimui.

Vienas iš istorijos pažinimo šaltinių – senosios fotografijos. Visuose Lietuvos muziejuose sukaupta šimtai tūkstančių įvairiausių laikų nuotraukų. Jos yra ir vienas iš pagrindinių eksponatų ekspozicijose pristatant XX amžiaus laikotarpį. Didėjant susidomėjimui ne tik meninės fotografijos ištakomis, bet ir amatininkais, komercinės fotografijos atstovais, vis daugiau pavardžių įrašoma fotografijos istorijoje. Ir ne tik „profesionalų“, turėjusių savo fotostudijas, bet ir „mėgėjų“, kuriems fotografavimas tebuvo malonus pomėgis, laisvalaikio užsiėmimas, o ne pragyvenimo šaltinis. Pastarieji fotografavo aplinką, žmones sau, savo artimiesiems, draugams ir bičiuliams atminčiai. Tačiau jų fotovaizduose užfiksuotas ne tik tuo metu viręs gyvenimas, juos supusios asmenybės, bet ir fotografuojančiojo žvilgsnis į tą gyvenimą, į pasaulį, santykis su

atvaizde besišypsančiais, kartais liūdnais ar svajingais žmonėmis. Šiandien bene kiekvienas turi fotoaparatą, fotografuoja visur ir visada. Tačiau senosios fotografijos labai skiriasi nuo šiandieninių, nes turi savo istoriją, visai kitą požiūrį į fotografuojamą objektą. Tai suprasdami, Anykščių muziejininkai kviečia lankytojus atsinešti seną savo šeimos nuotrauką ir dalyvauti programoje „Sena fotografija“. Siūloma atsinešti fotoaparatą ir nusifotografuoti senosios fotografijos principu. Šią programą galima papildyti, praplėsti ir kviesti dalyvauti joje senelius ir jų anūkus. Rengiant šeštadienio popietes, šioje programoje galėtų dalyvauti tėvai, vaikai ir anūkai. Panaudojant fonduose sukauptas senas vestuvių nuotraukas, papasakojant įspūdingas meilės istorijas, šią programą galima pritaikyti ir jaunavedžiams. Šiandien nuobodūs pasivažinėjimai daugeliui jaunavedžių jau pabodo ir jie nori ko nors intelektualesnio.

Šiauliuose veikia Fotografijos muziejus. Šiaulių muziejininkai siūlo edukacinę programą „Šviesoraščio slėpiniai. Tamsios dėžutės paslaptis“, kuri vedama Ch. Frenkelio viloje. Užsiėmimo metu dalyviai supažindinami su fotoaparato atsiradimo istorija, atskleidžiamas šio prietaiso veikimo principas. Žinios apie šviesą, jos šaltinius, šviesos lūžimą ir šešėlį leidžia ne tik suvokti gamtos reiškinius, bet ir padeda patiems pasigaminti fotoaparato prototipą – kamerą obskurą.

Labai svarbią reikšmę žmogaus gyvenime užima pinigai. Muziejų ekspozicijose galima rasti lobių ir įvairių laikotarpių pinigų. Monetos – iškalbingi ekonomikos istorijos paminklai, įvairių prekybos sistemų atspindys. Todėl jos padeda daug sužinoti apie praeities įvykius. O kiekvienas rastas pinigų lobis praturtina mokslą naujais faktais, suteikia vertingų žinių apie praėjusias epochas. Nors Lietuvoje rastuose lobiuose varinės, biloninės, kartais net sidabrinės monetos nėra itin vertingos, tačiau mokslininkams jos padeda konkretizuoti to meto politinę padėtį, prekybinius ryšius tarp tautų, gyvenusių mūsų žemėje prieš daugelį amžių. Ne vieno, o daugelio viename

krašte rastų lobių analizė gali padėti atkurti išsamų monetų apyvartos vaizdą. Pagal tai, kur rastos monetos, kur jos buvo supiltos, kokių dar įdėta lobyje daiktų, kartais galima spręsti apie savininko luomą, tautybę ir kitokias savybes (Duksa, 1991, p. 9–21). Todėl populiarios šiuos materialinio gyvenimo aspektus nagrinėjančios edukacinės programos, pvz., „Pinigų lobiai“ (Lietuvos nacionaliniame muziejuje), „Pinigai Lietuvoje ir pasaulyje“ bei „Monetų istorija, kolekcionavimas, kaldinimas“ (Šiaulių „Aušros“ muziejuje), „Nusikalk monetą pats“ (Biržų „Sėlos“ muziejuje), „Pinigai Lietuvoje“ (Raseinių krašto istorijos muziejuje). Patraukliausia šiose programose yra tai, kad, išklausę teorinę medžiagą ir apžiūrėję ekspozicijas, dalyviai turi galimybę patys nusikalti monetų ir jas parsinešti kaip suvenyrus.

Pastaraisiais metais visuomenė vis daugiau domisi kulinariniu paveldu. Neatsitiktinai 2008 m. verslininkas ir kolekcininkas Vaclovas Kontrauskas Birštone įkūrė Lietuvos kulinarinio paveldo muziejų. Jame yra eksponuojami XVI–XX a. virtuvės ir stalo įrankiai, kulinarinės knygos ir vadovėliai, antikvariniai baldai, paveikslai bei kiti su maisto gamyba susiję eksponatai iš Lietuvos, Olandijos, Prancūzijos ir kitų šalių. Lankytojams pateikiama informacija apie įvairių indų kilmę, kaitą ir raidą nuo jų atsiradimo iki šių dienų. Muziejuje rengiamos Lietuvos kulinarinio paveldo patiekalų gaminimo demonstracijos, degustacijos, paskaitos, vedamos pažintinės edukacinės programos: „Aukštaičių valgiai“, „Pamario krašto valgiai“, „Lašinių fiesta“ ir kt.

Paragauti įvairių rūšių arbatos kviečia Kėdainių muziejininkai programoje „Arbatos paslaptys“. Tik suaugusiesiems skirta programa „Žaldoko alus“ yra vedama Biržų „Sėlos“ muziejuje. Joje galima susipažinti su senosios aludarystės reikmenimis ir aukštaičių vaišingumą menančiomis tradicijomis.

Anykščių Arklio muziejaus etnografinėje sodyboje lankytojai kviečiami susipažinti su duonos kepimo tradicijomis ir paragauti aukštaitiškų valgių.

Muziejininkai, supratę, kad lankytojai muziejuose nori ne tik pasižiūrėti, pasigėrėti, sužinoti, bet ir paragauti, aktyviai ėmė kurti programas, kurių metu kepama duona, ragaujamas sūris, alus ir kiti tradiciniai kulinarijos gaminiai. Tokios programos dažniau skirtos suaugusiųjų grupėms.

Tautinių ir religinių bendruomenių gyvenimo fragmentai

Tautinių bendrijų kultūros paveldas – tai itin sudėtinga istorija. Iškyla klausimas, ar Lietuvos visuomenė pasirengusi perimti visų Lietuvoje gyvenusių tautų istoriją, įtraukti į savo kultūros apyvartą, priimti kaip savą? Nuolatinė akistata su „kitokiais" reikalauja iš mūsų tolerancijos, kurios reikia nuolat mokytis, o tolerancija prasideda nuo pažinimo.

Muziejininkai savo veikla taip pat prisideda prie vieno svarbiausių nūdienos uždavinių sprendimo – ugdo pagarbą kitų tautų žmonėms, neprarandant savo kultūrinio tapatumo. Ilgus šimtmečius greta lietuvių miestuose ir miesteliuose gyveno gausi ir įtakinga žydų bendruomenė, vokiečiai, rusai, lenkiškai kalbėjo absoliuti dauguma Lietuvos bajorų. Todėl jų istorijos negalime nagrinėti atskirai nuo visos visuomenės arba pristatyti kaip grynai lietuviškos. Jau II Lietuvos Statuto rengėjai pirmą kartą išskyrė LDK visuomenės dalį – kitatikius nekrikščionis. Šią grupę sudarė kelios nekrikščioniškąsias religijas išpažįstančios tautos – žydai, totoriai ir karaimai. LDK visuomenės mažumų statusas leido jiems miestuose ir miesteliuose steigti bendruomenes ir statydintis maldos namus (sinagogas, mečetes, kenesas), išlaikyti savo kalbą, kultūrinį savitumą, dalyvauti valstybės ir ūkio struktūrose. Nors visuomenėje susiformavo tautinių mažumų sugebėjimus apibūdinantys stereotipai: totorius – karys, vežėjas ir odininkas, žydas – prekeivis, karčemininkas ar kreditorius, karaimas – daržininkas, bet vis dėlto LDK įėjo į istoriją kaip konfesinėms mažumoms tolerantiška valstybė (Bumblauskas, 2005, p. 390–393).

Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Kėdainiai – tai daugiakultūriai miestai su išlikusiu gausiu įvairių tautų ir konfesijų paveldu. Ypatingai išsiskiria Vilnius, kurio aurą kūrė lietuviai, baltarusiai, lenkai, žydai, o be jų – rusai ir ukrainiečiai, totoriai ir karaimai, vokiečiai ir italai. Miestas visais laikais buvo miniatiūrinė Europos Sąjunga – jame, be minėtų, darbavosi dar austrai, anglai, graikai, ispanai, prancūzai, norvegai ir kitų tautų atstovai. Kauno raidai didelę įtaką darė vokiečiai ir žydai, Klaipėdoje ir Kėdainiuose buvo gausios ir įtakingos škotų bei vokiečių bendruomenės. Nėra nė vieno krašto Lietuvoje, kuriame išimtinai buvo gyventa tik lietuvių. Todėl, pristatant savo krašto specifiką, nereikia užmiršti ir tų greta gyvenusių tautų istorijos ir išlikusio paveldo. Būtent per kultūros paveldo plėtrą, jos įsisavinimą suprasime ir praturtinsime vieni kitus, ir tai bus naujosios europinės erdvės kūrimas. Kaip ženkliname savo daugiakultūrį paveldą, kokia forma – paminklinėmis lentomis, rodyklėmis, pastovia ar progine ekspozicija, paroda, katalogu, straipsniais, CD, interneto puslapiu, kultūros renginiais, proginiais ar atsitiktiniais, projektais su mokyklomis ar vietos bendruomene – ne svarbiausias dalykas. Kur kas svarbiau, kad daugiakultūris paveldas, pasakojimas apie jį įsitrauktų į gyvą regiono kultūrinę apyvartą.

Didesnio muziejininkų dėmesio sulaukia žydų tautos istorija Lietuvoje. Vilniuje įsteigtas valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejaus Tolerancijos centras, kuriame veikia nuolatinė litvakų dailės ir istorijos ekspozicija. Jame organizuojami įvairūs renginiai ir parodos, pristatančios iškiliausias litvakų asmenybes, nagrinėjama holokausto problematika. Regioniniuose krašto muziejų ekspozicijose taip pat jau yra skiriama vietos žydų bendruomenės istorijai ir paveldui, pvz., „Jonavos žydų istorija“, „Anykščių miestelio žydai“. Šiaulių „Aušros“ muziejaus vienas iš filialų yra įkurtas žydų verslininkų Frenkelių rūmuose. Todėl muziejininkai yra įrengę ekspoziciją ir veda teminę ekskursiją „Chaimas Frenkelis ir Fren-

kelių paveldas Šiauliuose“, kurios metu supažindinama su žymiausios šiauliečių žydų šeimos paveldu ir jos gyvenamąja aplinka.

Holokausto tema Lietuvos muziejuose taip pat nėra apeinama. Raseinių krašto istorijos, Panevėžio kraštotyros, Kėdainių krašto muziejuje sukurtos edukacinės programos, kuriose ypatingas dėmesys skiriamas lietuviams – žydų gelbėtojams, gavusiems Pasaulio tautų teisuolių vardus.

Išsamiausiai žydų ir kitų tautų paveldą pristato Kėdainių krašto muziejaus darbuotojai. Programa „Štetlas ir tradicijos“ vedama Kėdainių senamiestyje ir Daugiakultūriame centre, kuris įsikūręs buvusioje sinagogoje. Ekskursijos po buvusį žydų kvartalą metu išsiaiškinama, kokie specifiniai pastatai turėjo būti žydų kvartale, kuo skyrėsi žydų ir lietuvių gyvenamieji namai. Praktinio užsiėmimo metu Daugiakultūriame centre programos dalyviai supažindinami su žydų maldos namų specifika, pagrindinės žydų šventės – šabo – atributika: kipomis, senovine šabo žvakide, kidušinėmis taurelėmis, talitu, nagrinėja dokumentus, o pabaigoje pasivaišina macais ir vynuogių sultimis. Šioje programoje derinami pasyvūs ir aktyvūs pažinimo būdai: ekskursija ir praktinis darbas su istoriniais dokumentais bei daiktais. Geresnis kitų tautų papročių ir tradicijų pažinimas formuoja palankią visuomenės nuomonę ir neleidžia joje plisti stereotipams.

Kėdainiai – tai unikalus miestas, kuriame vos per dvi valandas galima susipažinti su penkių religinių konfesijų maldos namais: katalikų, evangelikų reformatų, evangelikų liuteronų, stačiatikių ir judėjų. Muziejininkų sukurta programa „Religinių konfesijų maldos namai“ įgalina aplankyti minėtus maldos namus, išsiaiškinti jų panašumus ir skirtumus, aptarti tautinių bendrijų indėlį į Kėdainių kultūrinį paveldą. Programoje taip pat numatyta praktinė dalis, kurios metu lyginamas judėjų ir krikščionių Dekalogas, atliekamos praktinės užduotys užduočių sąsiuviniuose. Vedant šią programą yra labai svarbu išaiškinti esminius skirtingų religi-

jų bruožus, ypatingą dėmesį skiriant religijų panašumams. Tokios programos šiuolaikinėje visuomenėje yra labai reikalingos, nes jos formuoja tolerantišką požiūrį į kitas religijas išpažįstančius žmones, mažina ksenofobiją.

Krikščioniškos šventės, tradicijos, bažnytinis menas užima deramą vietą ir kitų Lietuvos muziejų ekspozicijose bei edukacinėse programose. Birštono sakralinis muziejus lankytojams pristato dvi memorialines ekspozicijas, skirtas kardinolui Vincentui Sladkevičiui ir arkivyskupui kankiniui Teofiliui Matulioniui bei sakralinio meno ekspoziciją. Sukurtos edukacinės programos „Šventasis Kazimieras – Lietuvos jaunimo globėjas“, „Šventumo paslaptis“, „Mirti dėl kankinystės“ nagrinėja kankinystės ir šventumo problemas. Rokiškio krašto muziejuje programos „Kalėdų rytą prakartėlėj kūdikėlis gimė..“ metu mokiniai apžiūri prakartėlių ekspoziciją, išgirsta pasakojimą apie Jėzaus gimimą, siužetų vaizdavimą ir praktinio užsiėmimo metu iš popieriaus gamina prakartėlę. Kauno paveikslų galerijoje sukurta programa „Biblija paveiksluose“ leidžia mokiniams pasijusti dailininkais ir aktoriais, vaidinančiais religines scenas. Marijampolės kraštotyros muziejuje, Prienų krašto muziejuje įrengtos sakralinio meno ekspozicijos. Daugelyje muziejų sukurtos programos, skirtos Advento laikotarpio, Kalėdų papročiams nagrinėti, vaikai ir šeimos mokomi pasigaminti žaisliukus eglutei papuošti.

Su karaimų ir totorių bendruomenės istorija Lietuvoje galima susipažinti Trakų istorijos ir Lietuvos nacionaliniame muziejuje įrengtose ekspozicijose. Į šias bendruomenes muziejininkams vertėtų atkreipti didesnį dėmesį, nes, būdamos mažos, jos keletą šimtmečių sugebėjo išlaikyti savo tapatumą ir religiją. Karaimai Lietuvoje gyveno plačiai išsidėstę nuo Saločių iki pat Vilniaus ir Trakų. Kokius jų gyvenimo pėdsakus galima aptikti šiandien, kiek įtakos jie darė, kaip bendravo su lietuviais ir kt. – tai temos, kurios bus įdomios daugeliui.

Suaugusiuosius susipažindinti su kitų Lietuvoje gyvenančių tautų kultūra ir papročiais yra lengviau organizuojant koncertus, rengiant vakarones, kurių metu pristatomi papročiai ir kulinarinis paveldas. Lietuvos muziejai aktyviai dalyvauja Lietuvos kultūros paveldo departamento kasmet organizuojamuose Europos Žydų kultūros paveldo dienų renginiuose. Tuomet į miestus ir miestelius atvyksta žydų menininkai, rengiamos parodos ir koncertai, kuriuose gali dalyvauti daugiau suaugusių žiūrovų. Kėdainių krašto muziejus keletą metų vykdė projektą „Kitos tautos šalia mūsų“. Projekto metu visuomenė buvo supažindinta su rusų, lenkų, žydų, totorių, karaimų ir romų kultūra, istorija, tautiniu kostiumu ir kulinariniu paveldu.

Projektinė veikla leidžia muziejams, neprisirišant prie ekspozicijų, išplėsti savo veiklos ribas ir tapti mažais kultūros centrais, kurie tenkina miestelėnų kultūrinius poreikius. Tačiau nereikia ir persistengti, kad muziejus netaptų mokymo įstaiga ar neperimtų kultūros centro funkcijų.

Apibendrinimas

Lietuvos muziejininkai vis dažniau kuria miesto kultūrą ir miestiečių kasdienybę atspindinčias ekspozicijas bei edukacines programas, jas pritaiko ir suaugusiųjų auditorijai. Tačiau mažuose regioniniuose muziejuose ir ekspozicijų, ir edukacinių programų, skirtų miesto kultūrai, kol kas nėra daug. Beveik visiškai nėra pristatoma sovietinio laikotarpio miesto kultūra.

Kaip ir anksčiau, muziejų edukacinė veikla daugiausia orientuota į mokinius, o suaugusiesiems dar trūksta programų. Pastariesiems dažniausiai siūloma dalyvauti kultūriniuose renginiuose, kurie orientuoti į pasyvų žiūrėjimą, o ne į aktyvų dalyvavimą kūrybinėje veikloje.

Ekspozicijose pradedamos naudoti modernios technologijos, ieškoma patrauklesnių ir įvairesnių darbo formų, stengiamasi atsižvelgti į kintančios visuomenės poreikius.

Užduotis. Miesto diena

Tikslai:

Atlikę užduotį dalyviai gebės:

- Paaiškinti, kodėl svarbu rinkti netolimos praeities objektus ir kaip jie gali būti panaudoti miesto istorijos ir miestelėnų kultūros edukacinėse programose.
- Parengti nedidelę miesto istorijos ar kultūros edukacinę programą, pasinaudodami namie esančia medžiaga ir šeimos narių, kaimynų istorijomis.

Užduoties aprašymas

Sukurti scenarijų nedidelės ekspozicijos, atspindinčios kokią nors vieną miesto dieną (prieš 20–50 metų).

1) Sudaryti nedidelę muziejaus darbuotojų grupelę (3–5 žmonės).
2) Pasirinkti laiko periodą.
3) Pasirinkti vieną dieną.
4) Peržiūrėti laikraščius, išrinkti laikraščių medžiagą, kuri atspindi įvykius, gyvenimą, mirtis, vestuves ir pan. Atkreipti dėmesį į visus skyrelius – kriminalinę kroniką, sveikinimus su jubiliejais, reklamą, renginius, kurie vyko ir t.t.
5) Pagalvoti, kaip galima atspindėti tą dieną. Pasirinkti dienos epizodus.
6) Peržiūrėti, kokie muziejaus eksponatai tiesiogiai ar per asociatyvius ryšius padėtų parodyti kokį nors dienos epizodą.
7) Savo namuose, pas tėvus ir senelius, rasti daiktų, kurie galėtų parodyti kokį nors miesto gyvenimo aspektą (buitį, amatus, menus, laisvalaikio leidimą).
8) Nufotografuoti arba nufilmuoti tuos daiktus.
9) Užrašyti savo tėvų, senelių (kaimynų) prisimenamas istorijas apie tuos daiktus: kaip atsirado, kas su jais įvyko, kaip keitėsi panaudojimas, asmenis, susijusius su tuo daiktu ir pan.

10) Parengti nedidelės ekspozicijos aprašymą ir edukacinio užsiėmimo scenarijų.
11) Pateikti pavyzdžių, kaip tai, ką darė patys, atlikdami šią užduotį, galima panaudoti šeimų edukacinėms veikloms.

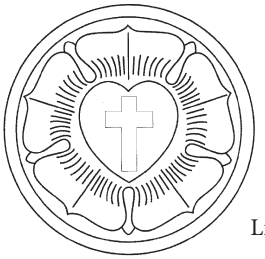
Literatūra

- Benevolo, L. 1998. *Europos miesto istorija: monografija*. Vilnius. Baltos lankos
- Bumblauskas, A. 2005. *Senosios Lietuvos istorija 1009–1795*. Vilnius. R. Paknio leidykla
- Duksa, Z. 1991. *Monetos pasakoja*. Vilnius
- Feigelmanas, N. 1975. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius
- Gurevičius, A. 1989. *Viduramžių kultūros kategorijos*. Vilnius
- Kiaupa, Z. 1998. Lietuvos miestų savivalda XIV–XVIII a. *Lietuvos heraldika I.* Vilnius. Baltos lankos
- Kiaupa, Z., Rimša, E. 1992. *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai 2*. Vilnius
- Lauraitienė D. 2009. Darbo su vaikais muziejuje metodai. *Muziejų edukacinės programos: naujos idėjos*. Vilnius
- Lotužytė, K. 2005. Lietuvos muziejų edukacinių programų analizė. *Muziejų edukacinės programos. Teorija, praktika.* Vilnius
- Mieliauskienė, M. 2009. Vaikų ir jaunimo kultūrinė edukacija Rokiškio krašto muziejuje. *Muziejų edukacinės programos:naujos idėjos*. Vilnius
- Muziejus – mokyklai. Sudarytoja Kondrotaitė D. 2009. Šiauliai
- Našutinskaitė, D. 2005. Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus edukaciniai renginiai ir konkursai istorine tematika. *Muziejų edukacinės programos: teorija ir praktika.* Vilnius
- Pečiulytė, A. 2005. Lietuvos paveldo pristatymas muziejuose. *Muziejų edukacinės programos:teorija ir praktika*. Vilnius

– Rimša, E. 1998. Trumpai apie heraldiką. *Lietuvos heraldika I*. Vilnius. Baltos lankos
– Toleikis, V. 2000. Provokacija visuomenės brandai. *Mokykla* 9
– Vosiliūtė, O. 2000. Miestas kaip multikultūrinė erdvė. *Konferencijos „Tautinės mažumos demokratinėje valstybėje“ medžiaga*

Priedai

1 pavyzdys. Kėdainių krašto muziejaus edukacinės programos „Tautinių ir religinių konfesijų literatūra, muzika ir simboliai“ užduočių lapas. Parengė Judita Kišonaitė

Liuteronų evangelikų herbas

Martynas Liuteris 1530 m. sukūrė evangelikų liuteronų herbą ir paaiškino jo simboliką. Atidžiai perskaitę aprašymą, nuspalvinkite herbą. Apačioje parašykite, kokią simbolinę prasmę M.Liuteris suteikė spalvoms.

Pirmiausia – juodas kryžius natūralios spalvos širdyje, kad primintų, jog mus išgelbsti tikėjimas Nukryžiuotuoju... Nors kryžius yra juodas, marinantis ir skaudinantis, tačiau jis palieka širdį natūralios spalvos ir nesugraiuna prigimties; t.y. kryžius ne nužudo, o išlaiko žmogų gyvą.

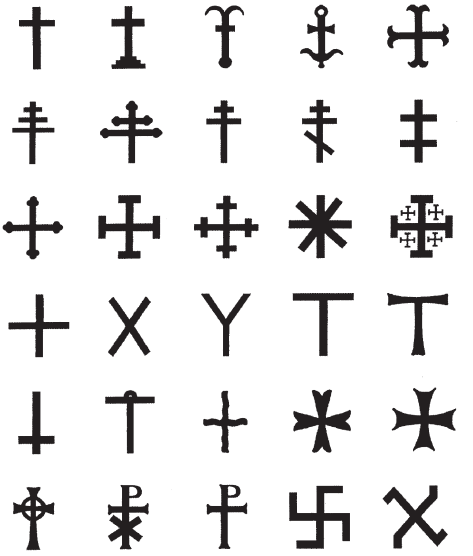
Tokia širdis turi būti baltos rožės viduryje, reiškiančios, jog tikėjimas teikia džiaugsmą, paguodą ir ramybę... Kadangi šis tikėjimas teikia ne tokią ramybę ir džiaugsmą kaip pasaulis, rožė turi būti balta, o ne raudona, nes balta yra dvasių ir visų angelų spalva.

Baltoji rožė turi būti dangaus mėlynumo fone, simbolizuojančiame, kad šis džiaugsmas dvasioje ir tikėjime yra būsimojo dangiškojo džiaugsmo pradžia; jis jau dabar yra tikėjimo dalis, pajuntama per viltį...

Šį mėlyną foną juosia auksinis žiedas, reiškiantis, kad Danguje ta palaima tęsiasi amžinai ir neturi pabaigos. Be to, ji yra vertingesnė už visus dalykus, kaip kad auksas pats vertingiausias ir puikiausias metalas.

Spalva	Simbolinė prasmė
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

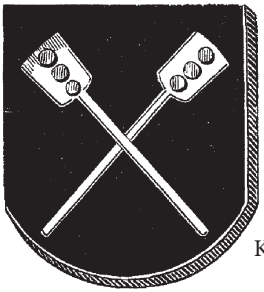
2 pavyzdys. Kėdainių krašto muziejaus edukacinės programos „Religinės konfesijos Kėdainiuose“ užduočių lapas. Parengė Audronė Pečiulytė

Kryžiaus simbolis

1. Ką reiškia kryžiaus simbolis?
2. Pažymėkite kryžius skaičiais: 1) lotyniškąjį, 2) bizantiškąjį arba stačiatikių, 3) lietuviškąjį, arba Jogailos, 4) graikiškąjį, 5) Antano, arba T(tau) formos, ir 6) svastikas.
3. Kuo skiriasi katalikų ir evangelikų liuteronų kryžiai?

3 pavyzdys. Kėdainių krašto muziejaus edukacinės programos „Kėdainių miestietiškoji kultūra“ užduočių lapas. Parengė Regina Adomaitienė

Kepėjų cecho ženklas

Kėdainių mieste XVII a. pirmoje pusėje veikė 10 amatininkų cechų, kuriems priklausė apie 300 amatininkų. Mieste veikė siuvėjų, puodžių, odminių, kalvių, audėjų, batsiuvių, dailidžių, gyvulių skerdikų, kepėjų cechai.

Sukurkite Kėdainių miesto dviejų amatininkų cechų ženklus. Cechus galite pasirinkti patys.

MOTYVACIJOS TEORIJOS IR MUZIEJŲ EDUKACIJA SUAUGUSIESIEMS

Rita Vargalytė

Motyvacija šiek tiek panaši į švelnią apsėdimo formą.
Richard DeCharms, motyvacijos tyrinėtojas

Išstudijavę šį skyrių turėtumėte gebėti:
- apibūdinti motyvo ir motyvacijos sąvokas;
- apibūdinti poreikių ir tikslų nustatymo teorijas, bei surasti jų pritaikymo galimybes ruošiant edukcines programas;
- paaiškinti kai kurių suaugusiojo žmogaus savybių įtaką motyvacijai.

Kodėl motyvacija ir motyvai?

Šiuo metu neabejojama, kad muziejai yra mokymosi vieta, kur, naudojant muziejų saugomus objektus, ne tik perduodama informacija, bet ir skatinami bei ugdomi patys lankytojai, jų supratimas bei aktyvumas. Mokymasis yra aktyvus procesas, kuriame dalyvauja individas. Tačiau, kad mokymasis vyktų, besimokantysis turi norėti išmokti, t.y. turėti motyvų.

Motyvas – tai vidinė būsena, skatinanti žmogų sąmoningai veikti siekiant tikslo. (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006, p. 196).

Motyvas – sudėtingas darinys. Žmogaus poreikis perauga į motyvą, kai aptinkamas veiklos objektas, padėsiantis šį poreikį patenkinti. Atsiranda vidinė paskata – teigiamas objekto įvertinimas ir

energija jo siekti, veikti. Kaip teigia P. Jucevičienė (1996, p. 97), motyvas – tai veiksmo priežastis, kylanti dėl asmenybės ir objekto, patenkinančio jos poreikius, interesus, vertybes, tikslus, sąveikos. Poreikių negalima tiesiogiai stebėti ar išmatuoti. Spręsti apie juos galima tik iš žmogaus elgesio. Žmogaus poreikiai sukuria troškimą juos patenkinti ir sužadina motyvus veikti. Žmogus, rinkdamasis elgesio motyvus, pasirenka tai, kas jam tuo momentu svarbiausia, reikšmingiausia.

Motyvų yra daug ir įvairių. Dažniausiai žmogų veikti skatina ne vienas, o daug motyvų. Tai ir yra motyvacija.

Motyvacija yra tam tikro elgesio, veiklos paskatos, motyvų veikti turėjimas (Tarptautinių žodžių žodynas, 2004).

Motyvacija pastaruoju metu tapo vienu iš raktinių žodžių kalbant apie suaugusiojo žmogaus mokymą(si) ar veiklą, ji asocijuojasi su aktyvumu, entuziazmu. Kiekvienas lengvai atpažįstame išorinius žmogaus motyvacijos požymius: spindinčios akys, veržlus įkvėpimas arba tylus įsigilinimas. Prisiminkime, kokia svarbi motyvacija tampa, kai jos mums pristinga, o jos skubiai reikia, pvz., laikantis dietos, metant rūkyti arba paprasčiausiai, kai reikia išsiųsti mokesčių deklaraciją. Kad ir ką veiktume – pristatytume edukacinę programą, parodą ar skaitytume paskaitą – džiaugiamės, jeigu dalyviai būna motyvuoti: nori žinoti, išmokti, suprasti, naudotis įgytomis žiniomis, įgūdžiais, pritaikyti juos savo gyvenime. Ir atvirkščiai, nusiviliame, jeigu susiduriame su žmonėmis, kurie, mūsų nuomone, nemotyvuoti, t.y. nesidomi tuo, ką mes veikiame ar ko mokome. Energija ir kryptis – du komponentai, kuriuos pabrėžia beveik visi psichologai, nusakydami, kas yra motyvacija.

Nuo ko priklauso ta energija siekiant laimės ir sėkmės? Kaip motyvuoti suaugusiuosius, kad suaktyvėtų jų muziejų lankymo ir dalyvavimo edukacinėse programose lygis?

Motyvų grupės

Motyvuoti – tai paversti motyvus motyvacija. Motyvavimo procesas reikalauja žinoti, kokių motyvų esama; atpažinti savo ar kitų žmonių motyvus; skirti dėmesio vertybių sistemai ir panaudoti motyvus norėtam elgesiui (Felser, 2006, p. 23). Taigi kokių motyvų esama?

Motyvai yra susiję su žmogaus poreikių tenkinimu (poreikių teorijas toliau aptarsime detaliau). Nepatenkinti poreikiai sukelia neigiamą būseną, ir individas tam tikra veikla ar elgesiu stengiasi tą būseną pakeisti. Tuo tarpu patenkinti poreikiai dažnai lemia motyvų susilpnėjimą arba išnykimą. Motyvai ne visuomet yra vienodai aktyvūs. Jie gali būti patenkinti ir kurį laiką „ilsėtis“. Tačiau motyvai *reaguoja į aplinką:* gardus sumuštinis stimuliuoja mūsų alkį; šviežias alus – troškulį, konkurencinė situacija skatina rezultatyvų pasirengimą (Felser, 2006, p. 15). Taip pat „pažadinti“ motyvą gali išsamus ir estetiškas lankstinukas apie organizuojamą vietiniame muziejuje žymaus dailininko parodą; spaudoje parašytas įdomus straipsnis apie organizuojamą edukacinę išvyką; kolegės pasakojimas. Įvairūs paskatinimai stiprina motyvaciją, jie reikalingi vien tam, kad pažadintų, kur nors giliai slypinčius motyvus, kurių, kaip ir poreikių, žmonės turi įvairiausių.

Klasifikuojant dažniausiai išskiriamos tokios sąlyginės motyvų grupės:

- individualūs, socialiniai, ekonominiai motyvai;
- vidiniai ir išoriniai motyvai;
- pasiekimų, valdžios ir partnerystės motyvai;
- praktiniai ir vertybėmis grįsti motyvai.

Trumpai juos apžvelkime.

Individualūs, socialiniai, ekonominiai motyvai. Individualūs motyvai paprastai neatsiejami nuo laimės ir asmeninių pasieki-

mų. Mus visuomet veikia noras laimėti, siekti gyvenimo kokybės, pačiam tvarkyti gyvenimą. *Socialinis* motyvas siejasi su galimybe socialiai integruotis. Jis glaudžiai susišaukia su individualiuoju. Svarbiausiu *ekonominiu* motyvu laikomi rezultatai. Šiuo atveju motyvacijos skatinimo veiksniai yra konkurencinės individo galios ir ekonominis augimas.

Vidiniai ir išoriniai motyvai. Vidiniai motyvai remiasi savaiminiais faktoriais, joks išorinis postūmis nereikalingas, juos nusako žodis „noriu“. Žmogus, norėdamas pasiekti jam svarbų dalyką, savo veiksmus nukreipia link jo. Vidiniai motyvai glaudžiai susiję su individualiais motyvais, nes tai yra mūsų norai, tikslai, siekiai, kurie savo ruožtu siejasi su mūsų poreikiais. Vidiniams motyvams priskiriami tokie faktoriai, kaip žingeidumas ir smalsumas, tikslo siekimas, iššūkis, pripažinimas, išlavinti mokymosi įgūdžiai ir kiti (Juozaitis, n.d., p. 150–152). *Išorinių* motyvų varomoji jėga – išoriniai impulsai. Juos nusako žodis „reikia“. Jie susiję su siekimu gauti išorinį atlyginimą arba išvengti bausmės. Išoriniams motyvams priskiriami tokie faktoriai, kaip konkurencija, darbo ar veiklos pobūdis, šeimos situacija, finansiniai trūkumai, sėkmės pavyzdžiai ir pan. Pripažinta, kad vidinė motyvacija yra patvaresnė už išorinę. Vidine motyvacija paremtas elgesys mažiau priklauso nuo išorinių situacijos aplinkybių ir labiau susijęs su vertybių sistema bei asmenybės bruožais.

Pasiekimų, valdžios ir partnerystės motyvai. Šie trys motyvai ypač svarbūs aiškinant žmogaus elgesį mokantis ar dirbant. Jie glaudžiai susiję vienas su kitu ir dažnai vadinami „didžiuoju trejetu“ (McClelland, 1961). Pažvelkime į save – tam tikrą mūsų elgesį motyvuoja ne tik noras pasiekti, bet ir tikslas dominuoti ar noras palaikyti glaudžius ir artimus ryšius su kitais. *Pasiekimų* motyvą skatina noras laimėti. Pastaruoju metu profesinėje srityje šis motyvas itin akcentuojamas, dirbantieji skatinami būti geriausiais iš geriausių, siekti vis naujų laimėjimų. *Valdžios* motyvas skatina mus

dominuoti, parodo, kokią reikšmę skiriame garbei, autoritetui, kokią atsakomybę galime prisiimti, ar mėgstame vadovauti. *Partnerystės* motyvas daro įtaką mūsų elgesiui, bendraujant su mus supančiais žmonėmis: draugais, šeima, artimaisiais, bendradarbiais bei mūsų paslaugų vartotojais. Partnerystės motyvų turintys asmenys dideliu profesinės veiklos privalumu laiko bendradarbiavimą – jie mielai būna su kitais, lengvai atsiveria, tačiau taip pat nori būti mėgstami kitų.

Įdomu, kad tie patys elgesio būdai gali būti kelių motyvų priežastys, pvz., dalyvavimas kultūros ar sporto rateliuose: čia susitinkama su žmonėmis (partnerystės motyvas) ir pasiekiama kai kurių laimėjimų (pasiekimų motyvas). „Didžiojo trejeto" motyvai vienodai svarbūs žmogaus elgesiui. Šių motyvų žinojimas padeda tinkamai skatinti žmogaus motyvaciją.

Praktiniai ir vertybėmis grįsti motyvai. *Praktiniai* motyvai, kaip nurodo jų pavadinimas, siejasi su tam tikra praktine nauda juos turinčiam žmogui. Šie motyvai – karjera, statusas, prestižas, socialinė adaptacija, konkurencija, komunikacija (pasikeitimas informacija) skatina žmogų atlikti veiklą, leisiančią patenkinti vieną ar kitą praktinį poreikį. *Vertybėmis* grįsti motyvai artimi individualiems ir emocijomis grįstiems motyvams. Siekimas kuo daugiau pažinti, kuo geriau suvokti, žingeidumas, savęs ieškojimas ir saviraiška, grožio kūrimas – tai motyvai, kurie skatina asmenybės tobulėjimą ir nukreipia žmogų į aktyvų kūrybinių veiklų ieškojimą.

Yra daug motyvacijos teorijų, žvelgiančių į motyvaciją iš įvairių perspektyvų. Čia detaliau panagrinėsime poreikių ir tikslų nustatymo teorijas, kurios ypač svarbios mokymosi kontekste.

Motyvacijų teorijos

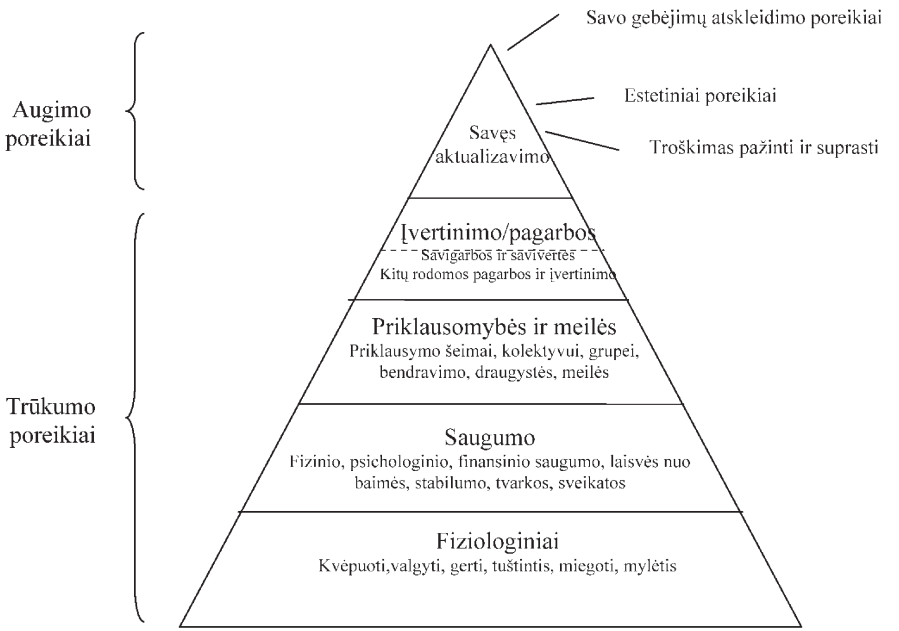
Yra daug motyvacijos teorijų, kurios skirstomos į dvi pagrindines grupes: turinio teorijas ir proceso teorijas (Cole, 1995, p.

124). Iš turinio teorijų čia aptarsime Abrahamo Maslow poreikių teoriją ir Claytono Alderferio ERG teoriją, o iš proceso teorijų – tikslų teoriją.

Poreikių teorijos

Kai savęs paklausiame, kokius motyvus turi kiekvienas žmogus, pirmiausia pagalvojame apie biologinius poreikius – alkį, troškulį, miegą. Abrahamas Maslow 1954 m. išleido savo garsiąją knygą ,,Motyvacija ir asmenybė“ (Maslow, 2006), kurioje iškėlė mintį, kad egzistuoja universalūs, panašūs į instinktus poreikiai, kuriuos turi kiekvienas žmogus ir stengiasi patenkinti. Beveik visą žmogaus veiklą galima paaiškinti penkiais poreikiais. A. Maslow pateikia poreikius hierarchine tvarka. Piramidės apačioje (žr. 1 pav.) esantys poreikiai yra svarbiausi. Aukščiau išdėstyti poreikiai svarbūs tik tuomet, jei patenkinti žemiau esantys. Nors šie poreikiai tenkinami nesąmoningai, jie veikia kaip proto vitaminai. Jei visai jų atsisakysime, nebūsime protiškai sveiki. A. Maslow pastebėjo, kad, nepatenkinus kurio nors iš poreikių, dažnai pasireiškia problemiškas elgesys. Maslow rašo (2006, p. 67): „Kai nėra patenkinti jokie poreikiai, tuomet organizmą valdo fiziologiniai poreikiai, o visi kiti poreikiai tiesiog gali liautis egzistavę arba būti nustumti į antrąjį planą“. Kita vertus, nepatenkinus saugumo poreikio, besimokantysis gali jausti pyktį, baimę, nuolat pasirengęs kautis, siekia kompensuoti neurotišku elgesiu – agresyvumu, priešiškumu, atsiskyrėliškumu.

Kai besimokantysis jaučiasi fiziškai saugus, kai saugumo poreikiai silpnėja, vietoj jų atsiranda aukštesnieji poreikiai. Svarbu tai, kad, tik patenkinus ,,trūkumo“ poreikius, atsiranda ,,augimo“ poreikiai, t.y. kognityviniai ir kiti mokymosi poreikiai (sužinoti, suprasti, išmokti); estetiniai poreikiai (simetrija, tvarka, grožis); savo gebėjimų atskleidimo poreikiai (pažinti ir realizuoti save); dvasiniai poreikiai (padėti kitiems pasiekti pilnatvę).

1 pav. A.Maslow poreikių hierarchija

Kaip A. Maslow idėjos gali būti pritaikytos, vykdant edukacines programas muziejuose? Pastebėta, kad, jei žmogus užaugo aplinkoje, kur nebuvo galimybės jo poreikiams pasireikšti, jis negali funkcionuoti kaip „normalus“ (Jucevičienė, 1996, p. 116). Taip pat ir veikloje – kol individas neaptiko savo poreikių mokymosi erdvėje, jis negali taip efektyviai veikti. Taigi edukacinės programos dalyvis nori patenkinti:

Fiziologinius poreikius, todėl būtina numatyti pertraukas, kurių metu dalyviai galėtų pailsėti, nueiti į tualetą, atsivėsinti, atsigerti, pavalgyti. Reikia tinkamai paruošti patalpas, kuriose būtų pakankamai šviežio oro, šilta, natūralus apšvietimas, daug laisvos erdvės. Sudaryti sąlygas atsisėsti tiems, kurie negali ilgai stovėti. Jeigu programa skirta įvairią negalią turintiems žmonėms, išleisti

specialius informacinius leidinius, kuriuose jiems prieinamu būdu būtų pateikta reikalinga informacija, pvz., kaip rasti tualetą, kavinę, edukacinę klasę, kaip naudotis liftais ir t.t., kur kreiptis iškilus problemoms. Taip pat tinkamai paruošti mokymosi aplinką negalią turintiems dalyviams.

Saugumo poreikius, todėl atliekant užduotis geriau organizuoti darbą grupėse, nes suaugusieji saugiau jaučiasi, pristatydami grupės rezultatą negu savo asmeninį; individualius rezultatus aptarti grupėmis ar bent jau poromis. Edukacinio užsiėmimo pradžioje sudaryti sąlygas dalyviams susipažinti, nes pažintis – saugumo garantas. Būtinai užtikrinti fiziškai ir dvasiškai saugią aplinką. Mandagus ir paslaugus muziejaus personalas taip pat gali prisidėti patenkinant šį poreikį.

Priklausomybės ir meilės (ieško draugystės, bendravimo, stengiasi įsilieti į grupę). Bendravimo poreikį patenkinti dirbant grupėmis. Sudarant sąlygas bendrauti mokymo renginių metu ir neformalioje aplinkoje (pvz., per kavos pertraukas).

Įvertinimo (pagarbos) poreikius (nori, kad pastebėtų, įvertintų darbus ar pastangas). Jokiu būdu negalima leisti, kad kuri nors grupė ar asmuo būtų menkinami. Net ir tais atvejais, kai kuriama konkurencinė aplinka ir vertinamas grupių darbas, kiekviena grupė turi būti įvertinama už pastangas ir pasiektus rezultatus. Kai grupės nariai siekia ypatingo dėmesio ir pagarbos sau, siekdami dominuoti grupėje, nuolat pristatinėdami grupės rezultatus, reikšdami savo nuomonę ir pan., tokiu atveju mokymų vedėjas turi išlyginti pagarbos ir dėmesio teikimą, prašydamas, kad kiekvieną kartą kas nors kitas pristatytų grupės darbo rezultatus.

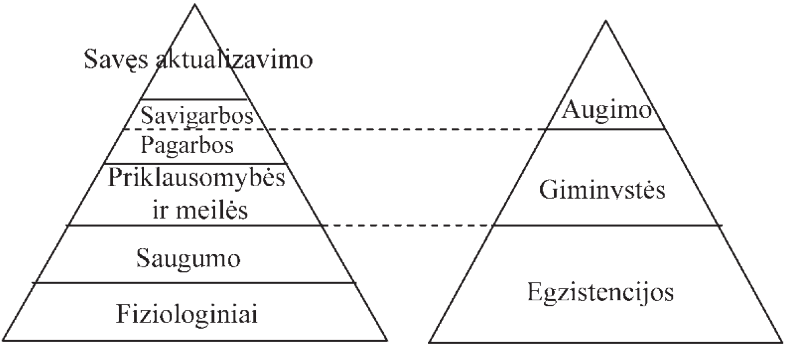
Savęs aktualizavimo (nori kažko, kas suteiktų mūsų gyvenimui daugiau prasmės, leistų atsiskleisti talentams, gebėjimams). Edukacinės programos vadovui svarbu sudaryti galimybes kiekvienam dalyviui išsakyti asmeninę nuomonę pristačius grupių rezultatus

pristatymo. Savirealizacijai patenkinti reikalingos asmeninės užduotys, kurių metu dalyviai gali pasirodyti individualiai. Tokias užduotis rekomenduojama duoti, kai grupėje susiformuoja saugi, tolerantiška atmosfera.

Maslow teorija kritikuojama už tai, kad praktikoje nepakankamai pasitvirtina, nes žmonės nebūtinai yra linkę patenkinti tik vieno lygmens poreikius tuo pačiu metu. Taip pat negalima numatyti, kokie aukštesniojo lygmens poreikiai pirmiausia atsiras, patenkinus žemesniojo lygmens poreikius.

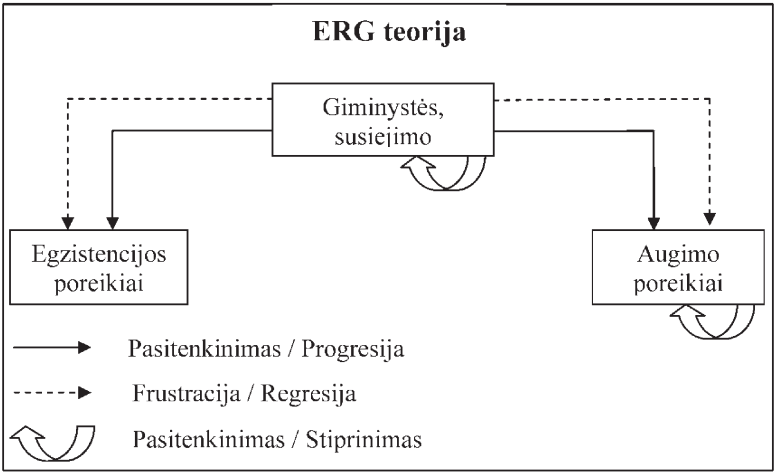
Psichologas Claytonas Alderferis (1972), išnagrinėjęs Maslow teoriją, pasiūlė savo teoriją, kurią pavadino ERG (pavadinimas kilo nuo angliškų žodžių *exsitence* – egzitencija, *realatedness* – giminystė/susiejimas, *growth* – augimas). Alderferis išskiria tik tris poreikių kategorijas:

1. *Egzistencijos poreikiai* (fizinės sveikatos ir gerovės poreikiai).
2. *Giminystės, susiejimo poreikiai* (tarpasmeninių santykių poreikiai).
3. *Augimo poreikiai* (kūrybiškumo ar rezultatyvios įtakos poreikiai).

2 pav. Ryšys tarp Maslow poreikių hierarchijos ir ERG poreikių

Palyginus ERG ir Maslow poreikių hierarchijos teorijas, galima rasti nemažai bendrų bruožų. C. Alderferis sumažino poreikių kategorijų skaičių iki trijų ir laikėsi nuomonės, kad postūmiai tarp jų vyksta daug sudėtingiau – pagal principą „frustracija / regresija“ (3 pav.).

3 pav. Frustracija, regresija ir stiprinimas (šaltinis: www.valuebasedmanagement.net)

Šio principo esmė ta, kad, susidarius tam tikrai situacijai, jei nepavyksta patenkinti aukštesnio lygio poreikių, individas grįžta prie jau patenkintų žemesnio lygio poreikių. Galima daryti prielaidą, kad žmonės gali judėti hierarchiniais laiptais ne tik aukštyn, bet ir žemyn, priklausomai nuo savo gebėjimų tenkinti poreikius. Taip pat jis teigė, kad žmogų gali veikti ne vienas, o keli poreikiai vienu metu. Vadinasi, visos trys poreikių grupės gali veikti vienu metu ir nėra tokios griežtos poreikių hierarchijos, kad žemesniojo lygio poreikiai turėtų būti patenkinti, prieš patenkinant aukštesniojo lygmens poreikius. Individas gali siekti patenkinti augimo poreikius,

net jei ir nepatenkinti egzistencijos ar bendravimo poreikiai. Alderferis teigia, kad visos 3 poreikių grupės gali veikti vienu metu. Be to, ERG teorija teigia, kad, patenkinus žemesnio lygio poreikius, jie tampa mažiau svarbūs ir nebemotyvuoja individo, o aukštesniojo lygmens poreikiai tampa dar svarbesni.

Poreikių teorijas galima pritaikyti praktikoje. Jos vertingos sprendžiant, kaip švietimo, kultūros įstaigos gali padėti patenkint besimokančiųjų poreikius.

Tikslų teorija

Dvidešimto amžiaus šeštojo dešimtmečio pabaigoje Edvinas Locke'as (1968, cituoja Cole, 1995, p.132) ištyrė, kad aiškaus tikslo turėjimas motyvuoja dėti papildomas pastangas. Šiandien ši mintis mums neatrodo tokia revoliucinga, nes ji tapo viena iš daugiausiai naudojamų motyvacijos teorijų, nukreiptų į veiklos efektyvumo didinimą. Populiari vadybos koncepcija „Valdymas remiantis tikslais" yra pagrįsta šia motyvacijos teorija.

Anot Locke'o, užsibrėžti tikslai motyvuoja, jei atitinka penkis kriterijus:

1. **Aiškumas**. Tikslai turi būti pamatuojami ir nedviprasmiški. Tikslas „noriu šiek tiek pramokti albanų kalbos" menkiau motyvuoja negu „noriu pramokti albanų kalbos, tiek, kad galėčiau bendrauti dalykiniais klausimais".
2. **Iššūkis**. Motyvuojantis tikslas yra toks, kuriam pasiekti reikia įdėti pastangų. Svarbus dalykas užsibrėžiant tikslus yra iššūkio lygis. Per menkas tikslas menkai ir motyvuoja, tačiau pernelyg ambicingas tikslas, kurio neįmanoma pasiekti, mažina motyvaciją, o gali ir visiškai numušti norą ką nors daryti tikslui pasiekti.
3. **Įsipareigojimas.** Tikslui pasiekti reikalingas asmens įsipareigojimas, kuris yra tuo didesnis, kuo labiau asmuo dalyvavo jį nustatant. Labiausiai motyvuoja mūsų pačių užsibrėžti

tikslai. Tikslo siekimas paprastai yra ilgalaikis, todėl svarbu palaikyti ir įsipareigojimą tam tikslui.

4. **Grįžtamasis ryšys.** Asmens įsipareigojimą tikslui išlaikyti padeda grįžtamasis ryšys, kuris leidžia pasitikrinti, kaip sekasi įgyvendinti užsibrėžtą tikslą ir numatyti priemones korekciniams veiksmams.
5. **Kompleksiškumas.** Tai paskutinis faktorius, lemiantis motyvavimo tikslais sėkmę. Motyvaciją gali mažinti pernelyg sudėtingas tikslo įgyvendinimas, dėl ko dažnam gali nusvirti rankos. Todėl svarbu:
   a. duoti pakankamai laiko tikslui pasiekti arba rezultatams pagerinti;
   b. duoti pakankamai laiko išbandyti ar išmokti dalykus, reikalingus tikslui pasiekti.

Esminis dalykas motyvuojant tikslais yra **skatinti sėkmę**. Todėl būtina užtikrinti tokias sąlygas, kurios skatina pasiekti tikslus ir rezultatus.

Tikslų teorija turi didžiulę įtaką ir švietimo sistemai, mokymo(si) programoms kurti, mokymui organizuoti.

Kai imamės kurti edukacinę programą muziejuje, pirmas klausimas, kurį turime užsiduoti, turėtų būti, koks yra šios programos tikslas?

Planuodami edukacinę programą, turėtume atsižvelgti į vadinamąją Bloomo (1956, cituoja Juozaitis, n.d., p. 92–97) taksonomiją, kuri apibrėžia pagrindinius kognityvinius mokymo(si) tikslus: žinoti, suprasti, taikyti, analizuoti, sintezuoti, įvertinti. Ko siekiame edukacine programa – suteikti žinių apie kokius nors reiškinius, paskatinti supratimą apie juos, išmokyti ką nors daryti (suteikti įgūdžių), paskatinti analizuoti, atrasti, kaip daiktai ir reiškiniai siejasi vienas su kitu ar lavinti kritinį mąstymą? Kiekvienas muziejaus edukacinis renginys gali turėti nuo vieno iki šešių kognityvinių

tikslų, tačiau juos užsibrėžiant svarbu nepamiršti aukščiau minėtų penkių Locke'o kriterijų.

Kaip matysime vėliau dalyje „Muziejų lankymo motyvacija", suaugusiesiems mokymasis nėra svarbiausias muziejų lankymo motyvas. Kaip teigia Knudas Illeris (2002), mokymasis vyksta įtampos lauke tarp trijų dimensijų:

- kognityvinės (pažintinės);
- emocinės;
- socialinės.

Kad ir kur, kad ir ko mokytumėmės, visada egzistuoja šios trys dimesijos, todėl būtų klaidinga daryti prielaidą, kad, jeigu jau žmogus dalyvauja muziejaus edukaciniame renginyje, jo tikslas yra ko nors išmokti (kognityvinis motyvas). Daugeliu atveju, ypač vyresnio amžiaus žmonių, tikslai gali slypėti emocinėje ir/ar socialinėje dimensijoje ir žymiai mažiau – kognityvinėje.

Collete Dufresne-Tasse (Dufresne-Tasse, 1998) teigia, kad pagrindinis dalykas, ko suaugusysis siekia muziejuje, yra pramoga, o ne tradicinis ko nors išmokimas. Jam svarbiausia jausti pasitenkinimą, malonumą. Tai gali būti:

- estetinis pasitenkinimas, apžiūrint gražų arba labai svarbų objektą;
- pasitenkinimas atpažįstant ir būnant susijusiam su tuo, kas gražu, vertinga, reta;
- pasitenkinimas panaudojant savo intelektinius gebėjimus įsivaizduoti, įsiminti, sužinoti, išplėsti savo žinias, apmąstyti idėjas ar keisti pažiūras;
- malonumas nesunkiai įveikti sudėtingas kliūtis;
- malonumas susitikti su kažkuo nauju, padaryti tai savu, gauti naujų idėjų.

Galima teigti, kad svarbiausia suaugusiajam muziejuje ir jo edukacinėje programoje yra ne tiek mokymasis ir kažko išmokimas, kiek sėkmės, vertingumo, malonumo patyrimas mokymosi proceso

metu. Iš tikrųjų muziejai dažnai neturi netgi galimybių ko nors išmokyti; nėra priemonių, nepakanka laiko ir pan. Be abejo, yra ir tokių edukacinių programų, kuriose konkrečiai ko nors išmokstama. Tokios programos dažnai yra labai populiarios. Pavyzdžiui, dviračių muziejuje Šiauliuose galima išmokti padaryti nesudėtingą dviračio remontą, specialiose programose prieš Velykas galima išmokti marginti margučius ir pan. Tačiau ir tose programose svarbiausias dalykas yra padaryti taip, kad dalyviai pajustų pasitenkinimą.

Aplinkos įtaka motyvacijai

Didelę reikšmę suaugusiojo mokymosi motyvacijai ir rezultatams turi jo paties savijauta: gera sveikata, teigiama ankstesnio mokymosi patirtis ir žinios bei mokymosi aplinka – maloni darbo ir pertraukų aplinka, palankūs socialiniai kontaktai, aiškūs mokymo(si) tikslai, turinys, naudojami mokymo(si) metodai, priemonės, mokymo(si) vadovų elgesys.

Organizuojant suaugusiųjų mokymą(si), reikia atsiminti, kad daugumai ši veikla – papildomas darbas, kuriam reikia rasti papildomo laiko. Todėl laiko stoka, nebaigti darbai, didelis informacijos (ypač abstrakčios ir nesusijusios) kiekis, baimė nesugebėti mokytis ir pasiekti rezultatų, aplinkinių kritika ir abejonės bei nekomfortiška mokymosi aplinka (triukšmas, dėmesio blaškymas) yra dalis trukdžių, kurie sunkina suaugusio žmogaus mokymąsi.

Palankios aplinkos kūrimui yra reikšmingi **PASIS** elementai, kurių išsipildymas rodo, kad aukšti pasiekimai įmanomi, kad yra ryšys su asmeniškai reikšmingais uždaviniais, kiekvienas besimokantysis yra reikšmingas ir svarbus (Teresevičienė, Oldroyd, Gedvilienė, 2004):

P – priklausomybė (besimokantysis jaučiasi pripažintas ir gerbiamas kitų grupės narių);

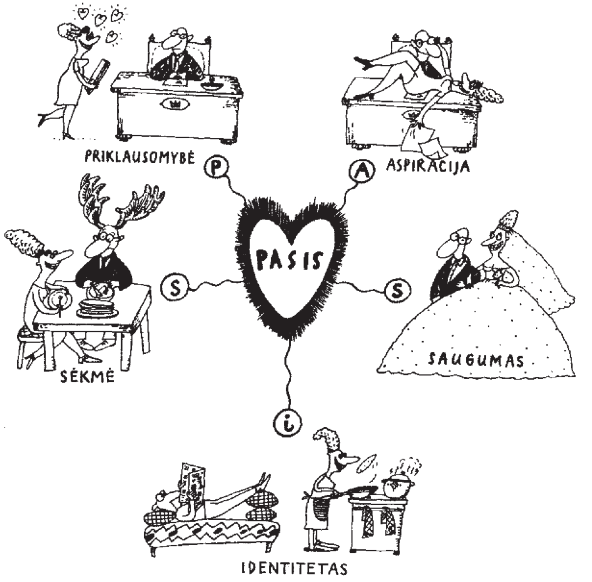
A – aspiracija (jaučiamas pasitenkinimas, noras prisiimti atsakomybę už sprendimus);

S – saugumas (saugumo pojūtis grupėje, kur žinomos nusistovėjusios elgesio taisyklės ir normos);

I – identitetas (savo vietos grupėje suvokimas, vertybių ir įsitikinimų, savo vietos grupėje žinojimas);

S – sėkmė (galimybė patirti sėkmę, kas skatina besimokantįjį patikėti savo galiomis).

Šis modelis pavaizduotas 3 pav.

3 pav. PASIS elementai (pagal Teresevičienė ir kt., 2004. Suaugusiųjų mokymasis. Andragogikos didaktikos pagrindai)

Pagrindinių suaugusiojo žmogaus mokymosi motyvacijos principų žinojimas taip pat turėtų palengvinti darbą motyvuojant žmones aktyviai veiklai. Pagal R. J. Wlodowski (cituoja Knowles,

Holton, Swanson, 2007), suaugusiųjų motyvacija mokytis gaunama, kai sudedami šie keturi veiksmai:

1. Sėkmė. Suaugusieji nori, kad jų mokymąsi vainikuotų sėkmė.
2. Savanoriškumas. Mokydamiesi suaugusieji nori jausti pasirinkimo laisvę.
3. Vertingumas. Suaugusieji nori išmokti ką nors vertinga.
4. Malonumas. Suaugusieji nori, kad mokymasis teiktų pasitenkinimą.

Argi ne to paties didžioji dalis suaugusiųjų nori, pradėdami kokią nors veiklą?

Kita vertus, dera prisiminti, kad žmogaus elgesį ir motyvaciją veikia žymiai daugiau faktorių nei poreikiai, tikslai ir jų praktinis pritaikymas, suaugusiojo patirtis ar savanorystė. Pastebėta, kad motyvacijai įtaką daro asmeninės suaugusiojo žmogaus savybės, amžius ir amžiaus tarpsniams keliamos užduotys, branda, protinės savybės, intelektas, mokymosi stiliai, kurie bus aptariami kituose šio vadovėlio skyriuose.

Apibendrinimas

Šiame skyriuje buvo atskleista, kad motyvai teikia elgesiui energijos ir nukreipia jį tam tikra linkme. Motyvų yra daug ir įvairių. Dažniausiai žmogų veikti skatina ne vienas, o daug motyvų. Tai ir yra motyvacija. Norint išjudinti kūrybines galias, darbingumą ir veiklumą, svarbu paskatinti motyvus ir juos atpažinti bei panaudoti norėtam elgesiui.

Nepatenkinti poreikiai sukelia neigiamą būseną, o individas tam tikru elgesiu šią probemą stengiasi pašalinti. A. Maslow išskiria penkias poreikių kategorijas (fiziologinius, saugumo, socialinius, pagarbos ir saviraiškos) ir jas sujungia į griežtą kategoriją. C. Alderferis išskiria tris poreikių tipus: egzistencijos, bendravimo ir au-

gimo. ERG teorija nesujungia poreikių į griežtą hierarchiją: žmogų gali motyvuoti keli poreikiai vienu metu, nepriklausomai nuo jų hierarchinio lygio. Ruošiant edukacines programas, planuojant mokymosi renginį, būtina atkreipti dėmesį į visus poreikius, pagalvoti, kaip užtikrinti, kad visų dalyvių poreikiai būtų patenkinti, kad dalyviai būtų aktyvūs ir smalsūs.

Visuotinai pripažinta: vidinė motyvacija patvaresnė už išorinę, tačiau tam tikri trukdžiai gali ją blokuoti. Organizuojant suaugusiųjų mokymą(si), būtina detaliai išanalizuoti vidinės ir išorinės mokymosi motyvacijos veiksnius ir atkreipti dėmesį į pagrindinius ją slopinančius trukdžius. Siekiant sukurti aplinką, kurioje skatinamoji jėga būtų vidinė motyvacija, svarbu pasirinkti akademinį turinį, intriguojančią veiklą, bendradarbiavimą ir mokymosi proceso akcentavimą.

Svarbiausia suaugusiajam muziejuje ir jo edukacinėje programoje yra ne tiek mokymasis ir kažko išmokimas, kiek patiriama sėkmė, pripažinimas, malonumas mokymosi proceso metu.

Savo edukacinėse programose suaugusiųjų energiją kreipkime laimės ir sėkmės link. Tik taip suaktyvės jų muziejų lankymo ir dalyvavimo edukacinėse programose lygis.

Literatūra

- Alderfer, Clayton P. 1972. *Existence, Relatedness, and Growth; Human Needs in Organizational Settings,* New York: Free Press
- Bėkšta, A., Lukošūnienė, V. 2005. *Suaugusiųjų mokymo (si) ypatumai*. Kn.: *Mokomės dialogo*. *Kaip susikalbėti piliečiams organizacijoms ir kultūroms.* Knyga mokytojui. Sudarytojai: Bėkšta A., Lukošūnienė Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija
- Cole, G.A. 1995. *Organisational Behaviour. Theory and Practice*. London:DP Publications Ltd

- Dufresne – Tasse, C. *Andragogy (adult education) in the museum: a critical analysis and new formulation*. In Hooper-Greenhill, E. ed., 1998, *Museum, Media, Message*. New York: Routledge. P.245–259
- Felser, G. 2006. *Motyvacijos būdai. Asmens sėkmę lemiantys faktoriai*. Alma littera
- Froyland, M. 2009. Daugiakartinis patyrimas įvairiose aplinkose MEMUS muziejų Pedagogikos teorinis pagrindimas [žiūrėta 2009-10-28]. Prieiga per internetą: *http://www.bms.edu.lv/resources/Merethe_lit.pdf*
- Illeris, K. 2002. *The Three Dimensions of Learning. Contemporary learning theory in the tension field between the cognitive, the emotional and the social*, Frederiksberg: Roskilde University Press
- Jensen, E. 1999. *Tobulas mokymas*. Vilnius: AB OVO
- Jucevičienė, P. 1996. *Organizacijos elgsena*. Kaunas: Technologija
- Juozaitis A. M. N. d. *Besimokantys suaugusieji*. Vilnius. Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija
- Knowles, M. S. Holton, III E.F., Swanson, R. A. 2007. *Suaugęs besimokantysis: klasikinis požiūris į suaugusiųjų švietimą.* Danielius
- Lehmann, I. 2009. *Motyvacija. Kaip tėvai galėtų padėti savo vaikams.* Vilnius: Gimtasis žodis
- Lukošūnienė, V. N. d. *Žingsniai motyvacijos link. Žingsniai verslumo kompetencijos link.* Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija. Inter Se
- Maslow, A.H. 2006. *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa
- McClelland, David C. 1961. *The Achieving Society*. D. Van Nostrand

- Museum, Media, Message. 1995. Edited by Eilean Hooper-Greenhill. New York: Routledge
- Petty, G. (2006). *Šiuolaikinis mokymas: praktinis vadovas.* Vilnius: Tyto alba
- Stoner, James A.F., **Freeman, R.E., Gilbert, D. R. 2006.** *Vadyba.* Poligrafija ir informatika
- Šavareikienė, D., Dubinas,V. 2003. *Integruota vadybos proceso motyvacija.*VšĮ Šiaulių universiteto leidykla
- *Tarptautinių žodžių žodynas.* 2004. Vilnius: Alma Littera.
- Teresevičienė, M., Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V. 2006. *Andragogika.* Kaunas: VDU leidykla
- Teresevičienė, M., Oldoryd, D., Gedvilienė, G. 2004. *Suaugusiųjų mokymasis. Andragogikos didaktikos pagrindai.* Kaunas: VDU leidykla

MUZIEJŲ LANKYMO MOTYVACIJA

Arūnas Bėkšta, Nideta Jarockienė

Išstudijavę šį skyrių skaitytojai turėtų gebėti:

- įvardinti pagrindinius motyvus, dėl kurių suaugusieji lankosi muziejuose;
- apibūdinti pagrindinius muziejų lankytojų tipus bei grupes ir jų motyvaciją lankytis muziejuose;
- susieti rengiamas edukacines programas su tikslinių grupių motyvais.

Muziejų galima laikyti kultūrine laisvalaikio institucija. Prie tokių dar galima priskirti bibliotekas, nacionalinius parkus, botanikos ir zoologijos sodus, mokslo centrus, paveldo objektus, teatrus, kultūros centrus. Kultūrinės laisvalaikio institucijos turi tokias charakteristikas (Packer ir Ballantine, 2002):

- suteikia tiesioginį santykį (patyrimą) su realiais objektais, žmonėmis ar vietomis;
- mokymasis yra savanoriškas;
- mokymąsi stimuliuoja (žadina) besimokančiojo poreikiai ir interesai;
- mokymasis yra socialiai tarpininkaujamas;
- lankytojai ateina vieni, mažomis arba šeimos grupėmis, skirtingų lyčių, skirtingo amžiaus ir su skirtingais mokymosi stiliais ir patirtimi.

2004 m. Lietuvoje atliktas gyventojų kultūrinių poreikių sociologinis tyrimas parodė, kad kultūrinė veikla yra svarbus žmonių laisvalaikio poreikis ir Lietuvoje užima trečią vietą (po bendravimo su šeima ir draugais). Daugelio Lietuvos gyventojų nuomone, svarbiausi kultūros renginiai yra šventės ir koncertai.

Vertinant kultūros įstaigų reikalingumą, antroje vietoje atsidūrė bibliotekos ir teatrai – apie pusė atsakiusiųjų pažymėjo, kad bibliotekos (51 proc.) bei teatrai (50 proc.) jiems atrodo reikalingi ir visiškai patinka. Kritiškiausiai vertinami muziejai – mažiausiai daliai apklaustų žmonių (44 proc.) jie visiškai patinka ir atrodo esą reikalingi, o 9 proc. atsakiusiųjų muziejus įvardina kaip nereikalingus. Šis tyrimas parodė, kad muziejams Lietuvoje vis dar sunku prisitaikyti prie pokyčių ir keisti požiūrį į lankytojus. Kas yra mūsų lankytojai, kokia jų motyvacija ir lūkesčiai? Tai svarbiausi klausimai, į kuriuos šiandien turėtų atsakyti kiekvienas muziejus.

Tai kas gi yra tas suaugęs muziejaus lankytojas? Tyrimai, atlikti įvairiose pasaulio šalyse ir muziejuose, leidžia charakterizuoti lankytojus. Paprastai statistinis muziejaus lankytojas turi aukštąjį išsilavinimą, užimtumą, yra 35–60 metų, aktyviai lankosi kultūrinio laisvalaikio institucijų veikloje. Muziejuose vyrauja tokios trys socialinės grupės: poros, grupės moterų ir vyrai, atėję vieni. Pagrindinės lankytojos – moterys. Tą patvirtina ir tyrimai Lietuvos dailės muziejuje. LDM lankytojai buvo apklausiami 1999 m. gegužės mėn. per parodą „Žalgirio mūšis“, eksponuotą Taikomosios dailės muziejuje. 59 proc. apsilankiusiųjų buvo moterys, 41 proc. – vyrai. Parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ lankytojai tirti du kartus: 2000 m. vasario ir balandžio mėnesį. Iš vasario mėn. vykdytos apklausos paaiškėjo, kad 68,9 proc. parodos lankytojų buvo moterys, 31,1 proc. – vyrai, 26,0 proc. lankytojų sudarė moksleiviai, 20,0 proc. – pensininkai, 7,3 proc. – studentai.

Packeris ir Ballantine'as atliko tyrimus trijose institucijose – muziejuje (gamtos ir kultūros), meno galerijoje (nuolatinė Australijos ir užsienio tapybos, skulptūros, grafikos, taikomojo meno ekspozicija) ir akvariume. Lankymosi priežasčių klausimyną sudarė 40 klausimų, kurie apibendrinti penkiose kategorijose:

1. **Mokymasis ir atradimas** (poreikis atrasti naujus dalykus, išplėsti žinojimo ribas, būti geriau informuotam, patirti kažką nauja, neįprasta).
2. **Pasyvus pasitenkinimas** (noras patirti džiaugsmą, maloniai praleisti laiką, jaustis laimingam ir patenkintam).
3. **Atsistatymas** (poreikis fiziškai ir protiškai atsipalaiduoti, patirti permainą nuo rutinos, atsigauti nuo įtampos ir streso).
4. **Socialinė sąveika** (poreikis praleisti laiką su draugais ir šeima, bendrauti, užmegzti ryšius).
5. **Saviraiška, savęs aktualizavimas** (poreikis padaryti dalykus prasmingesnius, mesti iššūkį savo galimybėms, patirti pasiekimo jausmą, ugdyti savivoką ir savivertę).

Lankymosi muziejuose priežastys:

Priežastys	Muziejus	Meno galerija	Akvariumas
Mokymasis ir atradimas	4,66	4,43	4,21
Pasyvus pasitenkinimas	4,24	4,38	4,44
Atsistatymas	3,12	3,37	3,84
Socialinė sąveika	2,15	2,07	3,10
Saviraiška, savęs aktualizavimas	2,67	2,91	2,56

Ryškesni skirtumai matyti pirmoje, trečioje ir ketvirtoje kategorijose.

Akvariumo lankytojams svarbesnė yra socialinė sąveika, negu muziejaus arba meno galerijos lankytojams. Į akvariumą žmonės dažniausiai eina šeimomis ir draugų grupėmis. Akvariumas daugeliui yra vieta, kur pailsima nuo kasdienybės (atsistatymas).

Vertinant kategorijas tarpusavyje, matyti, kad ėjimas į muziejus ar meno galerijas labiausiai susijęs su kažko nauja sužinojimu, at-

radimu, tačiau ėjimas į akvariumą labiau siejamas su smagiu laisvalaikio praleidimu.

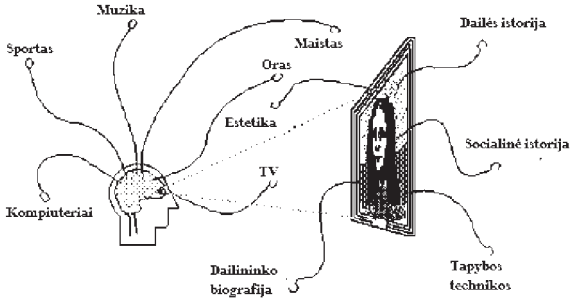
Johno H. Falcko tyrimai (Falck J. H., 2008) parodė, kad galima išskirti penkis muziejų lankytojų tipus su skirtinga motyvacija:

- **Tyrėjai.** Tai smalsūs žmonės, kuriems svarbiausias muziejaus ekspozicijos turinys. Jie tikisi rasti tai, kas patrauktų jų dėmesį ir sužadintų mokymąsi. Taip pat jiems smagu prisiminti tai, kaip mokėsi, atgaivinti kažkada patirtą atradimo jausmą.
- **Facilitatoriai**. Jie yra socialiai motyvuoti. Paprastai eina į muziejų su grupe, dažnai ją organizuoja, skatina kitus patirti ir mokytis. Dažnai tai tėvai ar seneliai, atvedantys savo vaikus ar anūkus, mokytojai su klase, šiaip aktyvistai, suorganizavę grupę kolegų ar draugų.
- **Profesionalai ir mėgėjai (pomėgių turėtojai, kolekcininkai)**. Jaučia artimą ryšį su muziejaus kolekcija dėl to, kad yra tos srities profesionalai arba dėl to, kad domisi šia sritimi dėl savo pomėgio.
- **Patirčių ieškotojai**. Motyvuoti tuo, kad muziejų laiko svarbiu lankymo objektu. Jų pasitenkinimas pirmiausia susijęs su galėjimu pasakyti „buvau ten ir dariau tai“. Jeigu buvai Romoje, kaip gali būti neaplankęs Vatikano muziejaus, o jei buvai Vatikano muziejuje, kaip galėjai neaplankyti Siksto koplyčios? Tai kaip „paukščiukų“ dėjimas sąraše.
- **Dvasiniai piligrimai**. Jie pirmiausia siekia kontempliatyvaus (mąslaus) dvasinio atgaivinančio potyrio. Į muziejų jie eina tam, kad pabėgtų nuo darbo kasdienybės. „Man patinka medūzos. Jų stebėjimas labai ramina, atpalaiduoja, yra toks skirtingas nuo kito pasaulio beprotybės“.

Jonathano Cooperio (Cooper, J., 1993) nuomone, eksponatų pristatymas muziejuose remiasi trimis abejotinomis prielaidomis: **pirma**, kad lankytojai eina į muziejų dėl žinių (dominuoja kognityvinis motyvas); **antra,** kad geriausiai veikia linijinės sis-

temos (ar pristatymai), nors nelinijinės iš tiesų geriau tinka pažinimo procesui; ir **trečia**, kad visi lankytojai, nuo naujoko iki patyrusio, žino, kaip geriausia „žiūrėti“ nepažįstamą objektą ar vaizdą.

Jo nuomone, svarbu rasti „kabliuką“, kuris užkabintų kokį nors lankytojo interesą. Tai iliustruoja tokiu vaizdu:

Tai kokių 14 metų paauglys. Jo interesai pavaizduoti kaip siūlai su kilpomis – kompiuteriai, TV, maistas, sportas, oras, muzika. Jis žiūri portretą, iš kurio „išeina“ siūlai su kabliukais. Dabar joks kabliukas neranda intereso kilpos, taigi portretas „neužkabina“ šio lankytojo. „Ką galėtum pasakyti apie šią moterį, jei ji būtų roko žvaigždė?“ – vienas iš galimų naujų kabliukų priversti paauglį sustoti prie portreto ir „įjungti“ dėmesį bei mąstymą.

Panašiai galima galvoti ir apie suaugusiuosius.

Aptariant lankytojų grupes su muziejininkais, jie išskiria tokias suaugusiųjų grupes:

- mokytojai (su mokiniais);
- pensininkai;
- tėvai (su vaikais);
- organizuoti turistai (vietiniai ir užsienio);
- pavieniai turistai (vietiniai ir užsienio);
- pavieniai vietiniai muziejaus lankytojai.

Lietuvos muziejai yra atlikę įvairių lankytojų tyrimų, tačiau jų rezultatus sunku palyginti, nes kiekviename tyrime naudojama kitokia lankytojų amžių grupių ar pan. klasifikacija.

2000 m. Lietuvos kūno kultūros akademijos Turizmo vadybos specialybės studentai atliko apklausą Kaune, prašydami atsitiktinai gatvėje sutiktų žmonių anketoje pažymėti tik vieną žodį, kuris, jų nuomone, susijęs su „muziejumi“. Deja, 90 proc. apklaustųjų pasirinko apibūdinimą „nuobodu“.

Dažnai, kalbantis su žmonėmis, galima girdėti, kad muziejus – tai tuščios salės, kuriose kabo ar stovi kažkokie eksponatai ir snūduriuoja arba mezga pensininkės prižiūrėtojos. Tai per ilgą laiką susiformavęs muziejų įvaizdis, kuriam pakeisti reikės didelių visų muziejų pastangų. Yra ir kita kategorija lankytojų, kurie ateina į kiekvieną muziejaus parodos atidarymą, į bet kokį organizuojamą renginį. Didesnė dalis – tai tikrieji muziejaus draugai, kuriems rūpi muziejus ir tai, kas jame vyksta. Dalis iš jų eina todėl, kad per atidarymus nereikia pirkti bilieto.

Aptarkime atskiras lankytojų grupes, kokiam lankytojų tipui juos galima priskirti, kokie galimi jų lankymosi muziejuje motyvai ir kaip juos pasiekti.

Mokytojai

Duomenų apie skirtingų suaugusiųjų grupių lankymosi muziejuose motyvus nedaug. Daugiau tyrinėti mokytojai (Alytaus muziejus) (Žaliaduonienė, B., 2003):[1]

„Užsiėmimuose atliekamos užduotys specialiuose užduočių lapuose. Paklausėme – „Ar reikalingos užduotys?“. 168 pasakė taip, 15 – nebūtinai.

Paklausus „Ką labiausiai vertinate užsiėmimuose?“, 127 atsakė – netradicinę aplinką, 126 – galimybę praktiškai įtvirtinti žinias, 89 – įdomias užduotis, 64 – darbą su eksponatais.

Daug siūlomų programų tik dalinai atspindi mokyklinę temą. Ar tikslinga rengti tokius užsiėmimus? 148 atsakė taip ir 37 – ne.

Įdomu buvo sužinoti ir priežastis, kurios trukdo atvykti į užsiėmimus. Pagrindinė įvardinta priežastis – laiko stoka (84), atstumas (66), bilieto kaina, kitos priežastys (6).“

Mokytojai pasireiškia kaip muziejus lankymo **facilitatoriai ir tyrėjai**. Svarbiausias tikslas – kognityvinis – žinių gavimas ir/arba įtvirtinimas. Svarbus ekspozicijos ryšys su mokymo programa. Į muziejų žiūrima kaip į vadovėlio ar mokymo programos iliustraciją. Išmokimą skatina aktyvus darbas su užduotimis ir eksponatais, taip pat netradicinė aplinka.

Mokytojai linkę vesti vaikus net į mokomuosius renginius, kurie nėra tiesiogiai susiję su mokymo programa. Čia, matyt, yra kelios priežastys:

1. Bet kokia situacija suteikia galimybę ko nors išmokti.
2. Visada galima rasti ryšių ir asociacijų su einamuoju dalyku.
3. Tas dalykas bus vėliau, o paroda dabar.
4. Ieškoma naujų darbo su vaikas metodų.

Kaip tvirtina muziejininkai, pradinių klasių mokytojai ir mokiniai yra geriausias muziejų lankytojų kontingentas, nes šie mokytojai neturi derinti savo mokinių laiko su kitais mokytojais. Vyresnių klasių mokytojai turi planuoti muziejaus lankymą gerokai iš anksto. Netgi tame pačiame mieste tai užima daug laiko (vykimas į muziejų, muziejaus lankymas, grįžimas).

Pasiekti mokytojus palyginti nesunku – per mokyklas, per atskirų disciplinų mokytojų asociacijas, per švietimo skyrius ir panašiai. Būdai:

- seminarai-pristatymai apie mokomąsias programas;
- asmeniniai pokalbiai su mokytojais;
- lankstinukai;
- informacija muziejų interneto puslapiuose.

Pensininkai

- organizuoti (trečiojo amžiaus universitatas, senjorų klubai ir pan.);
- neorganizuoti (vieni arba su anūkais).

Iš atliktų tyrimų duomenų matyti, kad muziejuose pensininkai sudaro apie 20 proc. muziejų lankytojų. Tai gana didelė lankytojų dalis.

Tyrimo duomenų apie jų motyvaciją neturime, tačiau galime daryti prielaidą, kad labiausiai jie tiktų Dvasinių piligrimų, Facilitatoriaus ir Tyrėjo kategorijoms.

Tikėtini pagrindiniai motyvai – bendravimo ir savirealizacijos. Svarbūs prisiminimai, istorija, patirties ir žinių perdavimas kitoms kartoms. Šiai grupei ne tiek svarbu **pažinimo**, kiek **atpažinimo** džiaugsmas, kuris susijęs su noru pasidalinti atpažintais dalykais su kitais.

Organizuotus pensininkus nesunku pasiekti. Geriausia – siunčiant lankstinukus, susitinkant su organizacijos vadovais ar renginių organizatoriais. Pensininkai atidžiai skaito laikraščius, žiūri televizorių ir dažnai klausosi radijo. Internetas netinka arba beveik netinka. Maža dalis juo naudojasi.

Galėtų būti kuriamos specialios programos seneliams, pavyzdžiui, „Į muziejų – su anūkais“.

Kai kurie muziejai naudoja pensininkus (ypač mokytojus) kaip visuomeninius gidus.

Tėvai su vaikais

LDM atliktame tyrime 2007 m. dalyvavo 54 šeimos. 28 anketos buvo išsiųstos elektroniniu paštu. Kiti 26 respondentai sutiko anketas užpildyti edukacinių renginių metu. Pagal amžių didžiausią dalį respondentų sudarė mamos nuo 31 iki 40 metų. 55 proc. respondentų atsakė, kad su šeima į muziejų ateina kartą per pusę metų; 22 proc. – kartą per mėnesį; kartą per metus į muziejų ateina 18 proc. šeimų; 4 proc. šeimų – kartą per savaitę. Vienas iš svar-

biausių tikslų apsilankymo programoje muziejuje (18 proc.) buvo pabendrauti su savo vaikais. Šis atsakymas leidžia daryti išvadą, jog šeimai svarbesnė yra socialinė sąveika muziejinėje aplinkoje. Tačiau nuo šio tikslo beveik neatsilieka ir noras turiningai praleisti laisvalaikį (17 proc.), taip pat išmokti ką nors nauja su savo šeima (17 proc.).

Tėvai pasireiškia kaip Facilitatoriai (organizuoja šeimos išvyką) ir Tyrėjai (jie tikisi surasti tai, kas patrauktų jų dėmesį ir sužadintų mokymąsi). Galbūt dar Patirčių ieškotojai – ėjimas į muziejų yra viena „privalomosios programos" dalis.

Pagrindiniai motyvai:

- bendravimo (su vaikais ir kitais lankytojais, pasirodyti ir kitų pažiūrėti);
- pagarbos (jeigu tėvas / mama yra srities specialistai ar mėgėjai ir gali vaikams paaiškinti eksponatų reikšmę);
- savirealizacijos (kai kartu ko nors mokosi, kuria, daro).

Būdai, kaip pasiekti neorganizuotus lankytojus

Internetas, informacija žiniasklaidoje. Informacija per mokyklas, mokytojus, vaikus. Tačiau dažniausiai geriausiai veikia kaimynų ir draugų, kolegų informacija. Lietuvos jūrų muziejaus tyrimas parodė, kad „pirmą kartą apsilankiusių 40 proc. apklaustųjų nurodė, kad aplankyti muziejų juos paskatino pažįstami ir kelionių organizatoriai". Tuo tarpu žiniasklaida, reklama, internetas ir kelionių agentūros apsilankymui Lietuvos jūrų muziejuje turėjo įtakos vos 12 proc. lankytojų" (Janeliauskas, E., Žalienė, O., 2003).

Veiklos:

Specialios mokymo programos šeimai, susijusios su religinėmis ir kalendorinėmis etninėmis šventėmis, kūrybinės klasės: tapyba,

drožyba, lipdyba, meno istorijos, istorijos tyrinėjimai, geneologinio medžio kūrimas, knygos kūrimas.

Organizuoti turistai (vietiniai ir užsienio)

Organizuoti turistai yra svarbūs muziejų lankytojai. Kartais atrodo, kad užsienio turistai nesilanko mūsų muziejuose, tačiau tyrimai rodo visiškai priešingai. 1998 m. birželio-liepos mėn. Vilniaus miesto savivaldybės Turizmo skyrius kartu su Ekonomikos departamentu atliko Vilniaus turistų apklausą. Jos tikslas buvo sužinoti pagrindines Lietuvos turizmo rinkos charakteristikas, gauti informacijos apie Vilnių aplankančius turistus. Vienas anketos klausimų buvo apie miesto muziejų ir meno galerijų lankymą. Apklausa buvo rengiama turistinio sezono metu ir per Pasaulinę lietuvių dainų šventę, tad buvo apklausta daug JAV piliečių. Iš viso apklausti 2 122 užsieniečiai. Vilnių lankantys turistai, nepriklausomai nuo kelionės tikslo, aktyviai praleido laiką mieste, iš jų net 64 proc. apsilankė muziejuose.

Organizuoti turistai (vietiniai ir užsienio) – dažniausiai Patirčių ieškotojai ir Tyrėjai.

Pagrindiniai motyvai:

- pagarbos (galima pasakyti „ten buvau“);
- savirealizacijos (smalsumo patenkinimas, sužinojimas naujo).

Reikalingos priemonės: gidai, videofilmai, skaidrių filmai, specialūs renginiai, išskirtiniai eksponatai, istorijos apie juos.

Triukšmingi, dėmesys nekoncentruotas, laikas labai ribotas – „bėgimas per muziejų“. Tempas – pagal gidą arba grupės vadovą. Tai labai sunkiai pasiekima lankytojų grupė (edukacinių programų prasme). Kaip pasiekti?

Svarbu kontaktuoti su turistinių grupių vadovais, kurie yra nuolatiniai muziejų lankytojai-ekspertai, organizuojantys ir lydintys turistinų grupes. „Dauguma jų yra patyrę grupių vadovai. Nuo turistinių grupių vadovų aktyvumo ir rekomendacijų iš esmės priklauso turistinių grupių maršrutai“ (Janeliauskas E., Žalienė O., 2003).

Muziejams labai praverstų atkreipti dėmesį į Lietuvos dailės muziejaus darbą parodoje „Krikščionybė Lietuvos mene“. Tikėdamasis į parodą pritraukti kuo daugiau užsienio turistų, atvykstančių į Lietuvą, parodos informacijos centras dirbo tokiomis kryptimis:

- organizavo parodos pristatymus Lietuvos turizmo agentūroms;
- bendradarbiavo su turizmo agentūromis dėl parodos anonsavimo jų leidiniuose;
- bendradarbiavo su Vilniaus miesto turizmo skyriumi. Paroda buvo pristatoma ne vien tik šio skyriaus leidžiamuose turizmo leidiniuose, bet ir tarptautinėse turizmo mugėse;
- periodiškai platinami reklaminiai leidiniai Vilniaus turizmo informacijos centruose.

Paroda buvo anonsuojama ir informacija periodiškai išsiunčiama ir toms turizmo agentūroms, kurios užsiima vidaus turizmu, nes šios agentūros organizuoja ekskursijas po Lietuvą suaugusiesiems, todėl tikimasi sėkmingo bendradarbiavimo.

Sėkmingai bendradarbiauta su Gidų gildija. Jų gidams periodiškai skaitytos paskaitos, o išklausiusiems paskaitų ciklą suteikta galimybė vesti ekskursijas muziejuje. Labai sėkmingai bendradarbiaujama ir su Turizmo departamentu, kuriam buvo pristatyta paroda. Departamento vadovų pageidavimu, parodos informacijos centras organizavo 2000 m. birželio mėn. Lietuvos muziejų vadovų, turizmo agentūrų darbuotojų susitikimą, kuriame buvo diskutuojama dėl aktyvesnio Turizmo departamento, turizmo agentūrų ir muziejų bendradarbiavimo, įtraukiant muziejus į turizmo rinką.

Pavieniai turistai (vietiniai ir užsienio)

Dažniausiai – Patirčių ieškotojai, Tyrėjai ir Dvasiniai piligrimai.

Motyvai:

- pagarbos (galima pasakyti, kad „ten buvau“);
- savirealizacijos (smalsumo patenkinimas, sužinojimas naujo, netgi išbandymas);
- susitikimas su savo praeitimi, su savimi.

Pasiekiami dar sunkiau, nei organizuoti vietiniai ir užsienio turistai: Pagrindinis informacijos šaltinis – žiniasklaida ir reklama mieste, internetas, kelionių agentūros, lankstinukai.

Reikalingos priemonės – gidai, videofilmai, skaidrių filmai, užduočių lapai, renginiai.

Gali leisti laiko muziejuje daugiau. Reikia vietos ramiai pabūti su savimi, surikiuoti įspūdžius ir mintis. Linkę į kokią nors aktyvesnę veiklą.

Pavieniai vietiniai muziejaus lankytojai

Dažniausiai tai Profesionalai, Tyrėjai ir Dvasiniai piligrimai.

Motyvai:

Profesionalų – gili informacija, konsultacija. Tyrėjų – naujovės. Dvasinių piligrimų – galimybė pabūti ramybėje, pamąstyti.

To paties miesto gyventojai miesto muziejuose lankosi palyginti retai. Nebent atvyksta į išskirtinius renginius, naujas ekspozicijas ir parodas. Tai patvirtina 2003 m. vasario mėn. Lietuvos technikos bibliotekoje, Lietuvos dailės muziejuje bei Vilniaus suaugusiųjų mokymo centre atlikti tyrimai, kurių metu buvo apklausti 287 respondentai. Tyrimų rezultatai rodo, kad muziejuose respondentai lankosi retkarčiais (56 proc.). Kadangi jie domisi muziejų kultūrine veikla, todėl juose apsilanko, kai organizuojamos įdomios parodos (50,3 proc.) arba ten užsuka atsiktinai (33 proc.). Dauguma respondentų

mano, kad muziejai turi organizuoti specialius užsiėmimus suaugusiesiems (67,5 proc.). Labiausiai juos domintų istorinės tematikos (40 proc.), šiuolaikinio (32 proc.), modernaus meno (28 proc.) edukacinės programos. Respondentų nuomone, užsiėmimai turėtų būti teoriniai ir praktiniai (40 proc.) bei teoriniai (38 proc.).

Neorganizuoti, todėl pasiekiami sunkiai. Pagrindinis informacijos šaltinis – žiniasklaida ir reklama mieste. Profesionalams – internetas, asmeniški laiškai, elektroninis paštas.

Suaugę muziejų lankytojai yra įvairūs, turi skirtingų tikslų. Muziejams reikėtų daugiau pastangų skirti lankytojų tyrimams, kad rengiamos parodos, edukaciniai ir kitokie renginiai pritrauktų daugiau lankytojų, kurie galėtų rasti sau įdomių ekspozicijų, parodų ir veiklų. Reikia galvoti ne tik, ką ir kaip rodome, bet ir kaip geriau pasiekti įvairias tikslines grupes. Daugelis muziejų turi sukūrę edukacinius ir ryšių su visuomene padalinius arba įdarbinę specialistus. Tai, ką aptarėme šiame straipsnyje, galima įvardinti kaip tam tikrą muziejų rinkos analizę, todėl muziejams reikia pradėti galvoti apie savo veiklą įtraukiant ir rinkodaros instrumentus. Viešieji ryšiai ir marketingas, nors ir susijusios, tačiau skirtingos disciplinos. Tai dar viena veikla, kurią galėtų pradėti rutulioti Lietuvos muziejų asociacija.

Užduotis. Muziejų lankytojai ir jų motyvacija

Tikslai:

Atlikę užduotį dalyviai gebės:

- įvardinti pagrindinius motyvus, dėl kurių suaugusieji lankosi muziejuose;
- apibūdinti pagrindinius muziejų lankytojų tipus bei grupes ir jų motyvaciją lankytis muziejuose;
- susieti rengiamas edukacines programas su tikslinių grupių motyvais.

Užduoties aprašymas

1. Individuali dalis:

Susitikti su savo muziejų salių budėtojais, ekskursijų vadovais ir asmenimis, atsakingais už edukacines programas, ir aptarti:

- Kokios yra pagrindinės muziejų lankančios suaugusiųjų grupės (kategorijos) ir kaip tos grupės pasiekiamos?
- Kas iš suaugusiųjų (kokios kategorijos) dažniausiai dalyvauja edukacinėse programose? Kodėl?
- Kokios grupės (kategorijos) menkiau ar visai nesilanko muziejuose?
- Kaip, darbuotojų nuomone, būtų galima efektyviau pritraukti suaugusius lankytojus į muziejus?

2. Darbas grupelėse

Dėstytojo padedami, dalyviai turi sudaryti nedideles grupeles po 3–5 žmones, kurios turi susitikti, kai kiekvienas atlieka individualią dalį, aptarti susitikimų rezultatus ir parašyti nuo kiekvienos grupės aptarimo ataskaitą ir rekomendacijas, kaip pritraukti naujas suaugusių lankytojų grupes ir pasiūlymus dėl naujų edukacinių renginių.

Literatūra:

- Cooper, J. Engaging the Museum Visitor: Relevance, Participation and Motivation in Hypermedia Design. *Conference on Hypermedia and Interactivity in Museums (ICHIM),* Cambridge, England, 1993
- Donald, J.G. The Measurement of Learning in the Museum, Canadian Journal of Education, 16:3 (1991)
- Falk, J.H. Calling All Spiritual Pilgrims. Identity in the Museum Experience. *Museum,* January / February, 2008
- Janeliauskas Eugenijus, Žalienė Olga. *Lankytojų reakreaciniai poreikiai: Lietuvos jūrų muziejaus patirtis.* Lietuvos muziejai. Vilnius, 2003, nr. 4, p. 40

– Packer, J. and Ballantyne, R. Motivation Factors and the Visitor Experience: A Comparison of Three Sites. *Curator*, 2002, 45 (3), 183–198
– Taxén, G., and E. Frécon, The Extended Museum Visit: Documenting and Exhibiting Post-Visit Experiences, in J. Trant and D. Bearman (eds.). *Museums and the Web 2005: Proceedings*, To Archives & Museum Informatics, published March 31, 2005 at http://www.archimuse.com/mw2005/papers/taxen/taxen.html
– Žaliaduonienė Beta. *Alytaus kraštotyros muziejus. Edukacinės veiklos analizė: Alytaus karštotyros muziejaus patirtis.* Lietuvos muziejai. Vilnius, 2003, nr.3, p. 30
– Sreikutė Julija, Baltuškaitė Jurgita. *Muziejų lankytojų – mokytojų – poreikių tyrimas. Muziejų edukacinės programos. Teorija, praktika*. 2005, p. 53

DAUGIASLUOKSNIS (DAUGIALYPIS) INTELEKTAS

Vilija Lukošūnienė

Tikslai

Išstudijavę medžiagą ir atlikę užduotis dalyviai gebės:

- apibūdinti intelektų rūšis;
- analizuoti intelekto lavinimo strategijas;
- paaiškinti, kodėl muziejų edukatoriams reikia žinoti intelektų lavinimo strategijas;
- nusistatyti daugiasluoksnio intelekto tipą;
- atkreipti dėmesį į daugiasluoksnio intelekto ypatumus, rengdami edukacines programas muziejuje.

Apie intelektą žmonija kalba jau ganėtinai seniai. Metams bėgant, po truputį keičiasi tai, kas slypi po šia sąvoka. Prieš keletą dešimtmečių įvestas IQ (intelekto) koeficientas jau nebeatspindi tikrosios intelekto reikšmės. Šių dienų mokslininkai įrodė, kad intelektas yra žymiai daugiau nei IQ koeficientas. Intelektas, anot jų, yra gebėjimų ir įgūdžių rinkinys, kurį turi kiekvienas žmogus ir kuris kiekvieno žmogaus yra skirtingas. Intelektą rodo darbai ir laimėjimai, o lemia daug dalykų: ir žmogaus smegenų veikla, ir įgimtos savybės, ir įgyti įgūdžiai, ir aplinka, ir situacija. Nė vienas žmogus negali būti vienodai tobulas visose srityse – žmogus, kuriam sunkiai sekasi koordinuoti judesius šokant, gali būti labai geras, pastabus, greitos orientacijos vairuotojas.

Šiuo metu intelektas apibrėžiamas kaip tam tikrų protinių gebėjimų visuma. Nesąmoningai remdamiesi šiais gebėjimais, žmonės tikslingai elgiasi, sprendžia problemas ir uždavinius, prisitaiko prie naujų sąlygų, mokosi.

1983 metais Harvardo universiteto (JAV) *Tarrytowno* konferencijoje Niujorke profesorius Gardneris (cituota Jansonas, 1999) viešai pristatė teoriją, kuri teigia, kas žmogus turi įgimtą biopsichologinį potencialą, susidedantį iš keleto lygiaverčių intelektų. Šį faktą mokslininkas nustatė porą dešimtmečių tyrinėdamas intelekto teorijas, analizuodamas genijų gyvenimą ir laimėjimus. Tuo metu Gardneris įvardijo septynias protinių gebėjimų rūšis, vėliau nustatė aštuntąją. Šiuo metu daugiasluoksniam intelektui priskiriamos aštuonios intelekto (protinių gebėjimų) rūšys: loginis-matematinis intelektas, tarpasmeninių santykių, erdvės suvokimo, muzikinis-ritminis, refleksijos (vidinis asmeniškas), kinestezinis, žodinis-lingvistinis (verbalinis) ir natūralusis intelektas.

Gardnerio kolega T. Amstrongas (cituota Froyland, 2005) sukūrė keturis daugiasluoksnio intelekto teorijai reikšmingus teiginius:

1. Kiekvienas žmogus turi visas aštuonias intelekto rūšis, t.y. po truputį gebėjimų visose aštuonių intelektų sferose. Dažniausiai vienas žmogus turi dviejų-trijų intelektų kombinaciją, kuri kiekvieno yra unikali.
2. Dauguma žmonių kiekvieną intelekto rūšį gali išsiugdyti iki pilnos kompetencijos. Jeigu žmogus tinkamai skatinamas, jam sudaromos sąlygos ir teikiamos instrukcijos.
3. Intelekto rūšys paprastai funkcionuoja kompleksiškai.
4. Egzistuoja daugybė būdų būti intelektualiu kiekvienoje intelekto kategorijoje, t.y. nėra standartinio pagrindinių charakteristikų rinkinio, kuris būtinas, norint tapti pripažintu, protingu tam tikroje srityje. Tai reiškia, kad žmogus, turintis loginio mąstymo problemų, gali būti talentingas muzikinėje srityje.

Mokymo(si) organizatoriams ir mokytojams, tiek vaikų, tiek suaugusiųjų, tenka didelė atsakomybė už intelekto ugdymą. Žinojimas, kad auditorijoje sėdi įvairaus intelekto asmenys, turėtų skatinti suaugusiųjų mokytojus būti atidžius rengiant mokymo programas bei

parenkant mokymo metodus ir formas. Kartais manoma, kad protiniai gebėjimai paveldimi ir ką jau čia bepadarysi, belieka susitaikyti. Tačiau nustatyta, jog protiniai gebėjimai labiau išlavinami nei paveldimi. Kuo anksčiau pradedama tai daryti, tuo geresni rezultatai pasiekiami. Tačiau tai nereiškia, kad brandus žmogus negali užsibrėžti sau tikslo, tobulinti vieną ar kitą protinį gebėjimą.

Protiniai gebėjimai, lavinami ir naudojami atitinkamose situacijose, padeda pasiekti geresnių mokymosi rezultatų, stiprinti pasitikėjimą jėgomis, tobulėti kaip asmenybei. Nors atsakomybę už intelekto lavinimą turėtų prisiimti patys mokiniai, mokytojo pareiga padėti jiems pažinti stipriąsias ir silpnąsias savo intelekto puses, parodyti intelekto lavinimo privalumus ir galimybes, padėti lavinti intelektą, parengiant specialias užduotis, sukuriant tinkamą aplinką, rekomenduojant medžiagą lavintis.

Gardneris rekomenduoja mokytojams padėti mokiniams surasti stipriąsias puses ir stengtis neakcentuoti silpnųjų. Mokslininko nuomone, žmonės turi naudoti stipriąsias puses kaip tiltą į tas vietas, kuriose jie nėra tokie stiprūs.

Gardnerio teorija yra puikus pagrindas apmąstymams, kaip sukurti galimybes suaugusiajam tobulinti gebėjimus visose mokymosi situacijose. Dažniausiai, deja, pasitaiko, kad mokymosi aplinkos koncentruojasi į dvi intelekto rūšis – lingvistinį ir loginį (matematinį). Gardnerio įsitikinimu, visi intelektai turi būti lygiaverčiai ir vienodai prioritetiniai.

Savaime suprantama, kad intelekto įvairove pasižymi ne tik mokiniai, bet ir mokytojai. Kiekvienas mokytojas turi stipriąsias savo intelekto puses ir jomis dažniausiai naudojasi visose gyvenimo sferose, taip pat ir mokydamas. Tokiu būdu mokytojas, naudodamas jam priimtinas intelekto lavinimo strategijas, sąlyginai daugiau dėmesio skiria mokymų dalyviams, turintiems panašių intelektinių savybių. Daroma tai instinktyviai, nesąmoningai, tačiau dalis auditorijos gali pasijusti ignoruojama, nevertinama, nesuprasta ir

šitaip prarasti motyvaciją mokytis. Todėl mokytojams tenka priimti nemenką iššūkį pažinti ne tik savo intelekto savitumą, ne tik daugiasluoksnio intelekto įvairovę, bet ir taikyti įvairias mokymo strategijas, siekiant mokymų dalyvius maksimaliai įtraukti į mokymosi veiklą.

Froyland (Froyland, 2005), nagrinėdama Gardnerio teorijos taikymą muziejinėje edukacijoje ir kritinius atsiliepimus apie šią teoriją, teigia, kad kritika neturėtų kliudyti muziejų edukatoriams parodyti visuomenei įvairią, labiau visuomenės poreikiams pritaikytą, daugiau pasirinkimo galimybių teikiančią muziejų aplinką, tuo pačiu nė vienos galimybės neiškeliant virš kitų.

Intelekto rūšių ypatumai

Loginis-matematinis intelektas. Turintys šį intelektą žmonės greičiau nei kiti geba atpažinti abstrakčius dalykus, spręsti matematines lygtis ir kasdienius gyvenimiškus uždavinius, ieškoti priežasties ir pasekmės, pagrįstai argumentuoti ir išsamiai analizuoti. Paprastai tokie žmonės užduoda daug klausimų, mėgsta pagrįsti veiklą, tikslinasi ir atsirenka informaciją, mėgsta numatyti, analizuoti, teorizuoti, tvarkyti dalykus, teikti pasiūlymus, dirbti teorinių mokslų srityje.

Mokydamiesi jie gerai sprendžia problemas, jiems patinka tvarka ir nuoseklumas, darbas su skaičiais, tačiau nuobodžiauja, jeigu tenka dirbti nuolatinį sėdimą darbą. Loginis-matematinis intelektas ugdomas duodant daugiau sudėtingų ir įdomių užduočių, savarankiškų darbų. Šie žmonės aktyvūs užsiėmimuose, jei programoje būna sprendžiami uždaviniai, sudaromi konkretūs planai, klasifikuojamos idėjos, kuriamos strategijos tam tikroms problemoms spręsti.

Muziejai loginį-matematinį intelektą gali stimuliuoti eksperimentais ir interaktyviomis parodomis. Eksperimentai, kaip nurodo Froyland, siūlo lankytojams iškelti hipotezę (kas atsitiktų, jeigu atliktum tam tikrą veiksmą), suteikia galimybę ją pasitikrinti. Interakty-

viose parodose lankytojai turi galimybę gauti skaitmeninę ir figūrinę informaciją – skaičiais, procentais, grafiniu būdu, lentelėmis, diagramomis. Muziejų edukatoriai galėtų naudoti tokius įrankius: pateikti objektų skaičius (dydį, svorį, kiekybę ir susieti juos su hipotezėm; informaciją iliustruoti statistika, skaičiais, grafikais ir lentelėmis; stimuliuoti problemos sprendimą; naudoti praktinius eksperimentus; skatinti hipotezės patikrinimą, analizavimą ir duomenų interpretavimą; naudoti matematinius žaidimus ir galvosūkius.

Tarpasmeninis intelektas. Tarpasmeninių santykių gebėjimai būdingi žmonėms, gebantiems paveikti kitus, tartis, klausytis, spręsti konfliktus, įtikinti, gerai sutarti su aplinkiniais, daryti įtaką, sudaryti komandas. Šie žmonės gerai dirba su įvairiomis žmonių grupėmis ir mėgsta draugiją.

Mokydamiesi jie linkę dirbti drauge su kitais, ypač mažomis grupėmis, mėgsta bendramokslių patarimus. Dirbti vieniems jiems nepatinka. Tokių žmonių gebėjimai stiprinami siūlant daugiau grupinės veiklos, aktyvumas palaikomas skiriant juos bendradarbiavimo organizatoriais grupėse, atliekant užduotis poromis ar grupėmis, įtraukiant į vaidmenų pratimus.

Muziejų lankytojai dažniausiai ateina kartu su savo socialinėmis grupėmis (draugais, šeima, bendradarbiais). Žmonės, socialiai bendraudami savojoje grupėje arba su kitais muziejaus lankytojais, veiksmingiau gilina žinias nei lankydami muziejų pavieniui ir pažinimui taikydami tik individualią patirtį. Socialinį bendravimą tyrę mokslininkai atkreipė dėmesį į šeimų grupes ir jų elgseną muziejuje. Froyland pateikia kai kuriuos atradimus iš studijų apie šeimų mokymąsi:

- Šeimos vaikšto po muziejus iš anksto numatytu keliu. Tai reiškia, kad galima nustatyti bendrą šeimų elgesį muziejuose.
- Šeimos narių diskusijos ir elgesys parodoje yra ženklas, kad jie kažko išmoko. Diskutuojant parodos informacija dažnai siejama su ankstesne informacija.

- Šeimos mokymasis priklauso nuo ankstesnių žinių, parodos tipo, lyties ir amžiaus, vaikų-tėvų santykių.
- Šeimos mokymasis yra paremtas ir žiniomis, ir patirtimi; mokantis per patirtį, lemiamą vaidmenį atlieka socialiniai aspektai.
- Įrodymų, kad vaikams mokytis šeimos aplinkoje padeda išankstinės instrukcijos, nėra daug.

Puoselėjant tarpasmeninį intelektą muziejuje, rekomenduojama naudoti objektus diskusijos pradžiai ar bendrai lankytojų veiklai; organizuoti tokią veiklą ir tokias užduotis, kuriai atlikti ar kurioms spręsti reikia sąveikos su kitais žmonėmis; naudoti tekstą ir kitą medžiagą dialogui stimuliuoti; parengti klausimus, kuriuos lankytojai užduotų vieni kitiems.

Erdvinis intelektas. Erdvės suvokimo gebėjimų turi žmonės, gebantys gerai orientuotis erdvėje, suvokiantys trimatę erdvę ir erdvinius objektų santykius, galintys analizuoti, „skaityti" diagramas, žemėlapius ir pan. Tačiau tai nėra vien tik gebėjimas ką nors matyti, tai gebėjimas matyti daiktus priklausomai nuo kitų. Asmuo gali būti aklas, bet turėti aiškių erdvinių protinių gebėjimų. Erdvės suvokimo gebėjimams priskiriama: pastatyti automobilį lygiagrečiai su kuo nors, greitai pripildyti indų plovimo mašiną ar susikrauti bagažą, apstatyti ar dekoruoti kambarį.

Mokydamiesi erdvinio intelekto „savininkai" dažniausiai nenustygsta vietoje, ką nors piešia. Jiems patinka aplinka, kur daug paveikslų ar plakatų, judėjimas, menas. Užsiėmimo metu šiuos žmones galima aktyvinti ir erdvinius protinius gebėjimus lavinti piešimo, dėliojimo, lankstymo, statymo, lipdymo, sėdėjimo tvarkos pakeitimo veikla.

Muziejų lankytojai pagal Hiemstra (cituota Froyland, 2005) skirstomi į priklausomus ir nepriklausomus nuo erdvės. Nepriklausomi nuo erdvės lankytojai patys orientuojasi parodoje. Jie susikuria savo struktūrą ir ja vadovaujasi. Labiau priklausomiems

nuo erdvės reikia pagalbos, kaip suvokti parodos eksponatus, susigaudyti, kas yra pristatoma.

Lankytojams patinka, jeigu jie gauna informaciją, kaip rasti parodas, todėl tokiems lankytojams svarbu strategiškai geroje vietoje esantis bendras žemėlapis su nuoroda „Jūs esate čia“, nuorodos į parodas. Žmonės taip pat mėgsta gauti nesudėtingus žemėlapius, kuriuos galima nešiotis su savimi po parodą.

Įdomu tai, kad suaugusiųjų orientacija parodose skiriasi nuo vaikų. Vaikai dėmesį geriau koncentruoja tuomet, kai atsiduria apribotoje erdvėje ir negali matyti likusios parodos ar muziejaus dalies. Tuo tarpu matymo lauko apribojimas suaugusiesiems gali neigiamai paveikti įspūdžius, patirtus muziejuje.

Stebėdami žmonių judėjimą parodose, tyrėjai nustatė, kad yra tam tikrų dėsningumų. Pvz., žmonės po muziejų vaikšto nuo riboženklio prie riboženklio. Toks riboženklis gali būti garsas, judantys arba dideli objektai. Parodos salės apžiūra paprastai pradedama nuo artimiausios parodos, tačiau ekspozicijos, esančios salės viduryje, dažnai gali likti neapžiūrėtos. Jeigu įmanoma, parodos lankytojai vaikšto tiesiomis linijomis ir suka į dešinę, tačiau taip pat jie dažniausiai pasirenka trumpiausią kelią, vedantį pro parodą link išėjimo. Dėl šių priežasčių atsitinka taip, kad parodos, esančios kraštinėse salėse, retai apžiūrimos.

Erdvinį intelektą muziejuje ugdyti padeda objektų estetikos arba jos trūkumo (formos, spalvos) akcentavimas, paveikslėlių, simbolių, diagramų naudojimas, muziejaus žemėlapis (bendras ir įteiktas kiekvienam lankytojui), sumanus dizaino, šviesos ir spalvos naudojimas, veiklos paįvairinimas galvosūkiais, orientavimosi patalpoje užduotimis, architektūriniais elementais, kompiuterinėmis programomis, animacija ar simboliais, filmais ir vaizdo įrašais.

Muzikinis intelektas. Muzikiniai-ritminiai gebėjimai būdingi žmonėms, mokantiems reaguoti į besikeičiančius garsus, gamtos ar savo sukurtus garsus paversti muzika. Šiai kategorijai priskiria-

mi gebėjimai šokti, ploti rankomis ritmą, kurti muziką, groti, žaisti ritminius žaidimus ir dainas. Tačiau muzikiniai-ritminiai gebėjimai nesietini su dainavimo talentu.

Mokydamiesi žmonės, turintys muzikinių-ritminių gebėjimų, jautriai reaguoja į garsus. Šių žmonių dėmesį patrauksime ir išlaikysime naudodami užduotis, susijusias su šokiu, dainavimu, muzikos klausymu. Juos blaško ilgas mokytojo kalbėjimas, besikartojančios užduotys, pašalinis triukšmas, ilgas sėdėjimas vienoje vietoje. Tokiems žmonėms aktyvinti galima naudoti, pvz., tylų muzikinį foną, atliekant grupinę užduotį, žaidžiant muzikinę atmintį lavinančius žaidimus, rengiant muzikinius pasirodymus.

Garsas ir muzika taip pat gali ir turi būti panaudoti muziejuose, nes garsas patraukia publikos dėmesį, lemia pažintinį ir ypač emocinį rezultatą. Muziejuje galima sudaryti galimybę pajausti objektų garsą ir rezonansą, naudoti įrašytus garsus (paukščių giesmes, Grigališkuosius choralus, gamyklos įrenginių garsus) arba pasiūlyti lankytojams atlikti muziką įvairiais instrumentais. Kartais tinkamai parinkta muzika gali tiesiog pakviesti laisvai bendrauti.

Refleksijos arba vidinis asmeninis intelektas. Žmonės, kuriems būdingi refleksijos gebėjimai**,** dažniausiai yra tie, kurie ieško atsakymų į filosofinius klausymus. Jie mėgsta save įvertinti, svarstyti, planuoti, dirbti vieni, dažnai remiasi intuicija, yra svajotojai; jiems patinka rašyti dienoraštį, medituoti, koncentruotis, pažinti save; jie žino savo silpnybes ir stiprybes, linkę į vienatvę, mėgsta kelti gyvenimo prasmės klausimus.

Mokydamiesi tokie žmonės mėgsta būti vieni, kad galėtų mąstyti. Jie pasitiki savo jėgomis ir nori darbus atlikti individualiai. Detalūs mokytojo nurodymai, per daug taisyklių, mokymasis pagal vadovėlį juos erzina. Norėdami, kad tokie žmonės mokydamiesi nenubyrėtų, turime sudaryti jiems galimybes pabūti vieniems, skirti individualias užduotis, išklausyti jų apmąstymų viena ar kita tema. Refleksijos gebėjimus lavinsime prašydami apmąstyti ir įver-

tinti užduotį (užsiėmimą), rašyti dienoraštį, girdami už tikslumą, atvirumą, nebijojimą pasakyti nuomonę.

Vidinio asmeninio intelekto žmonės, atsidūrę muziejuje, ne itin džiaugsis, jeigu jiems teks dalyvauti socialiai aktyviai. Tokiems žmonėms labiau priimtina bus su tema susijusi veikla, skatinanti savarankišką mąstymą, pvz., pasakyti nuomonę apie objektą, prieš tai objektą išanalizavus. Siekdami sudominti vidinio asmeninio intelekto žmones, muziejų edukatoriai gali parodyti objektų ryšį su individualiu lankytoju, naudoti provokuojančius ir sudominančius klausimus, kurie skatina vidines refleksijas ir savęs suvokimą, organizuodami individualią veiklą, savarankiškam darbui naudodami kompiuterines programas.

Kinestezinis intelektas. Kinestezinių gebėjimų turintys asmenys geba gerai kontroliuoti kūno judesius, manipuliuoja daiktais bei turi išlavintą lietimo pojūtį. Svarbiausias pagalbininkas mokantis, linksminantis ar išreiškiant save šiems žmonėms yra jų pačių kūnas.

Mokymosi situacijoje dirbant su tokiais asmenimis naudojami vaidmenų žaidimai, sporto elementai, išvykos, rankų darbas. Žinodamas, kad šio intelekto atstovams sunku ilgą laiką sėdėti vienoje vietoje, suaugusiųjų mokytojas neturėtų nustebti, jeigu jie atsistos, kai to panorės, pastovės, pasivaikščios. Kinestezinius gebėjimus lavinsime skirdami vaidmenų atlikimo užduotis, pratimus, reikalaujančius kūno judesių („skulptūrų“ statymas), mokydami šokti ir judėti, žaisdami judriuosius žaidimus, leisdami liesti daiktus.

Visa tai galioja ir muziejų lankytojams, turintiems kūniškąjį – kinestezinį intelektą. Jiems labai svarbios parodos, siūlančios atlikti tam tikrą veiklą ir objektus, kuriuos galima liesti ir panaudoti (veikla „rankos pasiruošę”), t.y. interaktyvios parodos su dramos, teatro, šokio, amatų elementais.

Žodinis-lingvistinis (verbalinis) intelektas. Žodiniai-lingvistiniai gebėjimai būdingi žmonėms, gerai valdantiems kalbą ir gebantiems formuluoti mintis. Šie žmonės mėgsta kalbėti, pasakoti isto-

rijas, ginčytis, įrodinėti, sakyti anekdotus, argumentuoti, skaityti, diskutuoti, perfrazuoti ir persvarstyti.

Mokydamiesi jie būna labai jautrūs žodžių prasmei, žodžių tvarkai sakinyje, garsams, ritmui. Užsiėmimuose jiems reikia sudaryti sąlygas skaityti, kalbėti, diskutuoti, išsakyti savo nuomonę. Žodiniai-lingvistiniai gebėjimai lavinami dalijantis mintimis, diskutuojant grupėse, skaitant, klausantis garso įrašų, rašant ar sakant kalbas, kuriant dialogus poromis ar komandomis, vaidinant, mokantis naujų žodžių, rašant rašinius, sprendžiant problemas, kuriant kalambūrus, kryžiažodžius, kalbant ekspromtu, rengiant humoro valandėles.

Muziejų tekstai, paskaitos, audio įrašai ir dialogai ar pokalbiai – tai priemonės, kuriomis muziejai stimuliuoja lingvistinį intelektą.

Stebėjimai, atlikti muziejuose, rodo, kad nuomonė, jog žmonės muziejuose neskaito tekstų, tėra mitas. Ar tekstai yra skaitomi, priklauso nuo tekstų formos ir turinio, nuo to, kas yra lankytojas, ar jis asimiliuoja informaciją ir su kuo atėjo į muziejų.

Siekiant, kad lankytojai skaitytų tekstus, tekstai turi būti patraukliūs, kviečiantys skaityti. Smalsumą kelia klausimai, į kuriuos atsakymus lankytojai gali rasti kituose tekstuose. Muziejų tekstus skaityti skatina kompiuterinių technologijų naudojimas. Rengiant tekstus, būtina atkreipti dėmesį į optimalų jų ilgumą, žodžius ir formuluotes, raštmenų ir raidžių dydžių efektyvumą, tekstų pakabinimo aukštį ir apšvietimą. Įrodyta, kad informacijai pristatyti veiksminga naudoti istoriją apie eksponuojamą objektą ar reiškinį. Pastebėta, kad žmonės patys susikuria sau istorijas apie tai, ką jie patyrė, ir kad tokios istorijos padeda žmonėms įprasminti jų patirtį.

Natūralusis intelektas – gebėjimas atpažinti ir klasifikuoti floros ir faunos objektus. Kadangi muziejų kolekcijose yra nemažai eksponatų, atspindinčių gyvąją ir negyvąją gamtą, parodančių objektų panašumus ir skirtumus, tarpusavio ryšius, muziejai turi puikias galimybes puoselėti natūralųjį intelektą. Paprastai šie eksponatai

būna tradicinių parodų, kurias šiuolaikiniai žmonės ne itin mėgsta, pagrindas. Norėdami atkreipti lankytojų dėmesį į šiuos eksponatus, muziejai gali išbandyti tokius būdus kaip, pvz., atverti visuomenei savo saugyklų duris, suteikti galimybę žmonėms susipažinti su objektų sisteminimu, suteikti paslaugas lankytojų asmeninių kolekcijų objektams identifikuoti, pasiūlyti mokymus apie kolekcijų registraciją, gyvūnų preparavimą, objektų rūšiavimą, jų panašumų ir skirtumų identifikavimą.

Apibendrinimas

Šioje dalyje buvo kalbama apie daugialypį (daugiasluoksnį) intelektą ir jo įtaką suaugusio žmogaus mokymuisi bet kurioje aplinkoje, taip pat ir muziejuose. Pagrindinės šio skyriaus mintys:

- Kiekvienas žmogus turi labiau išvystytas 2–3 intelekto rūšis, kurias, naudojant atitinkamus metodus, galima lavinti toliau.
- Likusios intelekto rūšys yra mažiau išlavintos, tačiau, taikant tam tikras lavinimo strategijas, jas irgi galima išlavinti.
- Muziejai ir juose vykstančios edukacinės programos yra puiki erdvė intelektui lavinti.
- Muziejų edukatorius, suvokdamas intelekto daugialypiškumo ypatumus, gali efektyviau pasirengti veiklai su suaugusiais žmonėmis.

Užduotys

1 užduotis. Asmeninis daugiasluoksnio intelekto tipas

Nurodymai užduočiai atlikti:

- Šalia kiekvieno Gardnerio klausimyne* pateikto teiginio specialiai skirtoje vietoje varnele (arba kitu ženklu) pažymėkite tas savybes, kurios Jums būdingos.

---

* Teresevičienė M. (1998). Andragoginė didaktika. Kurso programa ir darbo sąsiuvinis. Gimtasis žodis, Vilnius.

- Baigę žymėti vieno intelekto atsakymus, suskaičiuokite, kiek savybių pažymėjote ir tą skaičių parašykite ties „bendra suma“.
- Palyginkite gautas sumas.
- Perskaitykite komentarą.

Klausimynas

Verbalinis intelektas	
Knygos man labai svarbios.	
Prieš pradėdamas skaityti, rašyti ar kalbėti, mintyse aš galiu girdėti žodžius.	
Geriau įsimenu klausydamasis radijo ar garso įrašų, negu žiūrėdamas TV ar kino filmus.	
Man patinka verbaliniai žaidimai, pvz., Anagramos, slaptažodžiai.	
Man patinka leisti laiką „malant liežuviu“, sakant kalambūrus, rimuojant žodžius.	
Kiti žmonės kartais prašo paaiškinti žodžių, kuriuos aš vartoju kalbėdamas ar rašydamas, reikšmę.	
Humanitariniai ir socialiniai mokslai mokykloje man sekėsi geriau nei matematika ir gamtos mokslai.	
Kai važiuoju mašina, didesnį dėmesį skiriu užrašams, o ne vaizdams pakelėje.	
Pokalbiuose dažnai išsakau mintis, kurias esu kur nors skaitęs ar girdėjęs.	
Neseniai esu kažką parašęs, kuo didžiuojuosi ar nusipelniau kitų pripažinimo.	
Kitos verbalinės savybės (išvardykite).	
Pažymėtų savybių suma	

Loginis matematinis intelektas	
Lengvai manipuliuoju skaičiais mintyse.	
Mokykloje man patiko matematika ir gamtos mokslai.	
Man patinka žaidimai, reikalaujantys loginio mąstymo.	
Man patinka maži eksperimentai „kas būtų, jeigu..“ (pvz., kas būtų, jeigu kas savaitę padvigubinčiau vandens kiekį rožių krūmui).	
Mintyse ieškau pavyzdžių, pasikartojimų, logiško nuoseklumo.	
Manau, kad beveik viską galima racionaliai paaiškinti.	
Domiuosi naujais mokslo laimėjimais.	
Mėgstu rasti loginius neatitikimus tarp to, ką žmonės kalba ar veikia.	
Man patinka, kai kas nors būna išmatuota, kategorizuota, išanalizuota ar apskaičiuota kiekybiškai kokiu nors būdu.	
Kartais mąstau abstrakcijomis, be žodžių.	
Kitos loginės matematinės savybės (išvardinkite).	
Pažymėtų savybių suma	

Erdvinis intelektas	
Užsimerkęs dažnai matau aiškius vaizdus.	
Esu jautrus spalvoms.	
Mėgstu naudoti fotoaparatą ar kino kamerą vaizdams įamžinti.	
Mėgstu dėlioti paveikslėlius iš atskirų detalių.	
Daug sapnuoju.	
Neblogai orientuojuosi mažai pažįstamoje vietovėje.	
Mėgstu piešti ar eskizuoti.	
Geometrijos mokytis man buvo lengviau nei algebros.	
Lengvai įsivaizduočiau, kas kaip atrodytų iš paukščio skrydžio.	
Labiau mėgstu skaityti iliustruotas knygas.	
Kitos savybės (išvardinkite).	
Pažymėtų savybių suma	

Kūniškasis kinestezinis intelektas	
Reguliariai sportuoju, užsiimu kita fizine veikla.	
Man sunku ilgai išsėdėti ramiai.	
Mėgstu dirbti darbus, reikalaujančius rankų kruopštumo, – siuvinėti, siūti, drožinėti, pjaustinėti, konstruoti.	
Geriausios idėjos gimsta, kai vaikštau ar užsiimu kita fizine veikla.	
Laisvalaikį mėgstu leisti lauke.	
Kalbėdamas su kitais, dažnai gestikuliuoju.	
Jei noriu geriau pažinti daiktus, turiu juos paliesti.	
Man patinka drąsos reikalaujantys fiziniai pratimai.	
Mano judesiai yra labai koordinuoti.	
Turiu pats išbandyti naujus dalykus, o ne žiūrėti filmą ar skaityti apie juos.	
Kitos savybės (išvardinkite).	
Pažymėtų savybių suma	

Muzikinis intelektas	
Turiu malonų balsą.	
Galiu pasakyti, kai „paimama“ neteisinga nata.	
Dažnai klausau muzikos.	
Groju muzikos instrumentu.	
Mano gyvenimas būtų skurdesnis be muzikos.	
Mintyse dažnai skamba įvairios melodijos.	
Lengvai galiu „pagauti“ ritmą mušamaisiais instrumentais.	
Moku daug skirtingų melodijų.	
Jeigu išgirstu melodiją kartą ar du, beveik tiksliai galiu ją pakartoti.	
Mokydamasis ar dirbdamas dažnai niūniuoju ar barbenu melodijas.	
Kitos savybės (išvardinkite).	
Pažymėtų savybių suma	

Tarpasmeninis intelektas	
Esu žmogus, į kurį kiti kreipiasi patarimo ir pagalbos darbe arba tiesiog ieško draugystės.	
Man labiau patinka komandiniai žaidimai.	
Kai turiu problemų, mieliau ieškau kitų žmonių pagalbos, nei mėginu jas spręsti pats.	
Turiu mažiausiai tris artimus draugus.	
Teikiu pirmenybę tokioms pramogoms, kuriose dalyvauja ir kiti žmonės.	
Man patinka mokyti kitus žmones ir žmonių grupes.	
Pats save vertinu kaip lyderį, ir kiti žmonės vertina mane kaip lyderį.	
Puikiai jaučiuosi minioje.	
Mėgstu visuomeninį darbą.	
Labiau mėgstu vakarus leisti malonioje draugijoje nei vienumoje.	
Kitos savybės (išvardinkite).	
Pažymėtų savybių suma	

Vidinis asmeninis intelektas	
Nuolat leidžiu laiką medituodamas, reflektuodamas ar svarstydamas svarbius gyvenimo klausimus.	
Man patinka asmenybės ugdymo seminarai, kuriuose galiu daugiau sužinoti apie save.	
Galiu įveikti kliūtis, nepažeisdamas savo dvasinės pusiausvyros.	
Turiu pomėgį.	
Turiu svarbų gyvenimo tikslą, apie kurį dažnai mąstau.	
Realiai vertinu savo jėgas ir silpnybes.	
Geriau leidžiu laisvalaikį vienumoje negu triukšmingoje kompanijoje.	
Manau, kad turiu stiprią valią ir nepriklausomą mąstymą.	
Man patinka rašyti dienoraštį.	
Mėgstu savarankiškai dirbti.	
Kitos savybės (išvardinkite).	
Pažymėtų savybių suma	

Komentaras

Didžiausia suma rodo, kad būtent šis yra Jūsų vyraujantis intelektas. Jeigu panašią balų sumą surinko ne vienas, o keli intelektai, Jums būdingas ne vienos, o kelių rūšių protiniai gebėjimai. Mokslininkai įrodė, kad žmogus paprastai turi po truputį visų protinių gebėjimų, labiausiai išreikšti būna 2–3 rūšių. Anot mokslininkų, kiekvienas mūsų turime unikalią protinių gebėjimų kombinaciją, kurioje vieni gebėjimai yra labiau išlavinti, kiti – mažiau.

2 užduotis. Intelektų rūšių privalumai ir trūkumai

Nurodymai užduočiai atlikti

1. Naudodamiesi teorine mokymosi medžiaga, išnagrinėkite:
   a) Jums būdingiausių 2–3 intelekto rūšių privalumus ir trūkumus.
   b) Jums mažiau būdingų intelekto rūšių lavinimo strategijas.
2. Pasirinkite ir užrašykite 2–3 konkrečius lavinimo žingsnius (asmeninę intelekto lavinimo strategiją). Pagrįskite, kodėl pasirinkote būtent tokius žingsnius.

Literatūra

- Froyland, M. *Daugkartinis patyrimas įvairiose aplinkose – MEMUS muziejų pedagogikos teorinis pagrindimas.*[Interaktyvus].*Prieiga:* www.bms.edu.lv/resourses/Merethe_lit.pdf [Žiūrėta 2008-09-02].
- Green Norm. *Einige Gedanken ueber Lerntypen und Multiple Intelligenz*. [Interaktyvus]. Prieiga: http://www.cooperative-learning.de [žiūrėta 2007-06-22].
- Jensen, E., 1999. *Tobulas mokymas*. Vilnius, AB OVO.
- Lukošūnienė, V., Bėkšta, A., 2007. *Mokymosi pagrindai: mokinio knyga, mokytojo knyga*. Vilnius, Kronta.
- *Mokomės dialogo. Kaip susikalbėti piliečiams, organizacijoms ir kultūroms. Knyga mokytojui*. Sudarė Lukošūnienė

V., Bėkšta, A. (2005). Vilnius, Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija
- Prieiga: http://www.vark-learn.com [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-06-17]
- Stangl, W., *Lernstile_Theoretische Modelle.* [Interaktyvus]. Prieiga: http://arbeitsblaetter.stang-taller.at [žiūrėta 2009-06-17]
- Teresevičienė, M., Gedvilienė, G., Zuzevičiūtė, V., 2006. *Andragogika.* Kaunas, Vytauto Didžiojo universiteto leidykla
- Teresevičienė, M., Oldroyd, D., Gedvilienė, G., 2004. *Suaugusiųjų mokymasis. Andragogikos didaktikos pagrindai.* Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas

MOKYMOSI STILIAI

Vilija Lukošūnienė
Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija

Išstudijavę medžiagą skaitytojai gebės:

- apibūdinti mokymo ir mokymosi stilius;
- analizuoti mokymosi stilių lavinimo strategijas;
- atkreipti dėmesį į mokymosi stilių ypatumus, rengdami edukacines programas muziejuje.

Pastaruoju metu vis dažniau kalbama apie mokymosi efektyvumo ir individualaus mokymų dalyvio mokymosi stiliaus santykį. Teigiama, kad, mokantis asmeniui priimtinu būdu, didėja mokymosi motyvacija, mokymasis būna veiksmingesnis, o rezultatai – kokybiškesni.

Mokymosi stilius – kognityvinių mokymosi problemų sprendimas, siekiant pademonstruoti, ką žmogus žino ir geba (Teresevičienė ir kt., 2006).

Mokymosi stilius atskleidžia žmonių elgseną jiems sutikus naujus žmones, pakliuvus į naujas situacijas, išgirdus naują informaciją ar nagrinėjant naujas idėjas. Teigiama, kad ši elgsena apima kognityvinius (pažinimo), konceptualius (minčių formulavimo), jausminius (jausmų ir vertinimo) procesus ir veiksmą.

Mokymosi stilių analizė padeda suprasti individualių mokymosi stilių privalumus ir susikurti strategiją, kuri gelbsti suaugusiųjų mokytojui į mokymąsi įtraukti įvairių tipų mokinius. Akivaizdu, kad mokant lengviausia taikyti tuos būdus, kuriais mokytojai patys mokosi. Tačiau žinojimas, kad kiekvienas žmogus turi savąjį mokymosi stilių, skatina andragogą pažinti mokinius, parinkti jiems

tinkančias mokymo ir mokymosi strategijas, palengvinti mokymosi procesą, užduodant mokiniui jo stilių atitinkančius klausimus ar pateikiant užduotis.

Individualaus mokymosi stiliaus žinojimas suteikia papildomų galimybių ir besimokančiajam – jis gali geriau suprasti save, pasinaudoti turimais privalumais, kompensuoti trūkumus.

Andragogikos specialistai (Anužienė ir kt., 2008) rekomenduoja atkreipti dėmesį į tokius darbo su žmonėmis, besimokančiais skirtingais mokymosi stiliais, aspektus:

- *Naudojamus metodus*. Andragogui siūloma naudoti įvairius metodus, derinant teoriją, praktines užduotis, diskusijas, praktinį pritaikymą.
- *Keliamus klausimus*. Andragogui siūloma kelti įvairius klausimus, kurie atitiktų įvairius mokymosi stilius.
- *Kalbėjimą*. Siūloma vartoti įvairias sąvokas ir terminus, reiškiančius tą patį daiktą, reiškinį.
- *Apibendrinimą*. Siūloma apibendrinti naują informaciją, žinias, susieti jas su praktiniu naudojimu.

Į šiuos aspektus dėmesį siūlytina atkreipti ir muziejų edukatoriams, vedantiems renginius suaugusiesiems (arba mišrioms grupėms). Pvz., pasakojant apie eksponatus juos ne tik pristatyti žodžiu, bet ir užduoti klausimų apie aptariamą eksponatą, pademonstruoti jį, leisti paliesti jį patį arba jo kopiją. Pasakojant rekomenduojama pristatyti visus galimus to daikto pavadinimus, tą patį reiškinį ar procesą įvardinti skirtingomis sąvokomis. Apibendrinant pasakojimą, dalykus, apie kuriuos kalbėta, dera susieti su praktiniu informacijos panaudojimu arba šios dienos realybe.

Literatūros šaltiniai pateikia keletą mokymosi stilių sąvokos variantų (mokymosi stiliai, mokymosi tipai) ir įvairių mokymosi stilių klasifikacijų. Vienos jų remiasi patirtinio mokymosi principais (keturi mokymosi stiliai pagal Kolbą, keturi mokymosi

stiliai pagal Honey ir Mumfordą), kitos – informacijos įsisavinimo abstraktumo ir konkretumo veiksniais (VARK, VAK), dar kitos – smegenų veiklos tyrimų rezultatais (Nedo Hermano mąstymo stilių modelis).

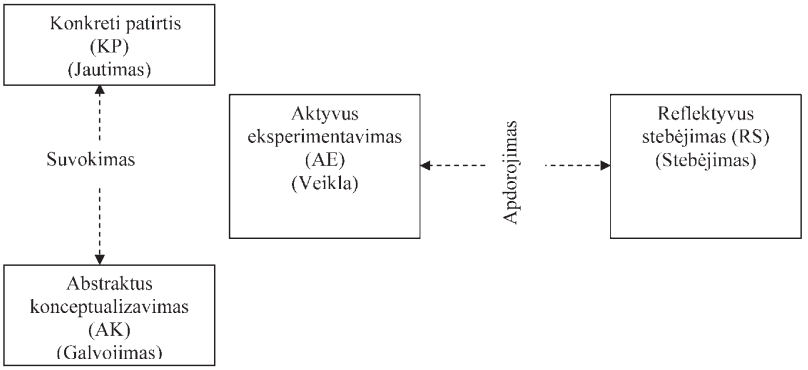
Čia išsamiai pristatomos dvi mokymosi stilių klasifikacijos – Kolbo ir VARK bei trumpai užsimenama apie Honey ir Mumfordo klasifikaciją. Pastaroji labai artima Kolbo klasifikacijai. Dažnai jos būna supinamos į vieną.

Tiek čia pristatyti, tiek nepaminėti mokymosi stiliai nėra nei geresni, nei prastesni vienas už kitą. Nė vienas modelis neapima visų sudėtingų mokymosi proceso charakteristikų. Nė vienas mokymosi stilius neparodo žmogaus sugebėjimų ir galimybių. Mokymosi stilius tik atskleidžia žmogaus polinkius bei teikiamą pirmenybę tam tikrai veiklai. Kiekvienas mokymosi stilius yra vertingas.

Mokymosi stiliai pagal Kolbą

Davido Kolbo *patirtinio mokymosi modelis* (Kolb ir Fry, 1975; Kolb, 1984) skiria dvi pagrindines mokymosi veiklas – suvokimą ir apdorojimą. Kiekviena iš šių veiklų turi savo priešybių, pavyzdžiui, vieni žmonės geriau suvokia tikrovę, naudodami konkrečią patirtį (jausmus, lytėjimą, regėjimą, klausymąsi, uodimą), kiti geriau suvokia tikrovę abstrakčiai (naudodami protines arba vaizdines koncepcijas, galvodami apie aplinką, išprotaudami). Kai informacija suvokta, ji turi būti apdorota. Vieni žmonės apdoroja informaciją aktyviai ekperimentuodami (ką nors darydami su suvokta informacija), kiti geriau apdoroja informaciją reflektyviai stebėdami. Ši ašis atspindi, kaip mes elgiamės su užduotimi.

Tai galima pavaizduoti dviem ašimis, kurios sujungtos sudaro Kolbo patirtinio mokymosi ratą (2 pav.).

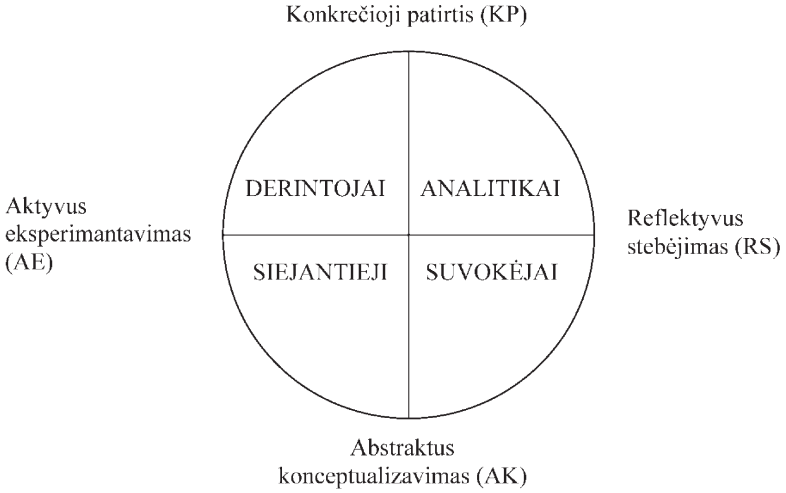
1 pav. Mokymosi veiklos pagal D. Kolbą

Kolbo tyrimai rodo, kad mokydamiesi mes pereiname keturias fazes:

1) konkrečiosios patirties (KP);
2) reflektyvaus stebėjimo (RS);
3) abstraktaus konceptualizavimo (AK);
4) aktyvaus eksperimentavimo (AE).

Svarbi Kolbo išvada, kad efektyviam mokymuisi reikia pereiti visą ratą. Efektyviai mokomės, jei gebame:

- visiškai atvirai, be išankstinių nuostatų spręsti įvairiausias situacijas ir įgyti naujos patirties;
- stebėti save iš šalies, pažvelgti į savo patyrimą įvairiausiais aspektais, jį apmąstyti kaip savo patirtį;
- formuoti sąvokas ir principus, apibendrinančius tai, kas buvo stebima;
- pritaikyti teorines žinias problemoms spręsti bei naujai patirčiai rasti.

2 pav. D. Kolbo patirtinio mokymosi ratas

Priklausomai nuo to, kokiam informacijos priėmimo ir jos sutvarkymo būdui žmonės teikia pirmenybę, D. Kolbas skiria divergencinį, asimiliacinį, konvergencinį ir adaptacinį mokymosi stilius.

Divergencinio stiliaus atstovai vadinami *analitikais***.** Tai žmonės, kurie mokydamiesi pirmenybę teikia konkrečiai patirčiai (KP) ir refleksyviam stebėjimui (RS). Šių žmonių stiprybės – gebėjimas įsivaizduoti, pasižiūrėti į konkrečias situacijas iš įvairių perspektyvų, plati vaizduotė, vizijų numatymas, improvizacija situacijose, reikalaujančiose rasti idėjas. Jie noriai bendrauja su žmonėmis, domisi jų tarpusavio santykiais, yra emocionalūs, mielai renkasi darbą grupėse, geba įdėmiai klausytis ir gauti asmeninę grįžtamąją reakciją. Platūs kultūriniai interesai skatina juos rinktis veiklą, susijusią su menu.

Asimiliacinio stiliaus atstovai pirmenybę teikia reflektyviam stebėjimui (RS) ir abstrakčiam konceptualizavimui (AK). Jie va-

dinami *asimiliuojančiaisiais arba suvokėjais*. Šie žmonės lengvai kuria teorinius modelius, sieja turimą informaciją ir abstrakčius situacijos elementus į visumą. Asimiliuojantys žmonės linkę daryti induktyvias išvadas, apibendrinti rezultatus. Jiems labiau patinka dirbti su abstrakčiomis idėjomis ir koncepcijomis nei su žmonėmis. Mokydamiesi šio stiliaus atstovai renkasi skaitymą, paskaitas, analitinių modelių aiškinimą ir mėgaujasi laiku, skirtu mąstymui apie daiktus.

Konvergencinio stiliaus atstovai yra žmonės, kuriems mokantis svarbiau abstraktus konceptualizavimas (AK) ir aktyvus eksperimentavimas (AE). Jie vadinami *sistemintojais arba siejančiaisiais*. Šių žmonių stiprybė – idėjų plėtojimas. Jie linkę daryti hipotetines-dedukcines išvadas, domisi daiktais ir teorijomis (kurias mėgsta patikrinti), specifinių problemų sprendimu. Kaip ir suvokėjai, jie mažai domisi žmonėmis, nėra emocionalūs. Mokydamiesi renkasi tokius metodus, kaip eksperimentavimą idėjomis, situacijų simuliaciją, darbą prie konkrečių paraiškų, projektų.

Adaptacinio stiliaus atstovai pirmenybę teikia aktyviam eksperimentavimui (AE) ir konkrečiai patirčiai (KP). Skiriamasis bruožas – būtinybė veikti, daryti, realizuoti. Šiuo stiliumi mokosi žmonės, vadinami *derintojais***.** Jų stiprioji pusė – veiklų organizavimas, susidorojimas su situacijomis, reikalaujančiomis greitos adaptacijos prie besikeičiančių aplinkybių. Šie žmonės daugiau remiasi intuicija negu logika, problemas linkę spręsti intuityviai, bandymų ir klaidų keliu. Jie naudojasi kitų sukurtomis teorijomis ir analizių rezultatais, todėl mėgsta dirbti komandose. Palyginti su kitų stilių atstovais, labiausiai linkę rizikuoti. Moka bendrauti su žmonėmis, tačiau kartais gali pasirodyti nekantrūs, reikalaujantys.

Muziejų darbuotojai, vesdami edukacines programas, tikrai yra pastebėję, kad vieni lankytojai atidžiai klausosi pateikiamos informacijos, domisi faktais ir detalėmis. Tuo tarpu kiti stengiasi užmegzti ryšį su užsiėmimo vedėju, kitais renginio dalyviais, už-

duoda įvairius klausimus ir nori diskutuoti. Trečioji dalyvių grupė kartais būna „veikli“ – ne tiek klausosi, kiek stengiasi ką nors nuveikti praktiškai: paliesti, pasvarstyti, kaip aptariamas dalykas gali būti susietas su praktiniu panaudojimu...

Šitaip nesąmoningai pasireiškia patirtinio mokymosi stiliai. Todėl, jau rengiant edukacinę programą, rekomenduotina apmąstyti, kaip būtų galima patraukti skirtingų patirtinio mokymosi stilių atstovų dėmesį.

Mokymosi stilių klasifikacija VARK

Mokymosi stilių klasifikacija VARK pagrįsta tuo, kad mokymų dalyviai informaciją priima, įsidėmi ir įsimena keturiais kanalais: vizualiniu – regos, akustiniu (audio) – klausos, skaitymo ir rašymo, ir kinestetiniu – lytėjimo ir veiklos. Dažniausiai vienas kanalas būna labiau išlavėjęs negu kiti. Šią mokymosi stilių įvertinimo sistemą sukūrė ir 1998 metais paskelbė Charlesas Bonwellas ir Neilas Flemmingas – Jungtinių Amerikos Valstijų ir Naujosios Zelandijos mokslininkai.

Mokymosi stilius gali būti *vienalypis* arba *daugialypis***.** Vienalypis mokymosi stilius reiškia, kad ryškiai dominuoja vienas informacijos priėmimo kanalas. Daugialypis mokymosi stilius rodo, kad informacija priimama pasitelkiant keletą jutiminių kanalų.

Daugialypiai stiliai yra įdomūs ir gana įvairūs. Pavyzdžiui, žmogus gali teikti pirmenybę A ir R arba R ir K, bet taip pat ir VAR arba ARK. Yra žmonių, kurie vienodai naudojasi visais informacijos priėmimo ir perdavimo būdais.

Jeigu Jūsų mokymosi stilius yra daugialypis, Jūs esate kaip dauguma žmonių, nes nustatyta, kad 50–70 procentų žmonių priklauso būtent šiai kategorijai.

Mokymosi stilius galima tobulinti naudojant tam tikras strategijas informacijai priimti, apdoroti ir panaudoti.

VARK stilių aprašymai ir mokymosi strategijos

Vizualinis (V). Žmonės, kurių dominuojantis informacijos priėmimo būdas yra vizualinis, mėgsta informaciją, pateiktą grafikais, schemomis, diagramomis su simboliais (rodyklėmis, pabrėžimais) ir kitais pagalbiniais dalykais, pakeičiančiais rašytinę informaciją.

Perteikiant informaciją šio mokymosi stiliaus žmonėms, muziejų edukatoriams rekomenduojama saikingai, bet išraiškingai gestikuliuoti, vaizdingai, nemonotoniškai kalbėti, demonstruoti paveikslėlius, vaizdo įrašus, plakatus, skaidres, schemas.

Įtvirtinant informaciją, patartina paprašyti lankytojų pateiktą informaciją pakeisti (nusakyti) simboliais arba vaizdinius paversti žodžiais.

Akustinis (A). Ši kategorija apibūdina informacijos priėmimą ir pateikimą, susijusį su kalbėjimu ir klausymusi. Žmonės, kurie dažniausiai naudoja šį būdą, geriausiai mokosi klausydamiesi paskaitų, įrašų, dalyvaudami grupių diskusijose, kalbėdami, išsakydami savo nuomonę.

Nors šio tipo žmonės mielai mokosi klausydami suteikiamos informacijos, derėtų prisiminti, kad vien klausymosi neužtenka. Informacijai įsidėmėti ir atgaminti labai tiktų užsiėmimo muziejuje metu sudaryti situacijas, kuriose dalyviai galėtų pasikalbėti tarpusavyje (grupėje, su kuria atėjo į muziejų; su arčiausiai stovinčiaisiais), panaudoti muzikinius intarpus. Šio mokymosi stiliaus žmonėms tinka trumpos užduotys – surimuoti eilėraštį (arba tokį išgirsti), padaryti trumpą pranešimą, perpasakoti kitiems, ką sužinojo arba su aptariamu dalyku susijusią istoriją, anekdotą, pavyzdį.

Rašymo ir skaitymo (R). Ši kategorija apibūdina žmones, linkusius gauti informaciją iš parašytų tekstų. Tokie žmonės daugiausia mokosi skaitydami ir rašydami.

Muziejaus edukatoriai turėtų parengti užsiėmimui rašytinės informacijos apie dalykus, kurie bus aptariami ir pasiūlyti juos dalyviams. Tikėtina, kad aprašymus paims tie, kurie turi vyraujan-

tį rašymo ir skaitymo mokymosi stilių. Pastebėjus žmones, kurie ne itin įdėmiai klausosi pasakojimo, bet nuoširdžiai gilinasi į ant sienų sukabintus objektų aprašymus, derėtų nesinervinti, o leisti jiems tai daryti – tokiu būdu žmonės renka informaciją. Siekiant įtraukti juos į bendrą grupę, galima paprašyti jų garsiai paskaityti užrašus po eksponatais arba, baigus pasakojimą, paprašyti jų surasti rašytinę medžiagą apie tai, kas kalbėta.

Rašymo ir skaitymo mokymosi stiliaus lankytojai muziejuje iš tiesų nusivils, neradę aiškių, tinkamo dydžio, tinkamoje vietoje pakabintų užrašų. Motyvaciją dalyvauti užsiėmime jie praras supratę, kad visas užsiėmimas bus tik kalbėjimas.

*Kinestetinis (K)***.** Šios kategorijos žmonės teikia pirmenybę praktiniam patyrimui. Ši suvokimo kategorija yra susijusi su kitomis, tačiau, svarbiausia, kad šios kategorijos žmonės siekia viską praktiškai pabandyti atlikti, nesvarbu, ar tai būtų realios, ar dirbtinai sukurtos situacijos.

Muziejaus edukaciniame renginyje siūloma sudaryti galimybes tokiems žmonėms gauti informaciją visais pojūčiais: regėjimo, lytėjimo, skonio, kvapo, klausos... Tai reiškia, kad jie turi turėti galimybę eksponatus paliesti, pajusti jų kvapą. Dalyvavimo motyvacija skatinama keičiant padėtį užsiėmimo metu (sėdėjimą į stovėjimą ir atvirkščiai, pereinant į kitą auditoriją / salę), dėliojant daiktus ant grindų, ieškant daiktų (eksponatų), kuriant ir vaidinant situacijas.

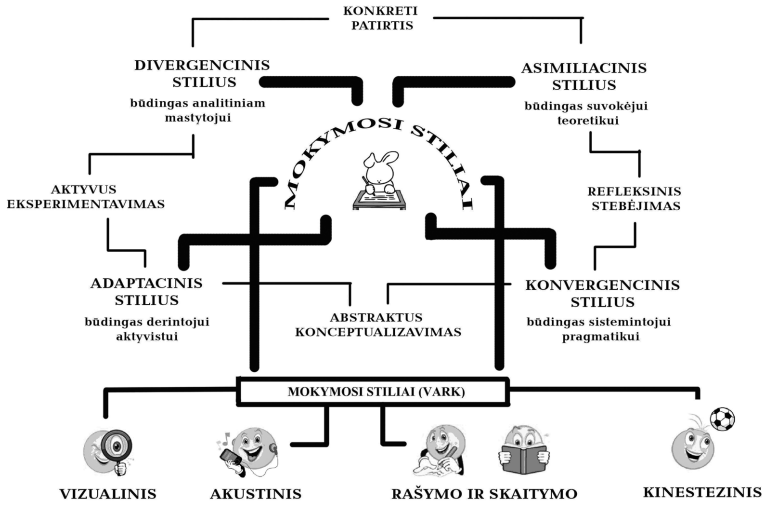
Apibendrinimas

Šiame skyriuje buvo kalbama apie mokymosi stilius, jų įtaką mokymuisi ir edukatoriaus tobulėjimui. Išsamiai buvo pristatytos dvi mokymosi stilių klasifikacijos – Kolbo ir VARK.

Apibendrinant skyriaus medžiagą, akcentuotina, kad nė vienas mokymosi stilius nėra nei geresnis, nei prastesnis, nė vienas modelis neapima visų sudėtingų mokymosi proceso charakteristikų, nė vienas mokymosi stilius neparodo žmogaus sugebėjimų

ir galimybių. Mokymosi stilius tik atskleidžia žmogaus polinkius bei teikiamą pirmenybę tam tikrai veiklai. Kiekvienas mokymosi stilius yra vertingas.

Analizuodami mokymosi stilius, suaugusiųjų švietėjai gali geriau suprasti individualių mokymosi stilių privalumus ir susikurti strategiją, padedančią į mokymąsi įtraukti įvairių tipų mokinius.

3 pav. Mokymosi stiliai (sukūrė Povilas Blaževičius, Valdovų rūmai)

Užduotys

1 užduotis. Mokymosi stilius pagal VARK klasifikaciją.*

1. Užpildykite VARK klausimyną. Vykdydami užduoties nuorodas, nusistatykite mokymosi stiliaus tipą.

* Klausimyną ir su juo susijusią medžiagą naudojame leidus VARK kūrėjui Neilui Flemingui. © Copyright Version 7.0 (2006) held by Neil D. Fleming, Christchurch, New Zealand and Charles C. Bonwell, Green Mountain Falls, Colorado 80819 U.S.A.

2. Teorinėje medžiagoje susipažinkite su Jums būdingiausio mokymosi siliaus privalumais, trūkumais ir galimomis lavinimo strategijomis.
3. Pagalvokite, kaip informaciją, gautą atliekant šią užduotį, galite susieti su Jūsų edukaciniu darbu muziejuje.

Klausimynas

VARK klausimynas padės nustatyti Jūsų dominuojantį mokymosi stilių. Klausimynas pagrįstas tuo, kad žmonės skirtingai priima ir pateikia informaciją. Pagal šį modelį skiriamos keturios informacijos priėmimo ir pateikimo kategorijos – vizualinė, klausos, rašymo ir skaitymo, kinestezinė.

Pasirinkite atsakymą, kuris Jums labiausiai tinka. Galite pasirinkti daugiau negu vieną, jei vieno Jums neužtenka. Jei kokie nors klausimai Jums netinka, galite palikti neatsakytus, tačiau reikia atsakyti ne mažiau kaip į 10 iš 13 klausimų.

1. Jums reikia pasakyti svarbią kalbą konferencijoje ar kokia kita proga. Jūs:
   a. prisirinksite daug pavyzdžių ir istorijų, kad kalba būtų tikroviška ir praktiška;
   b. paruošite schemas ir grafikus, kurie iliustuotų kalbą;
   c. parašysite kalbą ir keletą kartų ją persiskaitysite, kad išmoktumėte;
   d. užsirašysite keletą svarbiausių teiginių ir keletą kartų garsiai parepetuosite kalbą.
2. Jums skauda kelią. Labiau patiktų, kad gydytojas:
   a. parodytų kelio modelyje, kas yra negerai;
   b. duotų tinklalapio adresą arba literatūros, kur būtų galima apie tai paskaityti;
   c. papasakotų, kas yra negerai;
   d. parodytų schemą, demonstruojančią, kas yra negerai.

3. Planuojate grupės atostogas. Norite sužinoti grupės nuomonę apie planą. Jūs:
   a. pasinaudojate žemėlapiu arba tinklalapiu, kad parodytumėte planuojamas aplankyti vietas;
   b. duodate atspausdintą kelionės maršrutą;
   c. paskambinate arba pasiunčiate elektroninę žinutę;
   d. aprašote kai kuriuos svarbiausius punktus.
4. Prisiminkite atvejus, kai stengėtės išmokti ką nors nauja (tai neturėtų būti koks nors labai fizinis įgūdis, pvz., važiuoti dviračiu). Jūs geriausiai išmokote, kai:
   a. naudojotės vizualinėmis priemonėmis – paveikslėliais, diagramomis, schemomis;
   b. klausydamiesi, kai kas nors aiškino ir užduodami klausimus;
   c. žiūrėdami, kaip kitas žmogus tai daro;
   d. skaitydami instrukcijas.
5. Norite padėti asmeniui, kuriam reikia patekti į oro uostą, miesto centrą arba geležinkelio stotį. Jūs:
   a. vykstate su juo;
   b. papasakojate jam / jai, kaip ten nuvykti;
   c. surašote nurodymus (nenaudodami schemos / žemėlapio);
   d. nubraižote schemą arba duodate žemėlapį.
6. Naudojatės knyga, kompaktine plokštele arba tinklalapiu norėdami išmokti fotografuoti nauju skaitmeniniu fotoaparatu. Norėtumėte, kad ten būtų:
   a. daug gerų ir blogų nuotraukų pavyzdžių, ir Jums parodytų, kaip jas pagerinti;
   b. aiškių instrukcijų, kuriose punktais būtų parašyti nurodymai, ką daryti;
   c. galimybė užduoti klausimus ir pasikalbėti apie fotoaparatą bei jo savybes;

d. schemų, kuriose būtų pavaizduota kamera ir kam skirta kiekviena jos dalis.

7. Ketinate pirkti naują skaitmeninę kamerą ar mobilų telefoną. Kas, be kainos, lems Jūsų sprendimą?
   a. daikto išbandymas;
   b. skaitymas apie perkamo daikto ypatybes;
   c. pardavėjas (konsultantas), kuris paaiškina apie daikto ypatybes;
   d. graži ir šiuolaikiška aparato išvaizda.
8. Grupė turistų nori sužinoti apie gamtos rezervatus arba parkus Jūsų apylinkėse. Jūs:
   a. pasakojate arba pakviečiate ką nors papasakoti apie rezervatus arba parkus;
   b. nuvežate juos į rezervatą arba parką ir kartu su jais ten vaikštote;
   c. rodote jiems nuotraukas, interneto puslapį su iliustracijomis arba iliustruotas knygas;
   d. duodate jiems paskaityti straipsnių arba knygų apie rezervatus ir parkus.
9. Ypatinga proga nutariate ką nors pagaminti savo šeimai. Jūs:
   a. gaminate ką nors įprasta, kam nereikia ieškoti papildomų nurodymų;
   b. atsiverčiate valgių gaminimo knygą, ieškodami idėjų pagal paveikslėlius;
   c. skaitote valgių gaminimo knygoje aprašytus receptus;
   d. paklausiate draugų.
10. Laikėte testą arba dalyvavote konkurse ir norėtumėte sužinoti, kaip Jums sekėsi, kur padarėte klaidų. Norėtumėte, kad Jums tai paaškintų:
   a. naudodami pavyzdžius iš to, ką padarėte;
   b. aptardami su kitu asmeniu;

c. naudodami Jūsų rezultatų aprašymą;
d. rodydami Jūsų pasiekimų grafiką.

11. Jums patinka tinklalapiai, kurie turi:
    a. įdomių aprašymų, sąrašų ir paaiškinimų;
    b. garso kanalus, kuriuose galite pasiklausyti muzikos, radijo programų ar interviu;
    c. įdomų dizainą ir vaizdinių efektų;
    d. dalykus, kuriuos galite spustelėti ir išbandyti.
12. Norite išmokti naudotis nauja kompiuterio programa, naują žaidimą ar naujų kompiuterinių įgūdžių. Jūs:
    a. pasikalbate su žmonėmis, kurie jau moka naudotis šia programa;
    b. sėdate prie klaviatūros ir bandote naujas programos galimybes;
    c. perskaitote rašytines instrukcijas, pridedamas prie programos;
    d. naudojatės pridedamamo vadovo schemomis.
13. Koks dėstytojas arba pranešėjas Jums labiau patinka? Toks, kuris naudoja:
    a. demonstracijas, modelius ar praktinius užsiėmimus;
    b. klausimus ir atsakymus, pokalbius, grupių diskusijas, kviestinių svečių pranešimus;
    c. diagramas, schemas, grafikus;
    d. vadovėlius, dalomąją medžiagą, skaitinius.
14. Jei nesate įsitikinęs, kaip reikia rašyti kokį nors žodį, Jūs:
    a. pasižiūrite į žodyną;
    b. mintyse įsivaizduojate žodį ir pasirenkate pagal tai, kaip jis atrodo;
    c. ištariate jį mintyse;
    d. užsirašote abu variantus ir tada pasirenkate.
15. Kas, be kainos, padarytų didžiausią įtaką Jūsų sprendimui pirkti naują negrožinę knygą?

a. greitai perskaitytos atskiros jos dalys;
b. draugas, kuris papasakoja ir ją rekomenduoja;
c. ji atrodo patraukliai;
d. joje yra realaus gyvenimo istorijų, patirčių ir pavyzdžių.

16. Jums reikia pasirinkti maistą restorane ar kavinėje. Jūs:
a. pasirenkate kažką, ką jau esate valgę;
b. klausiate padavėjo ar draugų, ką jie rekomenduotų;
c. pasirenkate iš valgių aprašymų;
d. žiūrite, ką valgo kiti, arba pasirenkate iš patiekalų nuotraukų.

Vertinimo lapas

Lentelėje reikia apibrėžti raides, kurios atitinka pasirinktą kategoriją.

Pavyzdžiui, jei trečiame klausime Jūs apibrėžėte *b* ir *c:*

3. Planuojate grupės atostogas. Norite sužinoti grupės nuomonę apie planą. Jūs:
a. pasinaudojate žemėlapiu arba tinklalapiu, kad parodytumėte planuojamas aplankyti vietas;
(b.) duodate atspausdintą kelionės maršrutą;
(c.) paskambinate arba pasiunčiate elektroninę žinutę;
d. aprašote kai kuriuos svarbiausius punktus.

Lentelėje turite apibrėžti:

Klausimas	a kategorija	b kategorija	c kategorija	d kategorija
1.	V	(R)	(K)	A

Vertinimo lentelė

Klausimas	a kategorija	b kategorija	c kategorija	d kategorija
1.	K	V	R	A
2.	K	R	A	V
3.	V	R	K	A
4.	V	A	K	R
5.	K	A	R	V
6.	K	R	A	V
7.	K	R	A	V
8.	A	K	V	R
9.	K	V	R	A
10.	K	A	R	V
11.	R	A	V	K
12.	A	K	R	V
13.	K	A	V	R
14.	V	A	R	K
15.	R	A	V	K
16.	K	A	R	V

Rezultatų skaičiavimas

Suskaičiuokite apibrėžtas raides:

Apibrėžta **V** raidžių =	
Apibrėžta **A** raidžių =	
Apibrėžta **R** raidžių =	
Apibrėžta **K** raidžių =	

Didžiausias skaičius atspindi Jūsų dominuojantį mokymosi stilių.

2 užduotis. Mokymosi stiliai muziejaus edukaciniame renginyje

1. Pasirinkite edukacinio užsiėmimo temą (jau turimą arba planuojamą).
2. Pagalvokite, kaip, pateikdami temą, įtrauksite skirtingų mokymosi stilių dalyvius.
3. Užpildykite lentelę.
4. Pravedę užsiėmimą, paanalizuokite, kaip sekėsi?

Mokymosi stilius	Programos epizodai, atitinkantys mokymosi stilių
Divergencinis (analitikai)	
Asimiliacinis (suvokėjai)	
Konvergencinis (siejantieji)	
Adaptacinis (derintojai)	
Vizualinis	
Akustinis	
Skaitymo ir rašymo	
Kinestetinis	

Literatūra

- *Andragogų klausimai. Praktiniai darbo su suaugusiais aspektai*, 2008. Sudarė Juozaitienė, R., Juozaitis, A., Lukošūnienė, V. Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija
- Anužienė B., Andriekienė, R.M., Jatkauskas, E., Zubrickienė, I., 2008. *Andragogikos technologijos: nuo koncepcijos kūrimo iki jos įgyvendinimo.* Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla
- Birkenbihl, M., 1977. *Train the Trainer. Kleines Arbeitsbuch fuer Ausbilder und Dozenten mit 42 Rollenspielen und Fallstudien.* Muenchen: Verlag moderne Industrie
- Green Norm. *Einige Gedanken ueber Lerntypen und Multiple Intelligenz*. [Interaktyvus]. Prieiga per internetą http://www.cooperative-learning.de [Žiūrėta 2007-04-18]

- Kirkpatrick, A., P. *Lernstil – Lehrstil. Sins sie kompatibel?* Arbeitsstelle fuer Hochschuldidaktik AfH. Universtitat Zurick. [Interaktyvus]. Prieiga per internetą http://www.manager-seminare.de [Žiūrėta 2007-04-18]
- Kolb, D. A. 1984. *Experiential Learning*, Englewood Cliffs, NJ.: Prentice Hall
- Kolb. D. A. and Fry, R. 1975. 'Toward an applied theory of experiential learning;, in C. Cooper (ed.) *Theories of Group Process*, London: John Wiley
- Linkaitytė, G., Lukšytė, D., *Kokia mokymosi stilių svarba andragogikoje?* 2008//Andragogų klausimai. Praktiniai suaugusiųjų mokymo aspektai. Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija
- Lukošūnienė, V., Bėkšta, A., 2008. *Mokymosi pagrindai. Suaugusiųjų švietimas.* Vilnius: Kronta
- Stangl, W. *Lernstile_Theoretische Modelle.* [Interaktyvus]. Prieiga per internetą http://arbeitsblaetter.stang.-taller.at [Žiūrėta 2009-06-23]
- Teresevičienė, M., Gedvilienė, G., Zuzevičiūtė,V., 2006. *Andragogika. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla

MOKYMO(SI) METODAI

Mindaugas Libikas

Išstudijavę šį skyrių ir atlikę užduotis dalyviai turėtų gebėti:

- išvardinti ir charakterizuoti mokymo ir mokymosi metodus, jų privalumus ir apribojimus, paaiškinti, kokiu tikslu kiekvienas jų taikytinas;
- padidinti muziejuje taikomų mokymo(si) metodų įvairovę.

Pastaruoju metu dėmesys edukacinėms programoms Lietuvos muziejuose žymiai padidėjęs. Jaučiamas tiek pačių muziejininkų indėlis į jas, tiek muziejaus lankytojų susidomėjimas jomis. Nors pagrindinė edukacinių programų tikslinė grupė išlieka moksleiviai, tačiau patys muziejininkai konstatuoja ir saugusiųjų susidomėjimą edukacinėmis programomis, renginiais muziejuose.

Tačiau didesnis dėmesys muziejuose skiriamas vaikų edukacijai. Patys muziejininkai bando apibendrinti darbo su vaikais muziejuje metodus, juos klasifikuoti (Lauraitienė, 2009, p. 4–14). Suvokiant suaugusiuosius, kaip muziejaus lankytojus, kurie ateina į muziejų kažko išmokti, juos vertinti reikėtų iš andragogikos pozicijų. Todėl metodai, skirti suaugusiųjų mokymui(si), turi specialių reikalavimų. Be to, reikėtų žinoti suaugusiųjų psichologijos, amžiaus tarpsnių ir mokymosi ypatumus.

Šios vadovėlio dalies tikslai orientuoti į tai, kad mūsų seminarų (mokymo renginių) dalyviai – besimokantieji – pasiektų kuo geresnių mokymosi rezultatų muziejuose. Todėl, atsižvelgdami į jų mokymosi ypatumus, andragogai (šiuo atveju muziejininkai, dirbantys su suaugusiaisiais) turi pasitelkti atitinkamus mokymo metodus. Norėdami pasirinkti mokymo metodą ar mokymosi strategiją ir planuoti veiklą mokymo renginyje, andragogai turi žinoti (Petty, 2007):

- kokie yra mokymo metodai;
- kokie šių metodų privalumai ir trukūmai;
- kokiu tikslu kiekvienas jų taikytinas;
- kaip juos taikyti praktiškai.

„Metodas“ iš graikų kalbos „methodos“ reiškia tyrimo arba pažinimo kelią. Įvairūs šaltiniai nurodo skirtingus „metodo“ sampratos aspektus ir skirtingai apibrėžia šią sąvoką. Pateiksime tik vieną iš daugelio variantų.

Metodas (gr. „tyrimo kelias“) – sistema veiksmų, būdų tikslui pasiekti. Metodo struktūrą sudaro : 1) tikslas; 2) priemonės tikslui pasiekti; 3) veiksmų būdai (Jovaiša, 2007).

Ar galima atsakyti į klausimą „Kuris mokymo metodas geriausias?“. Kaip teigia G. Petty (2007), tai tas pats, lyg klaustumėte dailidės, kuris jo įrankis geriausias. Žinoma gali būti mėgstamiausias andragogo ar besimokančiojo įrankis / metodas. Metodai, kaip ir įrankiai, parenkami konkrečiai situacijai, kad geriausiai tiktų konkrečiam tikslui pasiekti. G. Petty teigimu, būtų klaida išmokti vieną ar du metodus ir tik juos taikyti. Šio autoriaus nuomone, metodų įvairovė – ir augantis besimokančiųjų dėmesys, ir susidomėjimas – suteikia andragogams lankstumo sprendžiant problemas, su kuriomis susiduriama mokymo(si) procese, ir prisitaikyti prie nuolat kintančio mokytojo vaidmens. Juo labiau, kad ir pats muziejus, kaip mokymosi aplinka, nėra efektyvi vieta „tradiciniam mokykliniam“ mokymuisi apie faktus ir įvairias koncepcijas. Ypač suaugusiųjų, kurie neturi galimybių skirti pakankamai daug laiko būti muziejuje ir dažnai į jį ateina ne „tradicinio mokymosi“ tikslu.

Šiandieninė andragoginių mokymų praktika remiasi nemažai darbo suaugusiųjų auditorijoje metodų, kurie skiriasi savo paskirtimi, taikymo užsiėmime vieta ir laiku, tačiau iš esmės nėra nei geresni, nei blogesni vieni už kitus. Jau rengdami mokymo prog-

ramą turime galvoti apie tai, kokius metodus kokioms mokymo dalims parinksime, nes mokymo(si) metodų taikymas priklauso nuo (Bėkšta, Lukošūnienė, 2005):

- metodo paskirties: vieni labiau tinka naujai medžiagai perteikti, kiti – jai įtvirtinti, o treti – jau turimai medžiagai atkurti;
- tikslinės grupės, kuriai skiriama programa, interesų, pageidavimų ir patirties, mokymo(si) temos ir jos turinio;
- mokymo ir mokymosi tikslų;
- mokymo renginio etapo (susipažinimas, apšilimas, parengimas darbui, idėjų rinkimas, patirties tyrimas, planavimas, sprendimų priėmimas, informavimas, struktūravimas, temos plėtojimas, medžiagos įsisavinimas, įgūdžių formavimas, refleksija, įvertinimas);
- darbo formos (individualus, darbas, darbas poromis, grupėmis ar plenume);
- grupės dydžio;
- renginio trukmės;
- mokytojo / andragogo mokėjimo metodą taikyti.

Tačiau netgi turint parengtą „universalią“ renginio programą, kiekvieno seminaro atveju mokymo metodai dar kartą apgalvojami, siekiant, kad jie kaip galima geriau tiktų mokymo temai, tikslams, dėstomai medžiagai, dalyvių lūkesčiams ir pačiam mokytojui. O ir tuo atveju, kai turime keletą pamėgtų mokymo metodų, kuriuos esame gerai įvaldę, mes, suaugusiųjų mokytojai, kiekvieną kartą turime galvoti, ar šie metodai patys geriausi dabar mūsų dėstomai medžiagai, koks metodas padės medžiagą išdėstyti ir įtvirtinti geriausiai, kaip, kokiais metodais aktyvinsime dalyvius ir pan.

Rinkdamas metodus, suaugusiųjų mokytojas atsižvelgia į muziejaus mokymo(si) renginio dalyvius, jų išsilavinimą, patirtį dėstomos temos atžvilgiu, nes labai svarbu, kad naudojami metodai dalyviams būtų priimtini, nekeltų neigiamų emocijų ir neskatintų jų priešintis pasiūlytai veiklai muziejuje.

Mokymo metodų parinkimo kriterijai

Metodai turi sudaryti sąlygas atsipalaiduoti ir judėti. Daugelis mokymo dalyvių jau nebėra įpratę 90 minučių koncentruotai klausyti ir mokytis. Kasdienybėje jie daug juda, o sėdėjimas ramiai jiems asocijuojasi su pertrauka, darbo pabaiga arba laisvadieniais. Pamatuota kaita tarp įtampos ir atsipalaidavimo bei judėjimo ir ramybės skatina koncentraciją, gerina rezultatus bei savijautą. Muziejuose tai galima padaryti pasitelkiant, atrodytų, paprastus, bet suaugusiesiems svarbius dalykus, pavyzdžiui, galimybę pertraukėlių (kartais ir užsiemimo) metu klausytis su mokymosi tematika susijusios muzikos, paragauti su tema susijusio maisto, pasimatuoti, apsivilkti rūbą ir pan. Tokiu būdu pasieksime, kad mokymasis bus susietas su maloniais dalykais ir sustiprinsime išmokimo prasmes.

Metodai turi įtraukti kaip galima daugiau dalyvių ir sudaryti galimybę jiems bendrauti. Suaugusių muziejų lankytojų tyrimai ir apklausos rodo (Packer ir Ballantine, 2002), kad suaugusiesiems esant muziejų edukacinėje veikloje ir mokymosi aplinkoje, bendravimas tarpusavyje ir pasikeitimas turimomis žiniomis, informacija yra labai svarbus faktorius. Aktyvus dalyvavimas padidina mokymosi efektyvumą. Bendravimas tarp dalyvių sukuria pasitikėjimą vienas kitu. Atsiradęs *Mes* jausmas skatina socialinę atsakomybę už silpnesnius grupės narius. Atmosfera, kai vienas dalyvis bendrauja su vadovu, o visi kiti pasmerkti nieko neveikti arba vien tik klausyti, provokuoja nuobodulį ir trukdžius.

Metodai turi aktyvinti dalyvių jau turimas žinias bei stiprybes ir padaryti jas naudingas grupei. Muziejų ištekliai gali pasiūlyti ir siūlo įvairios tematikos parodas, ekskursijas, edukacines programas. Suprantama, kad suaugusieji muziejų lankytojai jas vertins skirtingai nei, pvz., vaikai. Suaugę mokiniai yra įvairių sričių ekspertai. Jie atsineša patirtį iš savo gyvenimiškos ir darbinės aplinkos, patirtį, kokios mokymo vadovas, ko gero, neturi. Todėl prasminga šią pa-

tirtį atskleisti ir panaudoti ne tik vieno žmogaus mokymuisi, bet padaryti ją visos grupės laimėjimu.

Metodai neturi parodyti nė vieno dalyvio žinių, įgūdžių spragų. Mokymosi prosesas muziejuje gali suteikti dalyviui ir visiškai naujų žinių ar patyrimų. Lietuvos muziejai siūlo įvairias veiklas suaugusiesiems, susijusias su senaisiais amatais, tradicijomis, daile ir kt. Jeigu dalyvis pateks į situaciją, kurioje akivaizdžiai bus parodyta, kad jis neturi būtinų žinių, tai ši nesėkmė ne tik neigiamai paveiks asmens savigarbą, bet pakenks ir jo socialiniam statusui. Mokymosi situacija dėl to bus neigiama ir atsiras užburtas ratas, kurį sudarys mokymasis, stresas, mąstymo blokados ir nesėkmė. Kai, naudojant metodus į mokymąsi, aktyviai įtraukiami daugelis dalyvių, keičiamasi nuomonėmis grupėje, nepabrėžiamas nė vieno nežinojimas, atsiranda galimybė kurti atpalaiduojančią, motyvuojančią ir be baimės atmosferą.

Metodai turi gerinti atmosferą grupėje. Teigiamas socialinis bendravimas yra viena iš sėkmingo mokymo prielaidų, nes socialinis klimatas yra lemiamas veiksnys, kuris veikia pasirengimą mokytis, darbo stilių ir mokymosi rezultatus. Mokymo(si) renginių muziejuose vedėjai, organizatoriai turėtų atkreipti dėmesį į metodus „ledlaužius“, įvairius grupės „sušildymo“ pratimus, kurie padeda sukurti geranoriškesnę ir šiltesnę mokymosi aplinką.

Mokymo metodų klasifikacija

Egzistuoja daug mokymo metodų. Šią didžiulę metodų gausą lemia įvairi praktinė veikla, tikslai ir rezultatai, kurių mes norime pasiekti. Apžvelgus muziejų siūlomas veiklas suaugusiems lankytojams, taip pat retai rasime paremtas jas tik vienu metodu. Visuotinai priimtino mokymo metodų klasifikavimo, kuris apjungtų sudėtingą mokymo(si) metodų įvairovę ir struktūrą, nėra (Lapėnienė, Montrimaitė, 2008, p. 43). Mokymosi metodų klasifikacija, kai žinių šaltiniais laikomas žodis, vaizdas ir praktinė veikla:

- žodiniai (žodinis mokomosios medžiagos dėstymas, pokalbis, naudojimasis spausdintais šaltiniais);
- vaizdiniai (demonstravimas, ekskursija, savarankiškas stebėjimas);
- praktiniai (įvairūs pratimai, praktiniai darbai).

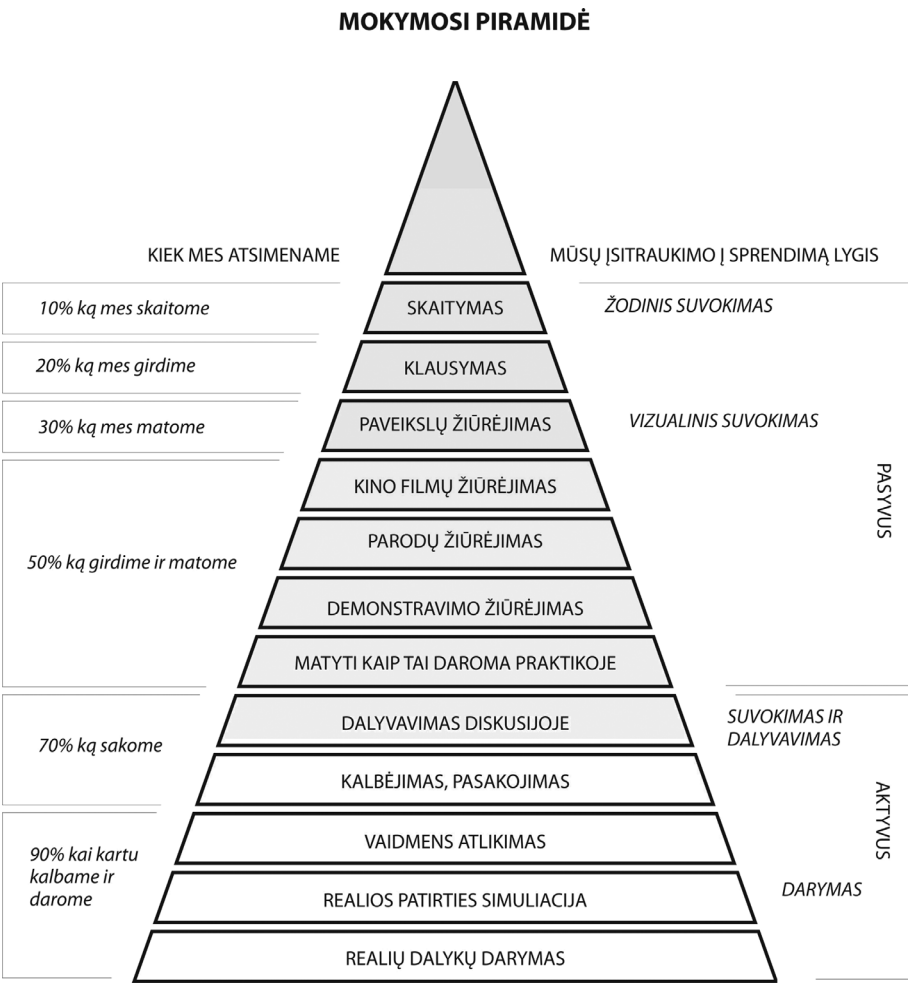
Mokymo metodai pagal istoriškai susiformavusias mokymo kryptis:

- informaciniai (skirstomi į teikiamuosius ir atgaminamuosius);
- operaciniai (pratybų, praktiniai, laboratoriniai metodai);
- kūrybiniai / kūrybiškumą skatinantys (euristiniai, probleminiai ir tiriamieji metodai).

Kiti mokslininkai mokymo metodus įvardija kaip mokymosi būdus ir suskirsto juos į žodinius-lingvistinius, muzikinius-ritminius, loginius-matematinius, vizualinius-erdvinius, kūno-kinestezinius, vidinius-asmeninius, bendravimo-visuomeninius.

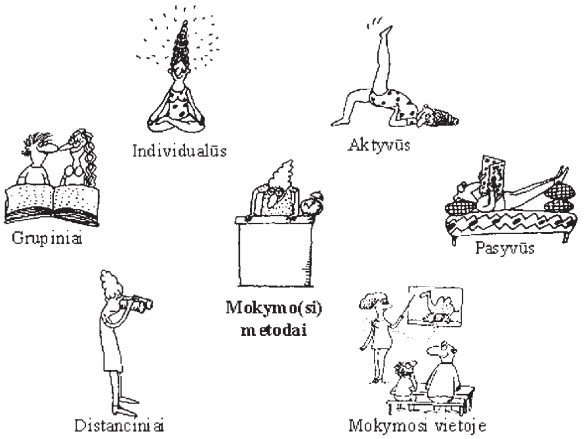
Mokymo(si) metodai skirstomi į *pasyviuosius* ir *aktyviuosius* (Dale, 1969), atsižvelgiant į tai, ar mokymų dalyvis yra aktyvus ar pasyvus.

- *Pasyvieji metodai* (kai dalyvavimas pasyvus): paskaita, kompiuterinis mokymasis, individualus mokymasis, klausymasis ir stebėjimas. Jų požymis – mokymosi dalyviai įgyja žinių, tačiau patys procese dalyvauja tik kaip informacijos gavėjai.
- *Aktyviaisiais metodais* vadinami įvairūs grupinio darbo būdai, kuriais mokymosi dalyvis aktyviai įtraukiamas į diskusijas, svarstymus, dalijimąsi patirtimi. Jais siekiama įtvirtinti dalyvių gautas žinias, suformuoti gebėjimus. Pagrindinės aktyviųjų metodų grupės yra darbas poromis bei darbas grupėmis.

1 pav. Mokymosi piramidė (Dale, 1969)

Mokslinėje literatūroje daug mokymo metodų klasifikacijų, ir kiekviena atspindi specifinį grupavimo aspektą.

2 pav. Mokymo(si) metodai (piešiniai Živilės Šimėnienės)

Pasyvieji mokymosi metodai

Aiškinimas. Aiškinti – tai daryti aiškų, suprantamą, komentuoti. Aiškinimas susideda iš eilės teiginių, kuriais bandoma parodyti įvykių seką, priežastinius ryšius, kontekstą. Dažniausiai naudojamas prieš užduotį, nurodant, kaip ją atlikti, arba po užduoties, analizuojant rezultatus.

Demonstravimas. Šis metodas dažniausiai naudojamas sugebėjimams įsisavinti. Mokytojas rodo mokiniui, kaip atlikti užduoti, kad vėliau mokinys ją atkartotų.

Instruktavimas (lot. *instructio – pamokymas*). Tai pamokymai, nurodymai, kaip atlikti kokią nors veiklą, operaciją. Paprastai instrukcijas duoda (instruktuoja) patyręs srities ekspertas, žinovas. Instruktorius dažniausiai stebi visą procesą ir teikia koreguojančius nurodymus arba pademonstruoja, atlikdamas pats.

Paskaita. Tai metodas, kai mokytojas (dėstytojas, lektorius) perteikia tam tikrą informaciją dalyviams. Seminaro metu suaugusiesiems tai turėtų būti neilgas (iki 20 min.) įvadinis pra-

nešimas, skirtas temai (ar temos daliai), apie kurią kalbama seminare.

Paskaitos metodas tinka, kai pagrindinis seminaro dalies tikslas – suteikti informaciją ar žinias, supažindinti su faktais, sąvokomis, principais (t.y. teorine medžiaga); kai reikia pateikti įžangines pastabas prieš darbą kitais metodais; kai nekeliamas uždavinys medžiagą įsiminti ilgam; kai medžiagos kitais būdais perteikti neįmanoma.

Paskaita netinka, jeigu suaugusiųjų mokytojas nori skatinti sudėtingesnius pažinimo procesus (analizė, sintezė); jeigu perteikiama medžiaga yra praktinio pobūdžio ir skiriama įgūdžiams formuoti; kai norima, kad dalyviai medžiagą įsimintų ilgam; kai medžiaga abstrakti.

Šis metodas yra pakankamai praktiškas, pigus (vienas mokytojas – daug besimokančiųjų), greitai pritaikomas auditorijai, dėstomai medžiagai, laikui. Kita vertus, paskaitos metu didesnė tikimybė, kad dalyviai bus pasyvūs ir ilgesnės paskaitos atveju jiems bus sunku išlaikyti dėmesį.

Paskaitos metu rekomenduojama naudoti vaizdines priemones.

Stebėjimas. Tai metodas, kuriuo žmonės gauna žinių apie aplinkinį pasaulį panaudodami jusles.

Testai, klausimynai, anketos. Šis metodas naudojamas norint išsiaiškinti individualias dalyvio charakteristikas tam tikroje srityje, sužinoti jo nuomonę kokiu nors klausimu. Kartais po individualaus darbo su testais seka darbas poromis ar grupėmis. Tokiu atveju galima palyginti individualias problemų sprendimo strategijas su grupiniais sprendimais. Atlikus testą, būtinas seminaro vedėjo apibendrinimas, atkreipiantis dėmesį į svarbiausius aspektus.

Kino, vaizdo ir skaidrių filmo naudojimas

Daugelis muziejų turi galimybę edukacinėse programose naudoti filmų peržiūras. Pavyzdžiui, Genocido aukų muziejaus edukacinė programa „Atverta istorija“ rekomenduoja po kelio-

lika įvairios trukmės (35–60 min.) filmų temoms „Apie tremtį“ ir „Ginkluotas pasipriešinimas“. Beveik kiekviename muziejaus archyve rasime filmų ir kitomis temomis (etnografija, archeologija, kalendorinės šventės, amatai ir t.t.). Galimybės integruoti šiuos filmus į edukacines programas, organizuoti jų aptarimus-peržiūras suteikia muziejams galimybę atsigręžti ir į suaugusį muziejaus lankytoją.

Nereikėtų pamiršti ir skaidrių filmų, kuriuos muziejai gali sukurti savo jėgomis. Skaidrių filmo kūrimo etapai: numatoma ir aprašoma edukacinio renginio tikslinė grupė, mokymosi tikslai ir uždaviniai; parašomas scenarijus; nufotografuojami reikalingi eksponatai ar objektai; parengiama *PowerPoint* prezentacija (žinoma, reikia turėti atitinkamas skaitmeninio fotoaparato naudojimosi ir *PowerPoint* programos įsisavinimo kompetencijas). Ar tai ne dar viena galimybė įtraukti šeimas ar suaugusiųjų grupes į muziejaus projektinę veiklą ar užsiėmimus?

Aktyvieji mokymosi metodai

Aktyvieji metodai seminare naudojami informacijai (žinioms) įtvirtinti, įgūdžiams formuoti, turimai patirčiai aktyvinti ir žinioms atsiminti. Metodai parenkami atsižvelgiant į tai, kokia informacija įtvirtinama, koks įgūdis formuojamas. Aktyviesiems metodams realizuoti pasirenkamos įvairios formos: minčių lietus, ūžesio grupės, debatai, maltinukas, grupės diskusija, interviu, panelinė diskusija, projektai ir atvejų studijos, testai, vaidmenų atlikimas, imitacijos, žaidimai, seminaras, sniego gniūžtė, vizitai, kelionės ir pan. Šios formos parenkamos atsižvelgiant į tai, ar dirbama poromis, grupėmis, ar individualiai.

Darbas grupėmis. Darbui grupėmis dažniausiai siūlomos tokios formos: grupinė diskusija, minčių lietus ir minčių rašymas, ūžesio grupės, maltinukas, ekspertų grupė, grupinė mozaika, pasikeitimas patirtimi, koncentriniai ratai, minčių žemėlapiai, tinklas ir pan.

Darbas poromis. Šiam darbui siūlomi tokie pratimai: asociacijų pasaulis, partnerių interviu.

Perėjimas nuo individualaus prie grupės darbo. Siekiant, kad dalyviai aktyviai naudotų asmeninę patirtį, kartais skiriamos individualios užduotys. Jų metu kiekvienas dalyvis apmąsto užduotą klausimą, savo mintis fiksuodamas atmintyje arba pasižymėdamas raštu. Tolesnis dalyvių minčių išsakymas ir apibendrinimas priklauso nuo renginio stadijos (pradžia, vidurys ar pabaiga). Jeigu grupė nauja, joje yra daug nepažįstamų žmonių, o renginys dar neįsibėgėjęs, rekomenduojama nepradėti diskusijos su visa auditorija, kviečiant išsakyti dalyvius savo pastebėjimus ar patirtį. Nuo individualios veiklos iki grupinės diskusijos pereiti galima naudojant tam tikrus metodus, palaipsniui įtraukiančius visus dalyvius ir užtikrinančius kiekvieno jo saugumą: sniego gniūžtės, žaibo, atvejo analizės ir pan.

Jeigu grupė jau susiformavusi arba jos dalyviai pažįstami tarpusavyje, pasitiki vienas kitu, gali būti atviri, tuomet galima bendra diskusija auditorijoje.

Rezultatų pristatymas darbo grupėmis

Rezultatų pristatymas darbo grupėmis yra svarbus aspektas. Skirdami darbą grupėmis, siekiame tam tikrų tikslų, todėl vargu ar galėsime teigti juos pasiekę, jeigu, grupėms padirbėjus, nesužinosime to darbo rezultatų ir jų neaptarsime. Nors kai kurie teoriniai šaltiniai leidžia darbo grupėmis rezultatus aptarti pačioms grupėms, praktika rodo, kad užsiėmimo dalyviai nori pasidalyti tuo, ką nuveikė, su visa auditorija, vedėju. Dalydamiesi jie pasitikrina savo veiklos teisingumą, gauna atsakymus į grupėje neišspręstus klausimus. Planuodami darbą grupėmis, turime atsižvelgti į šį dalyvių poreikį ir numatyti pakankamai laiko ir tinkamus metodus. Dažniausiai darbo grupėmis rezultatai pristatomi naudojant *dalyvių kalbų* auditorijoje metodą. Se-

minaro vedėjas turėtų garantuoti, kad kalbėtojai nebūtų tie patys asmenys. Norėdami paįvairinti ilgiau trunkantį užsiėmimą bei įtraukti įvairių mokymosi stilių ir intelekto dalyvius, rezultatams pristatyti galime pasitelkti ir kitokius metodus: informacinį turgų, informacines grupes, pasivaikščiojimą pas kaimynus, laisvą sceninį pristatymą.

Kiekvienas dėstytojas turi susidaręs jam priimtinų, jo dėstomą tematiką atitinkančių ir geriausių rezultatų duodančių metodų komplektą, kurį nuolat plečia (Bėkšta, 2008).

Dažniausiai naudojami tokie metodai:

- diskusijos;
- žaidimai;
- atvejų analizė;
- vaidmenų atlikimas;
- vaizdo treniruotė.

Diskusijos

Galima naudoti įvairiems tikslams: įvesti į temą, temą aptarti ar apibendrinti, aptarti ir apibendrinti atliktą užduotį, suderinti požiūrius ir kitiems tikslams. Gali būti naudojamos kaip savarankiškas metodas arba derinamos su kitais metodais: atvejų analize, vaidmenų atlikimu, mokomųjų filmų peržiūra ir kitais.

Diskusijos gali būti bendros, visos grupės, arba vykti mažesnėmis grupelėmis (ūžesio grupėmis).

Bendros diskusijos

Naudojamos, kai grupė jau yra „apšilusi“, jaučiasi saugiai, yra sukurta atvirumo atmosfera. Bendros diskusijos turi keletą pavojų: jei nesukurta atvirumo atmosfera, gali būti sunku gauti atsakymus į užduodamus klausimus, kita vertus, jeigu dalyviai įsitraukia į diskusijas, jos gali ilgokai užtrukti ir bus sunku jas suvaldyti. Diskusijose gali atsirasti keletas dominuojančių asmenų, kiti dalyviai tada

tampa pasyviais stebėtojais. Dėstytojas turi turėti gerus vadovavimo diskusijoms įgūdžius.

Ūžesio grupės

Metodas sukuria didesnį saugumo jausmą, todėl galima naudoti jau pačioje renginio pradžioje. Tinka praktiškai visuose renginio etapuose. Grupė padalijama mažesnėmis grupelėmis po 2–6 asmenis. Diskusija grupelėmis sudaro didesnę galimybę visiems dalyviams pasireikšti. Grupelės gali analizuoti vieną klausimą, problemą arba skirtingus klausimus, problemos aspektus. Po diskusijos grupelės pristato savo diskusijų išvadas visai grupei. Kitos grupelės gali užduoti klausimus, papildyti savais samprotavimais. Dėstytojo vaidmuo – apibendrinti grupelių rezultatus.

Žaidimai

Yra kelių tipų žaidimai, naudojami paskaitose: „ledlaužiai“, dalykiniai žaidimai ir simuliaciniai žaidimai.

„Ledlaužiai“

Tai žaidimai, skirti dalyviams išjudinti, dėmesiui perjungti, energijai pakelti. „Ledlaužius“ galima suplanuoti iš anksto ir įtraukti į renginio programą, tačiau galima naudoti ir neplanuotai, kai pastebime, kad krinta dalyvių energingumas. „Ledlaužiu“ gali būti tiesiog bet kokia kitokia trumpa veikla. Tačiau geriausiai naudoti „ledlaužius“, kurie papildytų nagrinėjamą temą.

Dalykiniai žaidimai

Tai tokie žaidimai, kurių turinys paprastai turi mažai ką bendra su realiomis gyvenimo situacijomis, tačiau jo rezultatai arba užduoties atlikimo procesas turi didelę pažintinę arba taikomąją vertę. Daug laiko reikia skirti žaidimo rezultatams aptarti. Naudojant šį metodą, gali kilti problemų: kai kurie dalyviai gali atsisakyti

dalyvauti „tose nesąmonėse“, jiems gali būti sunku įžvelgti „žaidimo prasmę“, t.y. suprasti, kas iš to. Teko sutikti moterį, kuri jau seminaro pradžioje pareiškė, kad jai nepatinka dėstytojai, kurie su dalyviais žaidžia, o po to daro „globalias išvadas“. Nepaisant minėtų trūkumų, žaidimai dažniausiai yra gerai priimami ir didina energingumą, taip pat sukuria labiau atpalaiduojančią, neformalią aplinką. Yra daug įvairių dalykinių žaidimų, sukurtų lyderiavimo, motyvacijos, bendravimo ir kitomis temomis. Kadangi žaidimų turinys mažai susijęs su gyvenimo situacijomis, tokie žaidimai tinka įvairios sudėties grupėms. Dalykiniai žaidimai užima palyginti daug laiko, ypač aptarimai, todėl tinkami ilgesniems mokymams.

Simuliaciniai žaidimai

Šio tipo žaidimai, priešingai negu dalykiniai žaidimai, imituoja beveik realias gyvenimo situacijas ir joms ruošia. Tai labai įvairūs žaidimai, nuo paprastų vaidmenų atlikimo (kurį analizuosime kaip atskirą metodą) ir lėktuvų valdymo simuliavimo iki strateginių žaidimų ir karinių manevrų, kur dalyvauja tūkstančiai karių ir daugybė karinės technikos. Kadangi tokie žaidimai yra labai artimi gyvenimo situacijoms, dažniausiai jie tinka tik tam tikroms tikslinėms grupėms. Simuliaciniai žaidimai taip pat užima gana daug laiko, todėl tinka naudoti ilgesniems mokymams arba visas mokymas turi būti simuliacinis žaidimas, o kiti metodai – tik jį papildantys.

Atvejo analizė

Detalus atvejo, situacijos, įvykio, problemos, susijusios su mokymosi situacija, nagrinėjimas. Atvejis gali būti tikras arba išgalvotas. Jaigu naudojate tikrą įvykį, reikėtų pakeisti vietovę, vardus, kad atvejis būtų neatpažįstamas. Tai daroma tam, kad asmenys, susiję su aprašomu atveju ir dalyvaujantys grupėje, nesijaustų nepatogiai. Užrašytas atvejis pateikiamas grupei kartu su užduotimi, kur aprašoma, į ką reikia atkreipti dėmesį jį analizuojant, užduodami klau-

simai. Seminaro vedėjas gali nedalyvauti grupės diskusijoje, tačiau privalo analizę apibendrinti, susieti ją su mokymo medžiaga ir užtikrinti grįžtamąjį ryšį. Jeigu tas pats atvejis pateikiamas kelioms grupėms, grupių diskusijų rezultatai parodys požiūrių ir sprendimų įvairovę. Atvejų analizė tinka daugeliui temų, tačiau gero atvejo paruošimas užima daug laiko. Atvejų analizės užduotys gali būti labai trumpos, bet gali užimti net iki kelių valandų. Tuomet užduotį reikėtų atlikti etapais.

Vaidmenų atlikimas

Vaidmenų atlikimas – tai tam tikrų gyvenimiškų ar išgalvotų situacijų vaidinimas, siekiant formuoti įgūdžius, įtvirtinti mokymosi medžiagą. Šis metodas gali būti labai sėkminga priemonė geriau suprasti kokią nors situaciją, į ją įsijausti ar pasirengti ateities įvykiams. Galimos problemos: vaidmenų atlikimas paprastai sukelia daug emocijų ir stresą. Atlikdami vaidmenis, dalyviai bijo aplinkinių reakcijos, jaučiasi nesaugiai. Dėl šių priežasčių dažnai vengiama dalyvauti. Vaidmenims atlikti dalyvius reikia paruošti: sukurti grupėje atvirą, jaukią, pasitikėjimo atmosferą. Todėl vaidmenų atlikimą geriau daryti antrą dieną. Vaidmenų atlikimas yra labai veiksmingas metodas lavinant žmonių bendravimo, lyderiavimo, derybų, konfliktų sprendimo, klientų aptarnavimo ir panašius įgūdžius.

Taikant šį metodą, dažnai vaidinimas filmuojamas, po to filmuota medžiaga peržiūrima ir analizuojama.

Vaizdo treniruotė

Vaizdo treniruotė – tai atvejų analizės, žaidimų, vaidmenų atlikimo filmavimas ir filmuotos medžiagos nagrinėjimas.

Be jau minėtų vaidmenų atlikimo metodo problemų, čia atsiranda dar viena – vaizdo kameros baimė. Todėl dalyvius reikia dar labiau parengti, pafilmuoti kokį nors grupės darbą pirmą dieną ir

pertraukos metu pasižiūrėti nevertinant ir neaptarinėjant. Grupėje tai dažniausiai sukelia teigiamas emocijas, juoką ir palengvina vėlesnį vaidmenų atlikimą prieš kamerą. Vaizdo treniruotei reikia labai daug laiko – pasiruošimas, vaidmenų atlikimas, filmuotos medžiagos peržiūrėjimas, aptarimai ir diskusijos pratęsia užduoties laiką beveik trigubai, palyginti su vaidmenų atlikimu be filmavimo. Vaizdo treniruotė yra labai veiksmingas ir efektyvus metodas, tačiau pats dėstytojas turi būti jam labai gerai pasiruošęs – turi nepriekaištingai valdyti techniką, su kuria dirba, mokėti komentuoti, užtikrinti grįžtamąjį ryšį, turi būti pasiruošęs visokiems netikėtumams, kurie gali iškilti atliekant užduotį ir ją komentuojant.

Apibendrinimas

Kiekvienam besimokančiajam, norinčiam pasiekti gerų rezultatų, reikia pereiti visus mokymosi būdus kaip ciklą, t.y. tinkamu metu pasinaudoti visais būdais (Petty, 2007). Adragogas mokymosi renginį, seminarą gali planuoti taip, kad jis būtų struktūruotas pagal Kolbo ciklą ir skirti laiko kiekvienam mokymosi būdui. Nebūtina judėti ciklu nuosekliai, bet reikia pereiti visus jo etapus ir kiekviename etape panaudoti skirtingus mokymo(si) metodus. Mokymosi metodų įvairovė yra labai didelė. Negalima teigti, kad vieno mokymosi metodai yra geresni ar labiau tinkami nei kiti. Jie skiriasi savo paskirtimi. Vieni labiau tinkami naujai medžiagai perteikti, kiti – individualiam darbui, treti – mokymuisi grupėje ir socialinių gebėjimų plėtotei. Norint pasiekti gerų rezultatų, mokymosi metodai turėtų būti derinami tarpusavyje. Svarbiausia suprasti, kokioje situacijoje koks metodas labiausiai pasitarnautų mokymosi tikslams. Metodo pasirinkimui reikšmės turi mokymo priemonės arba mokytojo gebėjimas jas sukurti. Bet kuris metodas atliks savo funkcijas tik panaudotas jam labiausiai tinkamoje situacijoje.

G. Petty nuomone, ankstesnį įsitikinimą, kad „...mokymosi būdai – tai skirtingi keliai į tą patį tikslą“, dabar keičia nuomonė,

kad kiekvienas būdas yra perspektyvus, būdai ir metodai papildo vienas kitą. Įsivyrauja nuostata, kad visi galime mokytis visais būdais. Todėl reikia išmėginti kiek galima daugiau mokymo metodų. Andragogams metodus reikia išmėginti tris kartus: mokantis, pritaikant ir pagerinant. Savo dėstymo praktikoje nuolat bandykite įvairius mokymo(si) metodus ir atminkite: „Jei mokydamasis mokyti karkartėmis nepatiriate nesėkmių, vadinasi, eksperimentuojate nepakankamai“ (Petty, 2007).

Ką dar verta žinoti muziejininkams, kuriant edukacines programas suaugusiesiems?

Kaip teigia T. Sorkas ir M. Newmanas (Folley, 2007), mokymasis yra paslaptingas procesas, tad sprendimas, kokią programą parengti, o paskui ją įgyvendinti su suaugusiųjų grupe, reikalauja vaizduotės, lankstumo ir noro rizikuoti. Įdomi šių autorių mintis, kad „kai kurie švietimo ir mokymo specialistai bandė apriboti šį procesą, parengdami gaires ar būtinų žingsnių atmintines, tačiau, taip darydami, jie paneigia šio proceso kūrybiškumą ir magiją“. Tenka sutikti su paminėtais autoriais, kad suaugusiųjų lavinimo programos kūrimas labiau primena spektaklio teatre statymą – jei viskas sekasi gerai, idėjos, žmonės ir priemonės veikia išvien. Tenka įdėti daug sunkaus darbo ir viską apgalvoti. Esama tam tikrų priimtų ir patikrintų būdų, bet absoliučių taisyklių yra nedaug.

Įvairūs autoriai nurodo skirtingus mokymosi principus ir aptaria jų reikšmes mokymui ir programų planavimui. Pvz., Brookfieldas aptaria šešis rezultatyvios, išmokimą skatinančios praktikos principus (Folley, 2007):

- savanoriškas dalyvavimas;
- abipusė pagarba;
- bendradarbiavimo dvasia;
- veiksmas ir refleksija;
- kritinis mąstymas;

- savarankiškai pasirenkamas mokymasis.

Šie principai parodo, kaip reikšminga suaugusiųjų mokyme suvokti socialinio konteksto ir žmogiškojo tarpininkavimo svarbą.

Egzistuoja daug sąvokos „programa“ apibrėžimų. Suaugusiųjų mokymo srityje programa gali būti suprantama daugeliu reikšmių. Ji gali reikšti vienkartinį mokomąjį ar praktinio pobūdžio renginį, oficialų kursą, kursų rinkinį, individualų mokymąsi, projektą, seminarą, konferenciją, viešojo švietimo kampaniją.

T. Sorko ir M. Newmano manymu, mokymo programas nelengva apibrėžti, bet jos turi daug bendrų bruožų:

- Žmonės susieina kartu – fiziškai ar virtualiai – turėdami tikslą, ir bent jau daliai tas tikslas yra ko nors išmokti.
- Šių žmonių veiklai būdingas nuoseklumas ir tvarka.
- Jų veikla turi laiko ribas, jei programa turi aiškią pradžią ir pabaigą.

Suaugusiųjų mokymo programos atsiranda įvairiais būdais. Kai kurios išauga iš idėjos, atsiranda sekant mada, kai kurios atspindi socialinius pokyčius, kitomis reaguojama į krizę. Kitas programas nulemia tam tikros jas remiančios misijos, centro ar organizacijos pobūdis, kitos atsiranda dėl organizacijos poreikio tęsti savo veiklą, augti ir atsinaujinti. Dar kitos programos susiformuoja dėl tam tikrų vyriausybės sprendimų ir reguliavimo pokyčių. Kai kurios programos sukuriamos, siekiant patenkinti iškilusius poreikius, interesus ar reikalavimus.

Kiekviena programa turi savo istoriją, o programos rengėjas – švietėjas ar instruktorius – į tą istoriją įsitraukia tik tam tikru momentu, tada tam tikram laikui jis imasi svarbaus vaidmens toje istorijoje, kurdamas ir koordinuodamas pačią programą; tam tikru momentu pasitraukia iš tos istorijos, leisdamas kitiems perimti iniciatyvą.

Prieš penkiasdešimt metų Ralphas Tyleris išleido nedidelę, bet švietimui įtakingą knygą „Pagrindiniai mokymo programos ir dėstymo principai“ (Tyler, 1949). Joje apibrėžiamas keturių pakopų modelis, skirtas mokymo programai planuoti, vadinamas *Tylerio išaiškinimu* (*Tyler Rationale*):

1. Kokių mokymosi tikslų siekia mokykla? (Mokymo tikslų suformulavimas).
2. Kaip parinkti mokymosi patirtis, kurios būtų naudingos užsibrėžtiems tikslams pasiekti? (Naudingų mokymosi patirčių panaudojimas).
3. Kaip mokymosi patirtis organizuoti efektyviam mokymui? (Mokymosi patirčių organizavimas efektyviausiam mokymuisi).
4. Kaip mokymosi patirtis būtų galima pamatuoti? (Mokymosi proceso įvertinimas ir neefektyvių sričių peržiūrėjimas).

Tyleris teigia, kad „besimokantieji išmoksta tai, ką daro patys, o ne ką daro mokytojas“. Iš šio principo kyla daugybė kitų:

- Dalyviams turi būti suteikta galimybė praktiškai išbandyti elgseną, kurią nurodo mokymosi uždavinys.
- Tas praktikavimasis turi teikti pasitenkinimą ir atitikti besimokančiojo dabartinius pasiekimus bei nuostatas.

Tyleris įspėja nekurti programos ar kursų struktūros pagal tariamą „dalyko logiką“. Tyleris atskiria loginę struktūrą, kurią apibūdina kaip „mokymo turinio elementų santykį eksperto akimis“ ir psichologinę struktūrą, kurią apibūdina kaip „santykį, suvokiamą besimokančiojo“. Ši mintis įdomi tuo, kad tai, kas gali pasirodyti logiška, nuo ko pradėti programą ekspertui, gali būti nepatrauklu ar neįdomu besimokančiajam. Pradėti reikėtų nuo to, kas aktualu besimokančiajam, ir palaipsniui atskleisti kitas programos prasmes.

Sudarant programą, kad ir kokią formą mokymosi struktūra įgautų, turi būti laikomasi trijų principų: **tąsos, sekos ir integruotumo**. Pagal Tylerį, tąsa pasiekiama kartojant pagrindinius mo-

kymo programos elementus. Jeigu mokoma įgūdžių, principų ar sampratų, tada mokymosi metu turi būti sudaryta „pasikartojanti ir besitęsianti galimybė“ praktikuoti tą įgūdį, principą ar sampratą, ją taikyti ar su ja susidurti vėl ir vėl. Paprasto pasikartojimo nepakanka, todėl mokymosi programoje turi būti sudaryta seka – kiekviena patirtis turi vesti besimokantįjį prie aukštesnio mokymosi ir supratimo lygmens. Integravimo mokymosi elementas reikalingas tam ir turi būti organizuotas taip, kad besimokantysis susidarytų vieningą vaizdą ir integruotų, ką išmokęs, į savo elgesį apskritai.

Lavinimo tikslas yra pasiekti dalyvių elgesio pokyčių, todėl, vertindami mokymosi programą, mes turime pasverti dalyvių elgseną pačioje mokymo renginio pradžioje, kiek vėliau ir praėjus tam tikram laikui po mokymo pabaigos.

Užduotys

1 užduotis. Taikomų metodų plėtra

Tikslas – tobulinti andragoginę veiklą muziejuje.

Užduoties aprašymas

1. Užpildykite metodų naudojimo anketą.

Metodų naudojimo anketa

1) Įvertinkite, kaip dažnai kiekvienas metodas naudojamas Jūsų muziejaus edukacinėse programose. 1 – nenaudojamas, 5 – naudojamas labai dažnai.
2) Įvertinkite, kiek, Jūsų nuomone, metodas tinkamas naudoti muziejaus edukacinėms programoms rengti. 1 – netinkamas, 5 – labai tinkamas.

Metodas	Naudojimo dažnumas	Tinkamumas
1. Paskaita	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
2. Demonstravimas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
3. Vaizdo (kino) filmų demonstravimas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
4. Skaidrių filmo demonstravimas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
5. Diskusija	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
6. Debatai	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
7. Minčių lietus	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
8. Klausymas ir stebėjimas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
9. Minčių žemėlapis	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
10. Atvejo analizė	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
11. Ekspertų metodas (durstinys)	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
12. Vaidmenų atlikimas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
13. Bendras piešinys	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
14. Grupės diskusija	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
15. Probleminis mokymas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
16. Žaidimai	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
17. Programuotas mokymas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
18. Drama	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
19. Gyvieji paveikslai	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
20. Gyvenimo rekonstrukcijos	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
21. Rašymas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
22. Skaitymas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
23. Savarankiškas stebėjimas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
24. Aiškinimas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
25. Analogijų, metaforiniai, paradigminiai žaidimai	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

2. Atkreipkite dėmesį į metodus, kurie, Jūsų nuomone, yra tinkami, tačiau retai naudojami. Pasiūlykite, kokioms Jūsų temoms ar programoms jie tiktų.

Metodas	Tema

2 užduotis. Diskusijos scenarijus

Tikslai:
Atlikę užduotį dalyviai gebės:
– parengti diskusijos scenarijų ir klausimus.

Užduoties aprašymas
- Grupelėmis pasirinkite muziejinės edukacijos temą diskusijai (gali būti konkrečios ekspozicijos apžiūrėjimo aptarimas, kino ar vaizdo filmo peržiūrėjimo aptarimas, kokio nors analizuoto reiškinio aptarimas ir pan.).
- Temą suskaidykite potemėmis.
- Parašykite trumpą scenarijų, kuriame turi atsispindėti:
  - o Diskusijos „užvedimas“ (teiginys, faktas, klausimas ar pan).
  - o Diskusijos klausimai, išdėstyti eilės tvarka.
  - o Perėjimo veiksmai arba frazės nuo vienos diskusijos potemės prie kitos.
  - o Ką darysite, jei niekas neatsakys į klausimą? Numatykite, kurie klausimai gali būti keblesni ir kaip padėsite įveikti nenorą atskleisti savo požiūrį?

- Kaip kovosite su norinčiais dominuoti diskusijoje?
- Kaip užbaigsite diskusiją?

3 užduotis. Skaidrių filmo kūrimas

Tikslai:
Atlikę užduotį dalyviai gebės:
- parengti 5–10 min. mokomąjį skaidrių filmą.

Užduoties aprašymas
- Pasirinkite temą. Galimų temų sąrašas (galima rinktis temas ir ne iš sąrašo, savo nuožiūra):
  - Vieno eksponato istorija.
  - Vieno eksponato restauravimas (panaudojant restauravimo dokumentaciją).
  - Kokios nors temos atskleidimas, panaudojant ekspozicijos eksponatus:
    - Rezistencija;
    - Nepriklausomybės aktas ir jo signatarai;
    - Portreto raida;
    - Miestelėnų buitis;
    - Amatai;
    - Garsios giminės geneologija ir veikla;
    - Kita.
- Aprašykite edukacinio renginio tikslinę grupę, mokymo(si) tikslą ir uždavinius (ką norite, kad žiūrovai sužinotų ir suprastų).
- Parašykite trumpą scenarijų:
  - Kaip pradėsite?
  - Kaip rutuliosite temą?
  - Kokius eksponatus naudosite temai atskleisti?
  - Kaip užbaigsite?

- Nufotografuokite reikalingus eksponatus ir kitus objektus, reikalingus skaidrių filmui (namai, gatvės, dokumentai, žmonės...).
- Parenkite *PowerPoint* prezentaciją.

5 užduotis. Temos edukaciniame filme

Tikslai:
Atlikę užduotį dalyviai gebės:
- identifikuoti informacijos daugialypiškumą ir vieno filmo panaudojimą įvairiomis temomis.

Užduoties aprašymas
- Peržiūrėkite pasirinktą edukacinį filmą.
- Išvardinkite temas, kuriomis galima panaudoti šį filmą, paaiškinant, kokia informacija filme tai leidžia padaryti. Užpildykite lentelę:

Temos	Informacija filme

Literatūra

- *Andragogų klausimai. Praktiniai suaugusiųjų mokymo aspektai.* (2008), Vilnius, LSŠA
- Bėkšta, A. (2008) *Kaip pasirinkti tikamiausius metodus?*// Andragogų klausimai. Praktiniai suaugusiųjų mokymo aspektai.Vilnius, Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija
- Bėkšta, A., Lukošūnienė, V. (2005) *Suaugusiųjų mokymo (si) ypatumai*. Kn.: *Mokomės dialogo. Kaip susikalbėti piliečiams organizacijoms ir kultūroms.* Knyga mokytojui. Sudarytojai: Bėkšta A., Lukošūnienė V. Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija
- Dale, E. (1969) *Audio Visual Methods in Teaching,* (3rd ed). Holt, Rinehart, and Winston
- Foley, G. (2007) *Suaugusiųjų mokymosi metmenys. Suaugusiųjų švietimas globalizacijos laikais.* Vilnius, Kronta
- Froyland, M. *Daugiakartinis patyrimas įvairiose aplinkose.* MEMUS muziejų Pedagogikos teorinis pagrindimas [žiūrėta 2009-10-28]
- Hein, G.E. (1998) *Learning in the Museum*
- Hooper-Greenhil, E. (1995). *Museums, media, message*
- Jovaiša, L. (2007) *Enciklopedinis edukologijos žodynas.* Vilnius: Gimtasis žodis
- Juozaitis, A.M. (2005). *Besimokantys suaugusieji. Prieš einant į suaugusiųjų auditoriją.* Vilnius: LSŠA
- Knowles, M.S. Holton, III E.F., Swanson, R. A. (2007),. *Suaugęs besimokantysis: klasikinis požiūris į suaugusiųjų švietimą.* Danielius
- Lapėnienė A., Montrimaitė L. (2008) *Inovatyvių suaugusiųjų mokymo metodų ir formų sukūrimas, diegimas ir stebėsena.* Vilnius. Progretus

- Packer, J. and Ballantyne, R. (2002) Motivation Factors and the Visitor Experience: A Comparison of Three Sites. *Curator*, 45 (3), 183–198 p.
- Petty, G. (2006) *Šiuolaikinis mokymas: praktinis vadovas.* Vilnius: Tyto alba
- Prieiga per internetą:*http://www.bms.edu.lv/resources/Merethe_lit.pdf*
- Teresevičienė M., Oldoryd, D., Gedvilienė, G. (2004). *Suaugusiųjų mokymasis. Andragogikos didaktikos pagrindai. Vadovėlis*. Kaunas: VDU
- Teresevičienė, M., Gedvilienė, G., Zuzevičiūtė,V. (2006) *Andragogika.* Kaunas: VDU leidykla
- Tight, M. (2007) *Kertinės suaugusiųjų švietimo ir mokymo idėjos.* Vilnius: Kronta
- Tyler, R.W. (1949) *Basic principles of curriculum and instruction*. Chicago: The University of Chicago Press.

Muziejų edukacinės programos suaugusiesiems
Mokomoji knyga

Sudarytojas *Arūnas Bėkšta*
Redaktorė *Kristina Noreikienė*
Maketuotoja *Reda Žukė*
Viršelio dailininkas *Romualdas Balinskas*
Viršelyje panaudota nuotrauka iš
M. K. Čiurlionio muziejaus archyvų

SL 098
Išleido leidykla „Gimtasis žodis“
Rūdninkų g. 10, 01135 Vilnius
El. p. gimtasiszodis@takas.lt
Interneto svetainė: http://www.gimtasiszodis.lt

Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius
repro@petroofsetas.lt | www.petroofsetas.lt